אלע ווערק פון שלום־עליכם

קליינע מענשעלעך

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/allworksofpeaceb0000vari_q6l2

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

שלום־עליכם פאָלקספאָנד אויסגאָבע—ניו־יאָרק, 1919

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

ערשטע אויפלאגע . . . . . יוני 1918
צווייטע אויפלאגע . . . . . נאוועמבער 1918
דריטע אויפלאגע . . . . . מערץ 1919

אינהאלט

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך 7
אַיין אָנגעלעגטער ברית 19
נחת פון קינדער 31
אַ פערשטעהרטע חתונה 41
נישט פאַר קיין אידען געדאַכט 51
דרייפוס אין כתרילעווקע 59
קיין עין־הרע ניט 69
איהם מעג מען מקנא זיין 77
צוויי שלח־מנות'ען 85
נישטאָ קיין מתים 105
פערבענגט אַהיים 113
וועי איך בין רויטשילד 127
די יורשים 135
די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך 155
אויסגעטרויסעלט 211
די גאָלדשפּינערס 223
בערעל־אַיזיק 245

Sonnel

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך

נעשריבען אין יאָהר 1901.

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך

די שטאָדט פון די קלייניע מענשעלעך, וואָס איך פיהר דיך אהין אריין, פרייוד לעזער, געפינט זיך פונקט אין דער מיט פונ'ם געבענשטען „תחום", וואו מע האָט אוועקגעזעצט אידען קאָפּ אויף קאָפּ, ווי הערינג אין א פעסל, און אָנגעזאָגט, זיי זאָלען זיך פרוכפערען און מעהרען — און דער נאָמען פון דער דאָזיגער בעריהמטער שטאָדט איז כ ת ר י ל ע ו ק ע.

פון וואַנען נעמט זיך דער נאָמען כתרילעווקע? אָט פון וואַנען:

ביי אונז אַיין אַרעמאַן, דאָס וויסט יעדערער, האָט יתרו'ס נעמען: פּאַרהאַן א געמיינער מאַן, און אַיין אַרעמאַן, און נעבאַך אַיין אַרעמאַן, און א גרויסער אַרעמאַן, און א גרויסער אַרעמאַן, א מקבל, א קבצן, א דלות, א דלפון, אַיין עני, און אַיין עני ואביון. איט־ליכער פון די דאָזיגע אויסגערעכענטע נעמען וועלכע ארויסגערעדט מיט אַיין אנדער מין ניגון... און פארהאן נאָך א נאָמען: א כ ת ר י א ל, אַרער א כ ת ר י ל י ק. דער דאָזיגער נאָמען וועלכ ארויסגערעדט שוין גאָר מיט אַיין אנדער מין ניגון, למשל: „אוי, בין איך, קיין עין־הרע, א כתריליק!"... כתריליק — דאָס איז שוין נישט גלאַט אזוי א קבצן, א שלים־מזל: דאָס איז שוין, פערשטעהט איהר מיך, אזא מין אַרעמאַן, וואָס פאלט נישט, חס־ושלום, אראָפּ ביי זיך מיט זיין אַרעמקייט: אדרבה,

גאָרנישט זאָגן: א איד אַ בעל־הבית שוועדט זיך מיט אַזעלכע שבועות, וועט ער מן הסתם פונ'ם פינגער ניט אויסזויגען. ובפרט, ער האָט זיי געגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שכל דעם כח פון אייזענבאָהן־און אויסגעמאָלט אויף פאַפּיער, ווי אַזוי די רעדער דרעהען זיך, און דער קוימען פייפט, און דער וואָגאָן פליהט, און אידען פאָהרען קיין מאָסקווע... האָבען איהם די קלויגע מענשעלעך אויסגעהערט — אויסגעהערט, כלומרשט צוגעשאָקעלט מיט די קעפּ און אינוועניג אין האָרצען גוט געלאָכט און געזאָגט: „וואָס קומט ארויס — די רעדער דרעהען זיך, דער קוימען פייפט, דער וואָגאָן פליהט, אידען פאָהרען קיין מאָסקווע — און קומען צוריק"...

אָט אזוי, ווי איהר זעהט, זענען זיי אלע, די קלויגע מענשעלעך, נישט קיין בעלי־מרה־שחורה, קיין פערזאָרגטע בעלי־בית'לעך. אדרבה, זיי האָבען א שם אויף דער וועלט פאַר גרויסע בעלי־המצאות, וועדטעלזאָגערס, לעבעדיגע פרייליכע נשמות. אָרעמע, נאָר פרייליכע. עס איז שווער צו זאָגען, וואָס איז, אייגענטליך, מיט זיי די גדולה? גאָרנישט, חי־גלעלעבט!... גלעלעבט? אָנו, פרעגט זיי, למשל: „פון וואָנען לעבט איהר?" — וועלען זיי אייך ענטפערען: „פון וואָנען מיר לעבען? אָט זעהט איהר דאָך, חאַ־חאַ, מע לעבט"... און מערקווירדיג! וועו איהר זאָלט זיי ניט בעגעגנען, לויפען זיי ווי די פער'סמ'טע מייז, דער אָהער, דער אהין, און האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט. „וואוהין לויפט איהר?" — „וואוהין מיר לויפען? אָט זעהט איהר דאָך, חאַ־חאַ, מע לויפט. מע מיינט, טאָמער וועט מען עפּים חאַפּען. פערדיענען אויף שבת"...

פערדיענען אויף שבת — דאָס איז זייער אידעאל. א גאנצע וואָך וועלען זיי אייף אַרבייטען, מיט בלוטיגען שוויים האָרעווען, פערשוואַרצט ווערען, קייען די ערד, עסען מכות, טרינקען קדחת, אבי ס'זאָל זיין אויף שבת. און באמת, קומט דער ליעבער הייליגער שבת — איז א כפּרה יעהופּען, א כפּרה אדעם, א כפּרה

ס'איז גאָר א גדולה! אויף אונזער לשון הייסט עס „איין אַרעמס און א פרייליכס"...

פערשטעקט אין א ווינקעלע, העט־ווייט, אַפּגעזונדערט פון דער גאנצער ארומיגער וועלט, שטעהט זיך אָט די שטאָדט עפּים ווי פער'יתומ'ט, פער'חלומ'ט, פער'כשופ'ט און פערטיעפט איז זיך זעלבסט, גלייך ווי מיט איהר געהער זיך גאָר ניט אָן אָט דער גאנצער טאַראַראם מיט'ן הארמידער, מיט'ן לויפּעניש, יאָ־געניש, העצענניש, פרעסענניש איינם דאָס אנדערע מיט די אלע איבעריגע גוטע זאכן, וואָס מענשען האָבען זיך מטריח געווען צו בעשאפען און צוגעטראכט צו דעם פּערשיידענע נעמען, ווי: „קולטור", „פראָגרעס", „ציוויליזאַציע" וכדומה אַזעלכע שענע ווערטער, פאר וועלכע א רעכטער מענש נעמט אראָפּ דאָס היטעל מיט גרויס דרך־ארץ. קלייניע, קלייניע מענשעלעך!... ניט נאָר פון אויטאָמאָביליען, פון לופּטשווימערייַ און אַוויאַטיקאָ — זיי האָבען א לאנגע צייט פון אונזער אלטער געווינליכער אייזענ־באהן ניט געוואָלט הערען און נישט געוואָלט גלויבען אפילו, צי ס'איז גאָר פארהאן ערגיץ א באהן אויף דער וועלט. „ווייס איך וואָס, — האָבען זיי געזאָגט, — חלומות, נעכטיגע טעג, אויפ'ן הימעל א יאריד, א קוה איז געפליגען איבער'ן דאך" — וכדומה אזעלכע שארפע ווערטער. ביז עס האָט זיך געטראָפען א מעשה. איינער א כתריליעווקער בעל־הבית האָט בעראַרפט האָבען קיין מאָסקווע, איז ער געפאָהרען און געקומען צוריק און געשוואָרען מיט כל השבועות, אז ער אליין איז געפאָהרען ביז סאמע מאָסקווע מיט דער באהן דריי פערטעל שעה... האָט מען דאָך מסתמא געמאכט איהם אויסצודרעהען: ווי שווערט דאָס אַ איד א בעל־הבית אויף אזא הארטען ליגען? לאָזט זיך אויס א מעשה, אז מע האָט איהם ניט גוט פערשטאנען: ער איז טאקי מעהר נישט געפאָהרען מיט דער באהן ווי דריי פערטעל שעה; דאָס איבע־ריגע איז ער שוין געגאנגען צו־פוס. ווי די מעשה איז — דער פאקט מיט דער באהן איז א פאקט, וואָס מע קאָן קענען איהם

ביי דער טהיר: „גערע זאָג דעם פּריץ, אז צו אים אין געקומען חלילה ניט קיין שנאָרער, נאָר א איר א סוחר, וואָס האָט אים געבראכט צו פיהרען אזא מין ארטיקעל, וואָס מע קריגט דאָס ניט דאָ אין פּאַריז פּאַר כל הון דעלמא".

דערהערט אזעלכע רבורים, הייסט רויטשילד, מע זאָל אים אריינפיהרען אויף א ציקאוועסט דעם דאָזיגען סוחר. „שלום עליכם". „עליכם שלום". „זיצט. פון וואַנען איז א איר?" „פון כתריעלעווקע". וואָס ווערט איהר זאָגען גוטס?" „וואָס זאָל איך אייך זאָגען, פּאני רויטשילד? די מעשה דערפון איז אזוי: אויף אייך שמועסט מען ביי אונז, אז איהר זענט, קיין עין־הרע, נישקשה'דיג אין מעמד, אויף מיר געזאָגט געווארען האָטש האלב, חאָטש א דריטחלק איז אויך געגוב. נו, און כבוד מסתמא זענט איהר אודאי אויך ניט זשערנע; וואָרום ווער עס האָט די מאות, זאָגט מען, דער האָט די דעות. הכלל, וואָס פעהלט אייך? איין זאך: דאָס איבערגעלעבען. האָב איך עס אייך געבראכט צו פיהרען אויף צו פערקויפען".

דערהערט „דאָס אייביגע לעבען", מאכט צו איהם רויטשילד: „מה יקר — וואָס ווערט דאָס קאָסטען?" „עס ווערט אייך קאָסטען, פאני, אזוי גרויס (דאָ האָט זיך דער איד פערטראכט) — אזוי גרויס ווי דריי הונדערטער". „אפשר וועלען מיר זיך דינגען?" „ניין, פּאני רויטשילד, ס'ווערט ניט געהן. איך זאָל האָבען די ברכות, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט זאָגען מעהר פון דריי־הונדערט. נאָר גאָרנישט, געזאָגט — איז פּארפאָלען". אזוי מאכט צו איהם דער איד, און רויטשילד נעמט מסתמא און צעהלט איהם אוים דריי הונדערטער מזומנים, אחת ואחת. מיין איד קודם־כל לאָזט אראָפּ דאָס ביסעל מזומנ'ס איז קעשענע און רופט זיך אן צו רויטשילד'ען בזה הלשון: „ווילט איהר לעבען אייביג, איז עצתי, איהר זאָלט אוועקווארפען אט דאָס טומעלדיגע פּאריז און אריבערפּעקלען זיך בעסער צו אונז קיין כתריעלעווקע, ווערט

אפילו פאריז! מע זאגט, — און דאס זאל זיין א פאקט, — אז זינט כתריל'עווקע איז א שטאדט האט זיך נאך נישט געטראפען, אז א איד זאל דארטען שבת חלילה דארפען הונגערען. וואהרום ווי געשיקט זיך עס, אז א איד זאל ניט האבען קיין פיש אויף שבת? האט ער ניט קיין פיש, האט ער פלייש; האט ער ניט קיין פלייש, האט ער הערינג; האט ער ניט קיין הערינג, האט ער חלה; האט ער ניט קיין חלה, האט ער ברויט מיט ציבעלע; האט ער ניט קיין ברויט מיט ציבעלע, לייהט ער בי"ם שכן; איבעראכטאג שבת ווען דער שכן לייהען ביי איהם— „די וועלט איז א רעדעל און עס דרעהט זיך"... אזוי זאגט ער אייך א גלייכווערטעל און בעווייזט מיט דער האנד, ווי דאס רעדעל דרעהט זיך... ביי די קליינע מענ־שעלעך, אז עס קומט צו א גלייכווערטעל, איז גאר ניט שייך. פאר א גלייכווערטעל וועלען זיי אייך אוועקגעבען, ווי מע זאגט, דעם טאטען מיט דער מאמע. די וועלט דערצעהלט זיך אן פון זיי אזעלכע מעשיות, וואס זעהען אוים ווי אנעקדאטעז, נאר מע קאן זיכער ערב זיין, אז דאס זענען לויטער פאקטען.

למשל, מע דערצעהלט פון איינעם א כתריל'עווקער בעל־הבית, וואס ס'איז איהם נמאס געוואָרען צו הונגערען אין כתריל'עווקע, האט ער זיך אוועקגעלאזט וואַנדערען איבער דער וועלט זוכען גליק, געוואָרען איין עמיגראנט, און האט פערבלאנזעט אזש קיין פאריז. האט ער מסתמא זעהר חשק געהאט זיך דער־שלאגען צו רויטשילד'ען. וואהרום ווי איז דאס א איד אין פאריז און מע זעהט זיך ניט מיט רויטשילד'ען? איז אבער א חסרון — מע לאזט נישט צו. „וואס איז די מעשה?" „א צעריסענע קאפאטע". „חכמים איהר זייט! — טענה'ט דער איד. — איך זאל האבען א גאנצע קאפאטע, וועלבע גוטע יאהר וואלט איך געפאהרען קיין פאריז?" הקיצור — ס'איז נישט גוט. א כתריל'עווקער איד אבער פאלט ביי זיך ניט אראפ און גיט זיך איין עצה. ער איז זיך מיישב און רופט זיך אן צום שומר, וואס

ביסעל געדרעהט באַרג־אַראָפּ, באַרג־אַרויף — און פּלוצים נאָט אייך א שטוב, אַדער א קעלער, אַדער גלאָט א גרוב? וועט איהר א ברירה האָבען נישט געהן אייגער אליין ביינאכט אהן א לאָנ־טערנע! פֿאַר די קליינע מענשעלעך זאָלט איהר זיך ניט זאָרגען: א כתריעלעווקער אין כתריעלעווקע צווישען כתריעלעווקער וועט ניט פערבלאָנזעט ווערען קיינמאָל; איטליכער טרעפט צו זיך אַהיים, צו זיין אייגען ווייב און קינדער, ווי א פויגעלע צו זיך אין נעסט אריין...

און ווייטער איז פאַרהאַן אין מיטען שטאָדט א בריייטער האָלב־קויליעכיגער, און אפשר א פיערעקעכיגער פּלאַץ, וואָס דאָרטען זענען די קליייטען, די געוועלבען, די יאָטקעס, טישלעך און שטעלכעלעך, און דאָרטען שטעלט זיך אויס דער מאַרק אלע פריהמאָרגען, וואו עס פאָהרען זיך צענויף א סך גויים מיט א סך גויעס מיט אלערליי מינים סחורות און עסענוואָרג, פיש מיט צי־בעלעס, מיט חריין, מיט פּעטרעשקע און מיט שאָר ירקות. דאָס ביסעל שאָר ירקות פערקויפט מען און מע קויפט ביי די אידען אַנדערע בעדערפענישען, און דערפון ציהען דאָס די אידען פּרנסה, אפילו ניט אזוי בריים, נאָר פאַרט פּרנסה. בעסער פון גאָרניט איז דאָך עס... און דאָרטען, טאקי אויף דעם זעלביגען פּלאַץ, ליגען אויסגעצויגען בייטאָג אלע ציעגען פון שטאָדט און וואָרע־מען זיך קעגען דער זון, און דאָרטען טאקי זענען, להבדיל, די בתי־מדרשים מיט די שוהלען מיט די קליינלעך מיט די חדרים פון שטאָדט, וואו אידישע קינדער לערנען תורה, דאָוונען, לייענען און שרייבען; די רבי'ס מיט די תלמידים זינגען און שרייען אויף קולי־קולות, אז מע קאָן טויב ווערען... און אויף דאָס מרחץ, וואו וועבער באַדען זיך, און אויך דער „הקדש", וואו אידען שטאַרבען, און אלע איבעריגע גוטע ערטער, וואָס לאָזען זיך הערען פון דערווייטען... ניין, כתריעלעווקע וויסט נאָר ניט פון קיין „קאָנאָליזאציע", וואָסערליטונג, עלעקטריציטעט און נאָר אזעלכע לוקסוס־זאכען; נאָר וואָס מאכט דאָס אויס? „מע שטאַרבט,

איהר קיינמאל ניט שטאַרבען, וואַרום זינט כתריכעווקע איז א שטאַדט, איז ביי אונז נאָך קיין גביר קיינמאל ניט געשטאַרבען"...

און נאָך א מעשה האָט זיך געטראָפען, אייגער האָט אָנ־געשפּאַרט אזש קיין אמעריקא... נאָר איך זאָל האַלטען ביי דער־צעהלען מעשיות. איינפאַלען און המצאות פון די קליינע מענשע־לעך, וואַלט איך בעדארפט זיצען מיט אייך דריי טעג מיט דריי נעכט און דערצעהלען און דערצעהלען און דערצעהלען. לאָמיר בעסער אַריבערגעהן צו די בעשרייבונגען פון דער שטאַדט גופא.

איהר ווילט אודאי ווייסען, ווי אזוי זעהט אויס כתריכעווקע? שען, אזוי ווי גאַלד. און וועך שמועסט, פון דער ווייטענס! פון דער ווייטענס האָפּט דאָס דעם אָנבליק פון... א וואָס זאָל איהר אייך, אשטייגער, זאָגען? פון א סאַנישניק, וואָס איז געריכט אָנגעזעצט מיט סעמיטשקעס, אדער פון א לאָקשענברעט מיט פארפעל א סך. ווי אויך א טעלער, לינט פאר אייך די שטאַדט, און איהר קאָנט זי זעהען פאר א מיל מיט אַלע איהרע אַנטיקליהך. וואַרום די שטאַדט גופא, פערשטעהט איהר מיך, שטעהט אויך א בארג, דאָס הייסט, אויך דער שטאַדט האָט זיך אָנגערוקט א בארג, און אונטער'ן בארג שטעהען הייזלעך א סך, איינס אויך דאָס אנדערע, ווי קברים אויך איין אלטען בית־עלמין, ווי אַלטע שוואַרצע אייגעבויגענע מצבות. קיין גאַסען איז ניט שייך צו זאָגען, מחמת די הייזער געהען נישט געבויעט, אויסגערעכענט און אויסגעמאַסטען נאָכ'ן צירקול, און קיין סך פּלאַץ צווישען די הייזער איז אויך נישטא; למאי זאָל שטעהן אומזיסט־אום־נישט א לעדיגער פּלאַץ, אז מע קאָן דערויך אַנידערשטעלען א שטוב? סע שטעהט אין פּסוק: „ל ש ב ת י צ ר ה" — איז דער פּשט: די וועלט איז בעשאַפען געוואָרען אויך ישוב, א ו י ך צ ו ז י צ ע ן, נישט אויך צו קוקען. וואָס פאר א קוקען?...

פון דעסטוועגען, האָט קיין יסורים ניט, פארהאן גאַסען אויך, גרויסע גאַסען און קליינע געלעך. און שמאַלע געלעך. און הינטערנעלעך. איי וואָס, ס'איז נישט עפּיס אזוי גלייך, א

איהר זאָלט זעהען, וואָס דאָרטען טהוט זיך אָפּ, אז עס קומט סוף זומער, ארום ראש־חודש אלול, די „ווייענדיגע טעג" — אַיי־אַיי־אַיי! אידען־און ווייבער — דערהויפט, ווייבער — אויף און אָפּ, סע ווימעלט און סע שווימעלט — א ווערטעלע „קבר־אָבות"! פון דער גאָרער וועלט קומט מען אהער א ביסעל זיך אויסווייענען און אויסגיסען דאָס ביטערע האָרץ אויף די הייליגע קברים. הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אין ערגיץ ווייט זיך ניט אזוי גוט און אזוי געשמאַק, ווי אין כתריעלעווקע „אויפ'ן פעלד". דאָס הייסט, אין די שוהלען דאָרטען ווייענט זיך אפילו אויך גאנץ נישקשה'דיג. נאָר ווי קומט דאָס צו קבר־אָבות? דאָס „קבר־אָבות" איז א שטיק פרנסה פאר די כתריעלעווקער שטיינשניידערס, בעלי־אכסניות, חזנים און שמשים, און דער ראש־חודש־אלול איז פאר די דאָרטיגע אָרעמע לייט, ווייבער און קאַליקעס די אמת'ע „שניט־צייט".

„זענט איהר שוין געווען ביי אונז אויפ'ן פעלד?" — וועט אייך פרעגען א כתריעלעווקער מיט גדלות, גלייך ווי ער וואָלט אייך, אַשטייגער, פרעגען, צי זענט איהר געווען ביי זיין טאַטען אין ווייגאָרטען? אויב איהר זענט נאָר ניט געווען, טהוט איהם צולייב און געהט זיך דורך צו זיי „אויפ'ן פעלד", לייענט איבער די אַלטע שטאַרק־אָפּגעריבענע אויפשריפטען אויף די האַלב־אייגעפאַלענע מצבות, וועט איהר געפינען אין זיי א שטיק געשיכטע פון א גאנץ פאַלק... און אויב איהר זענט א מענש פון התפעלות און בעגייסטערונג, וועט איהר, בעטראַכטענדיג די דאָזיגע אָרעמע שטאָדט מיט איהרע רייכע בית־עולם'ס, זיך ניט קאָנען איינהאַלטען און איבער'חזר'ען דעם אַלטען פסוק: מ ה־ט ו ב ו — ווי גוט זענען דיינע געצעלטען, יעקב! דיינע רוהע־ערטער, ישראל!...

הערט איהר, אומעדום מיט אַלץ איין טוידט, אוּן מע לעגט אַריין, הערט איהר, אומעדום אין אַלץ איין ערד אַריין, אוּן מע קלאַפּט־צו אומעדום, הערט איהר, מיט דער אייגענער לאַפּעטע!" — אזוי פלעגט זאָגען אַלע מאָל מיין רבי רב ישראל מלאך אויף אַ שמחה. דוקא דעמאָלט, ווען ער איז געווען רעכט פרייליך, גוט אונטער'ן גלעזעל אוּן שוין פארטיג צו פערקאַטשען די קאַפּאָטע אוּן געהן אַ „דייטש", אַדער חאַפּען אַ „קאַזאַק"...

מיט וואָס כתריל'עווקע מעג זיך יאָ בעריהמען — דאָס איז מיט איהרע בית־עולם'ס. צוויי רייכע בית־עולם'ס פערמאָגט די דאָזיגע געבענשטע שטאָדט: איין אַלטען בית־עולם אוּן אַ נייעם בית־עולם. דאָס הייסט, דער נייער בית־עולם איז, מאָהלט אייך, אויך גענוג אַלט אוּן גענוג רייך אין קברים. עם ווערט שוין באַלד ניט זיין וואו צו „לעגען", טאָמער חלילה אַ פּאָגראָם, אַ חלירע אַדער אַזוי עפּעס איין אומגליק פון די היינטיגע אומגליקען.

איבערהויפּט, נעמען זיך איבער די כתריל'עווקער קליינע מענ־שעלעך מיט'ן אלטען בית־עולם. דאָס אַלטע בית־עולם זייערס, חאַטש ס'איז שוין פערוואכסען מיט גראָז אוּן מיט בוימלעך אוּן כמעט אַהן איין גאַנצע מצבה, האַלטען זיי דאָס פון דעסטוועגען פאַר אַ ציערונג, אַ שיינדעלע, אַ רייכטהום, אוּן היטען דאָס אַפּ, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג. וואָרום אַחוץ וואָס דאָרטען ליגען זייערע אבות־אבותיהם, רבנים, צדיקים, לומדים, מפורסמים, גרויסע לייט, — איז אַ סברה, אַז דאָרט געפינען זיך אַ היבש ביסעל קדושים נאָך פון דער היידאַמאטשינע, פון חמעלניצקי'ס צייטען... אט דאָס „הייליגע אָרט" — דאָס איז זייער אייניציג שטיקעל אייגענס אויף דער וועלט, וואו זיי זענען די אייניציגע בעלי־בתים, זייער אייניציג שטיקעל ערד, זייער אייניציג שטיקעל פעלד, וואו עס שפּראָצט אַ גרעזעל אוּן עס וואכסט אַ בוימעל אוּן די לופט איז פריש אוּן עס אטהעמט זיך פריי...

איין אַנגעלעגטער ברית

נעשריבען אין יאהר 1901.

אַיין אָנגעלעגטער ברית

— שלום־מזל! וועז קומט איהר אוים געהז צו־קינד? ערב יום־טוב!

— קוים דערלעבט א נחת!

— אז מיר וועלען ווערט זיין ביי גאָט, וועט נאָך זיין א יונגעל אויך. אָט וועט איהר זעהן!

— זי מוז געבוירען משיח'ן, ניט אַנדערש!

אזעלכע וכדומה אזעלכע ווערטלעך זענען געפלויגען דעם גאַנצען טאָג ביי העניך דעם סטאָליר אין שטוב, און רייזעל האָט זיך געקנייטשט, געיאָקעט, זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען.

עס זענען געווען מינוטען אזעלכע, וואָס זי האָט זיך בעהאָלטען אין א ווינקעלע, זיך געקנייפט דאָס פּנים, געריסען פון זיך שטיקער פלייש און געבעטען אויף זיך דעם טוידט.

— רבונו של עולם! זיסער פאָטער, האַרציגער, געטרייהער, העלף מיר שטארבען!...

רייזעל איז געגאַנגען צו־קינד נאָך פון גאַנץ פריה אָן, נאָר זי האָט זיך בעהאָלטען, קיינער זאָל ניט ווייסען. ארום פּאַרנאַכט, אז עס האָבען זי א חאַפּ געטהאָן די רעכטע „וועהען", איז זי אריינגעפאַלען אין בעט אריין, אָנגעהויבען ברעכען די הענד, צענויפגעקרעמפּעווועט די צייהן, געוואַרען ברוין און בלוי און האָט אויסגעשריען נישט מיט איהר קול:

אזוי האָט מען געשמועסט וועגען איהם אין כתריעלעווקע, ביי העניך דעם סטאָליר אין שטוב, אָלע — א חוץ רייזלען.

רייזעל האָט א ב ד ע ר ש געקלערט וועגען איהר זעטלען. זי האָט איהם געקענט בעסער פון אָלעמען, חאָטש זי איז געווען מיט איהם אינאיינעם נישט מעהר ווי פיער חדשים.

רייזעל האָט אַרויסגעקוקט אויף איהם אָלע מינוט, אָלע רגע; אויב ער לעבט נאָר און איז געזונד, וועט ער געווים קומען, אַדער חאָטש שרייבען א בריוועל, שרייבען א בריוועל און צושיקען איהר זיין „פאָטרעט". אוי, וועז גאָט העלפט איהר, עס קומט איהר אָן דאָס גוטע בריוועל מיט'ן „פאָטרעט", וועד איז צו איהר דעמאָלט גלייך?

א סך טעג האָט רייזעל אָט אזוי אַרויסגעקוקט. א סך נעכט איז זי ניט געשלאָפען. א סך טרערען האָט זי אויסגענאָסען שטילערהייד, בעגראָבען דעם קאָפ אין קישען, לייט זאָלען ניט זעהען, גוטע פריינד זאָלען ניט האָבען קיין יסורים, שונאים זאָלען זיך ניט פרייהען אויף איהרע צרות.

און איהרע צרות זענען געווען גענוג גרויס, וואָרום זי האָט דערפיהלט, אז זי בעדאַרף ווערען א מוטער... וועה און ווינד, וואָס וועט זי טהון? וואוהין וועט זי זיך קעהרען און וועגדען? זי זאָל ניט מורא האָבען פאַר גאָט און פאַר'ן גיהנם, וואָלט זי זיך נאָר א מעשה אָנגעטהאָן!

ס'איז א סברה, אז איינמאָל איז זי געווען ביי'ם טייך, געוואָשען גרעט, האָט זי זיך געוואָלט אריינווארפען אין וואסער אריין. האָט זי זיך דערמאָנט אָן יענער וועלט, האָט זי געחאפט דאָס פעקעל גרעט און האָט זיך געלאָזט, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, לויפען אהיים. אזוי ווי זי לויפט, בעגעגענט זי זיך מיט שרה־רחל'ען די באָבע.

— וואָס לויפסט דו אזוי, טאָכטער מיינע? — פרעגט זי שרה־רחל.

— מאמעניו! נעב מיר כח, איך זאל קאנען שטארבען!!

שרה־רחל די באבע, וואס איז נעשטאנען איבער איהר בעט, האט שוין, נישקשה, נעזעהען אזעלכע זאכען. זי האט זיך אנגעבויגען צו איהר מיט פערקאטשעטע ארבעל ביז די שפיצעכיגע שווארצע עלענבויגענס און האט זי נעטרייסט:

— שריי, שריי, מיין קינד! א נעווינערין באדארף שרייען. נאר איין נעשריי, וועסט דו, אם ירצה השם, איבערקומען נעזונטערהייד. די מאמע דיינע פון יענער וועלט טהוט זיך פאר דיר איצטערט מיהען. דער טאטע דיינער שטעהט אצינדערט פאר'ן בית־דין־של־מעלה און טהוט טהון בעטען פאר דיר. דו וועסט, אם ירצה השם, איבערקומען נעזונטערהייד און וועסט האבען א זוהן, א טרייסט צו דיינע צרות...

די „וועהען" נעהען־איבער, און רייזעל בלייבט לינגען, ווי א פריטשמעליטע, א פער'שכור'טע, און עס קלינגט איהר אין די אויהרען, און זי שלאפט ניט, נאר זי איז פערטומעלט. זי וויסט ניט, וואו זי איז אין דער וועלט. עפים טהוט זיך מיט איהר. עפים וועט מיט איהר זיין. אפשר איז דאס איין עק צו איהרע צרות? אפשר שטארבט זי? רייזעל ויל ניט שטארבען. ניין! זי האט נאך א האפענונג אויף דעם וואס לעבט אייביג. אז איהר זעטעל וועט קומען, קומען צו פאהרען פונ'ם וויטען אמעריקא, און זי וועט נאך וויסען פון א לעבען מיט איהר ליעבען טהייערען זעטלען.

וואו איז זעטעל?

זעטעל דער שניידער האט זיך עטליכע חדשים נאך דער חתונה אוועקגעלאזט זוכען פרנסה. קיין אמעריקא איז ער אוועקגעפאהרען. אלע פאהרען איצט קיין אמעריקא. אוועקגעפאהרען זעטעל — און ניטא, ווי אין וואסער ארויין.

„געווים איז ער דארט א חתן געווארען, געזומען פריש נדן, אויסקרענקען זאל ער דאס דארטען, רבונו של עולם!"

— און אז ער וועט וויסען, וועט ער זיך צעקראצען דאַרטען, דער שניידערוק, פארחאפט זאל ער וועלען! — לענט־צו א קנויטעל אסנה די קורעלאפניטשקע.

די דאזיגע ווייבער — דאס זענען אלץ שכנים, וואס זיצען מיט רייזלען ביי העניך דעם סטאליר אין שטוב. איטליבע פון זיי האט זיך איהר אלקירעל, איהר בעל־הבתישקייט, איהר בעט־געוואנט, איהר מאן און איהרע קינדערלעך. און קינדערלעך זענען דוקא ביי זיי, ברוך השם, געזונ. ס'איז דאַרטען שטענדיג א הו־האַ, א געשריי, א געפילדער: די קינדער צוויישען זיך רייסען זיך; די בעל־הבית'טעם קאכען און באקען אלע ביי איין אויוועז, פיהרען צווישען זיך רכילות, רעדען איינע אויף דער אנדערער לשון־הרע, קריעגען זיך און בעטען זיך איבער, לייהען און פערלייהען איינע דער אנדערער, אבי ס'איז נאר פארהאן וואס, פרייהען זיך אלע אינאיינעם אויף איין שמחה און לעבען כמעט ווי איין משפחה.

רייזל האט זיך אויפגעהאפט ווי פונ'ם שלאף מיט א נייעם מין געשריי:

— נאט! נאט! נאט!...

— אט אזוי, אט אזוי, טאכטער! — האט זי שרה־רחל געטרייסט. — אצינדערט געהען ערשט די רעכטע „וועהען". נאף איינע צוויי־דריי גוטע געשרייען וועסט דו, אם ירצה השם, אי־בערקומען געזונטערהייד... אט אזוי, אט אזוי... מזל טוב דיר, טאכטער, האסט געהאט א יונגעל!

אז ס'איז געבארען געוואָרען ביי רייזלען דאס יונגעל, איז דאס ערשטע געווען אויסבאדען דאס קינד, איבערוויקלען און בעטראכטען אין וועמען איז דאס גערָאטען — און אלע דריי ווייבער האבען אויסגעשריגען אין איין קול:

— א וועהטיג איהם אין פנים! אינגאנצען „ער" מיט די ביינער!

. האָט זיך רייזעל צעווײנט, ווי א קליין קינד, און שרה־רחל, וואָס האָט געהאָט א „ענגיט אויג", האָט באלד פערשטאַנען וואָס דאָ איז, און זי האָט איהר געגומען אויסרעדען דאָס האַרץ, ווי ווייט זי האָט געקאָנט.

— ס'איז א גאָטס־זאָך, — האָט איהר שרה־רחל געזאָגט — ס'איז פון גאָט. א קשיה, אפשר אין דעם זכות וועט קומען זעטעל?...

דערהערט דעם נאָמען זעטעל, האָט זי דערפיהלט, אז דאָס גאַנצע בלוט איז איהר צוגעטרעטען צום פּנים — און ביידע ווייבער האָבען זיך אוועקגעזעצט אויף א פּרעמדער פּריזבע, זיך געשושקעט־געשושקעט, געריבעט אויף די פינגער און צעגאַנ־גען זיך.

וויפיעל רייזעל האָט געקאָנט האָט זי דעם סוד געהאַלטען טיף ביי זיך פערבאָרגען, ביז עס איז איינמאל אין א שענעם פּריהמאָרגען אַרויסגעשפּרונגען און ס'איז געוואָרען אוים סוד, און פון דעמאָלט אָן איז העניך דעם סטאַליר'ס שטוב געוואָרען פּאַר איהר א גיהנם. עס האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, אז אלע קוקען אויף איהר, אלע רעדען פון איהר, און מעהר פון אלץ האָט זי נישט געקאָנט אַריבערטראָגען דאָס, וואָס מע שעלט איהר זעטלען. וועט עס האָט גאָט אין האַרצען באָדט זיך אין זיין בלוט.

מעהר פון אלעמען איז איהר דערגאַנגען די יאָהרען לאה די בעקערין. לאה די בעקערין האָט אויף איהר שטאַרק רחמנות געהאָט, פלעגט זי איהר אונטערטראָגען אפטמאל א פּריש שטיקעל בולקע, א ברויטעל, א „ווישקראָבעק" און זאָגען בשעת מעשה:

— נא, רייזעל, פּארזוך דאָס געבעקס, וואָרעגען זאל ער זיך דאָרטען אין אַמעריקע, דער שארלאָטאָן דיינער, מיט'ן ערשטען ביסען, זיסער גאָט!

— ער זאל חאָטש וויסען דאָרטען, אז אט־אט וועלט ער א טאָטע, דער רוח זאל איהם נעמען! — העלפט איהר אונטער פּרומע די מלמד'קע.

ביי די זײַטען איז געשטאַנען דער געוויסער פּסוק:

מכשפה לא תחיה
לא מכשפה תחיה
תחיה מכשפה לא

און אונטען, מיט גאַנץ גרויסע אותיות:

ס י נ י ו ס נ ס י נ י ו ס מ נ ג ל פּ

די געוויסע פערבאָרגענע וועדטער, וואָס זענען א סגולה צו א „גוט־אויג" און צו אַלע צרות. הכלל, עס איז בעשאַפען געוואָרען אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף.

די קימפּעטורין איז געלעגען און האָט נאָר בעטראַכט די דאָזיגע ווייבער:

— נאָט זאָל זיי צאָהלען! פּאָר וואָס קומט דאָס מיר? פּאָר וועלכע מעשים טובים?...

אז די מאַנסביליען האָבען זיך אביסעל אָפּגעפּאַרטיגט מיט אַלע ארבייט, האָבען זיי געמאַכט א שמועס מכח פּראָווען א ברית.

העניך דער סטאַליר, חאָטש ער איז א איד ניט קיין גביר און קיין יונגלעך איז ער ניט זשעדנע ביי זיך, פון דעסטוועגען האָט ער געזאָגט, אז ווי באַלד די שמחה איז ביי איהם אין שטוב, וויל ער די מצוה און נעמט דעם ברית אויף זיך. האָט זיך דער איבעריגער עולם געפּונען ווי בעלעדיגט:

— פּאָר וואָס קומט איהם איינעם אַליין אזא מצוה? ער האָט זעהר שען גע'דרש'עט? דער ברית איז א לעמענס ברית!

אז ס'איז געקומען צו די כבודים אויסטיילען, איז געוואָרען א שטיקעל סכסוך.

העניך דער סטאַליר האָט גערעבענט, אזוי ווי ער איז בעל־הבית, וועט מען איהם מסתמא געווים אָפּגעבען סנדק, — האָט ער אָבער נעהאָט א מיאום'ען טעות. סנדק, האָבען אַלע גאָזאָגט, קומט רב חיים־חנא דעם מלמד, מחמת רב חיים־חנא דער מלמד איז א איד, וואָס קאָן, פערשטעהט איהר מיך, לערנען. האָט שוין

נאכדעם האָט מען אָנגעהויבען שמועסען מכח א יכעל פאר דער קימפעטורין. האָט איינע אויסגעווארפען דער אנדערער, פאר וואָס מע האָט נישט פערזאָרגט די קימפעטורין האָטש מיט איין עוף. די גאַנצע באַד האָט מען אַרויפגעלעגט, געווינטליך, אויף אסנה די קורעלאָפניטשקע.

— איהר זענט אַ אידינע, וואָס קאַטאַרי איהר האַנדעלט מיט עופות, זענט איהר ניט קלוג געווען פריהער מיט צוויי וואָכען אַווקזעצען אַיין עוף פון רייזעל'ס וועגען!? פֿראָסע וואָלטען מיר שוין אַליין געקויפט, און שחיטה־געלט וואָלטען מיר געגעבען אויף זיך.

לאה די בעקערין האָט פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט זיך אַווקגעשטעלט מאכען פוטערגעבעקס פאַר דער קימפעטורין, און פרומע די רביצין איז אַווקגעלאָפען צו איהר מאַן, רב חיים־חנא דער מלמד, און האָט ביי איהם גע'פּועל'ט, ער זאָל באַלד אָנשרייבען שיר־המעלות'ען פאר דער געווינערין.

האָט חיים־חנא דער מלמד פערקאַטשעט די אַרבעל אין האָט אָנגעשריבען שיר־המעלות'ען, וואָס ביי דער רייכסטער געווינערין האָט מען אַוועלכע נישט געזעהן. אין מימען איז געשטאַנען אויסגעמאַהלט א געצאַצקעטע פּיראַמידע:

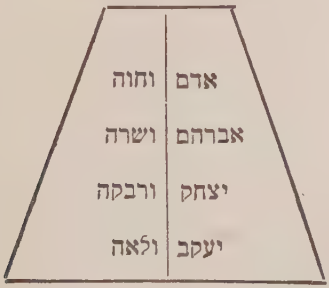

ליפּען, האָט אַריינגעהאַקט דריי כוסות מיט אַ מאָל און איז אַוועק מיט זיין ווינשעוואָניע נאָך ווייטער:

— לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרערינקען אויף ברית'ען, אויף בר־מצוה'ס און אויף חתונות ביי איהם, און ביי זיינע קינדער, און ביי זיינע אייניקלעך, און ביי זיינע אור־אור־אור־אייניקלעך!

און די ווייבער האָבען אויך געמומען צו קאָפּעטשקעלעך, און זענען געוואָרען רויטפּאַרביג און שטאַרק בערעדעווידיג, און האָבען גערעדט אַלע אינאיינעם, ווי די גענז.

נאָכדעם האָבען די מאַנסבילען אַרויסגעטראָגען די טישען מיט די בענקלעך, אַראָפּגעוואָרפען, מחילה, די קאָפּאָטעס און האָבען געחאָפּט א טענצעל, מחילה, אין די תחתונים, ווי, להבדיל, שמחת־תורה.

און אויפ'ן בעטעל, פערהאָנגען מיט איין אַלטען צעריסענעם לייליך, אַרומגעשטעקט פון אויבען ביז אראָפּ מיט שיר־המעלות'ען, איז געזעסען רייזעל די קימפּעטורין מיט א ברעקעלע קינד אויף די הענד, געוויקעלט אין שמאָטעס, צוגעטולעט צו דער ברוסט. זי האָט געקוקט אויף די דאָזיגע גוטע מענשען, וואָס האָבען גע־וואונשען איהר אזוי פיעל גוטס, זי ווייסט ניט פאַר וואָס און פאַר וועז, און האָט געקוקט אויף איהר קינד, איהר טרייסט:

— אינגאנצען ע ר! ע ר מיט די ביינער!

און צוויי טערערען האָבען אראָפּגעקאָפּעט פון איהרע שענע בלויע טיעפע אויגען, געקויקעלט זיך איבער איהר בלאָס אויס־געמוטשעט פּנים און אַראָפּגעפאַלען אויף דער ווייסער יונגער ברוסט.

העניך דער סטאָליר געמוזט נאָכשטופּען די קאַרעטע און זאָגען, אז ער האָט אַליין אויך גאָר אַנדערש ניט גערעכענט... דערפאַר האָט מען איהם מכבד געווען מיט כסא־של־אליהו, און מציצה האָט מען געמוזט אוועקגעבען אַסנה דער קורעלאַפּניטשקעס מאַן, מחמת אַסנה דער קורעלאַפּניטשקעס מאַן איז א בייזער איד. ער קאָן מאַכען א סקאַנדאַל!

הקיצור, מע האָט זיך מיט די כבודים ווי עס איז איינגעטיילט.

איז געבליבען נאָך איין זאַך, סאָמע דאָס בעסטע: וואו וועט מען נעמען משקה?

— משקה? — רופט זיך אָן שרה־רחל די באָבע. — איהר זאָלט שוין אָזא דאגה האָבען מיט אַלדאָס גוטס, ווי איהר האָט א דאגה מיט משקה!

און שרה־רחל האָט געחאַפּט אויף זיך דעם קעצענעם בורנוס און איז אַוועק צו איהר איידעם יורעל דעם ווייגער, וואָס מאַכט די זיסע בראַנפענס, און האָט איהם געבראַכט צו פיהרען אויפ'ן ברית מיט צוויי פלעשלעך רויטען בראַנפען, וואָס מע רופט דאָס „קראַמבאַמבולי". און אז דער עולם האָט נאָך די פיש געגומען צו גלעזלעך „קראַמבאַמבולי", איז מען באַלד געוואָרען לעבעדיג, פרייליך, און עס האָבען אָנגעהויבען פליהען לחיים'ס.

— לחיים! — האָט געזאָגט דער „סנדקא", רב חיים־חנא דער מלמד, א איד מיט איין אויסגעפליקטער באָרד פון איין זייט און מיט א שוואַרצער גלאַנצענדיגער פעטשיילע אויפ'ן האַלז. — לחיים! לאָז גאָט העלפען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין בר־מצוה.

— לחיים! — האָט געזאָגט „כסא־של־אליהו", העניך דער סטאָליר. — לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין חתונה!

און דער „בעל־מציצה", אַסנה דער קורעלאַפּניטשקעס מאַן, איין אויסגערעכענטער ניקאַלאַיעווסקי סאָלדאט מיט גראָבע שוואַרצע

נחת פון קינדער

מאַנאַלאָג.

נעשריבען אין יאָהר 1901.

נחת פון קינדער

(מאַנאָלאָג).

— קיין נגיד, הערט איהר, ביז איך ניט. ווייט פון א נגיד. גאַרנישט. א בעל־הבית מיט א דירה איין אייגענע. חאַטש וואָס האָט מען, משטיינס געזאָגט, ביי אונז פון א דירה? מכות! — נאָר נחת פון קינדער, קאָן איך מיד באַריהמען, האָב איך, ברוד־השם, מעהר פונ'ם גרעסטען גביר אין כתריעלעווקע! ביי מיר, הערט איהר, אז עס קומט א יום־טוב אוו עס קומען זיך צענויף אלע קינ־דער, קיין עין־הרע, זיהן אוו טעכטער, שניר אוו אייידעמס מיט אלע אייניקלעך — וואָר איז צו מיר גלייך?

למשל, נעמט פורים צו דער סעודה.

וואָס פאַר א טעם, פרעג איך אייך, האָט א סעודה, אז מע זעצט זיך צום טיש אוינער אליין מיט'ן וויב אוו מע עסט?

נו, שטעלט אייך פאָר, אז איך האָב שוין אָפגענעסען די פיש מיט דער יויך, לאָקשען, צימעס, דאָס, יענץ — נו וואָס? בלאָטע שבבלאָטע! א פערד, להבדיל, עסט אויך. א מענטש איז דאָך אָבער נישט קיין פערד. ובפרט א איד. ובפרט יום־טוב. ובפרט אזא יום־טוב, ווי פורים צו דער סעודה!

קודם כל — די קינדער, קיין עין־הרע.

אכט האָב איך, זאלען געזונט זיין, אלע אויסגענעבענע. (געווען צוועלף — פיער זענען, די צו לענגערע יאָהר, אוועקגע־גאַנגען). האלב זענען זיהן, האלב זענען טעכטער; פיער איידעמס

תנ"ך, מיט דקדוק, מיט די אלע איבעריגע היינטיגע שאלעמויזען שמועסט מען ניט. זייער לייענען און זייער שרייבען אידיש און רוסיש און דייטש און פראנצויזיש, און און און...

אז איך באדארף אמאל א בריוועל איבערלייענען, איין אדער עם אנשרייבען, צי וואס, — ווערד א מלחמה: „זיידעניו, אט וועל איך! זיידעניו, אט וועל איך!"

אי וואס, איהר וועט פרעגען „פרנסה"? עט, פארהאן א גרויסער גאט! ער פיהרט אויס. א מאל אזוי, א מאל אזוי. א מאל בעסער, א מאל ערגער. מאהלט אייך, מעהר ערגער ווי בעסער — מע מוטשעט זיך און מע קומט דורך מיט'ן יאהר, אבי געזונט, ווי זאגט איהר.

מיין עלטערען זוהן איז געגאנגען ניט שלעכט. ער איז געזעסען אין א דארף, אין זלאדיעווקע איז ער געזעסען, און געהאט גאנץ פיין פרנסה; נאר אז ס'איז ארויס דער אוקאז פון'ם דריטען מאי, האט מען איהם געבעטען מחילה; האט ער דאך מסתמא געברויכט זיך, געוואלט אויסווייזען, אז ער איז ניט קיין „פאסעליוושייסיא", געבראכט פאפיערען, אז ער זיצט דארטען נאר פון ששת ימי בראשית, דערלאנגט אין סענאט. בקיצור, ס'האט ניט געהאלפען קיין שמע־ישראל, מע האט איהם ארויסגעטריבען, און ער קאן נאך ער היום צו זיך ניט קומען... זיצט ער ביי מיר מיט ווייב און קינדער. א ברירה האט מען?

און דעם אנדערען זוהן מיינעם געהט נעבאך גלאט נישט. וואס ער זאל ניט טהון — איז שלים־שלים־מזל, ווי זאגט איהר. „מיט דער פוטער אראפ". קויפט ער תבואה, ווערד א זול. האנדעלט ער איין אכסען, פגר'ען זיי. ריהרט ער זיך צו צו וואלד, איז א ווארעמער ווינטער — א בר־מזל! ער זאל א קוק טהון איז טייך, וואלטען ג'פגר'ט אלע פיש... האב איך מיך מיישב נעווען און זאג איהם: „ווייסט דו וואס? פעקעל זיך אריבער מיט ווייב און קינדער צו מיר. ממה נפשך!"...

און פיער שניר; האָט איהר שוין, קיין עין־הרע, א קיימאַ־לן פון זעכצעהן.

היינט אייניקלעך, לעבעו זאָלעו זיי!

נישט צו פארזינדיגעו. וואָרום אלע טעכטער אוו אלע שניר קינדלעו, ברוך־השם, אלע יאָהר; ביי וועמעו ס'איז פארהאַו עלף, ביי וועמעו — נייעו, ביי וועמעו זיעבעו. קיין עקרות, אזעלכע, היסט דאָס, וואָס זאָלעו חלילה נישט האָבעו גאָר נישט, איז ביי מיר נישט פארהאַו.

נאָר מיט איין זוהו, מיט'ן מיטעלסטעו, האָב איך געהאָט אביסעל צו טהוו: מיין שנור האָט א צייט קיין קינדער נישט געהאָט. נישטאָ אוו נישטאָ — אוו נענוג!

האָט זיך אָנגעהויבעו א סדרה: דאָקטוירים, דער רבי, להבדיל דער טאָטער — עס העלפט נישט.

קיצור־הדבר, ס'איז געבליבעו — גט'עו זיך.

מילא, גט'עו זיך — גט'עו זיך. ס'איז געקומעו צום גט'עו זיך — ווער? וואָס? זי ווילּ ניט!

וואָס היסט, זי ווילּ ניט? זי האָט איהם, זאָגט זי, ליעב. טפש איינער! וואָס הערסט דו זי, זאָג איהּ, וואָס זי האָט דיהּ ליעב? זאָגט ער: איך האָב זי אויך ליעב. וואָס זאָגט איהר אויהּ דעם חכם? איך זאָג איהם „קינדער" — זאָגט ער „ליעב"!... וואָס זאָגט איהר אויהּ אזא לעקיש?

קיצור־הדבר, זיי האָבעו זיך נ י ש ט געג'נט. אוו גאָט האָט געהאָלפעו — שוין א יאָהר זעכס, אז זי האָט אָנגעהויבעו צו קינדלעו, קינדעלט זי וואָס א יאָהר, וואָס א יאָהר; שיט מיך אפּ מיט אייניקלעך!

איהר זאָלט זעהעו ביי מיר אייניקלעך — אלע גערָאטענע. איינס שענער פונ'ם אנדערעו, אין זייערע פנים'ער נישט אריינ־צוקוקעו! איהּ זאָג אייהּ — אנטיקלעך!

היינט ווי אזוי לערנעו זיי! טאָמער ווילט איהר א בלאָט גמרא — איז א בלאָט גמרא אויסוועניג. פון חומש מיט רש"י, מיט

איינעם האָב איך איין איידעם פון גאָר א גרויסען יחוס, א צאַצקעלע, א זיידען קינד, א גערָאטענער מיט אַלע מעלות און א גרויסער למדן, זיצט אוֹן לערענט. איך האַלט איהם ביי זיך אויף קעסט פון נאָך דער חתונה אָן, וואָרום וועז איהר זאַלט איהם קענען, וואַלט איהר אַליין געזאָגט, אז ס'איז גאָר איין עבירה ארויסצולאָזען אזעלכם אויף דער וועלט — וואָס וועט פון איהם ווערען?

דעם אַנדערען איידעם האָב איך שוין נישט אזא יחוס, נאָר דאָס קרן איז אַבער איין אַנטיק, דהיינו: וואָס ווילט איהר? שרייבען, און לייענען, און חשבונ'עז, און זינגען, און טאַנצען, און וואָס ניט? היינט שפּיעלט ער אין שאָך — אז מע שמוסט, ער יכול'ט! פון דעסטוועגען, הערט איהר, אז ס'איז ניט באַשערט, ווי זאָגט שלמה המלך: לא לחכמים — אַלע קענערס געהען אַהן שטיוועל. איך האָב איהם שוין געפרובט אויף אַלע זייטען: ער איז שוין געווען א פּאַסעסער, און א קרעמער, און א מלמד, און א שדכן — עס געהט נישט, חאַטש צעריים זיך! זיצט ער איצט ביי מיר מיט די קינדער. איך וועל דאָך מיין טאַכטער אויף דער גאַס ניט ארויסוואַרפען!

נאָך איין איידעם האָב איך, שוין נישט אזא גרויסער קענער, נאָר אויך נישט קיין אבי־וועד. דער גוטער קאָפּ מיט דעם שענער האַנד, מיט דעם בלאַט גמרא, מיט'ן שענעם פּיסק — אז ער רערט, שיטען זיך פּערעל, א חיות צו הערען!

איין חסרון נאָר, וואָס ער איז צו איין איידעלער, כמעט א רוחניות, דאָס הייסט, ער איז נישט איבעריג געזונט. דאָס הייסט, אפילו אז איהט וועט א קוק טהון אויף איהם אזוי, איז ער, דאַכט זיך, גאָר נישט... נאָר וואָס דענן? דאָס וואָס ער שוויצט. און דערצו נאָך דער הוסט! פון א צייט אז ער האָט באַקומען א פּאַסקודנע הוסט מיט א מין קוויטש, און ס'איז איהם שוועד צו חאַפּען דעם אָטהעם. דאַקטוירים הייסען איהם טרינקען מילך

דעם דריטען זוהן מיינעם איז יא געווען נישקשה, איז ער אין דער גרויסער שרפה, ניט היינט נעדאכט, אפגעברענט געוואָרען. ארויס ווי די מאמע האָט איהם געהאט, און האָט נאָר געהאט אויף זיך א גוט פעקעל מיט א מסירה'לע, מיט א סלעדאוואטעל, מיט צרות, מיט א פריזיוו — פרעגט ניט — ס'איז גוט!... היינט זיצט ער ביי מיר מיט דער גאנצער חאליאסטרע. וואָס דענן?...

נאָר איין קלענערען זוהן מיינעם איז, קיין עין־הרע, גאנץ נישקשה'דיג. שייך זאגען נישקשה'דיג? קיין געלט האָט ער ניט, נאָר ער האָט א רייכען שוועהר. דאָס הייסט, ער איז ניט אזוי רייך, ווי א בעל־פרנסה, האָט געשעפטען א סך, א גרויסער דרעהער, א „קרוטין", זאָל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! ער דרעהט אזוי לאנג, ביז ער פארדרעהט אי זיך, אי יענעם. נאָר וואָס דענן? ער דרעהט זיך אלע מאָל אויס, דער הונט. ער האָט שוין ניט איין מאָל געפטר'ט אי זיין געלט, אי די קינדער'ס געלט. זאָג איך צו איהם: „וואָס האָט איהר געהאט צו מיין זוהן'ס געלט?" זאָגט ער: „איהר האָט עפּים ארויסגעלענט א סך פוטער?"... זאָג איך: מיין זוהן איז מיר דערווייל א קינד". זאָגט ער: „און מיין טאכטער איז ביי מיר ניט קיין קינד?" זאָג איך: „עט!" זאָגט ער: „בע!" זאָג איך: „מילא!" זאָגט ער: „בקיצור!" א וואָרט פאר א וואָרט — האָב איך אוועקגערופען מיין שמויגער און זאָג צו איהם: „טהו א שפּיי, זאָג איך, אויף דיין שוועהר דעם נגיד, דעם דרעהער, און זעץ דיך אוועק ביי מיר — וואָס גאָט וועט געבען, אבי אינאיינעם"...

זעהט איהר, צו איידעמס האָב איך נאָר קיין גליק נישט. אבער מאקי לחלוטין ניט! דאָס הייסט, איך האָב צו זיי קיין טענות ניט, און שעם זיך חלילה נישט מיט זיי, וואָרום איך האָב. מעגט איהר מיר גלויבען, אזעלכע איידעמס, וואָס דער גרעסטער גביר פארמאָגט זיי ניט. פיינע קינדער, מיוחסים, פארשוינען. קעפּמענטשען!

גאנץ גוט, ער פיהלט, פארשטעהט איהר מיד, ווער ע ר איז און ווער מ י ר זענען ; ער איז ער און מיר זענען פארט מיר ! מיט דער האנד, הערט איהר, קאָן מען דאָס ניט אוועקמאכען.

וואָרום אז עס מאכט זיך אמאל, מע קומט זיך צענויף צווישען מענטשען, און מיינע קינדער מאכען א שמועס מכח די קליינע אותיות, עפּים א דין אין שלחן־ערוך, צי א שארף שטיקעל גמרא, צי גלאָט א פסוק, מוז ער נעבאך זיצען און שטומעז. וואָרום ס'איז פאר איהם, ניט דאָ געדאכט, א סוד !

אודאי מעג ער זיך איבערנעמען, וואָס ער האָט אזויינע שוואָרע, און מעג האָרעווען פון זייערטוועגען ! ווי זאגט איהר? ניט אזוי ? הא ?

אצינד, אז איהר זענט שוין אביסעל בעקאנט מיט מיין גענדעל, פארשטעהט איהר שוין וואָס פאר א ש מ ח ה ביי מיר איז און וואָס פאר א נחת איך האָב, אז עס קומט א יום־טוב, למשל, פורים צו דער סעודה, און אלע קינדער מיט אלע אייניקלעך, קיין עין־הרע, זעצען זיך אוים ארום טיש, און מע מאכט המוציא איבער דעם שענעם גרויסען קלוגען פורים־קוילעטש, וואָס מיט זאפראן און מיט ראזינקעס ארומגעשטעקט, מיט די גוטע געפעפערטע און געצוקערטע פיש מיט חריין, מיט די גוטע געלע לאנגע לאקשען מיט יויך, און מע נעמט צו קאפלעך משקה, אז גאט העלפט א פלעשעל ווימארָאזיג, איין אמת'ער א „קאוועשאנער", אדער א גלעזעלע גוטען ווישניק, אבי ס'איז נאר דא, און פאר נויט — איז א פראסט ביסעל יי"ש אויך א סחורה, און מע טהוט א זינג, איך דעם שושנת יעקב, און נאך א מאל — שושנת יעקב ! און וויעדער א מאל — שושנת יעקב ! טהוען א חאפ־אונטער די קינדער :

צהלה ושמחה !

און די קליינע שקצים, די אייניקלעך, אויפ'ן רינעם קוילבעל :

אור ליהודים ! אור ליהודים ! אור ליהודים !

אוּן פֿאַהרעז קיין בויבעריק אויף אַ דאַטשע. אַהין פֿאַהרעז, זאָגט מען, אַלע קראַנקע. דאָרטען, זאָגט מען, איז פֿאַרהאַן אַ וואַלד אַזעלכער, וואָס איז אַ רפֿואה צום הוסט. רעכען איך, אם ירצה השם, איבער אַ יאָהר זומער, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבעז. זיך דורכפֿאַהרעז מיט איהם קיין בויבעריק. דערווייל, ביז ער וועט אַמאָל ווערעז געזונט, ליגט ער מיט'ן ווייב אוּן קינדער, געווײַנטליך. אויף מיינע פּליצים. עפּים אַ תירוץ?

היינט האָב איך נאָך איין איידעם, שוין נאָר אַ פּראָסטעז, נאָר אַ האַרעפּאַשענעם יונג, דאָס הייסט, חלילה נישט קיין בעל־מלאָכה, נישט קיין שנייַדער, נישט קיין שוסטער, נאָר קיין חדר־יונגעל אויך ניט.

ער איז אַ „פּילפֿיער" איז ער; ער האַנדעלט מיט פּיש האַנדעלט ער. זיין טאַטע האַנדעלט מיט פּיש, זיין זיידע האָט געהאַנדעלט מיט פּיש, די גאַנצע משפּחה זייערע וויסען — נאָר פּיש אוּן נאָר פּיש אוּן נאָר פּיש!

דאָס הייסט, זיי זענען אַפּילו גאַנץ עהרליכע אידעז, אַרעמע־ליכע, נאָר פּראָסטע מענטשעז.

וועט איהר דאָך פֿרעגעז: וווי קומט צו מיר אַזאַ איידעם? מסתמא איז דרינעז פֿאַרהאַן אַ מעשה, וווי זאָגט מען: אין אַ טייך וואַרפֿען זיך דורך אַלערליי העכט. מסתמא איז מיין מאָכטער'ס גליק אַזוי, אַז זי באַדאַרף האָבען אַ ז אַ מאַן.

דאָס הייסט, האָבען האָב איך צו איהם גאָרניט; מיין מאָכטער לעבט פֿאַר איהם דוקא גליקליך. וואָרום בטבע איז ער דוקא אַ גוט מענטשעל, אַ דימענט, צונעלאָזט, הערט איהר, צו אונז אַלעמעז ביז גאָר, וויפּיעל ער פּאַרדיענט גיט ער אַפּ איהר, אוּן העלפּט אויס יענע איידעמס מיינע אוּן די זיהן וווי וווייט מענליך. וואָס איז שייך זאָגעז? — ער האַרעווועט כמעט אינגאַנצעז אויף אונז, אוּן האָט פֿאַר אונז אַלעמעז דרך־ארץ, וואָרום ער וויסט

א פערשטעהרטע חתונה

נעשריבען אין יאהר 1902.

און מע גיהט נאָך א טענצעל אויך, — דעמאָלט וועט איז צו מיר גלייך? וואָס מיר בראָצקי? וועט מיר רויטשילד? א מלה, ווי איהר זיהט מיך א אידען, א מלך!

קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט, נאָר נחת פון קינדער האָב איך, ברוך־השם, מעהר פון'ם גרעסטען גביר אין כתריעווקע!

א פערשטעהרטע חתונה

ווי אזוי זאל זיך נח צעלניקער נישט פרייהען, אז גאט האט איהם געהאלפען, ער ניט אויס דאס לעצטע קינד, ער מאכט חתונה די יונגסטע טאכטער?

פאר וועמען?

למאי נפקא־מינה — צי פאר ברוכ'ען, צי פאר זרח'ען, צי פאר פייטלען, צי פאר טרייטלען? — אויסגענעבען, חתונה געמאכט — און איין עק!

מיינט איהר דאך, אז נח צעלניקער איז אזא פאטער, וואס פטר'ט אראפ א טאכטער, א הארב פון די פליצעס, גלאט אזוי, אבי פטור נעווארען? האט איהר א טעות!

אזא פאטער, ווי נח, האט איהר ניט דעם צווייטען אין דער וועלט.

דאס גאנצע לעבען זיינם האט ער מקריב געווען פון די קינ־דערם וועגען: געהארעוועט, אויסגעריסען נעווארען, גאנצע טעג אויף דער היטץ, גאנצע נעכט אויפ'ן פראסט, זיך געשלעפט אין רעגענס און אין בלאטעס, שוין געלעגען וויפיעל מאל אונטער'ן וואגען אויך, א פאר מאל ווינטער אין א פאלאנקע, זיך צוגעקיהלט די לונג, בעקומען א מארנע הוסט — איהר פרעגט, ווי אזוי מע וועלד פערשווארצט? אנו, פרובט אויסהאלטען א ווייב מיט קינ־דער פון א צעלניק־קראם, א „גאלאנטעריי־נעשעפט", אין כתרי־לעווקע!

קענען זיך און האָבען זיך ליעב; די מחותנת'טעס קענען זיך און האָבען זיך ליעב; חתן־כלה קענען זיך און האָבען זיך לי...

איך האָב מיך שיער ניט אַרויסגעהאָפּט מיט א וואָרט! אז איהר וועט מיר צוזאָגען, אז עס וועט זיין בסוד, וועל איך אייך עפּעס דערצעהלען.

נאָך אַיידער ס'איז אַיינגעפאלען רב שלום־שכנא דעם שדכן, ער זאָל רעדען דעם דאָזיגען שידוך, האָבען זיך חתן־כלה שוין לאנג געקענט און געשריבען בריוולעך, וואָס זיי אַליין טאָקי האָבען זיך איינס דאָס אַנדערע איבערגעגעבען.

ער האָט גאָרנט אין חדר, און זי איז געשטאָנען אין קלייט.

איינמאָל גהט ער פאַרבי מיט'ן תפילין־זעקעל אין בית־מדרש אַריין, ראש־חודש איז דאָס געווען, דערזעהט ער זי שטעהן ביי דער טיר אין א רויט סיצען קליידעל, וואָס זי אַליין טאָקי האָט דאָס אויפגענייהט, מיט א וויים געשטיקט שאָלעכעל אויפ'ן קאָפּ, אויך איהר אייגענע ארבייט, און איהרע שענע שוואַרצע גרויסע אויגען קוקען גלייך אויף איהם אוז שמייכלען.

האָט זיך איהם אויסגעראכט, אז דאָס קוקט זי אויף איהם. די זון האָט געסמאָלעט, און א וואָרעם ווינטעל האָט זיך פער'גנבה'ט, א גלעט געטהאָן די פּאה, און ער האָט א מורקע געטהאָן: „פּריי־דעל — א היבשע נקבה!"...

האָט ער נאָכדעם נישט געקאָנט דאָוונען — זי איז איהם געשטאָנען פאר די אויגען.

סאָמע צו הלל, צו „מן־המצר". דערמאָנט ער זיך אַז דעם צעלניקער'ס טאָכטער אוז אַן איהרע שענע שוואַרצע גרויסע אויגען, צעשאָקעלט ער זיך אוז שרייט דעם „מן־המצר" אויף א קול, טאָמער וועט ער פערגעסען.

ער נעהט פון בית־המדרש אַהיים אוז קוקט אַהין, טאָמער וועט ער דערזעהען פרייד־לען.

ער קומט אין חדר אַריין, נעמט זיך צו דער גמרא, קוקט אַריין אין תוספות — דערזעהט ער פרייד־לען.

אז די קינדער זענען געווען קלייניטשקע, פלעגט זיך נח אליין שלאָגען מיט זיי קאָפּ אן וואנד: וויקלען, האדעוועו, צוואַנען — אלסדינג.

וועט איהר דאָך פרעגען: וואו איז נעווען די מאמע זייערע?

די מאָמע זייערע, זעלדע, איז געווען פערנומען אין געשעפט. מעהר צווישען פריצים; ער — אין שטאָדט, זי — אין דער סביבה.

פאר וואָס עפּים זו, ניט ער? זי פערשטעהט די שפראָך, קאָן רעדען מיט א פריץ, איין בריה אויף אפּזעצען א שטיקעל סחורה אין דער פרעמד.

מיט דער שטאָדט קאָן זעלדע נישט האַנדלען. אנקוקען קאָן זי ניט די כתריעלעוועקער קונים — זיי זענען צו קלוג! פריצים — די זענען נאָר אנדערע מענשען. א פריץ, אז מע זאָגט איהם „יאק באָגא קאָחאם" — גלויבט ער, און א כתריעלעוועקער איר, איהר זאָלט פאָר איהם, שונאי־ציון, חאָפּען די ערד, וועט ער אייך ענט־פערען מיט א שמייכעלע:

— למאי זאָלט איהר זיך שווערען? איהר זענט ביי מיר באַ־גלויבט אהן א שבועה!...

נדן גיט נח צעלניקער דער יונגסטער מאכטער זייענער פינף און זיעבעציג; דאָס הייסט, צוזאָגען האָט ער צוגעזאָגט ק"ן, פינף און זיעבעציג בשעת תנאים, און פינף און זיעבעציג שפּעטער, „לכשירחיב"...

איז אבער דער „לכשירחיב" נאָך נישט געקומען.

אויף דעם „לכשירחיב" קוקט־ארויס גאַנץ כתריעלעוועקע שוין א שאָק מיט יאהרען, און נישטא איהם.

ער וועט אמאל קומען, צי ניין? עס קאָן זיין! מיט וואָס איז ער ערגער פון משיח'ן? וואַרטען דענן ניט אידען אויף משיח'ן?...

קיצור־הדבר, זייט זיכער, דער שידוך וועט זיך איבער נדן נישט צעגעהן. וואָרום ס'איז א היימישע זאַך: די מחותנים

איז געווארען א שרוד, האט דער חתן געשיקט דער כלה א פאר גילדענע אויהרינגלעך פאר פופצעהן קארבעז, און די כלה האט אויסגעגעבט דעם חתן מיט זילבער אויף סאמעט א נייי תפילין־זעקעל, א מגן־דוד מיט צוויי לייבען אוז מיט א קרוין פון אויבעז, וואס מע האט דאס בעראפט אנקוקען אויף חדושים!

קיין גלייכען איז נישט געווען צו דעם פארעל אויף דער וועלט. שטיל, אהן ווערטער, האבען זיי געצעהלט די וואכען, די טעג, די שעות, די מינוטען צו דער חופה — אויף שבת־נחמו איז אפגעשטעלט געווארען די חתונה — און די גליקליכע צייט איז גע־קומען, אין א גוטער שעה, א מזל'דיגער שעה.

ווער עס האט ניט געזעהען זעלדע די צעלניקערין אינ'ם טאג פון איהר פריידעל'ס חופה ארומלויפען מיט'ן זיידענעם טיכעל, פערבונדען פון יענער זייט האלז מיט צוויי שפיצען, און שרייען מיט א הייזעריג קול: „וואו איז ערגיץ נח, וויסט איז מיר?" — דער האט קיין שענם ניט געזעהען אוז דער פערשטעהט ניט, וואס הייסט „פערטארראמט!"

— חתן־כלה פאסטעז, — האט זי געשריגען מיט א קוויטש — און איהם האט דער גוטער יאהר! נח, וואו ביזט דו ערגיץ? גוואלד, נח, איך וועל דאס ניט אויסהאלטען, נח!

— וואו איז דער מחותן? — האבען איהר געהאלפען שרייען חתן'ס צד. — שוין צייט באזעצען די כלה! וואו איז דער מחותן?

אוז דער „מחותן" איז געזעסען אין א ווינקעל; ער האט זיך פערקלויבען אהין מיט א גוטען ברודער, רב משה־יוסי דעם רב'ס איידעם, אוז דערצעהלט איהם אויס זיין ביטער הארץ, וואס פאר א פערשטעהרטע חתונה ער האט.

אלע טעכטער, קיין עין־הרע, חתונה געמאכט, ווי עס געהער צו זיין; אלע מאל אראפגעבראכט די יעהופעצער כלי־זמר; נעקומען צו דער מיזינקע — ניטא קיין כלי־זמר! א חאפענדיגע חתונה! א פערשטעהרטע חתונה!

בײנאכט אין חלום זעהט ער פרײדלען — אומעטום פרײ־
דל!

רב שלום־שכנא דער שדכן איז געפאלען אויף א גלייכער
זאך. ער איז געקומען צו נח צעלניקער אין קלייט אריין איהם
פאר־לעגען דעם שדוך פאר זיין יונגסטער טאכטער מיט ברוך
בן־ציון'ס יונגל דוד, און האט ארויסגענומען דאם פושקעלע טאבעקע
און אנגעהויבען אויסרעכענען, וואם פאר איין אנטיק ער האט איהם
געבראכט צו טראגען פאר זיין טאכטער. האט זיך פרײדל געמוזט
אפקאהרען אן א זייט, מע זאל ניט זעהען, ווי זי איז רויט געוואָרען.

ביי איהר אויפ'ן וויסען האלז, פערשטעהט איהר מיך, איז
געהאנגען א בענדל, און אויפ'ן בענדל איז געהאנגען א קניפל,
און אין דעם קניפל האט זיך געפונען א בריוול, און אין בריוול
איז געשטאנען געשריבען אויף אידיש מיט זעהר א שענער האנד־
שריפט, מיט ציקלעך און מיט קוועטשלעך און מיט דרײדלעך, די
דאזיגע ווערטער:

„טהייערסטע און ליעבסטע נשמה! מיין פרײנד
און מיין קרוין, מיין חיות און מיין לעבען! פרײדל.
„געזונד זאלסט דו זיין! וועז אונזער טייד זאל זיין
„פון גאלע טינט, און דער וואלד זאל זיין גאלע פענעם,
„און די גאנצע וועלט זאל זיין פאפיער, און איך זאל
„שרײבען צו דיר גאנצע טעג מיט גאנצע נעכט, וואלט
„איך דיר נישט געקאנט ארויסשרײבען קיין צעהנטוי־
„זענד־חלק אפילו פון דעם, וואם מיין הארץ טהוט
„פיהלען צו דיר פון דער ערשטער מינוט אן, וואם איך
„האב דערזעהען דיין ליכטיג פנים, וואם איז שענער
„פון דער זון, און דערהערט דיין זים קול, וואם איז
„זיסער פון'ם זיסטען וויין..."

און אזוי ווייטער.

דאם פארעל האט לאנג־לאנג ארויסגעקוקט אויף רב שלום
שכנא דעם שדכן, ער זאל פאלען אויפ'ן שדוך. און אז דער שדוך

פרייליכס, ארבייטען אויף אלע כלים, רייסען די סטרונעס, ברומען אויפ'ן באס, בלאזען אין די טרומייטען, פייפען אויף די פלייטען, קלאפען אין די טאצען. דער עולם פלעסקעט צו מיט די הענד, צעשפרייט זיך, מאכט דא ראד גרעסער און גרעסער. די מחותנים מיט די מחותנת'טעס פון ביידע צדדים נעמען זיך פאר די הענד און מע גיהט א פרייליכס.

משה־יוסי דעם רב'ס איידעם נלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט מיט שמייכעלדיגע אויגעלעך אויף דעם נאָרישען מחותן און זאָגט צו איהם:

— אָט האָט איהר דאָך כלי־זמר. די היגע כלי־זמר זענען דענן קיין כלי־זמר ניט?

— אויך מיר כלי־זמר! — מאכט צו איהם נח. — א חתונה אהן יעהופּעצער כלי־זמר!

וועז נח ווייסט דאָס פּריהער, אז די יעהופּעצער כלי־זמר וועלען ניט קאָנען זיין, לעגט ער אָפּ די חתונה אויף חצי אלול. שפּעטער, נאָך דער חופּה, האָט ער וויעדער ניט נעסטייעט.

— וואו איז נח? — שרייט כלה'ס צד.

— וואו איז דער מחותן? — שרייט חתן'ס צד.

— דער מחותן? דער מחותן?

זעלדע געפּינט איהם און גיט איהם א רעכטען פּסק, טהוט א פּלעסק בשעת מעשה מיט די הענד:

— שען מאכסט דו חתונה די מיזינקע, וועה איז מיר!

— אהן די יעהופּעצער כלי־זמר — מאכט נח — איז דאָס ביי מיר א לויה, נישט קיין חתונה. א פּארשטעהרטע חתונה!

— נאָט איז מיט דיר, נח, וואָס רעדסט דו, נח? — זאָגט צו איהם זעלדע מיט פּייער. — כתריעלווקער כלי־זמר זענען קיין אידען ניט? כתריעלווקער כלי־זמר האָבען קיין קינדער ניט? כתריעלווקער כלי־זמר באדארפען נישט עסען? אי־פּע — שע־מען מעגסט דו זיך, שעמען אין דיין ווייטען האלז אריין!... רב יהושע־העשיל, א פּריילִיכם!

און רב יהושע־העשיל דער כלי זמר, איין עלטערער איד מיט א וואטאָווער קאפּאָטע, מיט גראָבע פּאות און מיט א לאַנ־גען טליתֿ־קטן, טהוט א קלאפּ מיט'ן סמיטשיק איבער'ן פּיעדעל, און א וואונק צו דער חברה — און כתריעלווקער כלי־זמר בעווי־זען, אז זיי זענען אויך נישט קיין „יאָלדען"; זיי שפּיעלען א

נישט פאר קיין
אידען געדאכט

געשריבען אין יאהר 1902.

נישט פֿאַר קיין אידען געדאכט

זיידעל רב שעיה'ס איז א יונגערמאן, וואָס זיצט אויף קעסט, טהוט נישט קיין האַנד איז קאַלט וואַסער, זיצט אוּן לערענט, חאַטש ער האָט שוין עטליכע קינדער. נאָר וואָס האָט ער צו דאגה'ן, אַז ער איז א בן יחיד, אוּן רב שעיה איז א איד א נגיד — איבער הונדערט אוּן צוואַנציג יאָהר איז דאָס אינגאַנצען זיינס.

רב שעיה איז כל־ימיו געווען א איד א בעל־הלואה. זיין „קאַפּיטאַל" איז געווען צעווּאַרפען איבער דער גאַנצער שטאָרט. ס'איז ניט געווען איין כתריל־עווקער, וואָס זאָל ניט זיין שולדיג רב שעיה'ן קיין געלד. אוּן דערפֿאַר האָט ביי איהם אין שטוב תמיד געקאָכט, ווי אין א קעסל: דער אריין, דער אַרויס, דאָרט גענומען, דאָ גענעבען.

ס'איז ביי איהם געווען, להבדיל, א „קאַנטאָר", א „באַנק" — א באַנק, נאָר אָהן געפֿאַרבטע טישען אוּן טישלעך, אָהן מענשען א סך מיט ווייסע מאַנישקעס, מיט פערדרעהטע וואַנצים אוּן מיט לאַנגע נעגעל, אָהן פענסטערלעך מיט גראָטעס, אָהן אייזערנע שאָפּעס אוּן אָהן מורא'דיגע קאַנטאָביכער אוּן גראָסביכער, וואָס מע קאָן מיט זיי הרג'ענען א מענשען.

ביי רב שעיה'ן אין שטוב איז געשטאַנען נאָר איין טישעל, אויפ'ן טישעל איז געשטאַנען א „טינטוּרעל" מיט א „זעמדערעל", אוּן איטליכס מאָל, וואָס מע האָט בעדאַרפט פערשרייבען, פלעגט מען מוזען אַנשפּייען אין „טינטוּרעל", וואָרום אַנדערש האָט דאָס

געוואוסט, אז טאמער הערט ער אויף צו צאהלען, ווערד ער אוים בטוח, — א פאראפאלענער אויף אייביג!

און אזוי האט זיך דאס רעדעל געדרעהט, געדרעהט א צייט מיט יאהרען, זיך ניט אפגעשטעלט אויף קיין מינוט, ביז...

ביז רב שעיה איז געשטארבען.

רב שעיה איז געשטארבען, און זיידעל רב שעיה'ס האט איבערגענומען דאס געשעפט.

דורכגעלאזט „שלשים", האט זיך זיידעל קודם כל גענומען צו די חשבונות און איז אפגעזעסען איבער די ביכער א וואך דריי, נעזעסען און געשריבען, געשריבען און געערבענט. און האט געשיקט רופען די בעלי־חובות און רופט זיך אן צו זיי:

— איהר זאלט וויסען זיין, רבותים, אז איך בין געזעסען די נאנצע צייט איבער אייערע חשבונות, געערבענט און געערבענט, און האב אויסגערעכענט, אז עס קומט שוין מעהר פון צייך קיין נעלט ניט, איהר זענט ריין.

— וואס הייסט, עס קומט פון אונז קיין נעלט ניט? וואס הייסט, מיר זענען ריין?

— אזוי, וואהרום „על פי אלגעברע" האט איהר באצאהלט פראצענט און פראצענט דפראצענט זיעבעצעהן מאל אזוי פיעל נאך מיט דריי זעכצעהנטעל, וויפיעל איהר זענט שולדיג געווען. נאט אייך אפ אייערע קוויטלעך.

דערהערט אזעלכע דבורים, זענען די כתרי־עווקער געוואָרען אנגעצונדען. זיי האבען נערעכענט, אז דא מוז ליגען עפעס א המצאה'לע, א שמד־שטיק, ניט אנדערש; האבען זיי איהם א שמיץ געטהאן די קוויטלעך צוריק אין פנים אריין און האבען געמאכט א „ויצעקו".

— ער ווילל אונז קוילען! קוילען אהן א מעסער! רב שעיה, זאל האבען א ליכטיגען גן עדן, האט מיט אונז געהאנ־דעלט אזוי פיעל יאהרען; זיין קעשענע איז פאר אונז תמיד

ניט געווא֯לט געבען קיין טינט. און ווייטער איז געווען אין טי־ שעל א טישקעסטעל מיט צווייי רינגלעך מיט א גרויסען שלאָס. דאָרט, אין טישקעסטעל, איז געווען דאָס „קאָנטאָבור" מיט אלע חשבונות, וואָס רב שעיה אליין טאקי האָט זיי געפיהרט על־פי זיין אייגענער בוכהאלטעריע. היינו, ווי אזוי?

דאָס ביכעל איז בעשטאָנען פון צווייי און פופציג בלעטלעך, אויף יעדען בלעטעל איז געשטאָנען די סדרה פון דער וואָך. צעווירעט אויף צווייען, פון איין זייט ק ב ל ת י *, פון דער אנדערער זייט נ ת ת י ** — און דאָרט איז געווען פערשריבען אזוי:

ק ב ל ת י מר' גרשון פופיק על פי קוויטעל פרשה בראשית ב' רו"כ.

ק ב ל ת י מר' פייוויל שמוים על־פי קוויטעל פרשה פקודי ד' רו"כ.

ק ב ל ת י מר' שמחה לעמיש־ קע א' רו"כ.

ל א ק ב ל ת י מר' גרשון פופיק על פרשה נח, לא קבלתי גם על פרשה לך־לך.

נ ת ת י לר' שמחה לעמעשקע על־פי קוויטעל פרשה פקודי י"ג רו"כ.

נ ת ת י עוד לר' גרשון פופיק ז' רו"כ.

ל א נ ת ת י עוד לר' פייוויל שמוים י"ב רו"כ כי ס'איז פארפאלען.

ה ב ט ח ת י *** לר' שמחה ליתן עוד י"א רו"כ.

ווי אזוי איז דאָס רב שעיה ארויסגעקראָבען פון די דאָזיגע חשבונות — ווייסט נאָר איין גאָט! פון דעסטוועגען, וועל איך אייך בעטען, האָט קיין יסורים ניט, ס'איז ניט געווען קיין פרא־ מעסטען, קיין פראצעסען. קיין לאָדענישען: איטליכער האָט

---

* געגומען. — ** געגעבען. — *** צוגעזאָגט.

— וואס איז דאס פאר א וועלט, — פרענט ער ביי רב יוזיפיל דעם רב — אז אויסחאפען א בייגעל פאר א גראשען, בשעת איך בין הונגעריג, הייסט נע'גזל'ט, און אפראבעווען א שטאדט מיט אלמנות מיט יתומים, צונעמען ביי זיי דעם לעצטען ביסעל, הייסט דאס „נעשטעלט זיך"? פאר אפהאקען א פינגער קומט „קאטערושנע סיביר", און פאר אויסקויל'עז אכציג טויזענד איינגל'ענדער אין אפריקע, ווי אכסעז, באקומט מען א גילדענעם „מענדאל" זא חראבראסט?...

— ס'איז א יושר? — מאכט ער צו רב יוזיפיל דעם רב און נעמט איהם אן ביי דער לאז פון דער קאפאטע. — ס'איז א יושר? אט פאהרט ארום דער אלטער ק ר י ג ע ר נעבאך, דער מלכות פון די בויערען, קלאפט אין אלע טירען, בעט רחמים, מע זאל רחמנות האבען אויף זיין ארעם לאנד; ער וויל נישט מעהר נאר א דין־תורה, ער וויל זיך פארלאזען אויף מענטשען, וואס מענטשען וועלען פסק'ענען. זאגט דער: ער וויל זיך ניט מישען, און דער זאגט: סע פאסט איהם ניט פאר יענעם... דער אזוי, יענער אזוי, — דערווייל גיסט זיך בלוט. וואו איז יושר, פרעג איך אייך, וואו איז מענטשליכקייט? און איהר זאגט מיר נאר „ישוב", „מנהג־העולם", דער „קיום" פון דער וועלט! א שענער קיום! א שענע וועלט!...

און נאך כדומה אין אזעלכע וויל'דע חקירות איז זיידעל ארייז מיט'ן רב, פערקראכצן, ווי מע זאגט, אין „אלף־הששי", העט־העט אין די וויטע דרכים ארייז, אננעהויבען אפליקענען מיינם און דיינם און שותפות'דינם, אננעהויבען אפלאכצן, רעדען, ווי מע זאגט, על ה' ועל משיחו ועל ננתקה...

האט שוין רב יוזיפיל דער רב מעהר נישט נעהאט מיט איהם וואס צו רעדען און האט שוין וויטער נישט געוואלט הערען אפילו, זיך פערשטעלט די אויהערען מיט ביידע הענד און גע־שריגען:

געווען אפען; קומט ער צו נעהן איצט און וויל אונז שטעלען אין דער בלאטע!

— נארנים! — שרייט צו זיי זיידעל. — וואם פאר נארנים, בהמות איהר זענט! מע זאגט אייך, אז איהר זענט ריין. נישט פונ'ם קאפ זאגט מען אייך, „על פי אלנעברע"!

— וואם דערצעהלט ער אונז פזמונות — „אלבעגרע"! לאמיר זיך פארלאזען אויף מענטשען, לאמיר פרענען א רב.

— צום רב! צום רב! — האבען נעשריען אלע אין איין קול, און מען איז נענאננען צום רב, רב יוזיפיל דעם רב.

ביי'ם רב האט זיך צענויפגעקלויבען כמעט די גאנצע שטאדט. ס'איז געווען א ליארם, א געשריי עד לב השמים.

זיידעל האט געלאזט אלעמען רערען — לאז זיך איטליכער זאגען וואס ער וויל; און ערשט נאכדעם, אז אלע האבען זיך גוט אויסגעשריען, האט ער נעבעטען, אז דער עולם זאל אויף א ווייל ארויסגעהן, ער וויל בלייבען מיט'ן רב אליין, ער בעדארף איהם עפעס זאגען אונטער פיער אויגען.

וואס ס'איז פארגעקומען צווישען זיידלען מיט רב יוזיפיל דעם רב — וויסט קיינער נישט.

מע זאגט, אז זיי האבען געהאט צווישען זיך א לאנגען ווכוח. זיידעל האט איהם אויסגעוויזען, אז מע טאר נישט נעמען קיין פראצענט, וואס אלע־פי חקירה איז פראצענט גזילה; א מענש, וואס לעבט פון פראצענט, זאגט ער, איז ערגער פון ערגער, עם קומט אויס, זאגט ער, אז אלע דארפען האַרעווען. וואו זשע איז יושר?

רב יוזיפיל דער רב האט זיך אפילו נעפרובט איהם איבערצושפארען מיט „תקון מהר"ם ז"ל", מיט'ן „ישוב־העולם", אהן דעם וואלט דאך די וועלט קיין קיום ניט האבען, און אזוי וויטער; האט איהם דערויף זיידעל אפגענטפערט, אז נאך זיין שכל נאך קומט אויס, אז דער „קיום" איז נאר קיין קיום ניט, עס געפעהלט איהם נאר נישט די גאנצע וועלט, ווי אזוי זי פיהרט זיך.

דרייפוס אין כתרילעווקע

נעשריבען אין יאהר 1902.

— גענוג! גענוג! גענוג!

אז זיידעל איז געגאנגען אהיים, האט זיך רב יוזיפיל דער רב אנגערופען צום עולם מיט א זיפץ:

— נעבאך א וואויל־ער יונגערמאן און איין איידעל־ער יונגער־מאן און א לייטישער יונגערמאן, נאר נישט פאר קיין אידען גדאכט...

און בשעת מעשה האט ער בעוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן שטערן, און אלע האבען פערשטאנען, וואס ער מיינט.

דרייפוס אין כתרילעווקע

איך ווייס ניט, אויב די מעשה פון דרייפוס'ען האָט נאָך ערגיץ אָננעמאַכט אזא רעש, ווי אין כתרילעווקע.

אין פּאַריז, זאָגט מען, האָט דאָס אויך געקאָכט, ווי אין א קעסעל. נאָזעטען האָבען געשריבען, געגערעלען האָבען זיך געשאָסען, און ווייסע־חברה'ניקעס זענען אַרומגעלאָפען איבער די גאַסען, ווי משוגעים, געוואָרפען היטלען און געאַרבייט מעשים. דער האָט געשריגען: „ווייו דרייפוס!" און דער האָט געשריגען: „ווייו עסטערהאזי!" און אידען האָט מען דערווייל געשמירט, געמאַכט מיט דער בלאָטע, ווי געווײנטליך... נאָר אזוי פיעל עגמת־נפש מיט אזוי פיעל יסורים און בזיונות, ווי כתרילעווקע האָט דערפון געהאַט — דאָס וועט פּאַריז ניט האָבען ביז משיח וועט קומען.

פון וואַנען איז מען אין כתרילעווקע געוואָהר געוואָרען פון דרייפוס'ען — דאָס זאָלט איהר ניט פרעגען. וואַרום למאי וווייסט מען דאָרטען פון דער מלחמה, וואָס די איינגעלענדער האָבען געפיהרט מיט די בויערען? פון וואַנען וווייסען זיי וואָס אין קיטאַיי טהוט זיך? וואָס פאַר א מחותן איז כתרילעווקע מיט קיטאַיי? די גרויסע מסחרים, וואָס זיי פיהרען מיט דער וועלט? טיי בעקומען זיי פון וויסאָצקי'ן פון מאָסקווע, און דאָס געלע זומערשטאָף, וואָס מען רופט דאָס „טשע־שון־טשא", טראָגט מען

דער אידישער קאפיטאן, דער דרייפוס, וואס מע האט איהם פער־שיקט, איז גאט די נשמה שולדיג, ס'איז גאר א גאנצע אינטריגע פון עטליכע גענעראלען, וואס האבען זיך עפים צעאמפערט — דעמאלט האט זיך שוין דאס שטעדטעל אביסעל פעראינטערע־סירט, און דרייפוס איז געווארען א כתריעווקער. וואו צוויי איז ער געווען א דריטער.

— געהערט?

— געהערט.

— פארשיקט אויף אייביג.

— „וועטשני פאסעלעניע".

— אומזיסט־אומנישט!

— א בלבול!

נאך שפעטער, אז זיידעל איז געקומען און האט דערצעהלט, אז ס'איז גאר א סברה, אז דער משפט זאל נאך א מאל ג'משפט ווערען, אז עס האבען זיך געפונען גוטע מענשען אויפכע. וואס נעמען זיך אונטער בעווייזען דער וועלט, אז ס'איז גאר געווען א טעות די גאנצע מעשה, — האט כתריעווקע אנגעהויבען זיך וויעגען גאר אויף איין אנדער אופן. ערשטענס, איז דאך דרייפוס „אונזערער"; און, צווייטענס, ווי קומט דאס, אז דאקטען אין פאריז זאל פארקומען אזא פאסקודנע מעשה? פע, עפים זהר ניט שען פאר די „פראנצהויזענדיגע"!... עס איז אויפקגעגאנגען א שפאראניש און א וועטעניש: דער האט געזאגט, אז דער משפט וועט נאך א מאל ג'משפט ווערען, און דער האט געדרונגען, אז נייו: אין אחר מעשה בית־דין כלום — אפגעמשפט. איז פערפאלען...

וואס ווייטער־ווייטער האט מען אויפגעהערט צו ווארטען ביז זיידעל וועט זיך אמאל אויסקראצען צו קומען אין בית־המדרש אריין דערצעהלען נייעס פונ'ם קאפיטאן דרייפוס; מע האט אנגעהויבען גהן צו איהם אהיים. מע האט נישט געהאט מעהר קיין נעדולד גהן צו איהם אהיים, און מע האט אנגעהויבען גהן

נישט אין כתריעלעוקע. דאס איז נישט פאר זייער בייטעל. דאס־קען גאט, אז מע קאן טראגען זומער א נאקידקע חאטש פון פארוסינע: אניט, האט מען א ברירה געהן גאר אזוי, דאס הייסט, מחילה, אין תחתונים און פון אויבען א ציצענעם ארבע־כנפות, און מע שוויצט פון דעסטוועגען נאנץ געשמאק, אבי ס'איז נאר א הייסער זומער.

בלייבט דאך אלץ די אייגענע קשיא: פון וואנען האט פארט כתריעלעווקע אנגעשמעקט די מעשה פון דרייפוס'ען? פון זיידלען.

זיידל רב שעיה'ס איז דער אינציגער איז שטאדט, וואס שרייבט־אוים דעם „צפירה", און אלע נייעסען, וואס טהועז זיך אפ אויף דער וועלט, ווערד מען געוואהר פון איהם, דאס הייסט, ניט פון איהם, נאר דורך איהם. ער לייענט זיי, און זיי פער־טיטשען; ער דערצעהלט, און זיי לערנען דעם פשט; ער זאגט וואס סע שטעהט, און זיי דרינגען אפט פערקעהרט, וואהרום זיי פערשטעהען בעסער.

■

ויהי היום, איז געקומען זיידל רב שעיה'ס אין בית־המדרש ארײן און דערצעהלט א מעשה, אז אין פאריז האט מען גע'משפט א אידישען קאפיטאן, איינעם א דרייפוס, דערפאר, וואס ער האט ארויסגענעבען נויטיגע פאפיערען פון דער מלוכה. איז דאס אין איין אויהער ארײן, פונ'ם אנדערען ארויס. איינער האט זיך א זאג געטהאן פארבייגעהענדיג:

— וואס טהוט ניט א איד צוליעב פרנסה?

דער אנדערער האט געהאט א נקמה:

— א מצוה! לאז א אידעל ניט קריכען אויבענאן און זיך ניט מישען צווישען קיסרים!

שפעטער, אז זיידל איז געקומען און האט דערצעהלט א נייע מעשה, אז די גאנצע געשיכטע איז גאר געווען א בלבול, אז

— פּערל! דימענטען! בּארליאַנטען!

אויף פּון „לאַמבּאַרי'ן" האָט מען געהאַלטען אייַן עולם ומלואו. דער עולם האָט געקוועלט, נתפּעל געוואָרען און געלעקט די פּינגער פּון זיינע דרשות. האָטש האָרכען האָט איהם אין כתרילעווקע קיינער נישט געהאָרכט, נאָר מע האָט פּערשטאַנען מיט'ן שכל, אַז ער בעדאַרף קאַנען רעדען.

איך וויים נישט, אויב דרייפוס'עס משפּחה אין פּאַריז האָבען אַזוי ארויסגעקוקט אויף דרייפוס'ען, ער זאָל קומען פּונ'ם שענעם אינזעל, ווי עס האָבען ארויסגעקוקט דערויף די כתרילעווקער אידען. מע קאָן זאָגען, אַז זיי זענען געפּאַהרען גלייך מיט דרייפוס'ען אַוועק פּון דאָרטען אויפ'ן ים, ממש געפּיהלט, ווי זיי שווימען: אַט־אַט הויבט זיך אויף א שטורמוויינד און צעשמייסט דעם ים אויף אַלע זייטען, די חוואַליעס פּלעסקען און וואַרפען דאָס שיף, ווי א שפּענדעל, ארויף און אַראָפּ, ארויף און אַראָפּ.

— רבונו של עולם! — האָבען זיי מתפּלל געווען ביי זיך אין האַרצען. — זאָלסט איהם חאָטש ברענגען בשלום אהין, וואו דער משפּט בעדאַרף זיין! זאָלסט חאָטש עפּענען די אויגען פּון די ריכטער און קלאָר מאַכען זייערע מוחות, זיי זאָלען געפּינען דעם שולדיגען, און די גאַנצע וועלט זאָל ארויסזעהן אונזער גערעכטיגקייט, אמן סלה!...

דעם טאָג, וואָס ס'איז אַנגעקומען די גוטע בשורה, אַז דרייפוס איז שוין דאָ, איז אין כתרילעווקע געווען א יום־טוב. זיי זאָלען זיך ניט שעמען, וואָלטען זיי פערשלאָסען די קלייטען.

— געהערט?

— א דאַנק השם יתברך!

— כ'וואָלט א בעלן געווען זעהען, ווי אַזוי איז געווען דאָס ערשטע באַגעגעניש מיט'ן ווייב?

מיט איהם גלייך אויף דער פּאָסט אָפּנעמען דאָס בלאָט, און דאָרטען טאָקי דאָס איבערלייענען, און דאָרטען טאָקי איבערקייען נאָך א מאָל און נאָך א מאָל, שרייען, פּילדערען, שפּאָרען זיך און רערען אַלע אינאיינעם, ווי נעווינטליך. ניט איין מאָל האָט זיי דער אָדון דער פּאָסטמייסטער געגעבען אָנצוהערענישׂ, זעהר איידעל אפּילו, אז א פּאָסט איז ניט קיין שוהל, להבדיל:

— טוט נע זשידיוווסקא שקאָלא, זשידי פּארהאָטיע, טוט נע קאָהאָל שאָבערמאָבערי!...

זיי האָבען איהם אָבער געהערט, ווי המן דעם גרייגער: ער האָט זיי געזידלט, און זיי האָבען געליינט דעם „צפּירה" און גערעדט פון דרייפוס'ען.

און נישט נאָר פון דרייפוס'ען אַליין האָט מען גערעדט אין כתריליעווקע. עס איז צוגעקומען אַלע מאָל א פּרישׂער פּארשוין: פּריהער „עסטערהאזי", נאָכדעם „פּיקערט", נאָכדעם גענעראָל „מערסי", „פּעלי", „גאָנזי", און דערביי איז געזאָגט געוואָרען א המצאה, אז ביי די „פּראָנצעהויזענדיגע", וויבאָלד א נאָמען פון א גענעראָל, אזוי מוז זיך אויסלאָזען מיט א „י". האָט איינער געפרעגט א וויערעראָנאָנד:

— נו, און מיט בודעפּערען וואָס וועסט דו טהון?

— הערסט דו? האָט ער טאָקי געהאָט א מפּלה.

— כן יאבדו!

צווויי פּארשוינען זענען געווען אין כתריליעווקע, וואָס די גאָנצע שטאָדט האָט זיי ליעב געקריגען, אויסגענאָנגען נאָך זייערע טריט. דאָס זענען געווען „עמיל זאָל" און „לאָמבאָרי". פּאר „עמיל זאָלען" וואָלט זיך יעדער איינציגער מפּקיר געווען. א וועטלע אויסצורעדען — „עמיל זאָל"! אז עמיל זאָל וואָלט קומען, למשל, קיין כתריליעווקע, וואָלט די גאָנצע שטאָדט איהם אַרויסגעקומען אָפּענען מיט א ברוך־הבא, אויף די הענד וואָלט מען איהם גע־טראָגען.

— וואָס זאָגט איהר אויף זיינע בריוולעך?

*

אז ס'איז געקומען צום לעצטען טאג פונ'ם משפט, האט דאס מיט די כתרילעווקער געוואלפען ווי א קרחת. זיי וואלטען א בעלן געווען אנשלאפען ווערען אויף א גאנץ מעת־לעת און אויפ־חאפען זיך דעמאלט, ווען דרייפוס וועט, אם ירצה השם, שוין זיין פריי. נאר, ווי אויף צו־להבעים, האט זיך ביי קיינעם דאס אויג נישט געקאנט צומאכען. מע האט זיך יענע נאכט געקאט־שעט פון איין זייט אויף דער אנדערער, מלחמה געהאלטען מיט די וואנצען און ארויסגעקוקט, עס זאל שוין ווערען טאג.

אז ס'איז געווארען טאג, איז מען אוועק אויף דער פאסט. די פאסט איז געווען פערשלאסען און דער טויער אויך. בים־לעכווייז האט זיך דער עולם אנגעהויבען צענויפקלויבען ארום דער פאסט, און ס'איז געווארען פערפלייצט די גאס. אידען זענען ארומגענאנגען הין און צוריק, געהנעצט, געצויגען זיך, געדרעהט די פאה און געזונגען שטילערהייד פון הלל.

אז יארעמע דער סטארוש האט געעפענט דאס טויער, האבען אידען א לאז געטהאן זיך אלע מיט א מאל. איז יארעמע געווארען אנגעצונדען, בעוויזען, אז דא איז ע ר בעל־הבית, און האט זיך צעלאזט אויף זיי און, מחילה, זיי ארויסגעטריבען מיט בזיונות פון דער פאסט אין דרויסען ארוים, און דארטען האבען זיי געווארט אויף זיידלען, אזוי לאנג, ביז זיי האבען זיך פארט דערווארט. און אז זיידל האט אפגענומען דאס בלאט און האט זיי איבערגעלייענט דעם שענעם פסק פון דרייפוס'ען, איז געווארען א געשריי, א ליארם — הימעל עפען זיך! דער געשריי איז געווען נים אויף די ריכטער, וואס האבען שלעכט ג'פסק'עט, נישט אויף די נענעראלען, וואס האבען געשווארען פאלש, נישט אויף די „פראנצעהויזענדיגע", וואס האבען זיך אזוי נים שען אויסגעפיינט, — ניין! דער געשריי איז געווען אויף זיידלען.

— און איך וואלט א בעלן געווען אנקוקען בשעת מעשה די קינדערלעך, אז מע טאט זיי נעזאגט: דער טאטע איז געקומען.

ווייבער, וואס זענען בעת מעשה געזעסען, האבען בעהאלטען די פנימ'ער אין די פארטיכער, כלומר'שט געשנייצט די נעזער, מע זאל נישט זעהן, אז זיי ווייגען. ווי כתריעלעווקע איז אייז ארעם שטערטעל, וואלט יעדער אפגעריסען דאס לעצטע פונ'ם לעצטען און וואלט זיך דורכגעפאהרען אהין, א קוק טהון חאטש פון דערווייטען.

אז דער משפט האט זיך אנגעהויבען, איז געווארען א קאכעניש, גאט זאל שומר ומציל זיין. נישט נאר דאס בלאט—זייד־לען האט מען צעריסען אויף שטיקלעך. מע האט זיך געווארגען מיט'ן עסען, מען איז ניט געשלאפען קיין נעכט. מע וואלט שוין געהרען דערלעבען מארגען, מארגען — איבער־מארגען, און אזוי אלע טאג.

מיט א מאל איז געווארען א מהומה אין שטאדט, א טומעל, א געשרייי, א געפילדער, — חושך! חושך! דאס איז געווען דעמאלט, ווען מע האט געשאסען אויף ארוואקאט לאבארי. די כתריעלעווקער האבען איינגעלעגט די וועלט.

— פאר וואס? פאר וועז? אזא רציחה! אומזיסט־אומנישט! ערגער ווי אין סדום!

דער דאזיגער שאס האט זיי דעם קאפ אראפגענומען. די דאזיגע קויל האט זיי געטראפען גלייך אין הארצען אריין. גלייך ווי ער האט געשאסען אויף כתריעלעווקע.

— רבונו של עולם! — האבען זיי מתפלל נעווען ביי זיך אין הארצען. — בעוויין דיינע וואונדער, דו קאנסט דאך, אז דו ווילסט, טהו א נס, לאמבארי זאל חאטש בלייבען לעבען.

און גאט ברוך־הוא האט א נס געטהאן, ער איז געבליבען לעבען.

קיין עין־הרע ניט

מעגאלאג.

נעשריבען אין יאהר 1902.

— סע קאָן ניט זיין! — האָט כתריעלעווקע געשריגען אין איין קול. — סע קאָן ניט זיין אין דער וועלט אזא משפט! הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אז דער אמת מוז ארויס, ווי בוימעהל אויפ'ן וואסער. וואָס וועסט דו אונז דערצעהלען מעשיות?

— בהמות! — שרייט נעבאָך זיידעל מיט אלע כוחות אוז שטופט זיי דאָס בלאָט גלייך אין פנים אריין. — נאָט זעהט וואָס סע שטעהט אין בלאָט!

— בלאָט־שמאָט! — שרייט כתריעלעווקע. — אוז אז דו וועסט זיך שטעלען אָט דא מיט אייז פֿוס אויפ'ן הימעל אוז מיט דער אנדערער אויף דער ערד — וועלען מיר דיר גלויבען? ס'איז א זאך, וואָס עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין!

א סימן — ווער איז געווען נערעכט?

קיין עין־הרע ניט

(מאַנאָלאָג).

— — —

— ווי איהר זעהט מיך אָטאָ — מאַכט צו אונז אַ כתרי־לעווקער בעל־ענלה, וואָס האָט זיך אויסגעדרעהט צו אונז אין דער בויד אריין, און די פערד־לעך מיט'ן וואָגען האָט ער געלאָזט אויף גאָטס בעראָטה — ווי איהר זעהט מיך אָטאָ, בין איך מיר אַ איך מיט קיין עין־הרע צוויי פערד־לעך אייגענע; יענער, דער בולאָנער, איז ביי מיר שוין קיין עין־הרע דאָס אַבטע יאָהר, ווי איהר קוקט איהם אָן, אַ שווערפיסיגער, נישט אזא לויפער, נאָר אַ „נעמער" קיין עין הרע אַ גוטער, און דער קאַשטאַנעוואַטער איז אויך קיין עין־הרע אַ יאָדערינ פערד־לע. מיט אזעלכע צוויי פערד־לעך, אז גאָט שיקט צו גוטע פּארשוינד־לעך, און אַ סך, קאָן מען האָבען פּרנסה קיין עין־הרע מיט'ן פול־ען מויל, און פּרנסה — דאָס מוז מען, וואָרום אין דער היים איז פּאָרהאַן אַ ווייב מיט קיין עין־הרע זעכס פּיקערס; זי קינדער־לט קיין עין־הרע אַלע יאָהר, אסתר הייסט זי, און דערפאָר האָט זי טאַקי אַ פּנים פון אַ רוח. נעווען אזא שענע קיין עין־הרע, אזא־נ־איידעלע, אַ צורה־מלוכה, בשעת איך האָב חתונה געהאַט פּאָר איהר; כ'בין נאָך דעמאָלט נעווען אַ שמייסער ביי יענעם, אַ בחור קיין עין־הרע איין אייזען. וואָס מיר ווינטער? וועט מיר זומער? וואָס מיר שניי? וועט מיר בלאָטע? איבערגעקעהרט זיך דער וואָגען?

מער, זאג איך, וואלטען מיר זיך דורכגעגאנגען צום דאקטאר? אפשר, זאג איך, וועט ער געפינען עפּעס א סגולה?"... האבען מיר זיך אנגעהויבען צו קלויבען צום דאקטאר, האבען מיר זיך געקלויבען און געקלויבען, וואָרום וועז האב איך צייט, משטיינס געזאגט, אז די גאנצע וואך איז מען קיין עין־הרע אין דער ארבייט? סיידען שבת?

קיצור, מיר האבען זיך ארויסגעריסען איינמאל אין א שבת צום דאקטאר. געקומען צום דאקטאר, פרעג איך דעם דאקטאר: „וואס טהוט מען, זאג איך, פּאני מאַרשאלקי, וואס זי קרענקט?" נעמט ער אין באטראכט זי אין הערט זי אויס אין דופט זיך אן צו מיר: „דיין ווייב איז ניט געזונט". זאג איך צו איהם: „פּאני קאנסוליאַרושע, גוט וואס איהר האט מיר געזאגט, אניט, וואלט איך ניט געוואוסט!" מאכט ער צו מיר: „נישט דאס האב איך היר געוואלט זאגען; איך האב דיר געוואלט זאגען, זאגט ער, אז דו באדארפסט זי אפּהיטען, היטען ווי דאס שווארצאפּעל פּונ'ם אויג; זי טאר, זאגט ער, ניט האבען קיין קינדער מעהר, וואָרום טאמער האט זי נאך א צוויי קינדער, זאגט ער, וועט זי קלאפּירען". „קלאפּירען? — זאג איך. — בייסט אייך אפּ די צונג, פּאני! זי איז ביי מיר, זאג איך, איינע, זי איז ביי מיר טייערער פון זיך אליין, און פון מיינע צוויי פערדלער אפּילו, און איהר רעדט גאר פון קלאפּירען, זאג איך. וואס טויג מיר, זאג איך, אייערע עצות? איהר גיט איהר עפּעס א רפואה, זאג איך, א סגולה, זי זאל אויפהערען, זאג איך, קרענקען!"... אזוי לאנג, אזוי בריים, ער האט איהר פּארשריבען א רפואה, פּראש־קעס אזעלכע, און מיר נעהען אהיים. געקומען אהיים, זאג איך צו איהר: „אסתר, האסט געהארכט וואס דער קלוגער דאקטאר האט געזאגט?"... לאכט זי.

קיצור, עס גיהט אוועק נאך א יאהר און נאך א יאהר, און וואס ווייטער וועהרט זי ערגער און ערגער, און די קינדער, איהר זאלט זעהען, דוקא קיין עין־הרע איבערגעוואשענע קינדער, איינס

אליין געגומען אויף די פליצעס און אליין קיין עין־הרע אויפ־
געהויבען איהם פון דער בלאטע, אפילו זיך ניט פארקרימט. אט
אזא מין פארשוין בין איך געווען. און זי, אסתר הייסט דאס,
איז געווען א יתומה, און דוקא א בעל־הבת'יש קינד, א מלמד'ס
א טאכטער, נאר מחמת זי איז געווען ניט איינע, קיין עין־הרע
אכט שטיק זענען זיי געווען, און די מוטער איז איין ארעמע
אלמנה, האט זי נעבאך זעהר געוואלט חתונה מאכען די טאכטער.
האט מען איהר געעדט שדוכים קיין עין־הרע די שענסטע, די
פיינסטע שדוכים. נאר איין חסרון — קיין געלט איז ניט געווען.
און מיר זענען געזעסען אונטער איין דאך, זענען מיר געזעסען,
רוף איך זיך אן צו איהר איינמאל, צו אסתר'ען הייסט דאס,
יום־טוב איז דאס געווען, אלע זענען געווען איז שוהל: „אסתר,
זאג איך, דו וועסט מיך נעמען?" שווייגט זי. זאג איך צו
איהר נאך א מאל: „אסתר, זאג איך, קוק ניט, זאג איך. וואס
איך בין א שמייסער, זאג איך, ביי יענעם, איך האב צענויפגע־
שלאגען, זאג איך, מיין אייגענם קיין עין־הרע א קערבעל עטליכע
און דרייסיג; האב איך נאר חתונה, זאג איך, אזוי קויף איך
מיר באלד א פערדעל און ווער אליין, אם ירצה־השם, א בעל־עגלה,
זאג איך, און א יונגעל, זאג איך. בין איך קיין עין־הרע א הארעפאש־
נער, הארעווען קאן איך, עם וועט דיר, זאג איך, זיין ביי מיר קיין
עין־הרע גוט ווי די וועלט, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען!"
שווייגט זי.

קיצור, מיר האבען חתונה געהאט. אז מיר האבען חתונה
געהאט, האט זי באלד אנגעהויבען קינדלעען, קיין עין־הרע אלע
יאהר, אלע יאהר א קינד; און אז זי האט אנגעהויבען צו קינדלעען,
האט זי אנגעהויבען קרענקען, און אז זי האט אנגעהויבען צו קרענ־
קען, האט זי געקרענקט און געקרענקט, אוועקגעקרענקט א צייט!
זאג איך צו איהר: „אסתר, וואס וועט זיין, זאג איך, דער
תכלית, וואס דו קרענקסט?" לאכט זי. „אסתר, זאג איך, דו
לאכסט און מיר טריפט זיך בלוט, קוקענדיג אויף דיר; טא־

א פרישער, א צאפּעלדינער, טרעף איך אויפ'ן טיש די שענע צוויי אויסגעריבענע מעשענע לייכטער מיט קיין עין־הרע צוויי גרויסע קוילעטשען, און די קלוגע פיש קיין עין־הרע לאזען זיך הערען שוין פונ'ם אויפ'ן־אוויוען איבער דער נאנצער שטוב, און אין שטוב איז ווארעם קיין עין־הרע, ריין און ציכטיג אין אלע ווינקעלער. חאטש שפּיגעל זיך, דער טשאלענט איז פארוקט, דער פריפּעטשיק אפּגעשמירט, די קאץ ווארעמט זיך, און איך להבדיל בין מעביר די סדרה קיין עין־הרע צוויי מאל; נאכדעם נעה איך מיר אין שוהל אריין דאוונען און קום אהיים מיט'ן בריטען גוט שבת, זאג אפּ די שלום־עליכם'ס, מאך קיין עין־הרע דעם פיינעם קידוש איבער קיין עין־הרע א גוט בי־סעל בראנפען, עס־אפּ קיין עין־הרע די גוטע וועטשערע, די אמת'ע פיש, די רייניע יוך מיט'ן צימעסדינען צימעס, און לעג מיך רוהען. שלאף איך אפּ קיין עין־הרע די נאכט ווי א מלך; און אין דערפריה נעה איך מיר אין שוהל אריין, קיין עין־הרע ווי א גראף, און אין דערהיים ווארטען שוין אויף מיר קיין עין־הרע אלע שבת'דיגע מאכלים: דער בעל־הבתישער רעטאך מיט די בשר'ע ציבעלים, די נעהאקטע אייער מיט'ן שענעם לעבער, די פיינע פעטשא מיט'ן לייטישען קנאבל, די הייסע יויך מיט'ן פעטען קוגעל, וואס רינט פון איהם קיין עין־הרע די שמאלץ ווי פון א ווארעטשיק. אודאי קאן מען נאך אזא מין סעודה קיין עין־הרע גוט שלאפען. און אז מע שלאפט זיך אוים נאך אזא ווארעמעס, ווייל מען דאך קיין עין־הרע א טרונק. און אז סע ברענט אויפ'ן הארצען, זאנט איהר, איז עפּעלקוואס נישט קיין שלעכט ביסעל משקה, און באלעך־צימעס נישט קיין שלעכט מאכל. און אז מע טרינקט אוים א קווארט עפּעלקוואס קיין עין־הרע און מע פארבייסט מיט באלעך־צימעס, נעמט מען זיך צום תהלים און מע רייבט קיין עין־הרע נעשמאק איין קאפּיטעל נאכ'ן אנדערען; זיי פליהען קיין עין־הרע, די קאפּיטלעך, ווי די ווערסטען אויפ'ן גרויסען טראקט, איינס נאך דאס אנדערע, איינס נאך דאס אנדערע, אהן א פאפּאס, ווארום

און אויגס. דאָס עלטערע יונגעל שוין אלט קיין עין־הרע דאָס דרייצהנטע יאָהר, געגעבען איהם אין חדר, געוואלט מאכען פאר א למדן — ווער, וואָס? אז דער קאָפּ איז איהם גאָר ביי די פערדלעך! און אזוי איז דער אנדערער, און אזוי איז דער דריטער. איך קום צו פאָהרען אהיים און שפּאָן אויס די פערדלעך — אהא! מיין חברה קיין עין־הרע איז דא: איינער אויפ'ן וואגען, דער אנדערער אונטער'ן וואגען, איינער אויף איין פערדעל, דער אנדערער אויפ'ן אנדערען פערדעל, און דער קלענערער זיצט גאָר רייטענדיג אויפ'ן דישעל. „וויסע־חברה'ניקעס, זאג איהּ, ניט גע־דאכט זאלט איהר ווערען! נעחיי וואלט איהר בעסער חשק געהאט צום סדור!"... עס פארדריסט מיך, סטייטש, סע קאָסט מיך בלוט, איך צאהל שכר־למוד, ווער פּארשוואַרצט א גאנצע וואָך, פאהר־ארום הין און צוריק מיט'ן ביידעל, פארדיען טאקי קיין עין־הרע דאָס שטיקעל ברויט, אבער טאקי נישט מעהר ווי דאָס שטיקעל ברויט, מחמת די גרעסטע העלפט געהט אוועק אויף זיי, להבדיל, אויף די פערדלעך הייסט דאָס, זיי דארפען קיין עין־הרע היי און האבען אלע טאג, דעם וואגען שמירען דארף מען אויף, און א שטוב קיין עין־הרע אויסהאלטען איז נישט קיין ווערטעלע, און אליין איז מען אויך א מענטש, אונטערוועגענס קיין עין־הרע אליין א בעל־עגלה, שוין נישט קיין שמייסער ביי יענעם, אמאל אביסעל בראנפען, אמאל פארבייסען, די נשמה אויסשפייען קאן מען ניט, און אין מיטען דרינען, טראָך, פאלט גאָר א פערד, איז איין עק, אוים גדולה!

א שטיקעל גליק, הערט איהר, פאָר נאשבראָט, וואָס גאָט האָט געשענקט אונז דאָס שטיקעל שבת — א מתנה פון זיין ליעבען נאמען. קומט שבת, וועט איהר מיך ניט דערקענען, קיין עין־הרע גאָר אַיין אנדער מענטש! אז איך קום פארפריה פּרייטאג אהיים, איז ראשית חכמה פון אלע ראשית חכמות — אין מרחץ אריין. דארטען פּארע איך מיך קיין עין־הרע אוים אויף אלע זייטען, ווערד אויף מיר א נייע פעל. איך קום אהיים

איהם מעג מען מקנא זיין

געשריבען אין יאהר 1902.

ווי איהר זעהט מיך, חאטש א בעל־עגלה, נעהט ביי מיר קיין עיין־הרע דער תהלים, ווי א מזמור, הלואי וואלטען אזוי מיינע ממזרים געקאנט איבער הונדערט און צוואנציג יאהר נאך טאטע־מאמע, א רוח אין זייער פאטער און מוטער אריין — — — טפֿרררו, איינגעזונקען זאלט איהר ווערען!...

אזוי האט אויסגעלאזט פלוצים דער כתריל־עווקער בעל־עגלה צו זיינע פערדלעך, דעם „בולאנעם" מיט'ן „קאשטאנעוואטען" וואס האבען א נעם געגעבען דעם וואגען בארג־ארא אוו געגעבען א טראג־אוועק איהם פייל אוים'ן בויגען. און אויידער מיר קוקעי זיך ארום, ליגען מיר אלע מיט'ן וואגען אונטער'ן בארג אין דער בלאטע. די פארשוינען, וואס זענען געזעסען „פאריטש", אקעגען אונז, ליגען, מחילה, פון אונטען; און מיר, בוידפארשוינען — פון אויבען, אויף זיי. און דער „בולאנער" מיט'ן „קאשטאנע וואטען", פערוואלפען די קעפ ארונטער, באבלעז זיך מיט די פיס האלטען, ווילען נעבאך ארויסקארטשקען זיך — און קאנע נישט.

— פון זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, הערט איהר, — אזוי מאכט צו אונז דער כתריל־עווקער בעל־עגלה, א פערשעמטער, נאכדעם ווי ער האט אויפגעהויבען די פערד מיט'ן וואגען מיט אלע פארשוינען — פון זינט איך בין א בעל־עגלה, קיין עין־הרע שוין עטליכע און צוואנציג יאהר, טרעפט זיך מיר, איך זאל דא ליגען בארג־ארא מיט'ן וואגען וויפיעל מאל, מיינט איהר? — סך־הכל דא ם דריט ע מא ל, קיין עין־הרע ניט!...

אידם מעג מען מקנא זיין

זינט כתריליעווקע איז א שטאדט געדענקט דאָרט קיינער ניט אזא לויה, ווי עס האָט געהאָט רב מלך דער חזן.

רב מלך דער חזן איז געווען א איד איין אַרעמאַן, איין עני ואביון, גלייך מיט אלע כתריליעווקער בעלי־בתים, און האָט פער־דינט אזא לויה נאָר דערפאָר, וואָס ער איז געשטאָרבען יום־כפור צו נעילה.

אזוי שטאָרבט א צדיק, א גרויסער צדיק.

די זון האָט שוין געהאָלטען ביי אונטערגעהן, זיך געזעגענט מיט כתריליעווקע און אַריינגעקוקט דורך די פענסטער פונ׳ם אלטען בית־המדרש און בעלייכט די טוידטע אויסגעמוטשעטע פנימ׳ער, די געלע טליתים מיט די ווייסע קיטלען פון די בעלי־בתים, וואָס האָבען אויסגעזעהען ווי לעבעדיגע מתים.

דאָס, וואָס ווערד אָנגערופען הונגער, האָבען שוין די דאָזיגע לעבעדיגע מתים לאנג אויסגעהערט צו פיהלען. זיי האָבען נאָר געפיהלט, אז עס לאָזען זיך אויס די כחות, אז עס געהט זיי אויס דאָס חיות. זיי זענען געזעסען איבער די מחזורים, געשאָקעלט זיך, געקוויקט זיך ווער מיט „חלש־טראָפענס" און ווער מיט א שמעק טאָבעקע, און געזונגען, אונטערגעהאָלפען רב מלך דעם חזן.

רב מלך דער חזן, א שענער איד מיט א לאנגער באָרד, מיט א בריטען קאָלנער, איז פון נאנץ פריה אן געשטאָנען פאר׳ן

נאָך דריי טעג מיט נאָך דריי נעכט, אבי אויסבעטען ביי דעם וואָס לעבט אייביג א גוט יאָהר...

און רב מלך דער חזן, אביסעל אפגערוהט זיך און איבערגע־חאפט דעם אטעם, טהוט עֶר זיך א קאטשע אויפ'ן האלז, א ציקעל אויפ'ן אלטען שטייגער:

— אטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! אטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! ע־ע־עי!... — און לאזט אוים וויעדער מיט א געבעט און מיט א געוויין:

— אוי־וועה! אוי־וועה! אוי־וועה!... אוי־וועה!...

און פלוצים ווערד מיט א מאל שטיל, און עס הערט זיך עפעס א פאל און א קלאפ און א שטופעריי און א שושקעריי:

— ששש... שא... שא! ממ... ממ...! אי־א־נו! שמש! שמש!...

לויפט צו חיים דער שמש און חאפט־אונטער רב מלך דעם חזן אונטער די הענד, און רב מלך דער חזן פערוואַרפט דעם קאפ ארונטער, די אויגען האלב־אפען, דאס פנים וויים ווי קאלך, די ליפען טוידט, און עפעס א שמייכעלע, א ביטער שמייכעלע שפיעלט אויף זיי.

דער עולם טהוט זיך א וואַרף. מע טראגט איהם אונטער חלש־טראפען צו דער נאז, מע שפריצט איהם אפ מיט וואסער, מע קוועטשט איהם ביי די שלייפען — בלאטע! רב מלך דער חזן איז טוידט. רב מלך דער חזן איז געשטארבען . . . .

. . . . . .

א וואלף אז עס חאפט זיך אריין אין דער טשערעדע און פערצוקט א שעפעלע, ווערד צוויישען די איבעריגע שאף א טומעל, א מהומה אויף א ווייל; נאכדעם שלאגט מען זיך צענויף אלע אינ־איינעם און מע הויבט אן ציטערען מיט אלע גליעדער.

עמוד אויף די פים; ער איז געשטאנען פאר'ן רבונו־של־עולם מיט אויפגעהויבענע הענד, געדאוועט געטריי, געשמאק, געווייגט און געבעטען ביי איהם רחמים פאר די בעלי־בתים, וואס האבען איהם געשיקט פאר א שתדלן, א חאדאטאי, מע זאל זיי מוחל זיין זייערע גרויסע זינד און מע זאל זיי אנ'חתמ'ענען א גוט קוויטל, אנצייכענען זיי א גוט יאהר.

אויף אזא אדוואקאט, ווי רב מלך, האבען זיך די בעלי־בתים פון דעם אלטען בית־המדרש, נישקשה, געקאנט פערלאזען.

ערשטענס, די געמבע; אלטע בעלי־בתים דערצאהלען, אז אין דער יוגענד האט ער, זאגט מען, געהאט א שארפע שטימע, א „שאגת ארי"; האט ער געעפענט א מויל, האבען געציטערט די ווענד פונ'ם בית־המדרש און עס האבען געקלונגען די פענסטער.

הייַנט איז ער געווען א גרויסער בעל־בכי, פלעגט ווייַנען, גיסען, ווי א בערעזענע, און אויף איהם קוקענדיג — דער גאנצער עולם.

אויף דער עלטער איז ביי איהם די שטימע געווארען אביסל צוגעלעגערט און ס'איז איהם פערבליבען נאר דאס ווייַנען — נאר אזא ווייַנען, וואס קאן נעמען א וואנד, אויפוועקען א טוידטען.

רב מלך הויבט אויף ביידע הענד און טענה'ט זיך אוים מיט'ן רבונו־של־עולם מיט'ן געוויסען ווייַנענדיגען ניגון פון נעילה:

— אוי־וועה, טאטע! אוי־וועה, פאטער! אוי־וועה, אוי־וועה!...

און איטליכער בשעת־מעשה האט חרטה אויף זיינע גרויסע זינד, בעט ביי גאט, ער זאל אפמעקען, מוחל זיין, פערגעסען, און שענקען זיי א גוט יאהר פאר זיי און פאר זייערע נאקעטע, באר־ווייסע הונגעריגע קינדערלעך.

און דערמאנען זיי זיך אן זייערע הונגעריגע, נאקעטע און בארוויסע קינדערלעך, די אומשולדיגע נפשות נעבאר, ווערד זיי דאס הארץ צעגאנגען אזוי ווי וואכס, און זיי זענען גרייט צו פאסטען

די נאַכט איז געווען אַ ליכטיגע און אַ וואַרעמע. די לבנה האָט אַראָפּגעשיינט אויף כתריעלעוקע און האָט אָנגעקוועלט פון די אָרעמע לייט, וואָס זענען אָנגעקומען אָפּגעבעטן כבוד רב מלך דעם חזן פֿאַר זייער אוועקגעהן אַהין אין זייער ווייטען וועג אַריין. און אַז מע האָט זיך אָפּגעשטעלט מיט דער מטה קענען אַלטען בית־המדרש, האָט זיך רב יוזיפיל דער רב אוועקגעשטעלט מאַבען אַ הספּד, און דער גאַנצער עולם האָט געווויינט.

רב יוזיפיל דער רב האָט אויסגעוויזען מיט פּסוקים און מיט מדרשים אַ סך, אַז רב מלך דעם חזן'ס טודט איז נישט קיין געווויינטליכער טוידט פון אַ געווויינטליכען מענשען, אַז אַזוי שטאַרבט נאָר אַ צדיק, און אַ גרויסער צדיק, אַז אַזאַ צדיק געהט פון דאַנען גלייך אין גן־עדן אַריין, אַזאַ צדיק בעדאַרף איטלעכער מקנא זיין, און איטלעכער בעדאַרף זיך ווינשען אַזאַ טוידט, וואָרום נישט איטלעכער איז זוכה צו שטאַרבען יום־כּפּור צו נעילה ביי'ם עמוד, וועו גאָט האָט מוחל געווען אַלע זינד — און אַזאַ צדיק, אַז ער פֿאַהרט־אַפּ פון שטאַדט, בעדאַרף די גאַנצע שטאַדט איהם געהן בעגלייטען, און אַזאַ צדיק, אַז ער שטאַרבט־אַפּ אין שטאַדט, בעדאַרף די גאַנצע שטאַדט ווייגען און קלאָגען.

— ווייגט זשע, אידען, און קלאָגט אויף דעם צדיק, וואָס מיר האָבען פֿאַרלאָרען, און בעט איהם, ער זאָל דאַרט זיין אַ מליץ־יושר פֿאַר'ן כסא־הכבוד צום נייעם יאָהר, טאָמער וועט ער טאַקי אויסבעטען פֿאַר אונז אַלעמען אַ גוט־יאָהר, — שוין צייט גאָט זאָל רחמנות האָבען אויף כתריעלעוקע און אויף איהרע אידען!...

דער גאַנצער עולם האָט געווויינט, נעגאָסען מיט טרערען און געגלויבט, אַז זיי האָבען אוועקגעשיקט פֿאַר זיך אַ גוטען שליח, אַ רעכטען שתדלן צום אויבערשטען.

אין דער מינוט האָט זיך איטלעכער געוואונשען צו זיין אויף רב מלך דעם חזן'ס אָרט.

אזוי איז געווען אינ'ם אלטען בית־המדרש, בשעת רב מלך דער חזן איז געשטאַרבען.

עס איז געווארען אויף א ווייל א טומעל, א גערודער: פון דער ווייבערשער שוהל האט זיך געלאזט הערען א מאַרנער קוויטש — דאס האט צביה די חזנ'טע גע'חלש'ט, און אויף איהר קוקענדיג זענען געפאלען חלשות נאך עטליכע ווייבער.

האט רב יוזיפיל דער רב א וואונק געטאַן צו די גבאים, און די גבאים האבען א פאטש געטהאן אין די סטענדערם, ס'זאל זיין שטיל. און חיים דער שמש (ער איז טאקי געווען בעל־שחרית) איז צוגעגאַנגען צום עמוד און האט זיך געשטעלט דאַוונען ווייטער. און דער גאַנצער עולם האט גערַאוועגט ווייטער, ביז רב ניסיל בעל־תוקע האט געגעבען דעם לעצטען בלאז.

נאַכדעם האט מען געמאכט א ברכו, זיך געשטעלט דאַוונען דעם וואכענדיגען מעריב, און אז מע האט אפגערַאוועגט דעם וואכענדיגען מעריב, איז מען געגאַנגען ארוים מחדש זיין די לבנה, און אז מע האט מחדש געווען די לבנה, איז מען ערשט דעמאלט גע־גאַנגען אהיים זיך אפפאסטען, ווער מיט א פערטעל עוף פון די כפרות און מיט א גלעזעל ווארעמס, און ווער מיט א שטיקעל ברויט מיט הערינג און מיט גלאַז א טרונק וואסער.

אין א שעה ארום נאכ'ן אפפאסטען זיך איז דער גאַנצער שוהל־הויף שוין געווען פערפלייצט מיט מענשען. ס'איז ניט געווען קיין שפילקע דורכצווואַרפען.

אידען און ווייבער, יונגלעך און מיידלער, קינדער פון די וויעגעלעך — אלע זענען זיך צענויפגעקומען אויף דער לויה.

בעלי־בתים האבען זיך אליין מתעסק געווען אין דער מצוה, נישט צוגעלאזט די שמשים. א קליניגקייט — אזא מת!

צוויי שלח-מנות'ען

געשריבען אין יאהר 1902.

און רב יוזיפיל האָט, אפנים, פערגעסען, אז ער רעדט מיט א טוידטען, און האָט אויסגעלאָזט זיין הספּד מיט די דאָזיגע ווערטער:

— לך לשלום — נעה נעזונטערהייר און זיי מצליח!...

לאַנג־לאַנג נאָכדעם האָט מען נישט אויפגעהערט צו דערצעהלען אין כתריל־עווקע פון רב מלך דעם חזן'ס טוידט און פון דער לויה, ווען ער האָט נעהאָט, און מע האָט נעזאָגט מיט א זיפץ:

— יאָ, א י ה ם מען מקנא זיין...

צוויי שלח־מנות׳ען

א.

ס׳איז שוין לאנג נישט געווען אין כתריעלעווקע אזא שענער פורים און אזא ווארעמער. עס האט פארפריה געלאזט דאס אייז, און פונ׳ם שניי איז געוואקסען א טוואן ביז׳ן גארטעל. די זון האט געשיינט. עס האט געבלאזען א פויל ווינטעל. א נאריש קעלבעל האט זיך אויסגעווייזען, אז סע שמעקט מיט וועסנע, האט דאס אנגעהויבען בלעקען, פערריסען דעם וויידעל, אראפגעלאזט די מארדע און ארויסגעלאזט א האלבען „מע!" אויף דער גאס זענען געלאפען שלייגעלדיגע ריטשקעלעך אראפ־בארג, געשלעפט מיט זיך וואו ערגיץ א שפענדעל, א שטרוי אדער א שטיקעל פאפיער. א גליק, וואס אין שטאדט איז נאך כמעט ביי קיינעם נישט געווען אויף מצות; אניט, וואלט מען געקאנט מיינען, אז ס׳איז נישט פורים, נאר ערב־פסח.

סאמע אין מיטען שטאדט, אין דער רעכטער בלאטע, האבען זיך בעגעגענט צוויי מיידלעך, וואס בוידע האבען געהייסען נחמה, — איינע א שוואַרצע, א געזונדע, מיט געריכטע ברעמען און מיט א קורצער נאז, די אנדערע א ווייסע, א קראנקליכע, מיט רויטע האר און מיט א שפיצעביג נעזעל; איינע א באַרוויסע, מיט גראבע שוואַרצע פולקעס, די אנדערע כלומרשט אין שיך, וואס האלטען אפען דאס מויל און „בעטען עסען"; שענע שיך! אז מע געהט,

פריהער האָט נחמה די רויטע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט געדיענט ביי זעלדע רב יאָסי'ס, געגומען פינפטהאלבען קערבלעך פּאר'ן ווינטער מיט קליידען און שיכען. ס'איז געווען א „קליידען" מיט א „שיכען"! מילא, דאָס קליידעל איז געווען א קליידעל, מיט לאָטעם אפילו, נאָר פּארט א קליידעל; די שיך אָבער זענען מאנסביליגע שיך, פון זעלדע רב יאָסי'ס בחור מנשה, וואָס האָט א פּום, ווי א דעזשקע, און דערצו האָט ער נאָך א טבע דרעהען די אָבצאָסען. שענע שיך!

דער שלח־מנות, וואָס נחמה די רויטע האָט געטראָגען, איז בעשטאָנען: פון א שענעם גרויסען המן־טאש מיט מאהן, פון צוויי קישעלעך, איינס איין אפענס, מיט האָניגפּאַרפּעל, און דאָס אָנדערע א קיילעכיגס, פון ביידע זייטען זעהר שען געצוויקעלט, א צוקערלעקאָבעל, מיט א ראָזינקע אריינגעשטעקט סאָמע איז מיטען, א גרויס פיערעקעכיג שטיק טאָרט, א שען שטיקעל קוּמישבּרויט, צוויי קליינע מלכות־ברויטלעך און א היבש שטיק קאָרעגער לעקאָך, וואָס איז ביי זעלדען היינטיגס יאָהר מעהר גערָאטען ווי אלע יאָהר: צי די מעהל איז געווען זעהר א גוטע מעהל, צי דער האָניג איז געווען א ריינער האָניג, צי דער לעקאָך האָט זיך גלאָט גוט אויסגעבאקען, צי מע האָט איהם גוט אויסגעשלאָגען — ער איז געווען טאקי נאָר ווי א געדיכטע פּעכקע קישען!

בעטראָכט נחמה דער רויטער'ס שלח־מנות, האָט נחמה די שוואַרצע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט געדיענט ביי זלאטע רב אייזיק'ס, געגומען זעכס קערבלעך פּאר'ן ווינטער אויף איהר אייגענעם נאָנג, איז זי דערפּאר געגאַנגען באָרווים, און זלאטע האָט זי געשאלטען מיט טוידטע קללות:

— ווי אזוי געהט דאָס א מויד א גאָנצען ווינטער באָרווים? דו ווילסט, אפּנים, זיך פּארקיהלען, צו אלדי שוואַרצע יאָהר!...

נחמה האָט זי אָבער געהערט, ווי המן דעם גראָנער. זי האָט בעסער געקלויבען דאָס געלד אויף פּסח; אויף פּסח וועט זי, אם ירצה השם, זיך מאכען א פּאָר שיך אויף הויכע אָבצאָסען מיט קולקעם

ק׳וואטשקען זיי און סע שלעפט זיך נאָר אַ פּאָרשוווע, וואָס גיט אַלע מאָל אַ לייאַסק מיט אַ קוויטש, און אַז מע טהוט זיי אויס, וועגען זיי אַ פּוד. דאָס איז געווען אזעלכע שיך, וואָס מע זאָגט אויף זיי: „איידער אזעלכע שיך, איז שוין גלייכער בארווים"... ביידע נחמה׳ס האָבען געטראָגען שלח־מנות׳ען, איבערגעדעקט מיט אַ וויים סערוועטל, און צוגעהאלטען מיט ביידע הענד אין דער הויך. דערזעהען זיך, האָבען ביידע מיידלער זיך אָפּגעשטעלט.

— אַ! נחמה?

— אַ! נחמה?

— וואוהין געהסט דו דאָס, נחמה?

— וואָס הייסט וואוהין געה איד? איך טראָג שלח־מנות.

— צו וועמען טראָגסט דו שלח־מנות?

— צו אייך טאקי; און וואוהין געהסט דו, נחמה?

— וואָס הייסט וואוהין נעה איך? זעהסט דאָך, אַז איך טראָג שלח־מנות.

— צו וועמען טראָגסט דו שלח־מנות?

— טאקי צו אייך.

— אַ היסטאריע בנאמנות!

— אַ ריינע קאָמעדיע!

— אָנו, וויז נאָר דיין שלח־מנות, נחמה?

— וויז דיין שלח־מנות, נחמה?

און ביידע נחמה׳ס האָבען געזוכט מיט די אויגען, וואו מע קאָן זיך צוזעצען אויף אַ וויילע, און גאָט האָט זיי צוגעשיקט. דערזעהען אַ קלעצל נעבען אַיין אַיינפאָהרהויז, האָבען זיי אויפ־געהויבען די פּיס אין דער לעהמיגער בלאָטע און האָבען זיך בע־זעצט אויף דעם דאָזיגען קלעצל, אַנידערגעשטעלט די בעקענס אויף די קניהעס, אויפגעהויבען די סערוועטלער און בעטראַכט בי שלח־מנות׳ען.

— און איך, מיינסט דו, האָב היינטיגען טאָג עפּים געגע־
סען? נישט מעהר זאָלען זיי עסען ווייל זיי וועלען לעבען! —
מאכט נחמה די רויטע און קוקט זיך ארום אויף אַלע זייטען. —
נעם, פּאַלג מיך, נחמה, דעם המן־טאַש און צעברעך איהם אויף
צווייען, וועלען מיר איבערחאָפּען. וואו שטעהט דאָס, אז שלַח־
מנות מוז זיין מיט אַ המן־טאַש? אָט למאי איז ביי דיר שלַח־
מנות אָהן אַ המן־טאַש?

— לאָם איך האָבען אזא יאָהר, ווי דו ביזט געוואָרטן! — זאָגט
נחמה די שוואַרצע, צעברעכט דעם המן־טאַש אויף צווייען און
צעטיילט זיך מיט נחמה דער רויטער.

— הערסט דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען! ס'איז דאָך טעם
גן־עדן, בנאמנות! א חסרון נאָר, וואָס סע מעהר נישטאָ... פּאָר
דיין המן־טאַש, נחמה'ניו, קומט דיר א שטיק לעקאָך פּון מיין
שלַח־מנות, וואָרום וועדליג מיר וועלען זיך דאָ אננעמען פּאָר'ן
וועג, מעג זיי זיין ווינציגער מיט א שטיקעל לעקאָך און מעהר
מיט א מכה... מאָהל דיר, פּון גאַנץ פּריה אָן ביז איצטערטאָ —
טרעף, וויפיעל האָב איך געמאכט? קוים־קוים א גילען מיט צווויי
גראָשען. אי דאָס — זענען די צווויי גראָשען מיט א לעבעל...
וויפיעל האָסט דו געמאכט, נשמה מיינע?

— איך האָב דאָס אויך ניט געמאכט, א מכה זאָל זיך זיי
מאכען! — זאָגט נחמה די רויטע און קייעט דעם לעקאָך און
שלינגט גאַנצע שטיקער, ווי א גאַנז. — הלואי איך זאָל פּאָר'ן
גאַנצען טאָג מאכען א גילען!...

— שענע נגידית'טעם, זיי מעגען זיך, נישקשה, אַלע באַגראָ־
בען! — זאָגט נחמה די שוואַרצע און בעלעקט זיך נאָכ'ן לעקאָר. —
איך קום צו געהן צו חיענע דער צעלניקערין מיט'ן שלַח־מנות,
נעמט זי צו ביי מיר דעם שלַח־מנות, קראַצט און קראַצט די קע־
שעני און הייסט מיר קומען שפּעטער, קומען זאָל אויף איהר א
מיתה משונה!

און א סיצען קלײדעל מיט אובאַרקעלעך. קאָפּעל דער שוסטער, וואָס שרכנ'ט זיך צו איהר, וועט איינעמען א מיתה משונה!

דער שלח־מנות, וואָס נחמה די שוואַרצע האָט געטראָגען, איז בעשטאַנען פון א פּיין שטיק שטרודעל, צווויי גרויסע צוקער־לעקאַכער, א היבש האַניג־טייגעל, צווויי קישעלעך, וואָס פון ביידע זייטען איז געווען אויסגעצווויקעלט א פישעלע און אַנגעפילט מיט קלוינע זיסע פּארפּעלעך, און צווויי גרויסע מאַהענדלער, שוואַרצע, גלאַנצענדיגע, דורכגעשפּיגעלטע מיט יאַדערען פון ניסלעך, נוט איינגעפּרעגעלט אין האָניג! אויסערדעם איז אויפ'ן בעקען געלעגען און געשמייכעלט א געלער, א שמעקענדיגער מאַראַנץ, וואָס דער ריח איז זיך צעגאַנגען אין יעדען אבר.

ב.

— הערסט ד., נחמה, וואָס איך וועל דיר זאָגען? דיין שלח־מנות איז א שענערער שלח־מנות פון מיין שלח־מנות! — אַווי האָט געזאָגט נחמה די רויטע צו נחמה דער שוואַרצער מיט א קאָמפּלימענט.

— ע! דיין שלח־מנות איז אויך ניט קיין שלעכטער שלח־מנות! — האָט איהר נחמה די שוואַרצע געענטפערט מיט א קאָמפּלימענט פאַר א קאָמפּלימענט און האָט א טאַפּ געטהאָן מיט'ן פינגער דעם המן־טאַש.

— אָט א המן־טאַש!... — האָט געזאָגט נחמה די שוואַרצע און האָט זיך אַזש בעלעקט. — אָט דאָס הייסט א המן־טאַש!... איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, איך פאַרגין איהר גארנישט, דער בעל־הבית'טע מיינער, אַזא המן־טאַש... אַזא מכה זאל זיך איהר זעצען אויפ'ן פּנים, רבונו של עולם!... הערסט דו, נחמה, וועדליג איך האָב נאָך היינטיגען טאָג אין מיין מויל נישט געהאַט, וואָלט איך א בעלן געווען פאַרזוכען פון דעם דאָזיגען המן־טאַש חאַטש א שטיקעל...

רב יאסי לעמעשקע (אזא צונעמעניש האט ער געהאט אין כתריעלעווקע) איז געלעגען אויף דער קאנאפע און האט נעחראפעט, און מנשה, א בחור פון א יאהר אכטצעהן מיט רויטע באקען און מיט א לאנגער ליוסטרינינער נאקידקע, האט ארומגעפאדקעוועט ארום דער מאמע, גענאשט אלע מאל א שטיקעל האניגטייגעל, א צוויי פארפעלער אדער א מאהנדעל; ער האט זיך אזוי אנגעשטאפט מיט די אלע גוטע זאכען, אז די צייהן מיט די ליפען זענען איהם געווען שווארץ און דער בויך האט אנגעהויבען „רעדען".

— מנשה, טאמער וואלט שוין אמאל געווען גענוג, מנשה? — זאגט איהם זעלדע אלע מינוט.

— גענוג, גענוג! — ענטפערט מנשה און חאפט אריין אין מויל אריין אלע מאל איין אנדער שטיקעל, „דאס לעצטע מאל", און ווישט אויס מיט דער צונג די ליפען.

* * *

— א גוט יום־טוב, די בעל־הבית'טע האט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאגט נחמה די שווארצע און טראגט־אונטער זעלדען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זעלדע מיט א פריינדליך שמייכעל און נעמט־צו ביי איהר דעם שלח־מנות פון די הענד.

— ביי זלאטע רב אייזיק בעל־בריתניק'ס. — מאכט נחמה די שווארצע און וואנדערט, מע זאל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומקעהרען דאס בעקען.

זעלדע נעמט זיך מיט איין האנד צו דער קעשענע בעצאהלען דעם מיידעל א גראשען פאר'ן וועג, און מיט דער אנדערער האנד דעקט זי אפ דעם שלח־מנות און בלייבט שטעהן ווי געלעהמט.

— וואס איז דאס? מנשה, טהו נאר א קוק!...

מנשה דערזעהט דעם שלח־מנות, חאפט ער זיך ביי די זייטען, בוינט זיך צו ביז דער ערד און מאכט אזא געלעכטער, אז רב יאסי לעמעשקע פאלט שיער אראפ פון דער קאנאפע א דערשראקענער.

— אזוי ווי איך האָב געהאַט ביי קיילי רב אהרן׳ס. — זאָגט נחמה די רויטע. — איך קום צו געהן צו איהר מיט׳ן שלח־מנות, נעהט זי און שענקט מיר א צוקערלעקאַכעל פאר׳ן וועג, שענקען זאָל איהר גאָט א נייע נשמה!

— און די אלטע זאָל מען ארויסווארפען פאר די הינט! — לאָזט אויס פאַר איהר נחמה די שווארצע און נעמט איינע פון זלאַטע׳ס צוויי צוקערלעקאַכער און צעברעכט איהם אויף צווייען.— נא, עם, נשמה מיינע, עסען זאָלען זיי ווערעם! אז דיין בעל־הבית׳טע וועט האָבען ווינציגער מיט א צוקערלעקאַכעל, ביז איך בדלות!

— אוי, א מכה איז מיר! — האָט זיך נחמה די רויטע צום ערשטען מאָל אויפגעהאַפט פונ׳ם אָרט און אַנגעהויבען ברעכען די הענד. — זעה, נאָר, נשמה׳ניו, וואָם ס׳איז מיר געבליבען פונ׳ם שלח־מנות!

— ווער וועט זיי געהן דערצעהלען, נאָרישע מויד? — בעט־רוהיגט־זי נחמה די שווארצע. — האָב קיין מורא ניט, ס׳איז ביי זיי היינט א טאָג פון שלח־מנות, זענען זיי פאַרטאַרראַמט, מע וועט זיך ניט ארומקוקען.

און ביידע נחמה׳ס דעקען איבער די שלח־מנות׳ען מיט די ווייסע סערוועטלעך און לאָזען זיך געהן איבער דער בלאָטע, איינע אהין, די אַנדערע אַהער, גלייך ווי ס׳איז גאָר ניט געווען...

ג.

זעלדע רב יאָסי׳ס, א אידינע מיט א קיילעכיגען פנים און א גאַנץ שענע, איז געשטאַנען מיט א רויטען זיידענעם פאַרטוך מיט ווייסע שפרינקלעך און האָט אויסגעטיילט און צענויפגעשטעלט אלע שלח־מנות׳ען, וואָם זי האָט בעדאַרפט שיקען יענעם און וואָם יענע האָבען געשיקט איהר.

לעג־צו אהין, אט אזוי, און צעשנייד דאס שטיקעל טארט אויף צווייען, צו א גרויסע שטיק טארט, אייזיק, איין עבירה... אין דער ערד אריין, ממזרים, וואן!

די לעצטע ווערטער זענען געזאגט געוואָרען אויף א גאנצער חאפּטע וווייס־חברה'ניקעם, וואס זענען געשטאנען אַרום איהר מיט הויל'ע פופקעס, געקוקט אויף די זיסע זאכען מיט זשעדנע אויגען און בעלעקט זיך.

די וווייס־חברה'ניקעס גנבה'נען זיך אונטער אל'ע מאל פון הינטען, וויל'ען אוועקשלעפען א לעקאכל פונ'ם טיש. דערזעהט די מאמע און שענקט א פאטש אדער א סטוסאק מיט א פאטי־לעטשניק.

* * *

— א גוט יום־טוב! די בעל־הבית'טע האט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאגט נחמה די רויטע און טראגט אונטער זלאטען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זלאטע מיט א פריינדליך שמייכעל'ע און נעמט־צו ביי איהר דעם בעקען פון די הענד.

— ביי זעלדע רב יאסי לעמעשקעם, — זאגט נחמה די רויטע און וואַרט, מע זאל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומ־קעהרען דעם בעקען.

זלאטע נעמט זיך מיט איין האנד צו דער קעשענע בעצאהל'ען דעם מיידעל א גראשען פאר'ן וועג, און מיט דער אנדערער האנד דעקט זי אפ דעם שלח־מנות און בלייבט שיער חלשות.

— אל'ע בייזע וויסטע שלעכטע טוידטע פינסטערע חלומות זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ און צו זייערע הענט און פיס און צו זייער לייב און לעבען! זעה־נאר א מין שלח־מנות! אזוי ווי עפּיס גאר אויף א געלעכטער, א הולטייקע קאז!

— הא? וואס? וואס איז? וועד איז דאַרטען?...

— זעה נאָר אַ שלח־מנות! — מאַכט צו איהם זעלדע און לעגט צענויף ביידע הענד אויפ'ן בויך. מנשה הערט נישט אויף צו לאַכען, און רב יאַסי לעמעשקע טהוט אַ שפּיי, דרעהט זיך אוים מיט'ן פּנים צו דער וואַנד און שלאַפט ווייטער.

זעלדע טהוט אַ שמיץ נחמה'ן דעם בעקען מיט'ן סערוועטעל און זאָגט צו איהר:

— זאַלסט זאָגען דער בעל־הבית'טע דיינער, זי זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר און זאָל קיין שענערען שלח־מנות ניט פּאַרמאָגען!

— אָמן גם אתם! — מאַכט נחמה די שוואַרצע און נעמט צו דעם בעקען.

— מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! — זאָגט זעלדע מיט כעס.— אַ מויד איז עוזות'ניצע קאָן! וואס זאָגסט דו אויף איהר, מנשה?...

ד.

זלאַטע רב אייזיק'ס, אַ אידינע, וואס האָט אַלע יאָהר אַ קינד און הערט נישט אויף צו דאַקטערען זיך, איז שוין געווען אזוי אויסגעמיערט פון'ם שלח־מנות אָפּנעמען און ארויסגעבען, אַז זי האָט זיך געמוזט צוזעצען אויף אַ בענקעל און קאָמאַנדעווען מיט'ן מאַן אייזיק בעל־בריתניק (אזוי האָט מען איהם גערופען הינטער די אויגען, דערפאַר ווייל ער פּראַוועט אַלע יאָהר אַ ברית).

— אייזיק, נעם אָט אַ יענם שטיקעל טאַרט און לעג אַוועק אהער, און דאָס שטיקעל קומיש־ברויט מיט די צוויי מאַהנדלעך פון דאָנען לענ־צו אַהין, אייזיק, און דערלאַנג מיר יענם קישעלע וואָס מיט די פּאַרפּעל, נייז ניט יענם, אָט אַ יענם! נו, ריהר זיך, אייזיק! זעה נאָר, ווי מע בעדאַרף איהם לערנען קמיץ־אַלף, ווי מיט אַ קליין קינד! און נעם יענם לעקאַכעל, דאָס גרעסערע, און

זאָגען א גוט מאָרגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... אוֹן אזוי זענען זיי געשטאַנען ביידע איינס אקעגען דאָס אנדערע, ווי די האָהנען, אוֹן געווארט, ווער וועט אנהויבען פריהער... זיי וואָלטען געקאָנט אזוי אוועקשטעהן ביידע א גאַנצען טאָג, וועז עס זאָלען ניט געווען אנקומען זייערע ביידע ווייבער פוּנ'ם מארק, ביידע מיט פלאָמענדיגע פּנימ'ער אוֹן מיט ברענענדיגע אויגען פּאר כעס.

— אייזיק, פאר וואָס דאנקסט דו איהם ניט אפּ פאר'ן שענעם שלַח־מנות, אייזיק, וואָס זיין יפהפיה האָט מיר געשיקט?— רופט זיך אָן זלאָטע צו איהר מאָן.

— יאָסי, פאר וואָס דערמאָנסט דו איהם ניט דעם נעכטיגען שלַח־מנות? — זאָגט זעלדע צו איהר מאָן.

— אייזיק, דו הערסט, אייזיק, זי רייצט זיך נאָר! וואָס שווייגסט דו איהם, אייזיק?

— וואָס וועל איך געהן רעדען מיט א „לעמעשקע"? — זאָגט רב אייזיק הויך אויף א קול, בכדי רב יאָסי זאָל דערהערען, אז ער רופט איהם „לעמעשקע".

— איך האָב מורא אנהויבען זיך מיט א „בעל־בריתניק"!...— זאָגט רב יאָסי הויך אויף א קול, בכדי רב אייזיק זאָל הערען אז ער רופט איהם „בעל־בריתניק".

דאָכט זיך, אין פלוג, וואָס לינט אזעלכעם אינ'ם וואָרט „בעל־בריתניק"? איטלִיכער איד, אז זיין ווייב וועלט געלעגען אוֹן האָט א יוננעל, וועלט ער אויפ'ן אכטען טאָג א בעל־בריתניק.

רב אייזיק אָבער האָט אלסדינג אויף דער וועלט געקאָנט איבערטראָגען, נאָר נישט דעם צונעמעניש „בעל־בריתניק". דאָס איז פאר איהם געווען טויזענד מאָל ערגער ווי אין טאָטען אריין געשאָלטען! ער איז דעמאָלט קאָפאָבעל געווען יענעם צעריסענעז אויף שטיק שטיקלעך!...

— נא, נעב דאס אפ דער בעל־הבית'טע דיינער צוריק! — זאגט זלאטע און טהוט א שמיץ נחמה דער רויטער דעם בעקצן מיט'ן סערוועטעל מיט'ן שלח־מנות צוריק איז פנים אריין.

ה.

רב יאסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק זענען ביידע קרעמער אין כתרילעווקע, א קלייטעל נעבען א קלייטעל, און חאטש זיי זענען קאנקורענטען, הייסט דאס, און שלעפען איינס ביי'ם אנדערען קונים, אבי זיי קאנען נאר, פון דעסטוועגען איז מען צווישען זיך דוקא גוטע ברידער, מע חאפט איינער ביי'ם אנדערען א גמילות־חסד, מע געהט איינער צום אנדערען אויף שמחות, יום־טוב — אויף קדוש, ווי ער געהער צו זיין צווישען נאהענטע שכנים. זומער זיצט מען נאנצע טעג אין קלייט און מע שפיעלט אין ביינדעל, און ווינטער געהט מען אריין איינער צום אנדערען זיך אנווארעמען אביסעל. אויך די ווייבער צווישען זיך לעבען נאר פריינדליך, רעדען ביידע אפ פון דער נאנצער וועלט, לייהען זיך אויס איינס דאס אנדערע, אז סע פעהלט סחורה, פערטרויען זיך איינע דער אנדערער די גרעסטע סודות, קריגען זיך כמעט קיינמאל ניט, און אפילו אז עס מאכט זיך, זיי צעקריגען זיך א מאל איבער א נארישקייט, בעטען זיי זיך באלד איבער... הכלל, ס'איז א לעבען, ווי „אונטער'ן באד".

אויף מארגען נאך פורים, אז רב אייזיק בעל־בריתניק איז ארויסגעקומען עפענען די קלייט, איז שוין רב יאסי לעמעשקע געשטאנען ביי דער טיר פון זיין קלייט אנגעבלאזען, ווי איין אינדיק, און געווארט, אז רב אייזיק זאל צוגעהן צו איהם זאגען א גוט מארגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... רב אייזיק, וואס איז אויף געווען גוט אנגעדרודעלט פון זיין ווייב אויף רב יאסי'ן, האט אויפגעשלאסען די קלייט, זיך אנידערגעשטעלט ביי דער טיר און געווארט ביז רב יאסי וועט צוגעהן צו איהם און וועט איהם

ו.

דער כתריל'עווקער מיראָוואי, פֿאַן מיליניעווסקי, אַ גראָבער פֿריץ מיט אַ לאַנגער באָרד אוּן מיט אַ הויכען שטערז, איז שוין אַזוי לאַנג מירָאוואי, אַז ער איז גוט בעקאַנט מיט דער גאַנצער שטאָדט, אויסגעבונדען מיט איטלִיכען בעזונדער, אוּן איבערהויפּט מיט כתריל'עווקער אידען; ער קען יעדען איינציגען, ווייסט יעדעס כאַראַקטער דורך אוּן דורך, פערשטעהט אידיש ווי אַ איה, קלוג ווי די וועלט. „טאַקי נאָר אַ אידישער קאָפּ אויף אים!"...— זאָגט מען אין כתריל'עווקע.

קומט אָסיען־צייט, ארום נאָר סכות, ווערד ער פערוואָרפען מיט פֿאַפּיערען, אוּן אַלץ פוּן אידען זאָלען געזונד זיין, — נישט חלילה פאר גנבות, גזילות אוּן רציחות — נייַן! נאָר פאר פּייגען אוּן פאר פּעטש איבער „שישי", איבער „אתה־הראית", איבער „חתן־תורה" אוּן „חתן־בראשית". פֿאַן מיליניעווסקי האָט פּיינט מאָכען מיט די כתריל'עווקער אידען צערעמאָניעס, ארויסלאָזען זיך מיט זיי אין לאַנגע חקירות, אוּן קיין סך רעדען לאָזט ער זיי ניט, וואָרום ס'איז א מעשה אָהן אַיין עק. ווילען זיי שלום, איז רעכט (פֿאַן מיליניעווסקי איז אַ רודף־שלום'ניק); אלא ניט, טהוט ער אַן די קייט אוּן שניידט: „פֿאַ אוקאזו נא אסנאוואניע טאַקאי־טא אי טאַקאי־טא סטאַטי פּסק'ע איד אַפּ הערשקען זא פּאַסען (חתן)־בראשית דריי טעג וועזשע, אוּן יענקלען זא פּאַסען (חתן)־תורה דריי טעג וועזשע"... קיין מיוחסים, ווי איהר זעהט, איז ביי איהם נישט פאַרהאַן.

פּונקט צוויי וואָכען פאר פּסח איז געווען דער משפּט פּוּן „שלח־מנות". דאָס מיראָוואי־שטיבעל איז געווען פול אָנגעשטויסען מיט אידען אוּן ווייבער, וואָס כמעט אַלע זענען געווען עדות. ס'איז ניט געווען וואו א שפּילקע דורכצוואָרפען.

דאָס אייגענע איז געווען מיט רב יאָסי'ן. איהר זאָלט איהם געבען דריי פעטש, וואָלט ביי איהם געווען מעהר ניחא, ווי דאָס וואָרט „לעמעשקע".

עס איז זיך צענויפגעלאָפען דער גאַנצער מאַרק, און מע האָט זיי קוים צענומען; מע האָט געוואָלט געוואָהר ווערען, פאַר וואָס און פאַר ווען האָבען זיך עס צוויי נאָהענטע שכנים און גוטע פריינד פלוצים פערפאָהרען איינס דאָס אַנדערע אין די בערזאַריין... נאָר רב יאָסי און רב אייזיק און זלאָטע און זעלדע האָבען געדעדט אַלע פיער איינס איבער דאָס אַנדערע, זיי האָבען אַלע אזוי געפילדערט און געקוויטשעט, אז מע האָט נאָר געקאָנט הערען „שלח־מנות!" „שלח־מנות!" — און גענוג. וואָס „שלח־מנות"? וואָר „שלח־מנות"? — דאָס איז אונמעגליך געווען צו דערגרונטעווען זיך.

— אז דו וועסט ניט אייגנעבען צום מיראָוואי אויף דער „לעמעשקע", זאָלסט דו זיך געזעגענען מיט'ן לעבען!—האָט זלאָטע געשריגען אויף איהר מאַן. און רב יאָסי האָט זיך אַנגערופען צום גאַנצען מאַרק:

— אידען, איהר זאָלט זיין עדות, אז די דאָזיגע הולטייקע האָט מיך אַנגערופען „לעמעשקע"! אָט געה איך באַלד און געב־איין דעם מיראָוואי אויף איהר און אויף איהר מאַן דעם „בעל־בריתניק" א פאפיער.

— אידען! — האָט זיך אַנגערופען רב אייזיק. — איהר זאָלט וויסען, אז איך שטעל אייך פאַר עדות ביי'ם מיראָוואי, אז דער דאָזיגער... דער דאָזיגער... דער דאָזיגער... איך וויל איהם ניט אַנרופען ביי זיין שענעם נאָמען, האָט מיך נאָר־וואָס אַנגערופען „בעל־בריתניק"!

אין א שעה אַרום זענען זיי ביידע געווען ביי יודעל דעם שרייבער, ביידע האָבען געשטעלט עדות און ביידע האָבען איינגעגעבען צום מיראָוואי.

— דאָ ראָבינא! — האָט ער זיי געזאָגט. — דאָ ראָבינא סוואָשים האָמענאָוכע! — און דער גאַנצער עולם איז אַוועק פון דאָרטען צום רב.

ז.

רב יוזיפל דער רב, וועלעיג ער איז בעקאַנט אונזערע לעזער, איז ברוך־השם אַזא איד, וואָס קאָן איבערטראָגען אויף זיך אַלס־דינג. ער האָט ליעב אויסהערען איטלעכען בעזונדער ביז'ן סוף. רב יוזיפל געהט מיט דעם גאַנג, אַז יעדער מענש, וויפיעל ער זאָל ניט רעדען, מוז ער אַמאָל אויפהערען, וואָרום א מענש, זאָגט ער, איז ניט קיין מאַשינע. דער חסרון איז נאָר געווען, וואָס איצטיגם מאָל האָבען זיי גערעדט אַלע פיער אינאיינעם, איינס איבער'ן אַנדערען, און אויך מענשען פון דער זייט האָבען זיך אַלע מאָל אַריינגעמישט. נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס? אַלסדינג אויף דער וועלט מוז האָבען א סוף... אַז אַלע האָבען זיך גוט אָנגערעדט, אָנגעשריגען און אָנגעקריעגט, און ס'איז געוואָרען שטיל, האָט זיך רב יוזיפל אָנגערופען צו ביידע צדדים פֿאַוואַלי, בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, מיט א זיפצל:

— אַך־אַך־אַך! געהט אזא יום־טוב, אזא הייליגער יום־טוב, פּסח! א קלייניקייט — פּסח! אונזערע עלטערען זענען ארויסגעגאַנגען פון מצרים, אריבערגעגאַנגען דעם ים, אזא ים, אין דער טריקענישׁ! געבלאָנזעט אין דער מדבר פערציג יאָהר, פערציג יאָהר! מקבל געווען אויפ'ן באַרג סיני די תורה, אזא תורה, וואָס דאָרט שטעהט געשריבען בפירוש: „ואהבת — און דו זאָלסט ליעב האָבען, לרעך — צו דיין חבר, כמוך — ווי זיך אַליין זאָלסט דו ליעב האָבען!"... צום סוף, אוי, צום סוף קריעגען זיך אידען, בעונותינו הרבים, רייסען זיך ביי די בערד, איבער וואָס? איבער נאַרישקייטען, שטות'ערייען... א חלול־השם פּאַר גויים, כלעבען, א חלול־השם!... מע זאָל בעסער

— אייזיק, יאָסקע, זלאָטע, זעלדע! — האָט אויסגערופען פֿאַן מיליניעווסקי, און עס זענען ארויסגעטראָטען פון דער ערשטער באנק רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק מיט זייערע וויבער; און איידער דער מיראָווקי האָט נאך אויסגערעדט א וואָרט, האָבען זיי אלע פיער מיט א מאל אנגעהויבען רעדען, און מעהר פון אלע און העכער פון אלע, געוועהנליך, די וויבער.

— גאָספאָדין מיראָווקי! — זאָגט זעלדע, שטופט־אפ דעם מאן און בעווייזט מיט דער האנד אויף זלאָטען. — אנא עטא הולטייקע דא מיניע פריסלאיעט היינטיגען פורים חאראשי שלח־מנות נא לייטיש געלעכטער! פארשיווי שטרודעל אי אדין צו־קערלעקאכעל, פראסטא חווק, סטראם, טפו!...

— אוי! אוי! אוי! איך וועל דאם גארניט אויסהאל־טען! — שרייט זלאָטע און שלאָגט זיך אין האָרצען. — דאי באושע מיני טאקוי שמאטאק זאלאָטע!

— אמן! — זאָגט זעלדע.

— שווייג, דו פיסקאטע! דווא פאדושיטשקי, גאספאדין מיראָווקי, דאי באושע מיני טאקוי מזל, אי קומישברויט, אי צאר־סקי חליעב, אי צרות איהר, אי פראנעק! אי פרעה'ס מכות! א האמענע אוכע? וועה איז מיר!

— יאקאי האמענע אוכע? סע הויבט זיך גאר ניט אן!

דער מיראָווקי האָט געפרובט איינשטילען די וויבער פריהער מיט גוטען, נאכדעם מיט בייזען, געקלונגען מיט'ן גלעקעל, און אז ער האָט געזעהען, אז עס העלפט ניט, ס'איז אונמעגליך זיי צו צו־מאכען דאם מויל, האָט ער די וויבער ארויסגעטריבען מחילה אין דרויסען ארוים, סע זאל וועדען אביסעל שטילער, מע זאל חאטש קאנען הערען וואס מע רעדט, און די מאנסבילען האָט ער געגעבען איין עצה, זיי זאלען געהן צום רב.

ביטאָג נאָכ'ן עסען, אז זעלדע מיט זלאטען זענען זיך צענויפגע־
קומען און צערעדט פונ'ם שלחֿ־מנות, איז דער אמת ארויס ווי בוים־
עהל אויפ'ן וואסער, און ביידע דיענסטמיידלעך, נחמה די שוואר־
צע און נחמה די רויטע, האָבען שוין געהאט זייער עהרליך אוים־
קומעניש: תיבה נאָך פסח האָט מען זיי געגעבען דעם וועג

אין זינען האָבען מעות־חטים, אַרעמע לייט נעבאַך האָבען נאָך נישט קיין מצות אויף פּסח; פון אייער און פון שמאַלץ און פון גענזיר־ירקות שמועסט מען ניט, — מצות חאַטש, גוואַלד, מצות אויף פּסח! א קלייניגקייט — פּסח! אזא יום טוב! אונזערע עלטערען זענען ארויסגענאַנגען פון מצרים, אריבערגענאַנגען דעם ים, אזא גרויסען ים, אין דער טריקענעניש, געבלאַנזעט אין דער מדבר פּערציג יאָהר, פּערציג יאָהר! מקבל געווען אויפֿן בארג סיני די תורה, אזא תורה, אזא תורה!... פאַלגט מיך, אידישע קינדער, זייט זיך מוחל איינער דעם אַנדערען, ווערד שלום, און נעהט אַהיים געזונטערהייד און האָט בעסער אין זינען, עס נעהט אזא יום־טוב, אזא גרויסער, אזא הייליגער יום־טוב!...

איינציגוויז, איינציגוויז, האָט זיך דער עולם אַנגעהויבען ארויסרוקען פונ'ם רב'ס שטוב, כלומרשט געלאָכט פון רב יוזיפיל'ס משפּט מיט א וועַרטל: „יאָק נע פּסק, טא פּסאַקעץ", ווי דער שטייגער איז פון די כתרי־לעווקער לצים. נאָר אינוועניג ביי זיך אין הארצען האָט איטלעכער בעזונדער געפיהלט, אז רב יוזיפיל איז געראַכט, און מע האָט זיך געשעמט נאָך א מאָל איבער'חזר'ען די מעשה מיט'ן שלח־מנות...

* * *

דעם ערשטען טאָג פּסח אין דער פּריה נאָכ'ן דאַוונען איז רב יאָסי לעמעשקע (ער איז יונגער) געווען ביי רב אייזיק בעל־ברית־ניק אויף קידוש, געלויבט דעם פּסח'דיגען ווין, אז ער איז היינטיגם יאָהר נאָר א הריפות, און געלעקט די פינגער פון זלאַטע'ס פאַליר־טשיקעס; און דעם אַנדערען טאָג פּסח אין דער פּריה איז רב אייזיק בעל־בריתניק (ער איז עלטער) געווען ביי רב יאָסי לע־מעשקע אויף קידוש, נאָר נישט געקאָנט אָפּלויבען זיך פונ'ם פּסח'־דיגען ווין פון ראָזינקעס און פון זעלדע'ס פאַליר־טשיקעס. און

נישטאָ קיין מתים

נעשריבען אין יאָהר 1902.

נישטאָ קיין מתים!

ראש־חודש אלול בין איך געקומען קיין כתריל־עווקע אויף קבר־אבות.

דאָס אלטע־אלטע כתריל־עווקער בית־הקברות זעהט אויס אַ סך שענער און אַ סך לעבעדיגער פון דער שטאָדט אַליין. איהר געפינט דאָ שטיבל־ער־מצבות שענערע, ווי די שענסטע הייזער אין שטאָדט. היינט וואָס איז ווערטה דאָס, וואָס ס'איז דאָ טרוקען ווי פעפער, נישטאָ יענע לעהמיגע זומפיגע בלאָטע, וואָס אין שטאָדט? דאָ זעהט איהר פאַר זיך חאָטש גרינס, אַז עס קומט זומער־לעבען, אַ גרעזעל, אַ צוויי־דריי באַרען־בוימל־ער, איהר הערט אַ פישטשען פון פויגעל־ער, וואָס שפרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אַנדערען און שמועסען זיך אויס אויף זייער לשון. דאָ זעהט איהר פאַר זיך אַ גרויסע קייל־עביגע בלויע יאַרמעלקע מיט אַ לויטערער וואַרעמער זון. פון דער לופט שמועסט מען ניט, אַז דאָ איז זי אין טויזענד גראַד בעסער, פרישער און געזינטער ווי אין שטאָדט. סאי דאָ סאי דאָרט ליגט מען דאָך אין דער ערד פיער אייל־עז! דער חילוק איז נאָר, וואָס דאָ, אויפ'ן בית־עלמין, ליגען די מתים אויף איין אָרט, און דאָרט, אין שטאָדט, געהען זיי נאָך אָרום; דאָ רוהען זיי שוין און ווייסען נישט פון קיין צרות, און דאָרט וועלען זיי נאָך פערשוואַרצט — און מי יודע, וויפיעל ס'איז זיי נאָך בעשערט אָפּקומען און מוטשען זיך אויף דער וועלט!...

נעטראָפען האָב איך דאָרטען עטליכע וויבער ליגען אויף די קברים, ווינען און שרייען און טענה'ן זיך אויס אויף אַ קול

איינלעגען, האָט זי נאָר אויך ניט איינגעלעגט. קיין העמד נישט אויפ'ן לייב, קיין פּאָר שיך אפילו, און ווער רעדט פון חתונה־הוצאות, כלי־זמר, סאָרווערס, דאָס, יענץ — וואו וועט זי דאָס נעמען?... דער קאָפּ ווערד איהר שיער ניט צעפּאַלען, טאָמער, חלילה, ווערד איהר שידוך אויס שידוך — וואָס וועט זי טהון?...

און אזוי אַלע איבעריגע ווייבער ווינען און בעקלאָגען זיך אויף זייערע צרות, גיסען אויס זייער ביטער האָרץ דורך טרערען, רעדען זיך אויס אביסעל מיט זייערע ליבע און געטרייהע, טאָמער וועט וועלען חאָטש אביסעל גרינגער אויף דער נשמה, און אז מע ווינט זיך גוט אויס, ווערד טאָקי גרינגער...

איך דרעה מיך אַרום צווישען די אַלטע האַלב־איינגעפאַלענע קברים, לייען די אַלטע אָפּגעריבענע אויפשריפטען פון די איינגע־בויגענע מצבות, דערזעהט מיך פון דערווייטען רב אריה דער קברות־מאן מיט דער לאַנגער פּלאָכסענער באָרד און מיט די רויטע אויגען און פרעגט מיך:

— צו וועמען דאַרפסט דו?

רב אריה איז שוין אזוי אַלט, אז קיינער ווייסט ניט זיינע יאָהרען, און ער אַליין אויך ניט. פון דעסטוועגען האַלט ער זיך ריין און ציכטיג, די שטיוועלעך אויסגעפוצט, די באָרד צעקעמט, איטליכס הערל בעזונדער, און היט זיך אָפּ, ווי א ציטעריגער בן־יחיד ביי דער מאַמע, עסט נאָר ווייכע זאכען און טרינקען טרינקט ער אַלע פריהמאָרגען געקאָכטע קרייטער מיט קאָנדעלצוקער. „ס'איז איהם גוט ווי די וועלט!" — זאגט מען אויף איהם אין כתריליעווקע, און מען איז איהם באמת מקנא.

— שלום־עליכם, רב אריה, וואָס מאַכט א איד? — רופ איך מיך אָן און געה־צו צו איהם נאָהענט. ס'איז פאַרנאַכט. די זון האַלט ביי אונטערגעהן און בעגילט די שפּיץ קברים. רב אריה פער־שטעלט זיך מיט דער האַנד, בעטראַכט מיך מיט די רויטע אויגען, גלעט די באָרד און קוקט זיך איין.

— ווער ביזט דו? און צו וועמען דאַרספט דו?

איינע וועקט די מאמע, זי זאל אויפשטעהן און א קוק טהון אויף איהר איין־און־איינציגע טאכטער, וואס פון איהר איז געווארען!

— זאלסט אויפשטעהן, מאמעניו טהייערע מיינע, הארציגע, געטרייהע, און א קוק טהון אויף דיין איין־און־איינציגע בת יחידה, אויף דיין ציטערינגער שרה־פערל, וואס זי איז געווען ביי דיר דאס שווארצאפל פונ'ם אויג, ווי אזוי זי לינט איצט אין דער ערה, אוי וועה איז מיר, וואלגערט זיך אין שכנות מיט קליינע קינדער פיסקליאטעס, וואס געהען נאקעט, קיין העמדעלע אויפ'ן לייב, וואס רום ער קרענקט כסדר, ישראליק דיינער, פון זינט ער האט זיך צוגעקיהלט דעמאלט אויפ'ן יריד קרענקט ער און דאקטערט זיך, מע באדארף איהם געבען מילד, איז ניטא! און די קינדערלעך נעבאך שרייען אויך „מאני", און ס'איז ניטא! און דירה־געלט מאנט מיך העכזל דער שניידער, ביי איהם זיץ איך היינט, און ס'איז ניטא! און פאר הערשלען שכר־למוד, ער וועלד היינטיגס יאהר בר־מצוה, דארף מען צאהלען נאך פאר יענעם זמן, און ס'איז ניטא! צו וואס מע נעמט זיך — איז ניטא, ניטא און ניטא!...

די אנדערע איז געקומען צום טאטען אויפ'ן קבר זיך קלאגען אויף איהר מאן, וואס מע האט איהר געגעבען; מע האט געמיינט איין אנטיק, א צאצקעלע האט מען געזאגט. אלע מיידלעך האבען איהר דענסטמאל מקנא געווען. צום סוף לאזט זיך אויס, אז ער איז נאר א שארלאטאן, איין אויסברענגער, פארגינט זיך אוועק־געבען היינטיגען יום־טוב פאר מפטיר פינף און פופציג „גילדוין", און פאר'ן ערשטען פסוק פון „אתה הראית" איז ער א בעלן געוואָרן אפצאהלען פארא־אהרען א דרייערל! און וויפיעל ברענגט ער אוים אויף די ביכלעך, וואס ער קויפט אלע מאל — פאר די ביכלעך וועט ער אוועקגעבען דעם טאטען מיט דער מאמען, און וואס איך קרענק און דאר — דאס אהרט איהם ניט!...

די דריטע איז געקומען אפגעבען מזל־טוב איהר מאן אויף יענער וועלט: זי מאכט חתונה דאס ערשטע קינד און האט נישט מיט וואס, אפילו דאס ערשטע האלב נדן, וואס זי האט צוגעזאגט

ליגט דער טאטע, וואו ליגט די מאמע? וואו ליגט דער פעטער, וואו ליגט די מוהמע? זייער טאטענס משרת! עס מאכט זיך, איינע וויינט אזוי לאנג, ביז זי פאלט גאר חלשות, באדארף מען זי נאך מינטערען, געבען א סרונק וואסער, און א מאל — א שטיקעל ברויט אויך. פון וואנען? פון וואס? די גרויסע מחיה? אז קיין מתים איז נישטאָ, און לעבען דארף מען, און חתונה מאכען איין אייניקעל א יתומה'לע, שוין א מיידעל אין די יאהרען, דארף מען אויך; געווען א חתן, שוין כמעט געהאלטען ביי א שידוך טהון, דוקא נישקשה פון א יונגענמאן, א פאקענטרעגער, איין אלמן אפילו, מיט קינדער עטליכע, נאר א בעל־פרנסה, א שענער פארדיענער, דאס הייסט, אז ער לייזט, פארדיענט ער. חתן־כלה זיך שוין אפילו אנגעקוקט אויך; געקומען צו עפים, שוין געהאלטען ביי תנאים שרייבען, זאגט ער: „נו, און וואס הערט זיך מכח נדן?" זאג איך: „וואסער נדן?" זאגט ער: „מע האט דאך מיר געזאגט, אז איהר גיט א פופציגער נדן". זאג איך: „אלע בייזע חלומות אויף מיינע שונאים'ס קעפ! א פופציגער? ווי קומט צו מיר פופציגערס? איך וועל געהן גנב'ענען, צי אויסגראבען פרעמדע תכריכים ביי מיר פון די קברים און פארקויפען?"... הקיצור הדבר, דער שדוך איז געווארען אוים שדוך. און געה רער מיט זיי, מיט די כתריל'עווקער בעלי־בתים, זענען זיי נאך געזעסען: זיי זאגען: „רב אריה, איהר זינדיגט, איהר האט, קיין עין־הרע, א פרנסה אין האנט"... א שענע פרנסה! אז וואו ס'איז געווען ערגיץ א לייטישער מת, א פיינער מענטש, א שטיקעל נגיד, איז ער שוין לאנג געשטארבען, און קיין פרישע קומען נישט צו, נישטאָ קיין מתים! נישטאָ!

רב אריה איז אזוי אלט, אז ער מעג זיך פערגינען צו זאגען אלעמען „דו".

איך זאג איהם, וועד איך בין אוך צו וועמען איך דארף, דערקענט מיך רב אריה אוך גיט מיר אפ שלום־עליכם אוך שאמקעט מיט די ליפען, רעדט מיט א פייף:

— א? ביזט דו דאס? געקענט דעם טאטען דיינעם אוך דעם זיידען רב וועוויק נאד, געווען א טייערער איד, אוך דעם פעטער פיני, אויך געווען א שענער איד, אוך דער פעטער בערקע ליגט אויך דא ביי מיר, אוך די מוהמע חנה — אלע געקענט, אלע געשטארבען, אלע פיינסטע מענטשען אויסגעשטארבען. נישט געבליבען איינער א רעכטער, מיינע אויך אוועקגעשטארבען (ער טהוט א זיפץ אוך א מאך מיט דער האנד). פריהער די קינדער באגראבען, אלע קינדער באגראבען, נאכדעם איז זי אליין אוועקגעשטארבען, געווען א צדיקית, מיר צו לענגערע יאהר, מיך גלאזט אליין, אויף דער עלטער. נישט גוט.

— נישט גוט? — פרעג איך איהם.

— נישט גוט — מאכט ער — נישט גוט, נישטא קיין מתים.

— נישטא קיין מתים? — זאג איך.

— נישטא קיין מתים. — זאגט ער.

— מע האט אויפגעהערט — זאג איך — שטארבען ביי אייך אין כתרילעווקע?

— וואס איך שייך שטארבען? — זאגט ער. — שטארבען שטארבט מען, נאר וואס? קליינווארג, נפל'ה, אדער קבצנים; וואס האט מען פון זיי, משטיינס געזאגט! צענויפנעמען אויף תכריכים, נאכ'ן ערשטען קדיש שענקען די יתומים א שטיקל ברויט. וואס זאל מען טהון? א ברירה האט מען? (ער טהוט מיר א וויי מיט דער אויסגעטריקענטער האנד אויף די ווייענדיגע ווייבער). אט ליגען ווייבער אויסגעצויגען, ווי די שרה'טעס, אויף די קברים. וואס האט מען פון זיי? ווייענען זיך אן ווי די פויקען, וואס אהרט דאס זיי? עס קאסט זיי געלט? געה פיהר זיי, ווייז זיי, וואו

פערבענגט אהיים

געשריבען אין יאהר 1902.

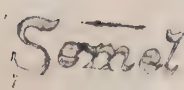

פערבענגט אהיים

נישטא איין זאך אויף דער וועלט, וואס מע זאל דערפון נישט ווייסען אין כתריליעווקע; נישטא איין נייעם אויף דער וועלט, וואס מע זאל דערפון נישט געוואהר ווערען ביי די קליינע מענשעלעך.

אמת, אז עס קומט אן אהין, קומט דאס אן שוין אביסעל שפעטליך און נישט פון דער ערשטער האנד — נו, וואס זשע איז? איין אומגליק א גרויסער? אדרבה, מיר דאכט, אז ס'איז גאר א מעלה, די נרעסטע מעלה.

וואהרום, צווישען אונז רעדענריג, וואס האבען, אשטייגער, די כתריליעווקער אידען צו פערליירען, אז זיי וועלען געוואהר ווערען די הייניטיגע נייעסטען, די בשורות טובות, ישועות ונחמות, וואס לאזען זיך הערען אויף דער וועלט, חלילה וחס, שפעטער מיט א חודש אדער מיט צוויי, און אפילו מיט א יאהר שפעטער? — א גרויסער אומגליק!

הקיצור, די כתריליעווקער קליינע מענשעלעך זענען געוואהרע געווארען, — אפילו אביסעל שפעטליך — אז ס'איז דא א וואהרט, וואס הייסט צ י ו נ י ז ם.

תחילת האט ניט יעדער פערשטאנען אקוראט וואס איז די טייטש „ציוניזם". שפעטער, אז מע האט אנגעשמעקט אין כתריליעווקע דעם פשט פון „ציוניזם", אז עס נעמט זיך פון „ציון" וואס אין סדור, און אז ציוניסטען איז אזא מין חברה, וואס האבען חשק איבערפעלקלען אלע אידען קיין ארץ־ישראל, איז נע־

גלײַך, וואָס גלײַבער קאָן שוין נאָר ניט זײַן, און גרינג ווי אויפֿ־עסטן א בייגעל, אַדער אויסרויבערען א פּאָפּיראָס. אָפּקויפֿען בײַ׳ם טערק ארץ־ישראל — וואָס קאָן נאָך זײַן גרינגער דערפֿון? וואָרום לאָמיר זיך ניט נאַרן, אין וואָס קאָן דאָ זײַן די מניעה? געלט איז דאָך ניט שייך צו זאָגען; וואָס פֿאַר א ראָלע שפּיעלט בײַ אונז געלט? איין רויטשילד (ער זאָל נאָר וועלען) קאָן ער דאָך אָפּקויפֿען גאַנץ ארץ־ישראל מיט סטאָמבול און מיט׳ן טערק אינאיינעם. פֿאַר׳ן מקח איז אודאי נישטא וואָס צו זאָרגען זיך. ס׳איז דאָך עפּיס א געשעפֿט, וועט מען זיך דינגען; ממה־נפֿשך. א רענדעל אַראָפּ, א רענדעל אַרויף. בלײַבט איבער נאָר איין זאַך: באשר וואָס? טאָמער וויל ער ניט פֿערקויפֿען? עט, נאָריש־קייטען! פֿאַר וואָס זאָל ער ניט וועלען? והשנית, מיר זאָלען וועלען זיך גוט אויסרעכענען, זענען מיר דאָך מיט איהם שטיקלעך אייגענע נאָר — ניין, טאָקי גאַנץ נאָהענטע קרובים, אמת׳ע שני שבשלישים, אידען און טערקען, יצחק און ישמעאל...

קיצור הדבר, מע האָט געמאַכט איין אסיפה און די אַנדערע און די דריטע — ס׳איז געווארען מיט גאָט׳ס הילף א „חברה", און מע האָט געקלויבען „טשלענעס", אויסגעוועהלט א פֿרעזידענט, א וויצעפֿרעזידענט, א קאָנאָטשיי און א סעקרעטאַר און א קאַ־רעספּאָנדענט, גלײַך ווי אין אַלע לייטושע שטעדט; און איטלי־כער האָט זיך פֿערשריבען שקל־געלט, וויער א קאָפּיקע און ווער צוויי קאָפּיקעס א וואָך. יונגע לייט האָבען געהאָלטען פֿלאָם־פֿייערדיגע „רעדעס", געזאָגט זעהר שענע דרשות. די ווערטער „ציון", „ציוניזם", „ציוניסטען" האָבען זיך געלאָזט הערען העכער און העכער. די נעמען „דאָקטאָר הערצל", „דאָק־טאָר נאָרדוי" און די איבעריגע דאָקטוירים האָבען זיך געלאָזט הערען אָפֿטער און אָפֿטער. „טשלענעס" זענען געווארען וואָס ווייטער מעהרער און מעהרער, און געלט האָט זיך אויך צענויפ־געקלויבען אהיבשע פּויטיקע, — האָט מען געמאַכט א גרויסע אסיפה און מע האָט זיך אַוועקגעזעצט בעקלערען, וואָס טהוט

ווארעז אין שטאדט, וואס זאל איך אייך זאגען? — חוכא וטלולא! מע האט זיך געהאלטען ביי די זייטען. זייערע געלעכטערעז, מיין איך, האט מען בעראפט הערען פאר א מייל, אוז די גלייכ־ווערטלער, וואס זענען געפלויגען אויף רב הערצל דעם דאקטאר, אויף דעם דאקטאר נארדעז אוז אויף אלע איבעריגע דאקטורים, וואלט כדאי געווען, כלעבען, מע זאל זיי צענויפזאמלען. פערשרייבען אוז אראיסגעבען בעזונדער אין א ביכעל: איך בין איך ערב, אז עס געפינט זיך אין זיי א סך מעהר זאלץ אוז א סך מעהר פעפער, ווי אין יענע לאקריץ־זיסע ווערטער אוז קלוגע רעד, וואס מע דרוקט זיי אלע יאהר אין די לוחות אויף דער צווייטער זייט...

א מעלה האבען די כתרילעווקער לייט, אז כל־זמן זיי לאכען — לאכען זיי, נאר אז זיי לאכען זיך גוט אז, הויבען זיי ערשט דעמאלט אן צעקייען די זאך נאך א מאל אוז נאך א מאל אוז הויבען אן צו פערשטעהן. אזוי איז געווען אויך מיט'ן ציוניזם. פֿרייהער האט מען געלאכט, געמאכט חוזק, געזאגט ווערטלעך; נאכדעם האט מען אנגעהויבען זיך צוהערען, וואס מע רערט אוז וואס מע שרייבט אויף די בלעטער, איבער'חזר'עז אוז איבער־קייען „נאך א מאל דאס אייגענע וויעדער צוריק", אוז שפעטער, אז מע האט דערהערט שמועסען עפים פון א באנק, א אידישע באנק מיט אידישע אקציעס, אוז וויבאלד אקציעס, איז דאס, אפנים, די משמעות, אז מע רעדט עסק, „געשעפט". „לשון געלד", — אוז מיט געלד וואס קאן מען היינטיגע יאהרען נישט אויספיהרען אויף דער וועלט? ובפרט נאר ביי'ם טערק מיט דער רויטער יארמעלקע, וואס איז אליין אויף א גוטער כתרילינק נלייך מיט אלע כתרילעווקער? אוז פון דעמאלט אן האט מען זיך געוומען אין כתרילעווקע צום ציוניזם גאנץ געשמאק. די כתרילעווקער זענען, ברוך השם, אזעלכע לייט, וואס איהר פועל'ט ביי זיי וואס איהר ווילט. דאס, וואס נעכטען האט זיך זיי גראכט קרום ווי א קאטשערע אוז שווער כקריעת ים־סוף, איז ביי זיי היינט

יאָהר, אז מיר קוקען אַרויס... נישט אויף אונזער „גוואַרדיע", נאָר אויף משיח'ן, ער זאָל קומען אונז אויסלייזען פון גלות און אונז ברענגען אַהין, אַיִנ'ם לאַנד פון אונזערע אָבות, קיין ארץ־ישראל... שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, אז מיר פאַסטען אַלע שבעה עשר בתמוז, עסען נישט קיין פלייש אין די נייען טעג, און קומט תשעה־באָב, זעצען מיר זיך אין די זאַקען אויף דער ערד, ווייגען און קלאָגען אויף חורבן בית־המקדש... שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, אז מיר דערמאָנען זיעבען און זיעבעציג מאָל אַ טאָג ציון און ירושלים — און פרעגט: וואָס האָבען מיר געטהאָן פון ציונ'ס וועגען און פון ירושלים'ס וועגען?

איין עבירה, כלעבען, וואָס ס'איז אין כתריעלעווקע נישטאָ קיין סטענאָגראַף, וואָס זאָל געווען קאָנען זיין אויף יענער אסיפה און פערשרייבען די אויסגעצייכענטע רעדע פון נח דעם פרעזי־דענט אות באות, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט. מיר מוזען זיך דעריבער בעגניגענען נאָר מיט די עטליכע ווערטער, וואָס מיר האָבען געבראַכט על־פי זכרון, און ברענגען דעם סוף פון דער דאָזיגער טאַלאַנטפולער רעדע אין קורצען:

— אצינד — אזוי האָט נח דער פרעזידענט אויסגעלאָזט זיין דרשה, און דער שוויים האָט גערונגען פון איהם טייכענווייז — אַצינד, אז מיר האָבען זוכה געווען צו דערלעבען אזא צייט, אז דער אלטער קראַנקער ישראליק האָט זיך ווי אויפגעחאפט פונ'ם שלאָף, ער גלייכט זיך אויס די אויסגעמוטשעטע ביינער זיינע, קוקט זיך ארום וואו ער איז אין דער וועלט, און זאגט „בית־יעקב לכו ונלכה — קומט, קינדער, לאָמיר געהן!" — באַדאַרפען מיר, רבותי, זיך נישט פאַרלאָזען אויף קיינעם, נישט ארויסקוקען אויף קיין נסים און נישט פאַרלאָזען זיך אויף אונזערע גרויסע, וואָרום אז איהר וועט זיך פאַרלאָזען אויף די גרויסע, וועט איהר מעגען וואַרטען. ס'איז א סך גרינגער צו גע'הרג'עט ווערען פון א דונער, איידער אויסרייסען ביי א גביר א קערבעל אויף ציון. אַליין, אַליין באַדאַרפען מיר אַנהויבען צו בויען אונזער גרויסע בנין. אם אין אני

מען מיט'ן נעלד: צי מע זאל דאס קאפיטאל דערווייל איבער־לאזען דא אויפ'ן אָרט, מאכען א בעזונדערען „פאנד" פאר די כתרילעווקער ציוניסטען, צי מע זאל דאס אפשיקען אין צענטער אריין, צי מע זאל נאך אביסעל צו־וואַרטען, ביז עס וועט זיך צענויפקלויבען א היבשע סומע, און די שטאדט וועט וועלן אייז אקציאנער פון דער אידישער באנק.

די דאזיגע אסיפה איז געווען, קאן מען זאגען, איינע פון די הייסע שטורעמדיגע אסיפות אין כתרילעווקע. די דעות האבען זיך צעטיילט: א סך זענען געשטאנען פאר'ן „צענטער", געזאגט: מיר זענען מחויב אונטערצוהאלטען דעם „צענטער", ווארום אז מיר וועלען ניט אונטערהאלטען דעם „צענטער", און איהר וועט ניט אונטערהאלטען דעם „צענטער", — פון וואנען זשע וועט ער ציהען חיונה?... אנדערע האבען געדרונגען פער־קעהרט, אז דער „צענטער" וועט זיך בעגעהן אהן כתרילעווקע: „מיר זענען נישט מחויב פארזארגען די גאנצע וועלט; עמיצער זארגט זיך דען פאר כתרילעווקע? לאז זיך יעדער אין זינען האבען זיך — וועט אויך זיין נענוג"...

איז אויפגעשטאנען דער פרעזידענט, נח רב יוסילע'ס, א נגיד'ס איין איידעם און א יונגערמאן א משכיל, נאר גאר אהן א בארד, און האט געזאגט עטליכע ווארעמע ווערטער:

— „פיער טויזענד יאהר — אזוי האט נח דער פרעזידענט אננעהויבען און האט געגומען אביסעל צו א הויכען טאן — פיער טויזענד יאהר, אז מע קוקט אויף אייך פון דער הויך פון די דאזיגע פיראמידען!" מיט די דאזיגע ווערטער האט זיך אמאל געווענדעט דער גרויסער נאפאלעאן צו זיין גווארדיע, בשעת ער איז געגאנגען איינגעמען מצרים. כמעט מיט די דאזיגע ווערטער וויל זיך מיר אנהויבען מיין היינטיגע רעדע צו אייך, נאר אבי־סעלע אנדערש: שוין באלד צוויי טויזענד יאהר, ברידער, אז מיר נעפינען זיך... נישט אויף דער הויך פון די פיראמידען, נאר טיף, נייען אייגען אין דער ערד. שוין באלד צוויי טויזענד

— און א קענער! ער האָט דאָך אויסגעמישט קאַשע מיט באָרשט, גמרא און ספֿרים און אַלע ביכער...

— מע באַדאַרף האָבען א קאָפּ פון א קלויסטער, מע זאָל דאָס אַלסדינג געלערנקען אויסוועניג!

— בהמה! יענער זיצט טאָג ווי נאָכט און קוקט אין די ביכער אריין!

בקיצור, ס'איז געבליבען, מע זאָל אויסשרייבען איין אקציע. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען „אויסשרייבען איין אקציע". ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער, אז אידען לייגען ערגיץ פערשטעקט אין א לאָך, אין כתריליעווקע, און די אידישע באַנק איז ערגיץ וויים איך וואו, אין לאַנדאָן? האָט זיך אנגעהויבען א חתונה: בריוולעך; בריוולעך אהין, בריוולעך אהער. שמעיה דער סעקרעטאַר און דער קאַרעספּאָנדענט פון די כתריליעווקער ציוניסטען האָט זיך אָפּגעשריבען, ווי מע זאָגט, אלע פינגער, ביז ער האָט בעקומען א קלאָרע ידיעה, וואוהין און ווי אזוי מע בעדאַרף שיקען דאָס געלט. נאָכדעם, אז ער האָט שוין גוט געוואוסט וואוהין און ווי אזוי מע בעדאַרף שיקען דאָס געלט, האָט ער געהאָט אויף זיך א נייעם אומגליק — דעם כתריליעווקער פּאָסטמייסטער. דער בעקאַנטער כתריליעווקער פּאָסטמייסטער, א גראָבער פריץ, און א גרויסער מפונק, קאָן נישט איבערטראָגען דעם ריח פון קנאָבליל (חאָטש קנאָבליל ביי'ם עסען האָט ער אליין ליעב דאָס חיות!). אז עס קומען אריין צוויי איבעריגע אידען אויף דער פּאָסט, האָלט ער זיך ביי דער נאָז, שרייבט און לייענט:

— שלום... שליאמקא... טשעסנאָק...

אז שמעיה האָט איהם דערלאַנגט דעם פּאַקעט, האָט ער איהם א שמיץ געטהאָן צוריק אין פּנים אריין: ס'איז ניט אזוי געשריבען דער קאַנווערט, ווי מע בעדאַרף. דאָס אנדערע מאָל האָט ער איהם א שמיץ געטהאָן אין פּנים אריין: ער זאָל געהן ברענגען טריוואָכט. דאָס דריטע מאָל האָט ער שוין ניט געהאָט צו וואָס זיך צו טשעפּען, האָט ער בעטראָכט דעם פּאַקעט פון אַלע

לי — מי לי?... אודאי מענען מיר זיך איבערנעמען, אז מיר האבען דערלעבט אזא צייט, אז אידען זאלען נאר האבען א השגה צו רעדען פון איין אייגענער אידישער באנק! אודאי באדארפען מיר זעהען, אז כתריל־עווקע זאל ניט אפשטעהן פון אנדערע שטעדט און כתריל־עווקער אידען זאלען אויך האבען א חלק אין אונזער „אייגענער אידישער באנק"! איך מוז אייך אבער זאגען, רבותים, אז לויט די חשבונות, וואס אונזער קאנאטשיי וועט אונז דא באלד פארשטעלען, האבען מיר נאך נישט די גאנצע סומע אויף צו בעצאהלען אפילו פאר איין אקציע. עס פעהלט אונז נאך כמעט העכער האלב, דאס הייסט, א פינף־זעכס קארבען. לכן איז א יושר, ברידער, איהר זאלט זיך אנטהון א כח טאקי דא אויפ'ן אָרט און טאקי באלד צע־נויפלענען זיך, איטליכער וויפיעל ער קאן, און זעהען, סע זאל ווערען די גאנצע סומע, צעהן רובעל, גאר אהן א שום תירוץ!... און לאזען אונזערע ברידער אויף דער גאנצער וועלט וויסען, אז אין כתריל־עווקע זענען אויך פארהאן ציונים־טען, וואס סע ברענט אין זיי דאס הייליגע פיירעל פון ציון, און לאז דער דאקטאר הערצל זעהען, אז זיין האַרוואניע פון אונזערטוועגען איז חאטש ניט אומזיסט!...

* * *

פליעסקען מיט די הענד און שרייען „בראוואָ" — דערפון ווייסט מען נאך נישט אין כתריל־עווקע — און דאנקען גאט, וואס מע ווייסט נאך נישט. דער געפילדער מיט'ן געשריי איז אזוי אויך געווג גרוים; מע זאל נאך דערצו דארפען פאטשען מיט די הענד און שרייען „בראוואָ", וואלט מען גאר טויב געוואָרען, צו אלדי שוואַרצע יאהר. דארטען, אז עס געפעלט עמי־צענס א וואָרט, געהט מען צו און מע גיט איהם איבער דער פליץ.

— וואס זאגט איהר אויף אונזער פּרעזידענט? הא?

— א פּיסק — דער רוח זאל איהם נעמען!

א איד מוז דיר זיין א מאַשענק! א איד מוז עמיצען אַפּנאַרען! ס'וואָל זיין אַיין אַנדערער אויף מיין אָרט, וואָלט ער דיר מכות צוגענומען דיין פּאַקעט! דו ווייסט, אַז איך האָב רעכט אַרעס־טירען דיין פּאַקעט־מיט דיר און מיט אייער נאַנץ „קהל" אינאייניעם דערפּאַר, אויהר זאָלט ניט אַריבערשיקען אונזער גערלד קיין לאַנ־דאָן? מיר וועלען האַרעווען, אַקערען מיט דער נאַז די ערד, און די אידעלעך וועלען קומען צו נעהן אויפֿן נרייטען, פֿרעסען און זויפֿען און נאָך נעמען און אַריבערפֿעקלען אונזער גאָלד דער שוואַרץ יאָהר ווייסט וואוהין, אין א „זשידאָווסקע באַנק"!...

שמעיה האָט שוין נעזעהן, אַז ער האָט אַנגעאַרבייט א גוטע חתונה, האָט ער אַנגענומען א פּולע מויל און האָט אַפּגעשווינגען, ווי א קעצעלע. ער וואָלט אַפּגענעבען איצטער מי יודע וויפּיעל, ער זאָל קאָנען נעמען צוריק די ווערטער, — ס'איז שוין אַבער געווען צו שפּעטלעך (א סך קאַרעספּאַנדענטען וואָלטען אפשר וועלען צו־ריקנעמען זייערע ווערטער מיט זייערע קאַרעספּאַנדענציעס, וואָס זענען פּול מיט שקרים וכזבים, נאָר בלאָטע! צוריק חאַפּט מען נישט!). אונזער כתריעלעווקער קאַרעספּאַנדענט איז געהרען גע־ווען, אַז ער האָט אַפּגענומען דעם „רעצעפּיס" און איז אַוועק פּון דער פּאָסט, ווי איין אַפּגעשמיסענער.

אַוועקגעשיקט דאָס נעלט, האָבען די כתריעלעווקער ציוניסטען אַנגעהויבען אַרויסקוקען אויף דער אַקציע פּון טאָג אויף טאָג. ס'איז אַוועקגענאַנגען א חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פּיער חדשים — נישטא נישט קיין נעלט, נישט קיין סחורה! האָט מען זיך א נעם נעטהאָן צום סעקרעטאַר, צום קאַרעספּאָנ־דענט הייסט דאָס, טאָמער האָט ער ניט אַהין נעשיקט דאָס נעלט, וואו מע בעדאַרף, אַדער טאָמער האָט ער ניט אַזוי נעשריבען דעם אַדרעס, ווי עס נעהער צו זיין — שמעיה האָט נעבאַך נעהאָט צו זינגען און צו זאָגען; לאַ־די ער האָט נישט אויפֿגעהערט צו שרייבען בריוולעך אין קאָמיטעט, אין צענטער און אין לאָנדאָן, האָט ער נאָך בעדאַרפט אויסשטעהן די טענות פּון די כתריעלעווקער

זייטען, געגומען שמעלצען דעם טריעף און לענגן חתימות. און בשעת מעשה א פרעג געטהאן שמעיה'ן, נישט קוקענדיג איהם גלייך אין פנים אריין: „וואם פאר געשעפטען האט ער מיט לאנדאן, וואם ער שיקט אהין געלד?" האט זיך אונזער שמעיה קאַרעספאַנדענט, אפנים, ארויסגעהאפט, צי אפשר האט ער געוואלט זיך בעריהמען פאר'ן פאסטמייסטער (אלע קאַרעספאַנדענטען זענען גרויסע בעריהמער!):

— דאם געלד — מאכט ער — געהט גלייך אין אונזער אייגענער אידישער באנק אריין...

האט דער פאסטמייסטער א קוק געטהאן אויף שמעיה'ן. זוי פער'חרוש'ט:

— זשידאווסקע באנק? — ווי קומט צו אידען א באנק?

איז זיך מיישב שמעיה: — אז דו ביזט יא אזא צורר היהודים, וועל איך דיר וויזען וואם הייסט „זשידאווסקע באנק"! און געהט און דערצעהלט איהם פזמונות מיט גוזמאות (אלע קאַרעספאַנדענטען האבען ליעב מגזם זיין!), אז די אידישע באנק איז די עראשטע באנק אין דער וועלט. זי פערמאגט צוויי הונדערט טויזענד מיליאן פונט שטערלינג ריין גאלד. אויף אונזער געלד איז דאם אזא סומע, וואם ס'איז שווער אויסצורעכענען, מחמת א פונט שטערלינג בעטרעפט אויף אונזער געלד כמעט א הונדערטער...

רופט זיך אן צו איהם דער פאסטמייסטער, און טהוט א לעק די חתימה מיט דער צונג און א קוועטש איבער'ן צעלאזטען טריעף:

— מאהל דיר, דאם לייגסט דו שוין, ווי א הונט! א פונט שטערלינג איז קוים צעהן קערבלעך.

— דאם איז א פראסטער פונט שטערלינג, — ווייל זיך שמעיה פערענטפערען — און א גילדענער פונט באטרעפט א סך מעהר!

— פשאל וואן, דוראק! — זאגט צו איהם דער פאסטמייסטער מיט א געלעכטער. — וועמען דערצעהלסט דו מעשיות?

און כּך הוה: עס האָט נישט געדויערט קיין נייַען חדשים אַפֿילו, אין אָנגעקומען אַ פּאָקעט אויף רב יוזיפּל דעם רב'ס נאָמען (אונזער קאָרעספּאָנדענט האָט נישט געוואָלט האָבען צו טהון מיט'ן פּאָסטמייסטער). און אז ס'איז אָנגעקומען דער פּאָקעט, האָט מען צענויפגערופען איין אסיפה פֿון אַלע טשלענעם טאָקי ביי רב יוזיפּל דעם רב אין שטוב, און אזוי ווי אַלע אידען, און כתריעלעווקער אידען אודאי און אודאי, האָבען אומעטום און אַלע מאָל קיין צייט ניט און איטלעכער וויל תמיד זיין דער ערשטער, איז קיין חדוש ניט, וואָס מע האָט זיך געשטופּט און געקוועטשט איינס דאָס אַנדערע, געקראָכען איינער דעם אַנדערען אויף די קעפּ, גערופען איינער ביי'ם אַנדערען פון די הענד און בעטראָכט די אידישע אָקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באַנק".

לאָנג־לאָנג האָבען די כתריעלעווקער ציוניסטען זיך געשפּיעגעלט אין דער אידישער אָקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באַנק", תחילת געזיפּצט און נאָכדעם געזאָגט איטלעכער בעזונדער איין אַנדער המצאה: ס'איז געווארען עפּעס אַביסל פּרייליכער, עפּעס לעבעדיגער, ליכטיגער אויף דער נשמה, ווי איינער וואָס וואַלגערט זיך אין דער פֿרעמד, בענגט אהיים, קוקט ארויס אויף אַ ידיעה, און פּלוצים נעמט ער אַפּ זעהר, זעהר א גוטען גרוס פון דער היים. ס'איז אי פּרייליך, אי עס ציהט דאָס הארץ; עס גלוסט זיך געהן טאַנצען, און טאָקי אַביסעל זיך אויסווייגען אין איינוועגס...

שפּעטער, אז דער עולם האָט זיך גוט אָנגעקוקט, האָט רב יוזיפּל דער רב, וואָס האָט פיינט שטופּען זיך אויבען־אָן, חאָטש ער איז רב, א זאָג געטהאָן:

— אנו, ווייזט נאָר אהער?

און ער האָט זיך אָנגעזאָטעלט מיט א פּאָר ברילען, געקוקט, געקוקט, פֿאַוואָלינקע בעטראָכט פון אַלע זייטען די „אידישע אָקציע פון אונזער אייגענער באַנק", און דערזעהען אידישע אותיות, געדרוקט אויף לשון־הקודש, האָט ער אָנגעטהאָן דאָס שבת'דיגע היטעל, געמאַכט א ברכה „שהחיינו", און וויעדער א מאָל געקוקט

לייט מיט זייערע ווערטלעך, וואס האבען איהם געשטאכען אין דער זיעבעטער ריפּ... פּאר די מתנגדים, דאס הייסט, פּאר די עהרליכע, פרומע אידען און די חסידים, וואס האלטען נישט מיט'ן ציוניזם, איז דאס דערווייל געווען א שטיקעל עסק: — „מיר האבען דען נישט געוואוסט פּריהער, אז עס וועט אזוי זיין? — האבען זיי געזאגט און גערייצט זיך מיט די ציוניסטען. — מיר האבען אייך דען ניט געזאגט, אז מע וועט נאר אויסנארען די עטלעכע גילדען, און געה לאד מיך צום ונתנה־תוקף?"...

האט גאט רחמנות געהאט אויף אונזער קארעספאנדענט און ס'איז איהם אנגעקומען איינמאל אין א פּריהמארגען א בריף פון לאנדאן, אז די אקציע, וואס ער האט אויסגעשריבען, איז שוין דא, דאס הייסט, נישט דא, אין כתריעלעווקע, נאר אויף דער גרענץ; מע בעדארף זי נור אפּשטעמפּלען.

עס איז וויעדער אוועקגעגאנגען א חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטא קיין אקציע! האבען חברה געגומען עסען דעם סעקרעטאר: וואו איז דיין אקציע? נאך שטעמפּלט מען זי?... און האבען איהם ניט געוואלעווט קיין שטעכווערטלעך, ווי דער שטייגער איז. איהם נעבאך איז דאס שטעמפּלען גוט געלעגען אין הארצען, נאך מעהר ווי די אקציע אליין; ער האט פּונ'ם שטעמפּלען שיער געשפּיגען מיט בלוט. האט ער פערקאטשעט די ארבעל און האט זיך געגומען איבערצוגייעם שרייבען בריוולעך בכל תפוצות ישראל. „היתכן? — האט ער געשריבען. — הישמע כזאת? מע זאל אזוי לאנג האלטען איין אקציע און שטעמפּלען זי? מע זאל זי, דאכט מיר, בעדארפען אפּשטעמפּלען מיט צעהנטויזענד שטעמפּלען, וואלט זי שוין אויך בעדארפט זיין לאנג אפּגעשטעמפּלט!"... און דער חברה ציוניסטען האט ער געזאגט אלע טאג:

— ממה נפשך, איהר האט געווארט אזוי פיעל, וועט איהר ווארטען נאך אביסעל; אזוי לאנג, ווי עס האט געדויערט, וועט שוין געווים ניט געדויערען...

זוען איך בין רויטשילד.

א מאנאלאג פון א כתרילעווקער מלטד.

נעשריבען אין יאהר 1902.

און געקוקט אין דער אקציע אריין, און דאָס פנים האָט איהם אָנ־
געהויבען ווערען עפּים ווי מרה־שחורה'דיג, און מע וואָלט געמעגט
שוועדען, אז עס האָבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען.

— רבי! וואָס זאָרגט איהר זיך? — האָט מען איהם א
פּרעג געטהאָן. — מע באָראָף זיך פּרייהען, טאַנצען באָראָף מען
געהן, צום סוף... ווי קומט דאָס צו אייך?...

רב יוזיפּיל דער רב האָט נישט באָלד געענטפּערט. ער האָט
ארויסבעקומען ערגיץ פון א קעשענע, וואָס הינטען אין דער קאָפּא־
טע, כמעט ביי די פּאָלעס, א משונה־מאָדנע פּעטשיילע, האָט אויס־
געשנייצט כלומרשט די נאָז, נאָר אין אמת'ען מיין איך, אז ער
האָט א וויש געטהאָן די אויגען, און א זאָג געטהאָן מיט א זיפּץ
און מיט זעהר, זעהר אייַן אָנגעבראָכען קול:

— כ'האָ' מיך פּארבענגט אהיים...

וועז איך בין רויטשילד

(א מאנאלאג פון א כתרילעווקער טלמד).

— וועז איך בין רויטשילד, — האט זיך צעלאזט א כתרי־לעווקער מלמד איינמאל אין א דאנערשטאג, בעת די רבי'צין האט איהם געמאנט אויף שבת אוז ער האט ניט געהאט. — אוי, וועז איך זאל זיין רויטשילד! טרעפט, וואס איך טהו? ראשית חכמה, פיהר איך איין א מנהג, אז א ווייב זאל תמיד האבען ביי זיך א דרייערעל, בכדי זי זאל פארשפארען דולעז א ספאריק, אז סע קומט דער גוטער דאנערשטאג אוז ס'איז ניטא אויף שבת... והשנית, קויף איך אויס די שבת'דיגע קאפאטע, אדער ניין — דעם ווייב'ס קעצענעם בורנוס — לאז זי אויפהערען פיקען אין קאפ אריין, אז ס'איז איהר קאלט! אוז קויף אוועק די דאזיגע שטוב אינגאנצען מיט אלע דריי חדרים, מיט דער קאמער, מיט דער שפיזארני, מיט'ן קעלער, מיט'ן בוידעם, מיט הכל בכל מכל פלע־קעל, — לאז זי ניט זאגען, אז ס'איז איהר ענג; נא דיר אוועק צוויי חדרים, קאך דיר, באק דיר, וואש דיר, בראק דיר, אוז לאז מיך צורוה, איך זאל קאנען קנעלען מיט מיינע תלמידים מיט א ריי־נעם קאפ! נישטא קיין דאגות פרנסה, מע באדארף נישט קלערען. וואו נעמט מען אויף שבת — מחיה נפשות! די טעכטער אלע חתונה געמאכט, אראפ א הארב פוז די פלייצעם — וואס פעהלט מיר? הויב איך מיך אז ארומקוקען אביסעל אויף דער שטאדט. דאס ערשטע בין איך מנדר א נייעם דאך אויפ'ן אלטען בית־

א אידישע אקאדעמיע, אין דער ווילנא נעווויינטליך, וואס פון דאַרטען זאָלען ארויסגעהן די נרעסטע לומדים און חכמים אין דער וועלט, און אלסדינג זאָל זיין אומזיסט, „על חשבון הגביר", אויף מיין קעשעני, און אלסדינג זאָל זיך פיהרען מיט א סדר און מיט א־פּלאַן, עס זאָל נישט זיין קיין „געב־מיר־נאַ־דיר־חאַפּ־לאַפּ", און אלע זאָלען אין זינען האָבען נאָר טובת־הכלל!... און בכדי מע זאָל קאָנען טראָגען אויפ'ן קאָפּ דעם „כלל" — וואס דאַרף מען? דאַרף מען בעוואָהרענען דעם „פרט". אוז מיט וואס קאָן מען בעוואָהרענען דעם פרט? נעוויינטליך, מיט פרנסה; וואָרום פרנסה, הערט איהר, דאָס איז דער רעכטער עיקר; אהן פרנסה קאָן נישט זיין קיין אחדות; איבער'ן שטיקעל ברויט, משטיינם געזאָגט, איז אייגער דעם אנדערען יורד לחייו, קאָפּאָל יענעם קויפען, סמ'ען, העגגען!... אפילו די שונאי ישראל, אונזערע המנ'ם פון דער גאָנצער וועלט, מיינט איהר, וואס האָבען זיי צו אונז? גאָרנישט. נאָר צוליעב פרנסה. זיי זאָלען האָבען פרנסה, וואָלטען זיי נאָר אזוי שלעכט ניט געווען. פרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, און דערפון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך אלע צרות אויף דער וועלט, אלע אומגליקען, ניט דא געדאַכט. מיט אלע רדיפות, מיט אלע הריגות, מיט אלע רציחות און מיט אלע מלחמות...

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאָס איז, הערט איהר, נאָר א שחיטה פאָר דער וועלט! וועו איך בין רויטשילד, מאָך איך אוים מלחמות, אבער טאקי לחלוטין אוים!

וועט איהר דאָך פרעגען: ווי אזוי? נאָר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עם אייך געבען צו פארשטעהן מיט א שכל: למשל, צוויי מלוכות צעאמפּערען זיך איבער א נאַרישקייט דאַרט, א שטיקעל ערד, וואס איז וועדטה א שמעק טאבאקע; „טערי־טאריע" הייסט עס ביי זיי. די מלוכה זאגט, אז די טעריטאריע איז איהר טעריטאריע, און די מלוכה זאגט: „ניין, ס'איז מיין טעריטאריע". מששת ימי בראשית, הייסט עס, האט גאט בא־

המדרש, לאז אויפהערען קאפען אויפ'ן קאפ, בשעת אידען דאוונען; און, להבדיל, דאם מרחץ בוי איד איבער אויפס־ניי, וואהרום ניט היינט־מארגען — עם וועט דאהרט מוזען זיין איין אומגליק, חס ושלום, טאמער פאלט דאם אוים אקוראט בשעת נשים באדען זיך. און וויבאלד דאם באד, מוז מען שוין דאם הקדש אודאי צעווארפען און אנידערשטעלען א „בקור־חולים", אבער טאקי וואם א בקור־חולים היסט, מיט בעטלעך, מיט א דאקטאר, מיט רפואות, מיט ייכלעך אלע טאג פאר די חולאים, ווי עם פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט. און א „מושב־זקנים" שטעל איך אויעק, אלטע אידען לומדים זאלען זיך ניט וואלגערען אין בית־המדרש ביי דער הרובע, און א חברה „מלבישי־ערומים", ארעמע קינדער זאלען ניט ארומ־גיהן, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די פופקעס אין דרויסען, און א חברה „גמילות־חסדים", אז איטליכער איד, סאי א מלמד, סאי א בעל־מלאכה, סאי א סוחר אפילו זאל פארשפארען צאהלען פראצענט, נישט דאפרען פאר'משכונ'ען דאם העמד פונ'ם לייב, און א חברה „הכנסת־כלה", אז וואו ערגיץ איין ארעם מיידעל, נעבאך א דערוואכסענע, זאל מען זי אויסקליידען, ווי עם געהער צו זיין, און חתונה מאכען. און נאך כדומה אזעלכע חברות פיהר איך איין ביי אונז אין כתריעלעווקע... נאר וואם איז שייך עפים דוקא נאר ביי אונז אין כתריעלעווקע? אומעטום, וואו עס גיעפינען זיך נאר אחינו בני ישראל, פיהר איך איין אזעלכע חברות, אומעטום, אויף דער גאנצער וועלט! און בכדי עם זאל זיך פיהרען מיט א סדר, ווי עם געהער צו זיין — טרעפט, וואם טהו איך? מאך איך אויף אלע חברות איין חברה א גרויסע, א צדקה־גדולה־חברה, וואם גיט אכטונג אויף אלע חברות, אויף אלע אידען, דאם היסט, אויף דעם כלל ישראל, אז אידען זאלען אומעטום האבען פרנסה און לעבען אין אחדות און זאלען זיי־צען אין די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט תוספות, מיט מהרש"א, מיט אלע שבע חכמות און מיט אלע שבעים לשון, און אויף אלע ישיבות זאל זיין איין ישיבה א גרויסע,

באקומט גאָר דעמאָלט איין אַנדער פּנים, ווי אין פּסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: „ו ה י ה, אוז עס וועט זיין, ב י ו ם ה ה ו א, דאָס הייסט, אז משיח ווועט קומען!“... (שטעלט זיך אָפּ).

אוז אפשר, האָ?... וועז איך בין רויטשילד, קאָז זיין, אז איך בין גאָר מבטל דאָס געלט. אויס געלט! וואָרום, לאָמיר זיך ניט נאָרעז, וואָס איז דענז געלט? — געלט איז דאָך, אייגענטליך, נאָר א הסכם, איין אייגערעדטע זאַך. מע האָט געזומעז א שטיקעל פּאַפּיער, אַוועקגעשטעלט א צאָצקע אוז אַנגעשריבען: „טרי רובליאָ סערעבראָם“. געלט, זאָג איך אייך, איז נישט מעהר ווי א יצר־הרע, א תאוה אזעלבע, אייגע פוז די גרעסטע תאוות, **וואָס אַלע ווילען דאָס אוז קיינער האָט דאָס ני ט**... אָבער אז סע זאָל לחלוטין גאָר ניט זיין קיין שום געלט אויף דער וועלט, וואָלט דאָך דער יצר־הרע ניט געהאַט וואָס צו טהון, אוז די תאוה וואָלט ניט געווען קיין תאוה. איהר פּאַרשטעהט, צי ניין? אַיי וואָס? איז דאָך די קשיא. וואו וואָלטען דעמאָלט נעמען אידען אויף שבת? (פּערשראָכט זיך אויף אַ ווייל). איז דער תירוץ: למאי וואו וועל **איך איצטער** נעמען אויף שבת?...

שאפען אט דאס שטיקעל ערד פון איהר כבוד וועגען. קומט צו געהן א דריטע און זאגט: „איהר זענט ביידע בהמות; די טע־ריטאריע איז אלעמענס טעריטאריע, א ד ש ו ת ה ר ב י ם הייסט עס". הקיצור, טעריטאריע אהער, טעריטאריע אהין, מע „טעריטאריעט" אזוי לאנג, ביז מע הויבט אן שיסען פון ביקסען אוז הארמאטען, און מענטשען קוילען זיך איינס דאס אנדערע ווי די שאף, און בלוט, בלוט גיסט זיך אזוי ווי וואסער.

אבער אז איך קום צו זיי לכתחילה און זאג זיי: „שאט, ברידערלעך, לאזט אייך דיענען. אין וואס געהט דא ביי אייך. אייגענטליך, דער גאנצער סכסוך? מע פארשטעהט דענן ניט אייער מיין? איהר מיינט ניט אזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאריע איז דאך ביי אייך נאר איין אויסרעד; דער עיקר איז דאך ביי אייך יענע מעשה, פעטי־מעטי, קאנטריבוציע! אזן וויבאלד לשון קאנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אן מיט א הלואה? צו מיר, צו רויטשילד'ן הייסט עס. אמאהר, וויסט איהר וואס? נא דיר, איינגלענדער מיט די לאנגע פיס און מיט די קעסטעלדיגע הויזען, א מיליארד! נא דיר, נארישער טערק מיט דער רויטער יארמלקע, א מיליארד! נא דיר, מוהמע רייזעל, אויך א מיליארד. ממה־נפשך, גאט וועט אייך העלפען, וועט איהר מיר אפצאהלען מיט פראצענט, ניט חלילה קיין גרויסען פראצענט, פיער אדער פינף לשנה, איך וויל אויף אייך ניט רייך ווערען"...

פארשטעהט איהר שוין? אי איך האב געמאכט א געשעפט, אי מענטשען הערען אויף צו קוילען איינס דאס אנדערע, ווי די אכסען, אומזיסט און אומנישט. און וויבאלד אוים מלחמות, היינט צו וואס באדארף מען דאס כלי־זייז, מיט'ן חיל, מיט אלע זיבע־צעהן זאכען, מיט'ן גאנצען טארארעם? אויף תשעה נייענציג כפרות! און וויבאלד אוים כלי־זין, אוים חיל, אוים טארארעם, איז דאך אוים שנאה, אוים קנאה, אוים טערק, אוים איינגלענדער, אוים פראנצויז, אוים ציגיינער, אוים איד, להבדיל — די גאנצע וועלט

די יורשים

נעשריבען אין יאהר 1902.

Semel

די יורשים

א.

„די מאירם מיט די שניאורם"... אייגענטליך, זענען דאס געווען נאר א י י ן מאיר און נאר א י י ן שניאור, און געווען זענען זיי א צווילינג, און אזוי שטארק עהנליך איינס מיט דאס אנדערע, אז עס זענען געווען צייטען, וואס ס'איז כמעט אונ־מעגליך געווען צו טרעפען, ווער פון די צוויי איז דאָ מאיר און ווער איז דאָ שניאור.

קינדווייז, דערצעהלט מען, האט זיך געטראפען מיט זיי א מעשה, מע האט זיי שיער ניט פערביטען, און אפשר קאן זיין, אז מע האט זיי טאקי פערביטען. ומעשה שהיה כך היה.

זייער מוטער איז געווען, דאַרפט איהר וויסען, א אידינע א קלייניטשקע, נעבאך ניט קיין געזונדע, נאר זעהר א קינדעלדיגע, דאס הייסט, זי האט אויף איהר לעבען שטארק געקינדעלט; אלע יאהר, אלע יאהר האט זי געהאט א קינד. דאס קינד האט אבער ניט מעהר געמוטשעט זיך ווי א יאהר און איז, נישט פאר אייך געדאכט, אוועקגעקומען. אזוי לאנג, ביז זי האט אויפגעהערט צו קינדלען און האט געמיינט, ס'איז איין עק. צום סוף — דעם אויבערשטענם נסים! — האט זי גאט בעגליקט, אויף דער עלטער שוין, און דוקא מיט א פארע! איז איהר אבער שווער געווען אליין אויסצוויגען ביידע קינדער, האט זי נעבאך געמוזט דינגען א צוזויגערין. א בירה האט זי געהאט? א כתריעלעוקער איד, ער

— ווייס איך וואס איהר רעדט! דאס איז שניאור און יענץ איז מאיר! איהר זעהט דען נישט?

— וואס ס'האט זיך מיר גע'חלומ'ט יענע נאכט און היינטיגע נאכט און א גאנץ יאהר! ביזט משוגע, צי חסר־דעה?

— אך, רבונו־של־עולם! איהר זעהט נישט נאר די אויגען, אז דאס איז שניאור און יענץ איז מאיר? זעהט נאר צוויי אויגען! — ס'א גוטער משל! פארשטעהט זיך, צוויי אויגען, ניט קיין דריי.

בקיצור, איינע שרייט אויף מאיר'ן, אז ס'איז שניאור, און אויף שניאור'ן, אז מאיר, און די אנדערע — אז שניאור איז מאיר און מאיר איז שניאור. זענען די מאנסביל'ען געפאל'ען אויף איין עצה. פארט מאנסביל'ען!

— ווייסט איהר וואס? אט פרובט זיי געבען זויגען, וועל'ען מיר זעהן: דער וואס וועט אננעמען ביי דער מוטער, איז א סימן, אז ס'איז מאיר, און דער וואס וועט אננעמען ביי דער אם, איז א סימן, אז ס'איז שניאור. א פראסטער שכל!

כך הוה. ביידע ברעקל'ער, מע האט זיי נאר צוגעטול'יעט צו דער ברוסט, האבען זיי זיך צוגעחאפט ווי נאך א תענית, געצויגען ווי פיאווקעס, געסמאקצעט מיט די ליפען, בשעת מעשה געדריגעט מיט די פיסל'ך און אונטערגעווארטשעט, ווי הונגעריגע הינטל'ער. — גאט'ס נסים! זעהט, ווי דער אויבערשטער האט באשאפען די וועל'ט!...

אזוי האבען געזאגט די מאנסביל'ען מיט טרערען אין די אויגען און זענען א בעל'ן געווען אויף טשיקאווע פרובען איבערביטען די ברוסט, זעהן וואס דא ווערט זיין? און מע האט די קינדערל'ך נעבאך אפגעריסען פון דער ברוסט, און מע האט זיי איבערגעל'עגט: שניאור'ן אויף מאיר'ס ארט און מאיר'ן אויף שניאור'ס ארט — וואס, מיינט איהר, איז געווען? איהר מיינט אודאי, אז זיי האבען נישט געזויגען? נאך א מין זויגען!...

מע זיין ווי ארעם, וועט ער אויף דער גאס קיין קינד נישט ארויס־ווארפען און אויף פרעמדע הענד דאס נישט אוועקגעבען, סיידען חלילה א יתום...

בעשטעלט א צוזויגערין, האט די מוטער געזומען זיך מאיר'ען (מאיר איז געווען עלטער פון שניאור'ן) אויף א גוטע האלבע שעה), און שניאור'ן האט זי אוועקגעגעבען דער אם. נאר אזוי ווי די אם איז אויך געווען, נישט פאר אייך געדאכט, א אידענע נישט קיין געזונדע, האבען ביידע, אי מאיר אי שניאור, געהאט מכות נישט קיין מילך, און זיי זענען ביידע נעבאך אויסגעגאנגען פון הונגער, געשריגען גאנצע נעכט, זיך געריסען אויף די גלייכע וועגן.

ויהי היום, האט מען גענומען איינמאל די קינדער באדען. געווויינטליך, אין איין מולטער. אויסגעטהאן זיי די העמדלעך און ארייגעלעגט זיי ביידען אין היים וואסער אריין, זענען ביידע ברעקלעך געווארען רויט און אנגעבלאזען, ווי פאחירלעך; עם ווייזט אוים, אז זיי האבען פון דעם באר משונה הנאה געהאט — א איד האט ליעב א באד... ביידע זויגערינס זענען געשטאנען איבער דער מולטער און האבען אונטערגעגאסען אלע מאל פריש וואסער, און די קינדער האבען אנגעקוואלען, געמאכט מיט די הענטלעך און מיט די פיסלעך, ווי א זשוקעל, האט איהר געזעהען אמאל, אז מע קעהרט איהם איבער מיט'ן בייכעל ארויף. אפגע־באדען, האט מען דאס פארעל ארויסגענומען, איינגעהילט אין א ליילעך (איין ליילעך) און ארייגעלעגט אין בעט אריין (אין איין בעט אריין), זיי זאלען זיך אביסעל אפטריקענען. און אז ס'איז געקומען צום אנטהון זיי צוריק די העמדלעך, האט מען נישט גע־קאנט שוין דערקענען, ווער פון די צוויי איז מאיר און ווער איז שניאור? און ס'איז אוועק א שפארעניש צווישען דער מאמען און די זויגערין:

— זעה נאר, זעה, כ'וואלט געמעגט שווערען, אז דאס איז נאר מאיר און יענץ איז שניאור!

גרויס זענען די ווערק פון נאָט און זיינע וואונדער האָבען נישט קיין ברעג! וואָרום ווער ווייסט וואָס דאָ וואָלט געקאָנט אַרויס, ווען, למשל, נאָך דער חתונה פערבייטען זיי זיך חלילה מיט די ווייבער — מיין איך פערקאהרט: די ווייבער פערבייטען זיך מיט די מאַנען. איך ווייס ניט, ווי אַזוי ביי אַייך, אין די גרויסע שטעדט; ביי אונז אין כתריעלעווקע האָט זיך לעת־עתה אַזאָ מעשה נאָך נישט געטראָפען, מע זאָל זיך פערבייטען מיט די יוצרות. ממה נפשך: בין איך דיין ווייב, ביזט דו מיין מאַן, און ביזט דו מיין מאַן, בין איך דיין ווייב; אלא וואָס דען? ביזט יענער'ס מאַן, בין איך יענעמ'ס ווייב; בין איך יענעמ'ס ווייב, ביזט דו יענער'ס מאַן. א קשיא, טאָמער איז געמאַלט, אַז מיין מאַן זאָל זיך מיישב זיין און זאָגען, אַז עס מאַכט איהם נישט אויס יענעמ'ס ווייב אויך — וואָס הייסט? נו, און וואו בין איך? איך וועל איהם שווייגען??!!

הקיצור, נישט דאָס איז דער עיקר, וואָס איך האָב אַייך געוואָלט דערצעהלען. די רעכטע מעשה הויבט זיך ערשט אָן.

ב.

ביז אַהער האָבען מיר זיך בעשעפטיגט נאָר מיט די מאירס און שניאורס, דאָס הייסט, מיט מאיר'ען און מיט שניאור'ען, און אַבי־סעל בעקענט זיך מיט זייער מוטער און מיט דער זויגערין. און האָבען נישט גערעדט קיין וואָרט נאָך פון זייער פאָטער, גלייך ווי זיי וואָלטען חלילה קיינמאָל נישט געהאַט קיין טאַטען... לאָז גאָט היטען! אזא זאך קאָן זיך טרעפען נאָר ביי זיי, נישט ביי אונז. ביי אונז איז נישטאָ, ברוך־השם, קיין פינדעל־הויז, וואו קינדער זאָלען וואַכסען אָהן אַ טאַטע־מאַמע; ביי אונז האָט זיך נאָך נישט געטראָפען, אַז א קינד זאָל אויפוואַכסען און ניט וויסען, וער איז זיין ריכטיגער טאַטע; און אויב ס'זאָל אמאָל דורכגעפאַלען ביי אונז אזא מעשה, האָט זיך עס געווים נעטראָפען ערגיץ אין אַדעס, אין פאריז, אַדער אין דעם ווייטען אמעריקא... פאר כתריעלעווקע

פון דעמאָלט אָן האָט מען זיך שוין מיאש געווען פון זיי און מע האָט שוין אויפגעהערט צו אונטערשיידען: וועד איז מאיר און וועד איז שניאור. לאָז זיין מאיר־שניאור און שניאור־מאיר. און מע האָט זיי אַ נאָמען געגעבען: „די מאירס מיט די שניאורס". גלייך ווי עס וואָלט געווען צוויי מאירס און צוויי שניאורס, דאָס הייסט, יעדער פון די צוויי איז געווען פּאָר זיך אַ מאיר מיט אַ שניאור... נישט איין מאָל האָט זיך געמאַכט, אַז מע האָט אין חדר אָפּגעשמיסען מאיר'ען, וועט מע האָט בעדאַרפט שמייסען שניאור'ען, אָדער פערקעהרט, מע האָט אַריינגעצימבעלט שניאור'ען, דעמאָלט וועט די שמיץ איז געקומען מאיר'ען. און בכדי עס זאָל נישט זיין נאָכדעם קיין פערדראָס, פלעגט דער רבי פאָלען אויף איין עצה (וואו תורה, דאָרט איז חכמה!):

— ווייסט איהר וואָס, קינדערלעך? לעגט זיך אָפּאָרשט אַוועק ביידע, וועט ניט זיין קיין קנאָה, מיך געשמיסען, דיך געשמיסען, אַ שענע ריינע כפּרה, צווישען דער משפּחה וועט דאָס בלייבען...

ערשט העט־שפּעטער, נאָך דער בר־מצוה, אַז די מאירס מיט די שניאורס האָבען זיך אויפגעהאפּט אויף די פּיס, איז מיט אַ מאָל געווארען צווישען זיי אַ חילוק, אַז מע האָט זיי שוין געקאָנט דערקענען ביינאָכט פּאָר אַ מיל. גאָט'ס וואונדער! עס האָט זיך אָנגעהויבען שיטען ביי זיי אַ בערדעל (זיי האָבען, אָפּנים, ביידע צוּפריה אָנגעהויבען רויכערען ציגאָרען?), און ביי מאיר'ען האָט זיך בעוויזען אויף די בעקלעך און אויף דער אויבערשטער ליפּ שוואָרצע הערלעך (אָבער שוואַרץ ווי טינט!), און ביי שניאור'ען — רויטע הערלעך (אָבער רויטע אזוי ווי פייער!). די דאָזיגע בערד זענען געוואָכסען ביי זיי ווי מיט רוחות (זיי האָבען, אָפּנים, ביידע צוּשטאַרק געריכערט ציגאָרען), אזוי, אַז צו דער חופּה האָבען זיי געטראָגען צוויי בערד, וואָס זאָג איך בערד? — בעזעמער! איינער אַ שוואָרצען בעזעם, און דער אַנדערער אַ רויטען בעזעם, און אויסגעזעהען האָט עס, ווי עמיצער האָט זיי די בעזעמער אָנגעהאָנגען.

אזוי האָט מען געשמועסט אין כתריעלעוקע און בעדויערט נישט אזוי רב שמשון'ען אליין, ווי דאָס, וואָס אין שטאָדט ווערד ווינציגער אלע מאל מיט א אידען. משונה־מאדנע ברואים אָט די כתריעלעוקער אידען: לאד"י זיי זענען אזעלכע אַרעמע לייט, וואָס זענען קיינמאל בישט זאָט, וואָלטען זיי נאָך א בעלן געווען, אז קיינער זאל ביי זיי נישט שטאַרבען. זייער אינציגער טרייסט איז, וואָס שטאַרבען שטאַרבט מען אומעטום, אפילו אין פּאַריז, און וואָס אויסקויפען זיך פונ'ם טוידט קויפט זיך נישט אוים קיינער, און אפילו רויטשילד אליין, וואָס איז כמעט גרעסער פונ'ם מלכות, פון דעסטוועגען, אז עס קומט די צייט פון שטאַרבען, בעט מען איהם מחילה, ער זאל זיך מטריח זיין אהינצוצו — און ער מוז געהן!

אַצינד קעהרען מיר זיך אום צוריק צו די מאירם מיט די שניאורם. כל זמן רב שמשון באַרד האָט געלעבט, זענען די מאירם מיט די שניאורם געווען, קאָן מען זאָגען, נפש אחת, געלעבט איין זעל, איין נשמה. און אז רב שמשון באַרד איז געשטאַרבען, זענען זיי געוואָרען פייער מיט וואַסער, גרייט געווען אלע מינוט אַרויפּפאָלען איינס אויף דאָס אַנדערע און אויסרייסען זיך די בערד. איהר ווילט וויסען, איבער וואָס? אדרבה, זאָגט איהר, איבער וואָס קריענען זיך קינדער נאָכ'ן טאטענ'ס טוידט? פערשטעהט זיך, איבער ירושה. אמת, רב שמשון האָט נישט איבערגעלאָזט נאָך זיך קיין פעלדער, קיין וועלדער, נחלאות, הייזער, רענטעס, און מזומן געלד אודאי נישט. און קיין ציערונג, זילבער און כלי־בית האָט ער אויך נישט איבערגעלאָזט פאר די קינדערם וועגען, נישט מחמת שלעכטיגקייט אדער קארגשאפט, נאר פשוט, ווייל ער האָט נישט געהאט. דאָך זאלט איהר ניט מיינען, אז רב שמשון האָט חלילה ניט איבערגעלאָזט זיינע קינדער גארנישט. רב שמשון האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך א מאיאנטעק, א מין שוה־כסף, וואָס מע קאָן צו יעדער צייט מאכען פון דעם געלד, מע קאָן דאָס פערזעצען אין משכון, פערדינגען אדער פערקויפען. דאָס איז געווען

בין איך אייך ערב, אז דאָרט האָט זיך אזא מעשה נישט געטראָפען קיינמאָל, און אויב ס'האָט זיך געטראָפען, האָט זיך עס געטראָפען ערגיץ וויים איך מיט וועמען, מיט א דיענסטמיידעל, אדער אזוי מיט א אידישער טאָכטער נעבאך, וואָס איז פערפיהרט געוואָרען דורך א צופאָל, געפאָלען א קרבן פאר פרעמדע זינד...

הקיצור, די מאירם מיט די שניאורס האָבען געהאָט א טאָטען, און נאָר א שענעם טאָטען דערצו, און געהייסען האָט ער רב שמשון, א איד איין עהרליכער, און געהאָט האָט דער רב שמשון א באָרד, א גרויסע, א רייכע, א שענע באָרד, א „זקנה"! מע קאָן זאָגען, אז ביי רב שמשון'ען איז געווען מעהר באָרד ווי פנים, איבער דער דאָזיגער באָרד האָט מען כמעט נישט ארויסגעזעהען דאָס פנים, און דערפאָר טאָקי האָט ער אין כתריעלעווקע נישט געהאָט קיין אַנדער נאָמען, ווי רב שמשון באָרד.

און געווען איז דער רב שמשון באָרד... לאָמיך אזוי ווייסען בייז, וואָס ער איז געווען. ער איז געווען א איד, וואָס האָט כל ימיו געמוטשעט זיך, געפלאָגט זיך איבער'ן שטיקעל ברויט, מלחמה געהאלטען מיט'ן דלות; א מאָל האָט עס בייגעקומען דעם דלות, א מאָל — דער דלות איהם, ווי דער שטייגער איז פון די כתריעלעווקער אידען, וואָס האָבען קיין מורא נישט פאָר'ן דלות, שטעלען איהם אויס דריי פייגען...

און געלעבט האָט דער רב שמשון באָרד אזוי לאַנג, ביז ער איז געשטאָרבען. און אז ער איז געשטאָרבען, האָט מען איהם בעהאלטען מיט גרויס כבוד, כמעט די גאַנצע שטאָדט איז נאָכגעגאַנגען נאָך דער לויה.

— ווער איז געשטאָרבען?

— רב שמשון.

— וואָסער רב שמשון?

— רב שמשון באָרד.

— אוי־וא! איז שוין, הייסט דאָס, רב שמשון באָרד אויך אוועקגעקומען? ברוך דיין אמת!

איין אייגענע שטאָרט אינ׳ם בית־המדרש אין מזרח־וואַנד, און סיין זוהן האָט ער נישט, וועט דאָך די שטאָרט איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אם ירצה השם, אַריבערגעהן צו מאיר׳ען, וועט אויסקומען, אז מאיר וועט האָבען צוויי שטעדט אין מזרח־וואַנד, און שניאור — אפילו א האלבע נישט! פרעגט זיך א קשיא: וואו איז יושר? וואו איז מענשליכקייט?

דערהערט אזא טענה, האָט זיך אַריינגעמישט מאיר׳ס שוועהר, א איד א נגיד, איין אויפגעקומענער, און איז אַרוים מיט א פייער: „אביסעל איין עזות! איך בין נאָך ניט אלט קיין פערציג יאָהר אפילו און האָב נאָך, ערשטענס, בדעה צו לעבען און לעבען, — צום סוף טיילען זיי זיך מיט מיין ירושה! והשנית, פון וואַנען ווייסט מען, אז איך וועל שוין קיינמאל נישט האָבען קיין יונגעל? אמת, איך וועל טאקי נישט האָבען, אבער מיין ווייב קאָן נאָך האָבען א יונגעל, און נישט איין יונגעל, נאָר עטליכע יונגלעך! אביסעל איין עזות פון א שייגעץ!"

האָבען זיך מענשען אַריינגעלעגט אין א שלום, געוואלט מאכען א שטיקעל פשרה, „יאָ נע פסק טא פסאקעץ", מע זאל אפשאַצען די שטאָדט, וויפיעל זי איז ווערטה, און איין ברודער דעם אַנדערען זאל אויסצאהלען. דאכט זיך, א גלייכע פשרה? איא? איז דער חסרון, וואם ביידע ברידער האָבען נישט געוואלט הערען פון אַרויסצאהלען. ס׳איז זיי נישט געגאַנגען אין געלד — געלד איז בלאָטע; ס׳איז געגאַנגען אינ׳ם עקשנות, אינ׳ם צו־להכעיס: פאר וואם זאל א ברודער זיין אזא איינגעשפּאַרטע זאָך און נישט צולאָזען דעם צוויטען ברודער? און פאר וואם זאלסט דו זיצען אויפ׳ן טאַטענס אַרט און איך ניט? עס איז זיי שוין ניט גענגען אזוי אין זיך, ווי אין יענעם, איינער האָט נישט פערגונען דעם אַנדערען, ווי זאגט מען דאם: ג ם ל י ג ם ל ך — נישט מיר, נישט דיר... און די מאירס מיט די שניאורס האָבען געמומען קריעגען זיך און טהון איינער דעם אַנדערען אויף צו־להכעיס. א קליניגקייט — נצחון?

איין אייגענע שטאדט אינ'ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש. אויבען־אן אין מזרח, סאמע די צווייטע שטאדט פון רב יוזיפיל דעם רב, די אנדערע, הייסט דאס, פונ'ם ארון־קודש. אמת, די כתרילעווקער חכמים זאגען אפילו א גלייכווערטעל, אז ס'איז גלייכער איין אייגען דארף אין דרויסען איידער איין אייגענע שטאדט אין שוהל; דאס איז אבער נישט מעהר ווי א גלייכווערטעל, און אז גאט העלפט, מע האט זיך טאקי איין אייגענע שטאדט, און נאך אין מזרח־וואנד דערצו, איז טאקי נישט שלעכט. און בעסער פון גארנישט איז דאס אודאי!

בקיצור, רב שמשון באדר האט איבערגעלאזט נאך זיך א שטיקעל נחלה, איין אייגענע שטאדט אין אלטען כתרילעווקער בית־המדרש. נאר ער האט פערגעסען א קלייניגקייט — אנזאגען, וועמען ער לאזט איבער בירושה די דאזיגע שטאדט: מאיר'ען, צי שניאור'ען?

אפנים, רב שמשון, זאל ער מיר מוחל זיין, האט זיך גאר ניט געריכט צו שטארבען? ער האט פערגעסען, אז דער מלאך־המות שטעהט תמיד הינטער די פלייצעס און היט אונז די טריט, אניט, וואלט ער זיכער געשריבען א צוואה, אדער אזוי אנגעזאגט פאר עדות, וועמען פון די צוויי זיהן לאזט ער איבער זיין מאיאנטעק.

וואס זאלט איהר קלערען? אודאי איז דעם ערשטען שבת וואס נאך שלשים שוין ארויסגעשפרונגען א מחלוקת צווישען די צוויי ברידער. מאיר, פערשטעהט איהר מיר, האט געטענה'ט, אז על־פי דין קומט דעם טאטענ'ס שטאדט א י ה ם, וואהרום ער איז דאך דער עלטערער (אויך א גוטע האלבע שעה!). און שניאור האט געטענה'ט צוויי טענות מיט א מאל: ערשטענס, ווייסט מען ניט, ווער איז פון זיי דער עלטערער, וואהרום וועדליג די מאמע דערצעהלט, אז מע האט זיי קינדוויז פערביטען, קאן דאך געמאהלט זיין, אז ער, שניאור הייסט דאס, איז מאיר, און מאיר איז שניאור. והשנית, האט מאיר א שוועהר א נגיד, וואס האט אויך

חאָפּען זיך ביי די בערד, אַרער אַריינפאַהרען איינער דעם אַנדערען אין די אויגען אַריין. מע דארף אָבער נישט פערגעסען, אַז די מאירם מיט די שניאורס זענען געווען טאַטעמס קינדער, אַנשטאַט־דיגע יונגע־לייט, חלילה נישט קיין הפקר־יונגלעך, וואָס זאָלען אָנפאַלען איינעם אויף דאָס אַנדערע, אַזוי ווי די גויים, להבדיל. זיי האָבען אָפּגעווארט ביז עס וועט קומען עזריאל דער שמש און וועט אויפעפענען די טהיר פון'ם בית־המדרש, וועט מען שוין דעמאָלט זעהען, ווער עס וועט פריהער פערחאָפּען דעם טאַטענ'ס שטאָדט: צי מאיר, צי שניאור?

צעהן יאָהר האָבען זיך געצויגען ביי זיי די מינוטען. קוים דערלעבט זעהן עזריאל'ען מיט די שליסעל. און אַז עזריאל מיט דער קאָלטענעוואָטער באָרד איז אָנגעקומען, האָט ער נישט געקאָנט צוקומען מיט'ן שליסעל צום שלאָס בשום אופן, ווייל ביידע ברידער האָבען זיך צוגעשפּאַרט מיט די פּים צו דער טהיר, איינער מיט דעם רעכטען פוס, דער אנדערער מיט דעם לינקען פוס, נישט גע־וואָלט אָפּטרעטען בשום אופן ואופן.

— וואָס־זשע וועט זיין דערפון? — האָט זיי עזריאל א זאג געטהאָן און געזומען בשעת מעשה א שמעק טאַבאק. — מילא, אַז איהר וועט אַזוי שטעהן ביידע אָנגעשפּאַרט, ווי די צאָפּעס, וועל איך נישט קאָנען עפענען די טהיר, און דאָס בית־המדרש וועט שטעהן אַזוי צוגעשלאָסען א גאַנצען טאָג. ס'איז עפּים א תכלית? נו, אדרבה, זאָגט שוין איהר אַליין!

עס ווייזט אוים, אַז די דאָזיגע ווערטער האָבען געהאָט א ווירקונג, מחמת די מאירם מיט די שניאורס האָבען זיך ביידע גע־געבען א רוק צוריק, איינער רעכטס, דער אַנדערער לינקס, גע־מאַכט איין אָרט פון עזריאל'ס וועגען, ער זאָל קאָנען צוטרעטען מיט'ן שליסעל צו דער טהיר און אויפשליסען דעם רוקער. און אַז דער רוקער האָט זיך געגעבען א רוק און די טהיר האָט זיך געגעבען איין עפענען־אויף, האָבען זיך די מאירם מיט די שניאורס געגעבען ביידע א לאָז־אריין.

דעם ערשטען שבת איז מאיר געקומען אַביסעל פריהער אוּן האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דעם טאַטענ׳ס שטאַדט, אוּן שניאור איז געשטאַנען די גאַנצע צייט אויף די פּיס. דעם צווייטען שבת איז שניאור געקומען פריהער אוּן האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דעם טאַטענס אָרט, אוּן מאיר איז געשטאַנען די גאַנצע צייט אויף די פּיס. דעם דריטען שבת האָט זיך מיישב געווען מאיר אוּן האָט זיך געפעדערט גאַנץ פריה, האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דער שטאַדט, איבערגעדעקט זיך מיט׳ן טלית איבער׳ן קאָפּ—אוּן טהו מיר עפּים! האָט זיך מיישב געווען שניאור דעם פּערטען שבת אוּן פעדערט זיך נאָך פריהער אוּן זעצט זיך אַוועק אויף דער שטאַדט אוּן דעקט זיך איבער מיט׳ן טלית איבער׳ן קאָפּ — אוּן רוף מיך קנאַקניסע! האָט זיך מיישב געווען מאיר דעם פינפטען שבת אוּן פעדערט זיך נאָך פריהער... אַזוי לאַנג האָבען זיך די מאירס מיט די שניאורס געפעדערט, ביז זיי זענען איינמאָל אין א שענעם שבת־הגדול׳ געקומען צו געהן בוידע אין איין צייט, ס׳איז נאָך ניט געווען רעכט ליכטיג אין דרויסען, אוּן האָבען זיך אַוועקגעשטעלט בוידע ביי דער טהיר פוּנ׳ם בית־המדרש (דאָס בית־המדרש איז נאָך געווען צו), אוּן מע האָט זיך געגנומען קוקען אַהין וועדטער. נאָר מלא גזלן איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי די העהנער, וואָס זענען גרייט אָט־אָט אריינשפּרינגען איינס דאָס אַנדערע אין פּנים אַריין אוּן אויספּיקען זיך די אויגען... אַזוי, דאַרפען מיר רעכענען, זענען אַמאָל געשטאַנען די ערשטע צוויי בריידער, די ערשטע צוויי שונאים אויף דער וועלט, קין אוּן הבל, איינע אַליין אין פעלד, אונטער גאָט׳ס הימעל, מלא רציחה, גרייט אויף צו דורס זייז, אויפּפרעסען איינס דאָס אַנדערע, פערגיסען אומשולדיג בלוט...

נ.

האָבען מיר, הייסט דאָס, איבערגעלאָזט די מאירס מיט די שניאורס ביי דער שוהל שבת אין דער פריה שטעהן איינס אַקעגען דאָס אַנדערע אַנגעדרודעלט, ווי די העהנער, אוּן גרייט אַדער אַנ־

מאמע זענען אזוי ווייט אריין אין דער רציחה, אז ביי איינעם אין האנד איז געווען א זשמוט מיט שוואַרצע האר (פון מאיר'ס באַרד) און ביי'ם צווייטען אין האנד איז געווען א זשמוט מיט רויטע האר (פון שניאור'ס באַרד), און אויף פלעקען בלויע האבען זיך בעוויזען ביי זיי אויף די פנימ'ער, און ביי איינעם פון זיי האט זיך געטהאן א לאז בלוט פון דער נאז.

כל זמן עס האט נאר געהאלטען ביי בערד אליין מיט פעטש, קלעפ, בובענצים וכדומה אזעלכע מינים זאכען, האט עזריאל דער שמש נאך געקאנט רעדען א פאר ווערטער, זאגען אביסעל מוסר. דערזעהען אבער, ווי עס גיסט זיך שוין בלוט, האט עזריאל מעהר נישט געקאנט איינשטעהן, ווארום בלוט — עס מעג זיין אפילו פון א נאז — איז זעהר א מיאוסע זאך, ווען פאסט פאר גויים. נישט פאר אידען. פע, חולשי חלשות!... און עזריאל דער שמש האט נישט לאנג געטראכט, האט זיך געגעבען א לאז־אווענק אין פאליש אריין, געהאפט איין עמער וואסער און געגעבען א גאס־אויס אויף ביידער ברידער.

קאלט וואסער איז פון תמיד אן, זינט די וועלט שטעהט, דאס בעסטע מיטל אויף אויפצומונטערען א מענשען; א מענש, ער מעג זיך זיין אין גרעסטען כעס, אין ערגסטען גרימצארן, אז ער בעקומט א קאלטע באד, אזוי ווערד ער אויפגעפרישט, אפגע־קילט און קומט צו זיינע געדאנקען... פון דעם דאזיגען אומ־געריכטען קאלטען באד, ווען עזריאל האט זיי מכבד געווען, האבען די מאירם מיט די שניאורם ווי אויפגעוואכט פון שלאף, האבען זיך א קוק געטהאן איינס דאס אנדערע אין די אויגען אריין און האבען זיך פערשעמט, ווי אדם מיט חוה'ן בשעת זיי האבען פער־זוכט פונ'ם עץ־הדעת און דערזעהען, אז זיי זענען נאקעט... און טאקי דעם זעלבען שבת־צו־נאכטס זענען די מאירם מיט די שניאורם געגאנגען מיט נאך מענשען צו רב יוזיפיל דעם רב, זיך צערלאזען אויף מענשען, ווען מענשען וועלען געפינען.

— פֿאוואַלי, אָט ווּאַלגערט איהר אום אַ אידעז! — האָט אויסגעשריען עזריאל דער שמש, און איידער ער האָט געקאָנט אויסרעדען נאָך איין וואָרט, איז ער שוין געלעגען נעבאָך אַ צע־טראָטענער אונטער זייערע פּים און געשריגען ניט מיט זיין קול:

— פֿאוואַלי, אָט צעטרעט איהר אַ אידען, אַ טאָטען פון קינ־דער!...

די מאירם מיט די שניאורם האָבען אָבער אין זינען געהאָט עזריאל דעם שמש מיט זיינע קינדער אין דער לינקער פּאה. זיי איז געלעגען אין זינען די שטאָדט, דעם טאָטענ'ס שטאָדט, — און האָבען זיך ביידע געגעבען אַ לאָז אהין, אויבען־אַז, צו מזרח צו, געגעבען אַ שפּרונג־איבער איבער אַלע בענק און שטענדערם, און געקומען צו דער שטאָדט, האָבען זיי זיך ביידע געגעבען אַ זעץ־אַנידער און אַ שפּאַר־אַריין מיט די פֿלייצעם אין וואַנד אַריין און מיט די פּים אין דער פּאַרלאָגע, און פון גרויס שפּאַרעניש זענען זיי אַרויף איינם אויף דאָם אַנדערע און אַנגענומען זיך ביי די בערד און געפּינעט און געקריצט מיט די צייהן און גע־חאַרחעלט:

— מכות וועסט דו זיצען אויף דער שטאָדט!

אין דער דאָזיגער צייט האָט זיך עזריאל דער שמש דערווייל אויסגעלייכט די ביינער און צוגעגאַנגען צו די מאירם מיט די שניאורם און דערזעהען ווי זיי ליגען ביידע און האַלטען איינם דאָם אַנדערע ביי די בערד, האָט ער אַ פּרוב געטהאָן פריהער מיט גוטען, אַזוי צו זאָגען:

— אי־פּע, שעמען מענט איהר זיך! צוויי ברידער, צוויי לייבליכע ברידער פון איין טאָטע־מאָמע, זאָלען זיך האַלטען ביי די בערד! און נאָך אין אַ מקום קדוש דערצו! אי־פּע!...

עזריאל דער שמש האָט אָבער ארויסגעזעהען, אַז אין דעם מאָמענט גראָדע איז זיין מוסר נאָנץ אומזיסט, ארויסגעוואָרפען אויפ'ן וויגד; אדרבה, ער האָט מיט זיינע רעד, קאָן מען זאָגען, אוכ־טערגעגעבען נאָך מעהר היטץ, און די צוויי ברידער פון איין טאָטע־

באַרגענער חכם, וואָס בעווייזט זיך נישט אַרויס מיט זיין חכמה, נאָר אַז מע קומט צו איהם מיט א משפט, זעהט מען ערשט דעמאָלט אַרויס, ווי עמוק ער איז, ווי טיעף, ווי שאַרף, טאַקי נאָר חכמת שלמה!

אָפּגעמאַכט הבדלה און אָפּגעזאָגט המבדיל, זענען די מאירס מיט די שניאורס געקומען צום רב יוזיפיל אויף א דין־תורה און האָבען געטראָפען דאָרטען שוין א פולע שטוב מיט מענשען. די שטאָדט איז נייגיעריג געווען צו הערען, ווי אַזוי וועט עס דאָ רב יוזיפיל פּסק'ענען? ווי אַזוי וועט ער דאָ איינטהיילען איין־אוניינציגע שטאָדט צווישען צוויי ברידער? קודם כל האָט רב יוזיפיל געלאָזט די צדדים, זיי זאָלען זיך אָביסעל אויס'טענה'ן. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאַנג, אַז פאר'ן משפט בעדארף מען די צדדים לאָזען טענה'ן, וואָרום נאָכ'ן משפט וואָס וועט זיי העלפען דאָס טענה'ן? נאָכדעם האָט ער געלאָזט אויך עזריאל דעם שמש, ער זאָל רעדען וויפיעל ער ווייל. עזריאל איז דאָך דאָ דער רעכטער עדות. און גלאָט בעלי־בתים האָבען גערעדט. וועד עס האָט געהאָט גאָט אין האָרצען — דער האָט זיך אריינגעמישט מיט א וואָרט, און נישט מיט איין וואָרט, נאָר מיט א סך וועדטער. רב יוזיפיל איז א מענש, ברוך־השם, וואָס לאָזט רעדען אלעמען. איך האָב שוין לאַנג בעמערקט, אַז רב יוזיפיל איז א שטיקעל פילאָזאָף: ער געהט מיט דעם גאַנג, אַז וויפיעל א מענש זאָל נישט רעדען, מוז ער אמאל אויפהערען.

כך הוה. די גאַנצע שטאָדט האָט גערעדט און גערעדט — און האָט אויפגעהערט צו רעדען. און אַז דער עולם האָט אויפגעהערט צו רעדען, האָט זיך רב יוזיפיל אָנגערופען צו די מאירס און שניאורס לאַנגזאָם, שטיל און בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותים, הערט זשע צו, אידען, די מעשה דערפון איז אזוי. וועדליג איך האָב אויסגעהערט דאָ אייערע ביידענם טענות און די אלע טענות פון אלע איבעריגע בעלי־בתים. זעה איר. אז איהר

ד.

דאָס כתרי־עווקע זאָל נישט זיין אזא העק און ס'זאָל נישט ליגען פערוואָרפען אזוי ווייט פון דער גרויסער וועלט, און דאָרטען זאָלען, למשל, ערשיינען גאזעטען, צייטונגען און זשורנאַלען, וואָלט די וועלט געווים געהאַט צו טהון מיט רב יוזיפל דעם רב. אלע בלעטער וואָלטען געווען פול מיט איהם און מיט זיין חכמה. חכמים, גרויסע געלעהרטע, בעריהמטע לייט פון דער וועלט וואָלטען זיך געלאָזט צו איהם, זעהען איהם בעשיינפערליך און הערען פון זיין מויל אלע קלוגע דבורים. פאַטאַגראַפען און צייכנער וואָלטען אראָפגענומען זיין בילד און וואָלטען עס פערשפרייט אין אלע עקען פון דער וועלט. אינטערוויוערס וואָלטען איהם געדולט דעם קאָפ, נישט געלאָזט לעבען. זיי וואָלטען וועלען וויסען אלסדינג, וואס ביי איהם טהוט זיך. וואָסערע מאכלים ער האָט ליעב? וויפיעל שעה אין טאָג שלאָפט ער? צי גלויבט ער אין השארת־הנפש? וואָס פאַר א מיינונג איז ער וועגען רויכערען סיגאַרעטען? און צי האָלט ער פון פאָהרען אויף א וועלאָסיפעד, וכדומה? נאָר אזוי ווי כתרי־עווקע איז א העק און עס ליגט פערוואָרפען וויט פון דער גרויסער וועלט, און דאָרטען ערשיינען נישט קיין גאזעטען, צייטונגען און זשורנאַלען, האָט די וועלט קיין שום ידיעה נישט פון רב יוזיפל דעם רב. די בלעטער דערמאָנען נישט א מאָל זיין נאָמען. חכמים, גרויסע געלעהרטע און בעריהמטע לייט פאָהרען נישט צו איהם. פאַטאַגראַפען און צייכנער נעמען נישט אראָפ זיין בילד. אינטערוויוערס לאָזען איהם צורוה. און רב יוזיפל לעבט זיך אפ זיין וועלט שטיל, בעשיידען, אהן געפילדער. אהן טאַראַראַם. קיינער וויסט נישט פון איהם צו זאָגען, אויסער די שטאָדט כתרי־עווקע, וואס בעוואונדערט איהם, האָלט פון איהם איין עולם ומלואו און גיט איהם אפ פיעל־פיעל כבוד (קיין גלד איז אין כתרי־עווקע נישטא, אבער כבוד — וויפיעל איהר ווילט!...). זיי זאָגען אויף איהם, אז ער איז א נסתר, א פער־

א האלבע שטאדט און נא דיר א האלבע שטאדט. איז פארהאן אבער איין עצה, אז איהר זאלט ביידע זיצען אין מזרח־וואנט, א שטאדט נעבען א שטאדט. דאם האב איך שוין דערקלערט, ברוך־השם, מיט מיין אייגענעם שכל. דהיינו, ווי אזוי? אזוי ווי אייער טאטענ'ס שטאדט און מיין שטאדט זענען צוויי שטעדט, א שטאדט נעבען א שטאדט, זעצט איהר זיך, ברידער־לער, אויף די ביידע שטעדט, וועט איהר זיך זיצען גע־זונטערהייט ביידע, א שטאדט נעבען א שטאדט, און וועט זיך פארשפארען קריעגען. אי וואם? די קשיא: וואם וועל איך טהון אהן א שטאדט? איז דער תירוץ: וואו שטעהט דאם געשרי־בען, אז א רב אדער גלאט א איד מוז דוקא האבען איין אייגענע שטאדט, און דוקא אין מזרח־וואנט, און דוקא אינ'ם אלטען בית־המדרש? וואהרום, לאמיר זיך גוט באטראכטען: וואם איז א בית־המדרש? א מקום קדוש. וואם געהען מיר אין בית־המדרש אריין? תפלה טהון. צו וועמען? צום אויבערשטען. וואו געפינט ער זיך? אומעטום, ס'איז מ ל א כ ל ה א ר ץ כ ב ו ד ו — פול די גאנצע וועלט! וויי באלד אזוי, היינט וואם איז דא שייך מזרח, צפון, דרום, גאנץ אויבען־אן, אדער גאר ביי דער טהיר? אבי א מקום קדוש און אבי געדאוונט! מ ש ל ל מ ה ה ד ב ר ד ו מ ה — צו וואם איז דאם געגליכען? צו א מלך, וואם זיינע צוויי קנעכט זענען געקומען צו איהם אין פאלאץ אריין בעטען ביי איהם א טובה. פלוצים האבען זיך די קנעכט צע־אמפערט צווישען זיך און זענען פאר'ן מלך אין די אויגען אריינ־געפאהרען איינער דעם אנדערען אין די בערד אריין און האבען גאר פארגעסען, צוליעב וואם זיי זענען געקומען און פאר וועמען זיי שטעהען; האט זיי דער מלך מסתמא גוט מכבד געווען און האט באפוילען, מע זאל זיי מחיילה ארויספיהרען: ממה נפשך, איהר ווילט זיך רייסען ביי די בערד, געהט אייך געזונטערהייט אין דרוי־סען ארוים און רייסט אייך דארטען וויפיעל אייער הארץ ג'ע־לוסט! וואם האט איהר צו קריכען צום קייזער אין פאלאץ אריין,

זענט נעבאך ביידע זעהר נערעכט. איהר האט נעבאך ביידע נע־
האט איין טאטען — און א שענעם טאטען, לאז ער האבען א ליכטי־
גען גן־עדן. דער חסרון איז נאר, וואס ער האט אויך נעבאך ביי־
דען איבערגעלאזט סך־הכל איין שטאדט. אודאי איז ביי אייך
ביידען טהייער דעם טאטענ'ס שטאדט, פארט איין אייגענע שטאדט
אין מזרח־וואנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתריל'עווקער בית־המדרש.
מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט. נאר וואס דען?
כשם ווי ס'איז אונמעגליך, אז איין מענטש זאל קאנען פארנעמען
צוויי שטעדט, אזוי איז אונמעגליך, אז צוויי מענטשען זאלען זיך
באנוגענען מיט איין שטאדט. אדרבה, מיר דאכט זיך, אז ס'איז
א סך לייכטער, אז איין מענטש זאל פארנעמען צוויי שטעדט,
איידער אויף איין שטאדט זאלען זיצען צוויי מענטשען; וואהרום
אז איין מענטש זאל, למשל, האבען צוויי שטעדט, זעצט ער זיך
אנידער א מאל אויף דער שטאדט, און א מאל אויף יענער, אבער
אז צוויי מענטשען זאלען זיך פרובען אין איין צייט זעצען אויף
דעם זעלביגען ארט — קאן דאס ניט זיין. למשל, אט האלט איך
די רעכטע האנד אט־דא אויף דעם ספר. לאם איך, אשטיגער,
וועלען אין דער אייגענער צייט האלטען די לינקע האנט אויפ'ן
זעלביגען ארט, וואו איך האלט די רעכטע האנט — קאן איך
נישט. פאר וואס? וויל דער אויבערשטער האט אזוי בא־
שאפען די וועלט, און א מענטשענס פארשטאנד קאן דאס מיט'ן
שכל נישט משיג זיין. נישט מעהר, בלייבט דאך איבער די קשיא:
וואס טהוט מען נעבאך מיט צוויי ברידער, אז זיי האבען פארט
געהאט נעבאך נאר איין טאטען, וואס האט זיי איבערגעלאזט סך־הכל
איין שטאדט? איטליכען וויל זיך — פארט איין אייגענע שטאדט
אין מזרח־וואנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתריל'עווקער בית־המדרש.
מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט! קומט אויס:
י ח ל ו ק ו, אז מע זאל זיך טהיילען. וויי אזוי זשע טהיילט
מען א שטאדט? א שטאדט איז דאך נישט קיין... קיין... עפעל,
וואס מע צעשניידט איהם אויף דער העלפט און מע זאגט: נא דיר

די גרויסע בהלה פון
די קליינע מענשעלעך

אַ פּאָעמע.

געשריבען אין יאָהר 1904.

אז איהר ווייסט ניט, ווי אזוי צו האלטען זיך?... דאס איז דער משל, און דער נמשל זענט איהר. געהט זשע אייך, קינדערלעך, אהיים און לעבט אייך אין פריעדען, און לאז אייער פאטער זייז דארטען א מליץ־יושר פאר אייך און פאר אונז און פאר כלל ישראל.

אזוי האט געפסק'עט רב יוזיפיל דעם משפט, און דער עולם איז זיך צעגאנגען אהיים.

אויף איבעראכטאג שבת זענען די מאירס מיט די שניאורס געקומען אין בית־המדרש און האבען זיך אוועקגעשטעלט ראוונען ביי דער טהיר. וויפיל מע האט זיי ניט געבעטען, עזריאל דער שמש פון איין זייט און רב יוזיפיל דער רב פון דער אנדערער זייט — זיי האבען נישט געוואלט זיך זעצען אין מזרח־זייט בשום אופן ואופן.

ווער ס'איז א בעלן אויף איין אייגענער שטאדט אין מזרח־וואנד, אינ'ם אלטען כתריעלעווקער בית־המדרש, די אנדערע שטאדט פון רב יוזיפיל דעם רב, אין גלייכען גלעל, זאל ער זיך וועגדען קיין כתריעלעווקע צו רב שמשונ'ם קינדער, צו מאיר'ען אדער צו שניאור'ען — ס'איז אלץ איינס: מע וועט זי אייך פערקויפען בזיל הזול, ווארום קיינער זיצט נישט אויף איהר, נישט מאיר און נישט שניאור. עס שטעהט א לעדינע שטאדט — איין עבירה פאר גאט!

די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך

קאפיטעל א.

וואו דער מחבר שמועסט זיך אויס אַביסעל מיט זייגע אידען.

אפּנים, אז כתריעלעווקע איז שוין אַנגעצייכענט געוואָרען מז השמים, אז די דאָרטיגע אידען בעדאַרפען האָבען מעהר צרות פון דער גאנצער וועלט. וואו ערגיץ א מכה, וואו ערגיץ א שלאַק, א פורענויות, איין אומגליק, איין אַנשיקענישׂ, א בייז בעגעגענישׂ, — בעדאַרף עס זיי ניט אויספעהלען, און פון איטליכער זאך בעדאַרפען זיי זיך נעמען צום הארצען מעהר פון דער גאנצער וועלט. מילא, פון דרייפוס'ען, אויב איהר געדענקט, איז קיין חדוש ניט. וואם כתריעלעווקע האָט אזוי געליטטען: פּאָרט א אונזעריגער, איין אייגענער; אייגענס איז, ווי זאגט איהר, ניט קיין פּרעמדס. וואס־זשע פאר א תירוץ וועט איהר מיר אויסזוכען אויף די בורען. וואם די ענגלענדער האָבען זיי איינגענומען און געמאכט פון זיי א תל? קאַרג האָט זיך געטהאָן דעמאָלט אין כתריעלעווקע? וועה־וועה, קאַרג איז דעמאָלט בלוט פערגאָסען געוואָרען אינ'ם אלטען כתריעלעווקער בית־המדרש איבער דעם? שאָט, שרעקט זיך ניט, איהר מיינט טאקי בלוט ממש? חס וחליליה! די כתריעלעווקער זענען ווייט פון בלוט; א כתריעלעווקער, אז ער דערזעהט פון דער ווייטען א שניט פון א פּינגער, פאלט ער חלשות. מיינען מיינט מען גאָר עפּים אַנדערש; מיינען מיינט מען יסורים.

דער מחבר בעט דעם לעזער, ער זאל קיין פאראיבעל ניט האבן, וואס ער רעדט אזעלכע הארבע ווערטער מיט זיינע כתריליעווקער לייט! איך בין, פערשטעהסט דו מיך, ליעבער פריינד, אליין א כתריליעווקער. דאס בין איך געבאירן, דאס בין איך אויפגעוואכסען, דורכגעגאנגען אלע זיערע חדרים און שקאלעם, דאס האב איך חתונה געהאט למזל און זיך אוועק־געלאזט נאכדעם מיט מיין קליין שיפעל אויף דעם גרויסען בריטען רעש'דיגען ים, וואס מע רופט איהם „לעבען" און וואס די חוצ־לעם זיינע וואירפען העכער הייזער, און חאטש מען איז שטענ־דיג אינ'ם דאזיגען טומעל פערטאירארמט און פערטראסקעט, פון דעסטוועגען האב איך נאך אויף קיין מינוט ניט פערגעסען מיין זיסע ליעבע היים כתריליעווקע זאל מאריך ימים זיין, מיט מיינע ליעבע זיסע ברידער, די כתריליעווקער אידען, זאלען זיך פרוכפערען און מעהרען; און אלע מאל, וועו עס טרעפט זיך דא ביי אונז עפים איין אויסגאס, א צרה, א בראד, איין אומגליק, טראכט איך מיר בשעת מעשה: וואס טהוט זיך אצינד ד א ר ט ע ן, איז מיין פאטערלאנד?... כתריליעווקע, דארפט איהר וויסען, ווי קליין און ארעם און עלענד און פערוואירפען דאס זאל ניט זיין, איז דאך געבונדען מיט דער גאנצער איבערינער וועלט, ווי מיט א מין דראט אזעלכען, וואס אז מע גיט א קלאפ אין איין עק, גיט זיך עם אפ באלד אינ'ם אנדערען עק! ארער איך קאן זאגען אזוי: כתריליעווקע איז געגליכען צום קליינעם קינד אין דער מאמעס בויך, וואס איז געבונדען, צענויפגעוואכסען מיט דער מוטער דורכ'ן נאפעל און פיהלט אלסדינג גליך מיט דער מוטער: טהוט וועה דער מאמען — טהוט וועה דעם קינד; טהוט וועה דעם קינד — טהוט וועה דער מאמען. א חדוש איז מיר נאר אויך איין זאך: פאר וואס פיהלט כתריליעווקע אלעמענס צרות מיט אלעמענס וועהטיגען פון דער גאנצער וועלט, און קיינער, קיינער פיהלט ניט דעם וועהטיג פון כתריליעווקע; קיינער, קיינער אינטערעסירט זיך ניט מיט די כתריליעווקער? דאס כתריליעווקע

האַרצוועהטיג, בזיונות. און איבער וואָס, מיינט איהר? נאָר איבער דעם, וואָס מענשען קאָנען זיך ניט אויסגלייכען מיט די דעות; זאָגט דער אַווי, זאָגט דער: טאָמער פּאַרקעהרט? האַלט דער מיט די בורען און נעמט זיך אַן זייער קריוודע: סטייטש, וואָס האָט מען נעבאָר צו אַיין אַרעם פּאָלק, וואָס טשע־פּעט קיינעם ניט, וואָס וויל זיך זיצען שטיל און רוהיג אַרבייטען די ערד? קומט דער אַנדערער און ווערד אַ שתדלן פּאַר'ן ענג־לענדער, בעווייזט־אויס מיט ראיות, אַז די ענגלענדער זענען די ערשטע געבילדעטע לייט אויף דער וועלט. „ממזר! וואָס מיר געבילדעטע, אַז מע בראָקט מענטשען, אַזוי ווי קרויט!" — „ווער איז אייך שולדיג, אַז איהר זענט אַ בהמה?" — „אַ בהמה זענט איהר גאָר אַליין בצורת פערד!"... בקיצור — פּעטש, עדות, פאַפּיערען, כיראַווי, אַלדי חלשות! דאָכט זיך, אין פלוג, וואָס קעהר זיך אַן מיט אייך, קבצנים, דלפנים, ענייִם ואביונים, דלותים, שלעפּערס, אַ לאַנד, וואָס ליגט ערגיץ פערשטעקט אין אַלדי שווארצע יאָהר, אין אפריקא? צי אַשטייגער, אייך דאַרף טאָקי דאַרעז דער קאָפּ פּאַר סערביע, וואָס עטליכע אָפּיצירען האָבען זיך מיישב געווען און האָבען איינמאָל אין מיטען ביינאכט זיך אויפגעהאָפּט, אָנגעפאַלען און גע'הרג'עט דעם קיסר אַלכסנדר און די קיסרינע דראָגע און ארויסגעווארפען זיי דורכ'ן פענסטער אין דרויסען ארוים? סטייטש, זאָגט איהר, אָנפאַלען אויף יענעם בשעת ער שלאָפט און מאָכען איהם די קץ, דאָס פּאַסט, זאָגט איהר, פּאַר פּראַים, וויילדע מענשענפרעסער, דאַרטען ערגיץ, אין די מדבריות? איך פרעג אייך אָבער אַיין אַנדער זאַך: וואָס געהט דאָס אייך אַן מעהר פון אַלעמען? איהר האָט שוין טאָקי מעהר קיין שום דאגות ניט? חתונה געמאַכט און פערזארגט אַלע קינ־דער — און אַיין עק? איך פרעג אייך, למאי זאָלט איהר האָבען א טבע אַריינשטעקען אומעטום די נאָז אייערע? גלויבט מיר, די וועלט וועט זיך בעגעהן אָהן אייך, און איטליכער וועט זיך מסתמא בעשטעהן זיין שטערטעל!...

די פֿאַגאַדע האָט זיך ביי אונז שטאַרק געביטען, א האַנד פון א מענשען און א בלייענע פערער איז גאָר ניט אימשטאַנד דאָס צו בעשרייבען... רק מיר זענען אַלע, ברוך השם, געזונד און שטאַרק, איך און זוגתי מרת דבורה'ל זאָל לעבען און אַלע קינדערלעך זאָלען געזונד זיין, יוסילע און פייגעלע און עזריאליקעל און חנה'לע און גנענדיל, א חוץ נאָר, וואָס מען איז אַנגעשראָקען זעהר שטאַרק פונ'ם האַגעל און פונ'ם שטורמווינט, וואָס דאָ איז געווען, נאָר דאַנקען גאָט, ס'איז אַלץ איבערגעגאַנגען און מע האָט שוין קיין מורא ניט מעהר פאַר קיינעם, ווי אַלע מענשען, און מיר בעטען אייך, איך און זוגתי דבורה'ל, איהר זאָלט חלילה גאָר ניט איבער־טראַכטען, מיר און אַלע קינדערלעך יוסילע און פייגעלע און עזרי־אליקעל און חנה'לע און גנענדיל זענען ברוך השם אַלע געזונד, און איהר זאָלט אונז למען השם באַלד אויסשרייבען אַלסדינג, וואָס הערט זיך ביי אייך, ווי אזוי איז ביי אייך די פאַגאַדע, און צו איהר זענט געזונד, און למען השם פון אַלסדינג באריכות!"

* * *

שוין לאַנג האָבען קלוגע מענשען בעמערקט אין זייערע בע־שרייבונגען, אז אזעלכע בריה'ס אויף צו לייענען צווישען די שורות, ווי אידען, געפינט איהר ניט אויף דער גאַנצער וועלט. בעווייזט זיי א פינגער — וועלען זיי אייך טרעפען וואָס איהר מיינט. זאָגט זיי א וואַרט — וועלען זיי אייך באַלד זאָגען אַנדערע צוויי. נישטא פאַר זיי קיין פערשטעלטע שווערע זאַך, נישטא פאַר זיי קיין פערבאַרגענע רעטענישען.

דעם שוחט'ס איידעמ'ס בריוועל איז געגאַנגען מיד ליד, און דעם שוחט'ס איידעם אַליין איז נישט ארוים ביי זיי פון מויל אויף קיין מינוט, און אַלע האָבען דערצעהלט איינם דאָס אַנדערע שרעק־ליכע מעשיות מיט אַלע פישטשעוקעם, גלייך ווי זיי זענען אַליין געווען דערביי, און א שוואַרצער שאָטען, א ביטערע מרה־שחורה האָט זיך אויסגעצויגען איבער זייערע פנימ'ער; צוגענומען גע־

איז עפּעס א מין שטיפקינד ביי דער וועלט, וואָס ביי אייך אומגליק חלילה, ביי א חולה מסוכן אין שטוב דערפיהלט עס פּריהער פון אַלעמען, וועלן אויסגעריסען מעהר פון אַלעמען, טאַנצט־ארום, שלאָפט ניט קיין נעכט, קריכט אין דער ערד אריין, שונאי־ציון! און זאָל דאָס שטיפקינד פאַלען פון די פּים און אַליין קראַנק ווערען, מעג זיך עס ליגען, נישקשה, אַליין ערגיץ אין דער קרענק, אין א ווינקעלע, גליהען ווי אייך אויווען, אויסגעהן פון הונגער, חלש'ען א טרונק וואַסער — קיינער, זייט זיכער, וועט זיך אויף דעם נישט ארומקוקען...

קאַפּיטעל ב.

א קליין בריוועל און א גרויסער רעש.

נאָך אזא מין הקדמה וועט שוין איטלעכער גרינג פערשטעהן און זיך קאַנען פאַרשטעלען, וואָס פאַר א קאַבעניש ס'איז געווען אין כתריעלעווקע דעמאָלט, נאָך דער שענער חתונה, וואָס האָט זיך געטראַפען דעם גוטען פּסח, ניט היינט געדאַכט... נאָך אויידער ס'איז אָנגעקומען צו זיידלען דאָס „בלאָט" און מע האָט נאָך נישט געוואוסט פון נאַרניט, האָט אייגער א שוחט בעקומען פון זיינעם אין אויידעם א בריוועל, וואָס מיר געבען דאָס איבער וואַרט אין וואַרט, מיט דעם לשון, ווי ס'איז געשריבען געוואָרען, איבערגעזעצט אויף פּראָסט זשאַרגאָן, בכדי אַלע זאָלען דאָס פערשטעהן.

„לכבוד צו מיין געליעבטען טייערען שוועהר דעם בעריהמטען חכם, וואָס זיין נאָמען לאָזט זיך הערען אין אַלע עקען פון דער וועלט, און צו מיין געליעבטער טייערער שוויעגער די עהרליכע און די קלוגע און די פרומע, ווי די שטערען זאָלען זייערע נעמען טהון שיינען ביז'ן עק וועלט אריין, פריער זאָל זיין צו זיי און פריעד צו זייער הויזגעזינד און צו אַלע ישראל, אמן.

„מיט ציטערדיגע הענד און מיט נעשטרויכעלטע קניען טהו איך צו אייך שרייבען די דאָזיגע וועהרטער. הנה זייט וויסען, אז

קאפיטעל ג.

רעדט פון חוועדאָר דעם שבת־גוי און פון ערלים בכלל.

אויב חוועדאָר דער שבת־גוי, וואָס פערלעשט די ליכט פרייטאָג־צו־נאכטס פאר גאַנץ כתריעווקע, און האָפקע די געשטופעלטע, וואָס שמירט די הייזער און מעלקט די ציגען פון דער גאנצער שטאָדט, וכדומה נאָך א סך אזעלכע ערלים קאָן מען אנרופען מיט'ן נאָמען „אנדערע פעלקער", מוזען מיר קומען דערצו, אז כתריעווקע האָט כלל וכלל נישט געהאָט וואָס מורא צו האָבען, און די דאָרטיגע אידען וואָלטען זיך געקאָנט זיצען רוהיג ביז משיח וועט קומען, וואָרום זיי לעבען פון קדמונים מיט די דאָזיגע „פעלקער" אָזוי גוט. וואָס בעסער קאָן שוין, דאָכט זיך, גאָר ניט זיין. חוועדאָר ווייסט וואויל, אז חאָטש דער מיוחס, דער תושב אין כתריעווקע איז ער, פון דעסטוועגען מוז ער הייצען שבת ביי די אידען די הרובעם. פערלעשען זיי די ליכט און אַרויסטראָגען די פּאָמעניצע וכדומה אזעלכע גראָבע ארבייט, וואָס ער איז צו זיי געוואָהנט געוואָרען פון כמה וכמה יאָהרען. און אויב איהר מיינט, אז עס פערדריסט איהם אפשר אויף אידען, האָט איהר א טעות: ער פערשטעהט גאנץ גוט, אז ער איז ער און זיי זענען זיי; די גאנצע וועלט קאָן ניט בעשטעהן פון סאָמע געזעראָלען, עס מוזען זיין אויך פּראָסטע סאָלדאָטען. אמת, א סך געזעראָלען, דאָס הייסט כתריעווקער אידען, וואָלטען זיך אפשר געביטען מיט חוועדאָר דעם פּראָסטען סאָלדאָט; נאָר צוריק, אז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע פערקעהרט, מוז מען האָבען געזעראָלען אויך, פון סאָמע סאָלדאָטען קאָן די וועלט קיין קיום ניט האָבען — און ביידע צדדים זענען צופריעדען: זיי, די געזעראָלען פון כתריעווקע, וואָס האָבען וועך ס'זאָל זיי בעדיענען, אז ס'קומט שבת, און ער, דער סאָלדאָט, וואָס האָט וועמען צו בעדיענען און חאָפען ביי וועמען א שטיקעל קויעטש און ביי וועמען א טרונק בראָנפען.

וואַרעז ביי זיי מיט אַ מאָל די פּריילעכקייט אויף שטענדיג. איין שטיקעל נחמה, איין שטיקעל האָפענונג איז געווען ביי זיי: טאָמער איז דאָס אַ דמיון, אַ ליגען — אַ קשיא אויף אַ מעשה, דעם שוחט'ס אַיידעם, אַ יונגערמאַן אַ משכיל און אַ שענער שרייבער אַ בעל־לשון־קודש, אפשר צוליעב דער שענער מליצה איז ער פערקראָכען דער רוח וווייסט וואוהין? וויים איך — פזמונות, סע קאָן ניט זיין! און בכדי צו שטאַרקען איינער דעם אַנדערען און צעטרייבען די מרה־שחורה, האָט מען געמוסען דערצעהלען שענע מעשיות פון די היינטיגע יונגע לייט די משכילים מיט זייער מליצה־שרייבען, וואָס איין אַנדערס מאָל האָט מען זיך בעדאַרפט האַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג. דער חסרון איז אָבער געווען, וואָס אַצינד האָט קיינער ניט געלאַכט. עס האָט זיי נישט געמוסען קיין געלעכטער. עפּיס אַ משונה־מאַדנער אומעט האָט זיך אויסגעאָסען אויף אַלע־מען, און דאָס האַרץ האָט איטלעכען געזאָגט, אַז ד א ר ט האָט בעדאַרפט פּאַרקומען עפּיס זעהר אַ מיאוסע מעשה, און דער עולם איז אַוועק צו זיידלען.

זיידעל, אונזער אַלטער בעקאַנטער זיידעל, דער איינציגער, וואָס שרייבט־אויס דאָס בלאָט, איז נאָר־וואָס געקומען פון דער פּאָסט אַ צעקאַכטער, אַ צעטראָגענער, דאָס פּנים פינסטער ווי די ערד און ווי אַנגע'ברוגז'ט אויף דער גאַנצער וועלט. און מע האָט זיך דערוואוסט, אַז די מעשה איז טאַקי איין אמת.

„א גליק, וואָס חאַטש דאָ אין כתריעווקע קאָן אַזא חתונה ניט פאַרקומען, וואָס דאָ קאָן אַזא־נ־אומגליק ניט געשען!"

אזוי האָבען זיי זיך געטרייסט איינם דאָס אנדערע, נאָר אין האַרצען האָבען זיי זיך געטראַכט: אַ קשיא אויף אַ מעשה — ביי גרויסעווינטען קאָן פון איין פונק אויך ווערען אַ שרפּה, זיך אויסלאָזען מיט אַ העליש פייער. און די כתריעווקער אידען האָבען זיך אַנגעהויבען פאַוואַלינקע אַרומקוקען, וואו האַלטען זיי אַקאַרשט מיט זייערע שכנים, מיט די „אַנדערע פעלקער"...

די כתריליעווקער אידישע קינדער ליעב דוקא חוועדאר'ס שווארצע שטשעטינערינע מארדע און דוקא חוועדאר'ס נראבע שטעכערינע סוויטקע, און ווילען ניט אראפ פון זיינע הענד. די כתריליעווקער בעלי־הבית'טעס זענען דערפון דוקא ווינציג וואס צופריעדען, ווייל עס מאכט זיך גאנץ אפט, אז די קינדער ווילען עסען, און ס'איז ניטא וואס, קאן זיי אונטערדרוקען חוועאר בסוד א שטיקעל ברויט פון טארבע מיט עפיס נאך און אנהאדעווען זיי, חם וחלילה, מיט מי יודע וואס... נאר ס'איז א טעות, חוועדאר וועט אזא זאך נישט טהון: ער וויסט גאנץ גוט, אז דאס, וואס זיי עסען — מעג ער, חוועדאר, אויך עסען, און דאס וואס ער, חוועדאר, עסט — טארען זיי ניט עסען. פאר וואס? — דאס איז שוין ניט זיין עסק. למאי א בלאז טהון דאס ליכט אים שבת פון דער גרינג, אדער אנריהרען זיך ביי'ם לייכטער, אדער אפטראגען דעם סדור אין שוהל ארויין, וכדומה אזעלכע גרינגע ארבייט, איז ער — מעג, און זיי — ניט? קיין חקירות דערבי איז ניט שייך, און איטליכער בעדארף זיך האלטען ביי זיינעם. און טאמער מאכט זיך א מאל, חוועדאר קאן ניט איינהאלטען זיך און טהוט א לאך, למשל, פסח פון דער טרוקענער מצה: „דווישע טרעשטשיט, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא!" — האקט מען איהם אפ די פליגעל און מע ענטפערט איהם: „א טוואיא סוויניא, חזיר, לוטשע?" - און חוועדאר בלייבט שטיל.

חוועדאר איז אבער שטיל נאר דעמאלט, ווען ער איז ניכטער, ביז ער פערטרינקט זיך ניט אזוי ווייט, אז ער פערגעסט, ווי אזוי מע רופט איהם. דאס טרעפט זיך מיט חוועדאר'ען זעהר זעלטען. נאר אז סע טרעפט זיך שוין מיט איהם, איז דעמאלט — חיות ניט זיכער! דעמאלט הויבט ער אן זיך שלאגען מיט די הענד אין הארצען ארויין, ווייגען מיט ביטערע טרערען און שרייען: וואס האט מען צו איהם? פאר וואס זויגט מען זיין בלוט, פאר וואס עסט מען זיין פלייש? אט געהט ער און מאכט א תל־עולם פון גאנץ כתריליעווקע!...

— אחארי נא סיודי, חוועדאר סערדצע! נא פיי טשארקא לחיים, א סיבה דיר אין פנים! — זאגט מען צו איהם שבת נאכ'ן קידוש, און חוועדאר טהוט אוים דאם היטעל, האלט דאם גלעזל מיט צוויי פינגער, בויגט זיך און ווינשעווועט אלעמען א גוט יאהר.

— דאי באשע זדראוסטוואוואט! — און ער קעהרט איבער דאם גלעזל מיט'ן קאפ אינאיינעם און פערקרימט זיך שטארק־שטארק, מאכט אזא תנועה'לע, גלייך ווי ער טרינקט דאם ערשטע מאל אויף זיין לעבען אזא ביטערע משקה:

— דוושע הירקע, נעהיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא!*

— נא, זאקוסי מיט א קרענק דיר אין די ביינער אריין, שמאטאק שבת'קאווע בולקע! — זאגט מען איהם און מען איז איהם מכבד מיט א שטיקעל קוילעטש.

וועלייג די כתריעוקער אידען שעלטען חוועדאר'ען מיט טוידטע קללות, קאנט איהר אפשר איבערקלערען, אז מע מיינט דאם חלילה ערנסט? זאל אייך גאט היטען פון אזא גערעדנק! זיי וועלען אייך פאר חוועדאר'ען ניט אווועקגעבען קיין זאק בארשטש, דערפאר וואם ער איז אין ערל אין עהרליכער; נאלד מע ליגען — וועט ער זיך ניט צוריהרען, און טהון וועט ער אייך פאר צעהן רוחות: אויסהייצען די הרובע, ארויסגיסען די פאמע־ניצע, צוהאלטען די ציעג ביז האפקע וועט זי אויסמעלקען, אריינ־טראגען שפענער, אנגיסען וואסער א פאס, איבערשווייגקען דאם געפעס, ווי א רעכטע בעל־הבית'טע, און אונטער א נויט — זיך שטעלען צוויועגען דאם קינד אויך. קיינער קאן ניט אזוי פער־שלעפערען א קינד, ווי חוועדאר; קיינער קאן ניט אזוי זאבאוועז, פערשפיעלען א קינד, ווי חוועדאר, קנאקען מיט דער צונג, פייפען מיט די ליפען, קלאפען מיט די פינגער, חארחלען מיט'ן האלז און חריוקען ווי א חזיר וכדומה אזעלכע שטיק. און דערפאר האבען

---

* שטארק ביטער, האב דעם זיעבען שדים מיט איין מכשפה!

געהט מען ביידע „דא ראבינא", און רב יוזיפיל דער רב, וואס איז שטארק געהאפט אין דעם לשון, פסק'עט אלע מאל אויף דער האלב: „נעחאי באולא פאלאווינע" — אבי נישט דערלאזען צו א חלול השם.

קאפיטעל ד.

האפקע א אידישע נשמה און מאקאר א שונא־ישראל.

האבען מיר גערעדט ביז אהער פון ערלים. אצינד וועלען מיר אביסל שמועסען וועגען האפקע די געשטופעלטע.

האפקע רעדט אידיש, ווי א אידיש קינד; אין איהר שפראך וואר פען זיך דורך א גוזמא לשון־קודש־וועדטער, למשל: „מירטשעז, נאכטייסע, קענארע ניט, לאסאטע, לאווד, גוטיאנטע, מאחרייך־וואסער" און נאך א סך אזעלכע וועדטער; און חוועראר הינטער די אויגען האט ביי איהר קיין אנדער נאמען ניט, א חוץ „כפרה'ניק". האפקע איז אזוי צענויפגעוואכסען מיט די כתריעלעוקער ווייבער, אז ס'איז פארהאן צייטען, וואס סאי זיי, סאי זי אליין פערגעסען זיך וואס זי איז און וועד זי איז, און מע שאפט זיך מיט איהר אזעלכע ארבייט, וואס געהערען זיך אן צו לויטער אידישקייט, למשל: געהן צום רב מיט אשאלה, העלפען אויסזאלצען פלייש, כשר מאכען די עופות, העלפען אריינשלעפען דעם פסח אין שטוב אריין וכדומה אזעלכע זאכען, וואס האפקע איז אין דעם געהיט מעהר ווי איין אנדער אידיש קינד. זי ציטערט פאר מילכיגם מיט פליישיגם אימת מות און היט זיך פאר חמץ אלע זיעבען טעג פסח, עסט גלייך מיט אלע אידישע קינדער מצה, רייבט דעם מרור אויף וואס די וועלט שטעהט, און האט דערפון הנאה, ממש ווי א אידישע טאכטער. א לאנגע צייט האט דער כתריעלעוקער פרי־סטאוו ניט געוואלט גלויבען, אז האפקע איז נישט קיין אידישקע, ביז ס'האט זיך געטראפען מיט איהר א מעשה, זעהר ניט קיין שענע... האט מען זי געפאקט און געוואלט פערשיקען ווייט־ווייט, איז געווען איהר גליק, וואס אין דער מעשה איז געווען פערמישט

— זשידי נעכריסטי, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא!... — ער שרייט אזוי לאנג, ביז ער וועדר אנשלאפען. און אז ער שלאפט זיך גוט אוים און שטעהט־אויף, קומט ער צוריק צו די אידען און וויעדער דער אייגענער שטילער, עהרליכער „חוועדאר־סערדצע", וואס פריהער, גלייך ווי גאר ניט געווען.

— ארע טוואי טשאביטע, א קרענק דיר איז פנים? — פרעגט מען איהם און מע הויבט איהם אן זאגען מוסר און שעלטען בשעת מעשה מיט טוידטע קללות, ווי געווויינטליך: — „שא טי סובי דומאיעש, דו באסיאק איינער? דו וועסט דאך פגר'ען ערגיץ, בודעש זדאכניט אונטער א פלויט, האב דיר אכציג שווארצע יאהר, די כפרה שאב טי באווו פאר כל ישראל, רבונו־של־עולם!"

חוועדאר שטעהט און קראצט זיך אין דער פאטילעציע און שווייגט; ער ווייסט גאנץ גוט, אז זיי זענען געוועכט און ער איז אומגערעכט. ער קוקט אראפ צו זיך אויף די בארווייסע פים און טראכט זיך: וועז האט ער געקאנט פערקויפען די שטיוועל, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא?!

אט אזא מין נפש איז חוועדאר.

אויך די אלע איבעריגע נפשות, וואס אין כתרילעווקע, האבען שטענדיג א פערקעהר מיט אידען, ווייסען וואהל, אז מששת ימי בראשית זענען די אידען בעשאפען געווארען, זיי זאלען זיין קרעמער, סוחרים און איבערקויפערס; וואהרום קיינער קאן אזוי ניט האנדלען, דרעהען מיט'ן קאפ, ווי א איד, כי לכך נוצרת, אויף זייער לשון קומט דאס אוים: „נא טא וואני זשידי, שאב האנדליאוואלי"... און מע בעגעגענט זיך גאנץ אפט אויפ'ן מארק, און מע קען זיך איינס דאס אנדערע זעהר גוט ביי די נעמען, און מע גיט זיך אפ כבוד איינס דאס אנדערע: הריצקא זאגט הערשקען „מאשעניק", און הערשקע זאגט הריצקען „זלאדי", און דוקא אין גוטען מוטה, און אז מע צעקריעגט זיך שוין גאר שטארק,

לאננען ביז'ן ביין אריין, און מאקאר האט קיין טעות ניט געהאט. אט האט איהר דאס ליעדעל אליין:

קישקעם קאכען
אין דער וואכען!
מיר א ברויט,
דיר א טוידט!
מיר א וואגען,
דיך באגראבען!
מיר א שליטען,
דיך באשיטען!

נארישע קינדער! ערשטענס, איז די מעשה פונקט קאפויר: ברויט האט מאקאר, ניט זיי; אויך א שליטען פאהרט מאקאר, ניט זיי! און צווייטענס, ווי אזוי שטעלען זיך דאס איין אידישע קינדער, זיי מעגען זיין א גאנצער מנין, זאטשעפען זיך מיט מאקארען, ער מעג זיין איינער? מאקאר האט, נישקשה, א פאר ידים, וואס קאן בעשטהן פאר צעהן גוטע שארפע שפיציגע קעפלעך פון די בעסטע צעהן אידישע חדר־יונגלעך. מאקאר האט זיי דעמאלט נאך, אוי־אוי, געגעבען צו פערשטעהן דעם פשט פונ'ם פסוק, וואס זיי האבען געלערענט אין חדר: „ה ק ו ל ק ו ל י ע ק ב ו ה י ד י ם י ד י ע ש ו".

שפעטער, אז מאקאר האט געשטודיערט אין „פריחאדרסקאיע", האט ער געהאט מיט זיי בעגענישען זומער אין פעלד, הינטער דער שטאדט, און ווינטער אויפ'ן אייז, בשעת'ן גליטשען זיך, און אלע מאל האט געמוזט ארויס עפים א מחלוקת צווישען ביידע צדדים. אויך דעם נאמען „זשיד", וואס, אייגענטליך, איז דאך עס גאר א געווייניטליך ווארט, ווי למשל „פארך", האבען זיי איהם גראב געגעמפערט: „סוויניא", און אויך זייערע איינגעגעסענע ליצנות האט ער זיי געענטפערט מיט קלעפ און האט זיי גאנץ אפענטליך בעווייזען, ווי אזוי די קינדער ישראל אנטלויפען פאר די פלשתים, און ווי אזוי די פלשתים יאגען זיי נאך פון הינטען

א זייטינער פּאַרשוין, דער שרייבער פון דער מעשטשאַנסקע אופּראַ־
וועָ, מאַקאַר חאַלאַדנע, א גרויסער שונא־ישׂראל, איין אמת'ער
צורר־היהודים, איינער פון די גרעסטע אינטעליגענטע אַנטיסעמי־
טען אין כתריליעווקע. וועז ניט דער רחמנות פון האַפקעז, וואָלטען
די דאַרטיגע אידען דערלעבט א נקמה אין דעם המן'ען. נאָר מחמת
מיט מאַקאַר'ס מפּלה וואָלט בעדאַרפט אומגליקליך ווערען אויך
האַפקע, האָבען די אידישע עדות זיך א נעם געטהאָן צוריק אוז
געזאָגט פּאַר'ן סלעדאָוואָטעל, אז דאָס, וואָס זיי האָבען געערעט.
האָבען זיי געבילט — אוז דער עסק איז צעריבען געוואָרען... פון
דעמאָלט אָן וואָלט, דאָכט זיך, מאַקאַר חאַלאַדנע בעדאַרפט שלום
ווערען מיט די אידען אוז ווערען זיי דער בעסטער גוטער פרייַנד;
נאָר ווי עפּעס דורך א מין קאָפּריז פון דער נאָטור איז ער, אַדרבה,
געוואָרען נאָך מעהר שונא ישׂראל, נאָך מעהר צורר־היהודים, נאָך
מעהר אַנטיסעמיט, ווי פריהער.

מאַקאַר האָט פון קינדווייז אָן, קאָן מען זאָגען, געליטען צרות
פון אידישען פאָלק אוז געטראָגען א שנאה טיף אין האַרצען
תחילת אויף די כתריליעווקער אידען אליין, אוז נאָכדעם — אויף
אלע אידען פון דער גאַנצער וועלט. נאָך בשעת ער איז געווען
נאָר א קליינער, געטריבען א באַרוויסער דעם טאַטען'ס געגן אויף
דער פאַשע, פלעגט ער ניט איין מאָל בעגעגנען זיך מיט אידישע
קינדער געהן פונ'ם חדר, אוז אַנשטאָט א „גוט מאָרגען" פלעגט ער
זיי, אויף קאָטאָווע, געוויינטליך, איבערקרימען ווי זיי רעדען
„טאַטעלי־מאַמעלי", טרייסלען בשעת מעשה מיט א פּאָלע, נישט
צו מיינען דערבי חלילה עמיצען בעלעדיגען, נאָר גלאַט אזוי
אין גוטען מוטה. אידישע קינדער אָבער, צאָן־קדשים, יעקב'ס
אייניקלעך, וואָס לערנען חומש מיט רש"י, האָבען זיך דוקא גע־
פונען פּאַר אזא זאך בעלעדיגט אוז האָבען איהם אפּגעענטפערט
מיט א אידיש ליעדעל, וואָס חאַטש מאַקאַר האָט די ווערטער
ניט געקאָנט פערשטעהן, נאָר פונ'ם נוסח אוז פון זייער לאָבען
האָט ער גאַנץ גוט אַרויסגעזעהען, אז דאָס מיינט מען איהם דער־

א כתריעלעווקער, ווי עס איז שוין בעוואוסט אויף דער גאנצער וועלט, ניט זשאלעווען געהן צעהן מיל צופוס, ריזיקירען מיט פרנסה, איינשטעלען כמעט דאס לעבען. א כתריעלעווקער עני, א מקבל, דער וואס גלאהט איבער די הייזער, אז ער קומט נאך א נדבה און מע גיט איהם ניט, בעט ער, מע זאל איהם חאטש לאזען זאגען א משל, און סע מאכט זיך אפטמאל, אז ער בעקומט פאר אזא משל א מיאוסען פסק; ער עפענט טאקי מיט'ן קאפ די טהיר, ס'איז אבער אלץ כדאי — אבי אויסגעבראכט א גלייכ־ווערטעל. אט אזעלכע לייט זענען מיינע כתריעלעווקער, און איהר האט א טעות, אויב איהר רעבענט, אז מע וועט זיי איבערמאכען, און אויב איהר מיינט, אז איך טהו מיך מיט זיי שעמען... נאר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער מאקאר.

אומזיסט־אומנישט האבען זיך די כתריעלעווקער אידען גע־קויפט א מסוכנ'עם שונא. זיי האבען זיך פערגעסען אינ'ם פסוק: ה ז ה ר ב ג ו י ק ט ן. זיי האבען געמיינט, אז מאקאר וועט אייביג זיין א שרייבערעל אין דער מעשטשאנסקע אופראוע. זיי האבען פערגעסען, אז ער איז א „טאטענס א קינד" און שנירדט זיך אויף א טשין. און מערקווירדיג! זיי האבען גאר קיין צייט ניט געהאט זיך ארומקוקען, איז שוין מאקאר אויסגעוואכסען א גרויסער, א געוונדער, מיט נעריכטע שווארצע וואנסעס, מיט א רויטען אקאלעשעק און מיט א קנעפעל אויף קאשקעט! אוי, קוים האט ער אנגעטהאן דאס קנעפעל, אזוי האט ער זיך באלד אויסגעבויגען, ארויסגעשטעלט דעם בויך, געוואקסען העכער אזוי גרעבער ווי ער איז געווען, בעקומען א פאר בריוטע אכטלעען מיט א מאדנעם שפאן — גאר נישט דער מאקאר! ער הייסט שוין גאר א נייעם נאמען — מאקאר פאוולאוויטש, אוז איז א גוטער ברודער מיט אלע פריצים אין שטאדט: מיט'ן וועטערינאר, מיט'ן פעלדשער און מיט'ן פאסט־מייסטער, און מיט אלע.

די גוט־ברודערשאפט זיינע מיט'ן פאסט־מייסטער איז איהם מעהר צונוץ געקומען, ווי אלע אנדערע בעקאנטשאפטען, מחמת דא,

מיט שטעקענס און מיט שטיינער, הוקען און טיוקען און פייפען און סווייסטשען:

„א טיו — טיו, זשידי, היי!
טער — טער — טער!...“

קאפיטעל ה.

בעוויזם, ווי אזוי עס ווערד פון איין אנטיסעמיט א פילאזאף.

ווייטער פון דער „פריחאדסקאיע“ איז מאקאר נישט גענגען; ער איז געבליבען, ניט דא געדאכט, א יתום, ג'ירש'עט פון די עלטערען א קליין שטיבעל מיט א שטיקעל גארטען, און א יודע־ספר איז ער דאך געווען, האט ער זיך באלד א וואדף געטהאן צו דער „סלוזשבע“, זיך געמומען צו דער פען, בעקומען איין אויס־געשריבען הענטעל און געווארען איז דער כתריעלעווקער מעשטשאנ־סקע אופראוון שרייבער, און נאכדעם סעקרעטאר, און נאכדעם כל ולך — און דארט האבען זיך ערשט אנגעהויבען זיינע בעגעגענישען מיט זיין רעכט בעקאנט־ווערע, מיט די כתריעלעווקער אידען...

די סטיטשקעס, וואס ער האט מיט זיי געהאט, זענען תחילת געווען אפילו ניט אזוי געפעהרליך. ביידע צדדים האבען זיך בע־נוגענט נאר מיט שארפע אנצוהערענישׂ, מיט שטעכווערטלעך און מיט ליצנות איינס אויף דאס אנדערע. ער זיי: „איצקא, בערקא, אי וועה, שבת, קוגעל!“ און זיי איהם: „וואשע־בלאהארדי“ מיט א שנעל איבער'ן קאלנער און מיט איין אנצוהערענישׂ, אז דארט קריכט עפים ארום...

עס מאכט זיך אמאל, הערט איהר, איין אנצוהערענישׂ, וואס איז ערגער צעהן מאל ווי אין טאטען אריין געשאלטען, און פארהאן וועדטער, וואס זענען ערגער טויזענד מאל פון פעטש. און אויף וועדטער זענען דאך די כתריעלעווקער אידען די ערשטע בריות, די גרעסטע מזיקים אין דער וועלט! פאר א גלייכווארט וועט אייך

קאפיטעל ו.

מרדכי־נתן דער נגיד און טעמע־בוילה זיין „פרוי".

איינער פון די ערשטע גוטע פרײנד מאקאר'ס אין כתרי־לעווקע איז מרדכי־נתן דער נגיד און דער חשוב אין שטאדט, וואס איז שקול כנגד א סך, א סך אנדערע בעלי־בתים.

דער נגיד מרדכי־נתן, ווי געווײנטלעך א נגיד, האלט די שטאדט ביי זיך אין בוזעם, טהוט מיט איהר וואס ער ווילּ, וואהרום ער איז בעל־טאקסע, ער איז גבאי, ער איז ראש וראשון, ער איז דער רעדעלפיהרער, ער איז אלץ — מיט איינעם וואהרט, ער איז דער נגיד. חאטש, אז מע ווילּ שמועסען אין תוך אריין: אין וואס בעשטעהט זיין נגידות'שאפט — דאס וויסט קיינער נישט. למשל, אז איהר וועט אנחאפען א כתרי־לעווקער און א פרעג טהון איהם: וויפיעל, אשטייגער, פערמאגט מרדכי־נתן? וועט ער זיך אפ־שטעלען, זיך א נעם טהון ביי'ם בערדעל, א מאך טהון מיט'ן קאפ און אויסציהען מיט א ניגון און מיט א טיעפען זיפץ דערביי:

— מרדכי־נתן? חוץ זיין שאדען אויף מיר געזאגט געווא־רען, חאטש האלב, חאטש א הונדערט־חלק; איהר שפיעלט זיך מיט מרדכי־נתנ'ען? מרדכי־נתן איז א איד א נגיד!

— וואס־זשע הייסט א נגיד? אין וויפיעל, אשטייגער, קאן מען איהם שאצען?

— שאצען? שיך זאגען שאצען? עס לאזט זיך דען אפ־שאצען?

— פארט וואס האט מרדכי־נתן?

— מרדכי־נתן? ערשטענס, האט מרדכי־נתן א שטוב איין אייגענע.

— נו?

— מיט א הויף איין אייגענעם.

— נו?

אויף דער פֿאַסט, איז געווען א קוואַל, פון וואַנען ער האָט געשעפּט זיין השכלה און אַלע וויסענשאַפטען פון דער איינציגער גאָזעט „די פּאָהן", וואָס פריהער האָט זי דורכגעקוקט, געוויינטלעך, דער פֿאַסט־מייסטער אַליין, נאָכדעם מאַכער פֿאוואַוויטש, און נאָכדעם שוין דער אַבאָנענט פון דער גאָזעט, א פּריצ'על פון זלאַדיעווקע, ניט ווייט פון כתריעווקע, וואָס איז ניט קראַנק געווען צו לייענען די נייעסטן שפּעטער מיט עטליכע טעג, דער רוח וועט איהם ניט נעמען, ער שפּיעלט סאי ווי סאי טאָג ווי נאָכט איז סטוקעלקע אין בענעמט די שכנים אַלע ארום און ארום וואו זיי האָבען ערגיץ א גראָשען. אזוי האָט געזאָגט דער פֿאַסט־מייסטער אַליין, און מאַכער פֿאוואַוויטש האָט דערווייל געהאָט וואָס צו לייענען און פון וואָס צו רעדען. און מחמת „די פּאָהן", ווי ס'איז בעוואוסט, איז דאָך א אידישע צייטונג, זי טראָגט שטאַרק אויפ'ן קאָפּ די אידען, זאָרגט זיך פון זיערטוועגען, זוכט מיטלען ווי ארום מע זאָל זייערער פּטור וועדען, פערשטעהט זיך, טאַקי פון זייער טובה וועגען, האָט דאָס געגעבען אונזער מאַכער'ן שטאָף אויף צו בעקענען זיך גוט מיט אידען ארום און ארום פון אַלע זייטען, און ער איז געוואָרען מיט גאָט'ס הילף א חריף א געזונדער אין אידישע ענינים, א גאון־עולם אין תלמוד און אין שלחן־ערוך און אין אַלע אידישע דינים און מנהגים: מכח פּראָצענט נעמען, מכח אָפּנאַרען און אויסנאַרען, און אפילו מכח בענוצען כריסטליך בלוט אויף פּסח. די אַלע זאכען האָבען אונזער פילאָזאָף מאַכער אזוי שטאַרק פּראַיניטערעסירט, אז ער האָט דאָס געוואַלט דערגעהן טאַקי פונ'ם מקור, פונ'ם שורש, טאַקי ביי די כתריעווקער אידען אַליין, וואָס האָטש ער האָט זיי פיינט, וויי א איד חזיר, פון דעסטוועגען האָט ער צווישען זיי גוטע פרוינד, וואָס ער לעבט מיט זיי נאָך ער היום גאָר קיין מעשה ניט.

דעם בעל־הבית און דער בעל־הבית'טע איז דער קאמפליימענט, אפנים, שטארק געפעלען, מחמת זיי קוועלען ביידע, ווערען בריי־טער ווי לענגער, שוויצען אזש פאר תענוג, און מרדכי־נתן וויל אייגרעדען דעם גאסט־אז ס'איז פארהאן ביי אידען נאך בעסערס ווי פיש מיט חריין. דער גאסט וויל ניט גלויבען:

— דהיינו?

— דהיינו...

און מרדכי־נתן זוכט עפים אזעלכעם ביי אידען, וואס זאל זיין נאך בעסער פון פיש מיט חריין, און האט מורא ארויסזאגען. צימעס? טאמער בלייבט ער ווארטען ביז'ן צימעס — וואס דארף ער איהם? קוגעל? טאמער הייסט ער עפענען דעם טשאלענט אין מיטען פרייטאג־צו־נאכטס? א קשיא אויף א מעשה, וואס עס קאן זיך טרעפען מיט א אידישען קוגעל?... און מרדכי־נתן קומט־אפ מיט א קליין געלעכטערעל: „חע־חע". דערויף ענטפערט איהם דער גאסט: „חע־חע־חע". און מרדכי־נתן איז צופריעדען, וואס יענער לאכט, העלפט ער איהם לאכען: „חע־חע־חע־חע!" און בשעת מעשה דערלאנגט דער גאסט דעם בעל־הבית מיט'ן עלע־בויגען אין זייט ארײַן און א שמייכעל צו דער בעל־הבית'טע. און דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע ווערען צעשמאלצען פאר תענוג.

פלוצים חאפט זיך אויף דער גאסט, ווישט זיך אויס די הענד און דאס מויל מיט'ן קלאר וויסען טישטוך פונ'ם טיש, פער־שפילעט זיך אויף אלע קנעפ און טהוט א זאג שוין ערנסט, אהן א שום סימן פון ליצנות:

— צייט אויף „סלוזשבע"!...

און מרדכי־נתן מיט טעמע־בייליה'ן שטעהען אויף לכבוד דעם גאסט, איהם בעגלייטען, קוקען איהם אין פנים ארײַן מיט אזעלכע אויגען, ווי א הונד קוקט אויפ'ן בעל־הבית, וויל וויסען מיט וואס ער שמעקט, בויגען זיך און נייגען זיך און בעטען איהם, ער זאל חלילה ניט פערגעסען קומען איבעראכטאג שבת...

— מיט ציענען עטליכע.
— נו?
— היינט די קליט? א שארפע קליט!
— נו?
— היינט די טאקפע?
— נו?

— וויעדער א מאל נו און אבער א מאל נו, וואם האט איהר זיך צענוקעט? א אידען איז דיר נאך קארג! וואם האט איהר געוואלט? ער זאל עפענען א באנק? שיטען מיט גאלד? פאהרען אין קארעטעם?

און דער כתריל־עווקער געהט אוועק פון אייך א ברוגז'ער — און איז גערעכט. וואהרום וואם קאן א מענש פערלאנגען מעהר ווי מרדכי־נתן איז, אז ער איז פארט דער נגיד, פארט דער ראש וראשון, פארט דער חשוב אין שטאדט? וועד איז גבאי אין חברה־קדישא? וועד איז ראש וראשון? וועד איז תקיף אין שטאדט? מרדכי־נתן. וועד מאכט אלע שבת־צו־נאכטס א מלוה־מלכה'לע פאר די שבעה טובי העיר? מרדכי־נתן. וועד איז א חשוב ביי נאטשאלסטווע? מרדכי־נתן. הכלל — מרדכי־נתן, מרדכי־נתן!

מרדכי־נתן, פערשטעהט איהר, ווייסט ווי אזוי מע בעדארף זיך בעגעהן מיט א וועלט, ווי אזוי מע בעדארף זיך פיהרען מיט נאטשאלסטווע. אלע פרייטאג־צו־נאכטס האט ער צו־גאסט ביי זיך אויף פיש דעם פריסטאוו. דער כתריל־עווקער פריסטאוו איז א גרויסער ליעבהאבער פון אידישע פיש, און אלע מאל, וועז ער עסט זיי, קאן ער זיך גאר ניט אפלויבען, ווי אזוי גוט מע קאכט ביי אידען פיש, ווי בע'טעמ'ט זיי זיי זענען, זיס ווי צוקער — ממש ער לעקט די פינגער.

— נעמא לוטשע יאק זשידאווסקא ריבא סטיארטעם חרע־נאם! — זאגט ער אלע מאל מיט דעם אייעגנעם נוסח.

סעל, אדער ווי א בייכיג סאמאוואר׳ל מיט א קליין שפיציג טשיניקע׳ל אויף דער קאנפארקע. ווי גראב און קיל׳עכיג זי איז פון אונטען, אזוי קליין און שפיציג איז דאס קעפע׳ל, און שטענ־דיג זידט דאס, דאס בייכיגע סאמאוואר׳ל, זידט און זשומעט, אין כעס אויפ׳ן מאן, אין כעס אויף דער דיענסט, אין כעס אויף די כתרי׳עווקער ציעגען, אין כעס אויף די כתרי׳עווקער ווייבער, אין כעס אויף דער גאנצער וועלט! דאס גאנצע גליק איז, וואס סאי דער מאן, סאי די דיענסט, סאי די כתרי׳עווקער ציעגען און ווייב־בער, סאי די גאנצע וועלט הערען זי, ווי פסח דעם קאטער, אדער ווי המן דעם גראגער. דער מאן האט צו טהון שטענדיג מיט קהל׳שע געשעפטען, מיט נאטשאל׳סטוע; די דיענסט טהוט איהר אויף צו־להכעיס, ברענט־צו די קאשע, פער׳שרפה׳ט די קאר־טאפל׳ס, זידט־איבער די מילך אין אויוון; די כתרי׳עווקער ציעגען טהוען איהר צום טוידט, שפרינגען אויפ׳ן דאך און צופען איינציגווייז די שטרוי פון דער סטריכע; די כתרי׳עווקער ווייב־בער דערגעהען איהר די יאהרען אין מארק ביי די פיש, אין יאטקע ביי׳ם פלייש, אין שוהל׳ ביי די תחינות, און להבדיל׳ אין באד אפילו... ניין, די וועלט האלט ניט פון טעמע־בייל׳ה׳ן! און מסתמא איז דא פאר וואס. א וועלט איז ניט משוגע...

אצינד, אז מיר האבען זיך אביסל׳ בעקענט מיט׳ן דאזיגען פארע׳ל, קאנען מיר שוין, דאכט זיך, רוהיג גיהן ווייטער, צו די איבעריגע נפשות, וואס מרדכי־נתן דער נגיד רייבט זיך ארום זיי אזוי שטארק.

קאפיטעל ז.

דער „ארון־בפקדך" ביי׳ם נגיד אין קלייט און אין שטוב.

דער אנדערער גאסט ביי מרדכי־נתן דעם נגיד איז אונזער בעקאנטער מאקאר, מאקאר פאוול׳אוויטש. נאר ניט קיין שטוב־גאסט — א קלייט־גאסט, א גאסט, וואס קומט צו איהם אפט אין

— מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! — בענשט איהם די בעל־הבית'טע אויף דער זייט טהיר און קאָכט און זידט און ברענט אויפ'ן מאָן, וואָס טאָג ווי נאָכט, און אפילו שבת. האָט ער צו טהון מיט נאָטשאָלסטווע. מרדכי־נתן הערט און שווייגט; ער האָט אָנגענומען א פולע מויל מיט וואסער און שווייגט. א מאָר־נער מענש אָט דער מרדכי־נתן! דער מחבר פון דער געשיכטע קאָן זיך נישט איינהאָלטען און האָפּט אראָפּ דעם פּאָרטרעט פון'ם דאָזיגען פּאָרעל, בכדי בעקאָנט צו מאָכען מיט זיי די גאָנצע וועלט.

מרדכי־נתן איז א איד א הויכער מיט לאָנגע הענד, אליין איז ער דאָר און טרוקען, און מחמת די באָקען פטערטשען, קומט אויס דאָס פּנים פיערעקעכיג, ווי ביי א חינעזער, און קוים־קוים בע־וואָכטען מיט א שיטער בערדעל. די ליפּען זענען ביי איהם תמיד צו, דאָס מויל אָביסעל אויף א זייט, זעהט אויס, ווי ער האָלט א סוד ביי זיך שטענדיג פערבאָרגען, און שטענדיג איז ער ערנסט, און דער שטערן איז פול מיט קנייטשען, און רעדט נישט קיין־מאָל הויך, קיין איבעריג וואָרט נישט. נאָר דעמאָלט, וועז ער קומט זיך צענויף מיט נאָטשאָלסטווע, איז דאָס נאָר איין אָנדער מרדכי־נתן: די קנייטשען פונ'ם שטערן צענעהען זיך, ווערען פערשוואונדען, דאָס פּנים הויבט אָן צו שיינען און די ליפּען וועד־רען אָפּגעשלאָסען, און דאָס מויל גלייכט זיך אויס, הויבט אָן צו רעדען — שוין נאָר ניט דער, נאָר איין אָנדער מרדכי־נתן. טאָמער ווייסט איהר, צוליעב וואָס קאָכעט ער זיך אָזוי איז נאָ־טשאָלסטווע? נאָר צוליעב כבוד, צוליעב גדלות, בכדי טאָמער וועט אמאָל א כתריעווקער עפּים דאָרפען האָבען, וועט ער קומען צו געהן מיט א געבעט: „סטייטש, רב מרדכי־נתן, וועד נאָד איז אזא חשוב ביי נאָטשאָלסטווע, ווי איהר?" צוליעב דעם איינעם וואָרט „חשוב" איז ביי איהם כדאי, סע זאָל איהם קאָסטען אי בזיונות, אי געלד — א מאָדנער מענש אָט דער מרדכי־נתן!

מרדכי־נתנ'ס ווייב — טעמע־בוילה די נגידית איז דוקא א אידינע א נידעריגע און א גראָבע, זעהט אויס ווי א מעשען שטוי־

נאָך שפּעטער, אז מאָמאַר האָט אָנגעטהאָן א קנעפּל און א הענג־קאָלנער, האָט איהם מרדכי־נתן געעפענט א שענעם קרעדיט, און מאָמאַר פּאָוולאָוויטש, אז ער קומט אריין אין שניט־קראָם אריין, טראָגט איהם מרדכי־נתן אָקעגען דאָם בענקעל און בענשט איהם מיט א טיטול „וואַשע וויסאָקאָבלאָהאַראַדיע". און מאָמאַר פּאָוולאָוויטש צעלעגט זיך גאָנץ בריידליך, פערוואַרפט א פוס אויף א פוס, פערוויכערט א פּאָפּיראָס און שמועסט זיך אויס מיט מרדכי־נתנ'ען גאָנץ פרָאָסט, בלשון „דו". גאָר פריינדליך:

— עי, פּאָסלושאי, מרדכי־נאָם!

און מרדכי־נתן שטעהט פּאָר איהם מיט א געמאָכטען דרך־ארץ, מיט א געמלאָכה'טען רעשפּעקט, און טראָכט זיך בשעת מעשה: „פון וואַנען האָסט דו זיך גענומען אהער, אדון בפקדך?" און דער „אדון בפקדך" מאָכט א רעד מכח אידען, אידישע געשפּטען, שאָכער־מאָכער, און לאָזט ארוים אלע מאָל א הויכען געלעכטער מיט א מאָדנעם הוסט, וואָס דערלאָנגט מרדכי־נתנ'ען, ווי מיט איין ארשין אין דער זיעבעטער ריפּ, נאָר ער האָלט זיך איין און שמייכעלט מיט א פּאָסקודנע געמאָכט שמייכעלע, וואָס וועט מרדכי־נתן זאָל זיך קאָנען אנקוקען בשעת מעשה אין שפּיגעל, וואָלט ער זיך אליין נמאָס געוואָרען.

דער שמועס פונ'ם „אדון בפקדך" דרעהט זיך אליין ארום אזעלכע זאכען, וואָס מרדכי־נתן הערט זיי אין דער לינקער פּאָה, אין איין אויער אריין, פונ'ם אנדערען ארוים; וואָס וווייטער־וווייטער געהט ער אריבער אויף אזעלכע ענינים, וואָס מרדכי־נתן קאָן עס שוין ניט האָרכען, למשל: ער פרעגט ביי איהם, צי ס'איז אמת, וואָס די אידען שעלטען אלע שבת אין שוהל די איבעריגע פעלקער מיט דער תוכחה, און שפּייען אויפ'ן קלויסטער, און זי א כריסט געהט אוועק פון א אידען, בעראָרף מען אויסגיסען נאָך איהם די פּאָ־מעניצע? וכדומה אזעלכע שטות'ערייען, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפּלויגען.

קלייט אריין, אין דער שניט־קראָם. מרדכי־נתנ'ס שניט־קראָם. דאַרפט איהר וויסען, איז דאָס ערשטע געוועלטשניט אין כתרי־לעווקע, וואָס דאַרטען קריגט איהר א חוץ דעמיקיטאָן, ריפּס, ליוסט־רינע, פּאַרוסינע, ציץ און זאָנע און מאַדעפּאַלאָן, אויך דראַפּ און טריקאָ און שעוויאָט און סאָמעט און אַטלעס און סאַטין און מוסלין און אַלסדינג, וואָס א האַרץ גלוסט — „נאָר די לעצטע מוסטערען, וואָס מע קריגט דאָס ניט אַפילו אין יעהופּעץ". אזוי זאָגט מרדכי־נתן, און אזוי זאָגט מרדכי־נתנ'ס ווייב, טעמע־בוילה, און אזוי זאָגן מרדכי־נתנ'ס קלייט־משרתים, און געהט זאָגט זיי, אז ניין! אלע פּריצים פון כתרילעווקע און פון דער סביבה זענען מרדכי־נתנ'ס קונים, און דאָס רוב כריסטען גלויבען איהם אויף נאָמנות. אז מרדכי־נתן אליין זאָגט זיי נאָר דאָס איינע וואָרט „בנאָמנות". דינגט מען זיך שוין ניט. טעמע־בוילה מעג זיך שווערען מיט כל השבועות שבעולם, איז דאָס אַרויסגעווארפען, און מרדכי־נתנ'ס איין וואָרט „בנאָמנות" איז קודש קדשים. אָט אזוי איז דאָס — קיין קשיות פּרעגט מען ניט.

אויך מאַקאָר איז איינער פון מרדכי־נתנ'ס קונים, וואָס האַנדלען מיט איהם אויף נאָמנות. מאַקאָר איז זיינער א קונה שוין פון לאַנג, נאָר פון יענער צייט, אז ער איז נאָר ניט געווען מאַקאָר פּאַוולאָוויטש, נאָר מאַקאַרקע, און וואָס דעמאָלט פלעגט מרדכי־נתן איהם ניט וועלען געטרויען אויף בארג קיין פּאַדעם אַפילו; ער פלעגט זיך ניט שעמען איהם זאָגען נאָנץ פּשוט:

— נתן מעות לקח קמח, ושאי הראשי, נאשי טאווער.

שפּעטער, אז מאַקאָר איז געוואָרען א שטיקעל מאַכער אין דער אופראוע, האָט איהם שוין מרדכי־נתן געפּעפּענט א קרעדיט, געווויינטליך, אויף א קוויטעלע, א וועכטעלע, גאָזאָגט איהם בשעת מעשה שוין מיט א שמייכעלע, האָלב אויף גוייש, האָלב אויף לשון־קודש:

— נע וויבאַטשייטע, פּאַניטשע, שלום בבית משכון בקעשענע...

— טעמע־בייַלה! הער נאָר, געב אַהער עפּיס אין מויל אַריין! מהוט מאקאר א מאד מיט דער האנד:

— מע דאַרף ניט, איך בין געקומען צו דיר מכח אייַן ענין, ס'איז א סוד...

דערהערט דאָס וואָרט „א סוד", חאפט זיך אויף מרדכי־נתן און וויל צוקייטלען די טהיר. נעמט איהם אָן מאקאר ביי דער האנד:

— מע דאַרף ניט, ס'איז ניט אַזא סוד, וואָס מע זאָל זיך דאַרפען פערשליסען. איך האָב דיך נאָר געוואָלט פֿרעגען א קליינigkייט, דו ביזט א קלוגער מענש און אַיין עהרליכער, ביי דיר וועל איך וויסען דעם רעכטען אמת.

מרדכי־נתן גלעט זיך די פּאות מיט גרוים גרלות און איז שטאַרק צופֿריעדען פון'ם קאָמפּלימענט. די אויגען ווערען איהם אַזש ווי מיט פעטען איבערגעצויגען. ער ווערד צעשמאָלצען פאַר תענוג, און סע טהוט איהם באַנג, וואָס ס'איז קיינער נישטאָ דערביי.

— מסתמא האָסט דו דאָך געהערט די מעשה מיט'ן מיידעל? — פרעגט איהם מאקאר און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אַריין, ווי א סלעדאַוואַטל.

מרדכי־נתן שטעלט אויף די אויהערען, ווי א האז.

— מיט וואָסער מיידעל?

— מיט'ן מיידעל, וואָס אידען האָבען זי געקויפט און האָבען אָפּגעצאָפט פון איהר דאָס בלוט און בעהאלטען דאָס אויף פּסח.

פריהער צעלאָכט זיך מרדכי־נתן מיט זיין דריבנע געלעכטער: חע־חע־חע! און נאָכדעם ווערד איהם דאָס פּנים בלאָס און גריז, און די אויגען צינדען זיך אָן מיט פייער.

— שקרים וכזבים! — זאָגט מרדכי־נתן און טרייסעלט מיט'ן קאָפּ, און די פּאות שאָקלען זיך.

— סטייטש, מע שרייבט אין די גאַזעטען! — זאָגט איהם מאקאר און לאָזט ניט אַראָפּ פון איהם קיין אויג.

מרדכי־נתן ווי׳ל זיך אויסדערהעזן פון זיינע הענר, פער־שלאגט איהם האקע־באקע, מכח אופראוע, מכח קאראבקע. סוועטשנע סבאר. וועי־וואס? ער לאזט זיך ניט פערדרעדן די צייהן, חאטש געב איהם א קרענק! ער טרעט־צו צו איהם איין מא׳ל פאר א׳ל מא׳ל: ער זא׳ל זיך איהם נאר מודה זיין. מרדכי־נתן פרובט זיך מיט א ליצנות, פרעגט איהם: „וואו האט דאס זיין וויסאקאבלאהארדיע געשטודיערט אזעלכע דינים?" מאקאר קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין און פאלט אויף אזא מין המצאה: ער טהוט איהם א חאפ פלוצים אומגעריכט, ווי זאגט מען — צוגעקוועטשט צו דער וואנד:

— נו, און בלוט?

— וואסער בלוט?

— פסח?... מצה?... הא?...

און מרדכי־נתן פאלט אויף אויף א גלייכער המצאה: ער טהוט א ריהר דעם אדון איבער דער פליעצ, א גלעט דעם הענג־קאלנער, און מיט א פאסקודנע געלעכטערע׳ל פון א הונד א חונפ־ניק טהוט ער איהם א זאג, אז דער אדון איז א גרויסער ליץ, חע־חע־חע! און אז דער אדון הויבט זיך אויף און געהט אוועק, זאגט אויף איהם מרדכי־נתן א שבח, אז דער „אדון בפקדך" איז א שווערער אדון, דאס הייסט, מע קאן אויף איהם ניט זאגען, ער זא׳ל זיין א רשע — חלילה! נאר גלאט א כלב שבכלבים...

איינמא׳ל — ס׳איז געווען שבת בייטאג — איז מרדכי־נתן דער נגיד געזעסען אין שטוב און געלערנט פרק; פלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין... מאקאר חאלאדנע! פריהער האט זיך אונזער נגיד אביסע׳ל ווי דערשראקען. פערוואונדערט: ווי קומט דער „אדון בפקדך" אהער פלוצים נאכ׳ן שלאף? נאכדעם האט ער איהם געמאכט זעהר א פריינדליך פנים און מיט א שמייכע׳ל געבעטען איהם זיצען, אויסגעטהאן דאס שבת׳דיגע היטע׳ל און געבליבען אין דער יארמעלקע און א געשריי געטהאן צום ווייב:

בלאטע! מאקאר פאוולאוויטש איז שוין לאנג אויף יענער זייט טיר, און מרדכי־נתן דער נגיד איז אוים מענש פאר האַרצ־וועהטיג און פאר גריזאַטע, טאַמער האָט ער טאקי געזאגט אַיין איבעריג וואַרט, דעָר רוח האָט איהם אַנגעטראַגען! און ווי אויף צו־לַהכעיס, קומט אַן טעמע־בייַלה און טשעפעט זיך צו צו איהם, ער זאָל איהר זאָגען, וואָס האָט דאָ געטהאַן דער „אַדון בפקדך"? וואָס איז ער אַזוי גיך אַוועק? און לַמאי האָט ער אַזא קלאַפּ געטהאַן מיט דער טהיר?

— געה פרעג איהם! — האָט איהר מרדכי־נתן געענטפערט מיט כעס.

— זעה נאָר, זעה, ווי ער איז דאָס אַביסעל אין כעס! אויף וועלכער זייט ביזט דו דאָס אויפגעשטאַנען היינט, און וואָס פאר א חלום האָט זיך דיך גע'חלום'ט?

— היפּטעל קרויט!!! — שרייט אוים מרדכי־נתן דער נגיד אויף אַזא קול, אז דאָס ווייב איז שיער ניט געפאַלען חלשות, און ער אַליין האָט זיך איבערגעשראַקען פאר זיין שטימע, און אויך די דיענסט, א שוואַרץ ווייבעל א ליטוועטשקע, איז אַריינגעלאָפען פון קיך, ניט טוידט, ניט לעבעריג, מיט א גוואַלד:

— א קלאַג צו אַייך! איהר האָט דאָך מיך איבערגעשראַקען אויף טוידט!

איז טעמע־בייַלה אַנגעפאַלען אויף איהר און צעלאָזט זיך מיט ביידע קולאַקעס, און מרדכי־נתן אויף זיי ביידע, און ס'האָט זיך אויסגעלאָזט מיט א סקאַנדאַל, וואָס ס'איז גאָר ניט כדאי דאָס צו בעשרייבען.

— די נאזעטען לייגען, ווי די הינט! — שרייט־אויס מרדכי־נתן.

— די נאזעטען שרייבען, אז ס'איז פארהאן א פראטאקאל. — פרובט זיך מאקאר איהם איבערשפארען. — איך האב אליין נע־לייענט, אז ס'איז פארהאן א פראטאקאל.

— שקר וכזב! — שרייט מרדכי־נתן אין איין קול אוו טריסעלט מיט דער יארמעלקע, אוו די פאות ציטערען.

— וואס איז שקר וכזב? — פרעגט איהם מאקאר, שוין רויט פאר כעס. — דאס, וואס איך דערצעהל דיר? צי דאס, וואס סע שטעהט אין פראטאקאל?

— אלסדינג איז שקר וכזב! אלסדינג! פון אנהויב ביז'ן סוף! ניט געשטויגען, ניט געפלויגען!

בשעת מעשה מאכט מרדכי־נתן מיט די הענד, מיט'ן פנים, מיט די אויגען, מיט די פאות אוו מיט אלע אברים אוו ציטערט אוש פאר כעס. מאקאר האט איהם קיינמאל ניט געזעהען אזוי אין כעס, אוו האט דערפון אפגעלערענט זיך א פשט, אז ניט אומזיסט איז דער איד אזוי אויפגעטראגען. די משמעות, אז ס'איז אמת די מעשה; אניט, וואס שרייט ער אזוי? וואס וואלט ער זיך אזוי? נאר איין עזות פון א אידען — זאגען אויף אלסדינג, וואס סע שטעהט געשריבען, אז ס'איז שקר וכזב! אוו מאקאר האלאדנע שטעהט אויף מיט גרויס גרימצארן, רוקט אן אויף זיך דאס היטעל מיט'ן קנעפעל אוו טהוט א זאג:

— פאר אזעלכע וועלטער וועסט דו האבען צו געדענקען!

אוו ער לאזט זיך געהן צו דער טהיר, אוו תיכף נאך איהם שטעהט אויף מרדכי־נתן אוו האט שוין חרטה אויף דער גאנצער מעשה אוו וויל איהם איבערבעטען. פערקערעוועט איהם צוריק, אוו ער לויפט איהם נאך:

— פאני!... וואשע וויסאקע־בלאהאראדיע!... מאקאר פאוולאוויטש!... מאקאר פאוולאוויטש!...

פון וואנען האָט זיך עס גענומען? וועט איז דער ערשטער, וואָס האָט ארויסגעלאָזט דעם דאָזיגען קלאַנג? — דאָס ווייסט מען ניט עד היום און מע וועט דאָס ניט ווייסען קיינמאָל, אייביג! דער היסטאָריקער, וואָס וועט זיך נעמען אמאָל בעשרייבען די געשיכטע פון די כתריליעווקער אידען, אז ער וועט קומען צו דעם שטיקל צייט, לייענען די אלע פאפיערען מיט די אלע בלעטער, וועט ער געווים בלייבען שטעהן פערטראכט מיט דער פערער אין האנד, זיינע מחשבות וועלען איהם פערטראגען ווייט־ווייט...

מע ווייסט ניט, ווי אזוי דאָס איז געוואָרען און פון וואנען דאָס האָט זיך גענומען, נאָר ס'איז ארויס אַ נייעס אין שטאָדט, אז מע גיהט אויף כתריליעווקע, דריי דערפער מיט א מאָל... און אין איין פריהמאָרגען איז געווען כתריליעווקע אויפגעשטאַנען ווי איין מענש, און מע האָט זיך גענומען פאקעווען, קינדער און בעטגעוואנט און שמאָטעס, דאָס גאנצע ביסל כתריליעווקער ארעמקייט, ראַטע־וועז ווי פון א שרפה און קלויבען זיך אין וועג אריין — וואוהין? וואוהין די אויגען וועלען טראָגען! בשעת מעשה האָבען מוטערס ארומגענומען זייערע ברעקלעך קינדער. צוגעטוליעט צו דער ברוסט און מיט טרערען אין די אויגען זיי געקושט און געהאלזט און געהאָלובעט, גלייך ווי עמיצער האָט זיי געוואלט חלילה אוועקנעמען, גלייך ווי עמיצער דארף זיי האָבען...

און כתריליעווקע האָט אנגעהויבען צו שליסען איין קלייט נאָך דער אנדערער, קוקענדיג איינס אויפ'ס אנדערע און בעהאלטענדיג זיך איינס פון דאָס אנדערע, און מע האָט זיך גאייליט, געחאפט איטליכער וואָס פריהער, וואָס גיכער. חוועדאר'ען האָט מען יענעם פריהמאָרגען שיער ניט צערישען אויף שטיקלעך. איטליכער האָט איהם גשלעפט צו זיך העלפען פאקעווען, אונטערגעדרוקט איהם פון אלע זייטען, אז קיינער זאל ניט זעהען, ווער א גריווינע און ווער א פיטאקעל. קיינמאָל איז חוועדאר נישט געווען נאָך אזא חשוב אין כתריליעווקע, ווי יענעם טאג, און קיינמאָל האָט נאָך חוועדאר אזוי ניט מאסף ממון געווען, ווי דעמאָלט, און מע האָט

קאפיטעל ח.

כתרילעווקע אַיילט זיך אין וועג אַריין.

פון דעמאָלט אָן האָט זיך אַנגעהויבען פּאַר כתרילעווקע א צייט פון צרות, יסורים און אומזיסטע פּחדים. קיינער האָט ניט פערשטאַנען וואָס איז די מעשה, וואָס מאַקאַר חאַלאַדנע איז געוואָרען נאָך א גרעסערער שונא־ישראל, ווי ער איז געווען. און פּאַר וואָס זעהט מען איהם ניט ביי׳ם נגיד אין קלייט? דער נגיד אַליין האָט זיך אַפּנים, געשעמט און אַראָפּגעשלונגען די מעשה, נישט דערצעהלט קיינעם, און מאַקאַר האָט געגראָבען ווי ווייט ער האָט געקאָנט. זיך גערייצט מיט די כתרילעווקער אידען, זיי אַנגעזאָגט אַלע מאָל א נייע בשורה, אז ניט לאַנג נאָך וועלען זיי דאָ געווען׳לטיגען, מע וועט ביי זיי נעמען דין וחשבון: פון וואַנען נעמט זיך צו זיי זייער גוטס? מענשען וואָס האַרעווען ניט, גראָבען ניט און זעען ניט און שניידען ניט, נאָר מע עסט פונ׳ם גרייטען — פּאַר וואָס קומט דאָס זיי? וכדומה אַזעלכע טענות, וואָס ער האָט זיך מיט זיי אַנגעלייענט אין דער גאַנצער „די פּאַהן". און פונקט אין יענער צייט האָט זיך איהם געטראָפען דער בזיון מיט האָפּקען, וואָס ער איז דורך איהר געשטרויכעלט געוואָרען, שיער ניט אַריין אין א גרויסען אומגליק, ווי מיר האָבען שוין דערמאָנט פּערבייגעהאַנדיג אין א פּריהערדיגען קאַפּיטעל. און אז נאָט האָט געהאָלפּען, מאַקאַר איז אַרויס פונ׳ם עסק ריין, האָט ער ערשט דעמאָלט אַנגעהויבען גראָבען אויף די כתרילעווקער אידען, זיי געגעבען אַנצוהערעניש, אז אַט־אַט וועט מען מיט זיי לערנען בלק, און גראָד דעמאָלט איז אַנגעקומען דאָס גוטע בריוועל פונ׳ם שוחט׳ם אייידעם, וואָס איז געאַנגען מיד ליד איבער דער גאַנצער שטאָדט, און זיידעל מיט זיינע „בלעטער" האָט אונטערגעגעבען היץ, געגאָסען בוימעהל אויפ׳ן פייער, און מעשיות זענען געגאַנגען איבער דער שטאָדט, אייניע שרעקליכער פון דער אנדערער, און ס׳איז ארויס א קלאַנג, אז דאָ אין כתרילעווקע וועט אין גיכען אויך זיין „דאָס אייגענע"...

זיך ארומקוקען, טאמער יאגט מען זיי נאך פון הינטען, טאמער בעט מען זיי חלילה צוריק...

שטיל איז געווארען אין כתרילעווקע, לעדיג, פוסט, ווי אויף א בית־עולם. ניט געבליבען קיין נפש. פון לעבעדיגע נפשות זענען געבליבען אין שטאדט נאר די ציעגען, דאס גאנצע אידישע פערמעגען אין כתרילעווקע, און האפקע די געשטופעלטע, און דער בעדער מיט דער בעדערין, און, להבדיל באלף אלפי הבדלות, דער אלטער רב רב יוזיפל.

איבער די דאזיגע אלע לעבעדיגע נפשות וועלען מיר רעדען פון איטליכען אין א בעזונדער קאפיטעל.

קאפיטעל ט.

לאזט זיך ארויין א ביכעל אין חקירת.

די געלעהרטע, וואס געבען זיך אפ מיט דער נאטור, וואס קוקען זיך צו און ווייסען די טבע פון יערען בעשעפענישן, פון איטליכעם גרעזעלע, ווייזען אויף מיט ראיות, אז קיין זאך אויף דער וועלט געהט נישט לאבוד, וועדר ניט פערפאלען, שטארבט ניט אוועק. אט דאס וואס מיר זאגען, למשל, אז דער בוים איז געוואכסען, די צווייגען האבען געבליהט, געגעבען אונז פירות; נאכדעם האבען מיר די פירות אפגעריסען און אויפגעגעסען, די צווייגען האבען אפגעבליהט, די בלעטלעך זענען אפגעפאלען, דעם בוים האבען מיר אויסגעהאקט, דאס האלץ האט זיך אויסגעהייצט — דאכט זיך, איין עק? אוים בוים? ניין, — זאגען די געלעהרטע — ס'איז נישט אזוי די מעשה! דער בוים, זאגען זיי, האט זיך נאר צעטיילט אויף זייגע יסודות; פון די פירות זאגען זיי, האבען מיר געהאט חיות, די בלעטער האבען מיר געשמעקט, דאס האלץ האט אונז געווארעמט, און דער בוים האט געלעבט, און מיר האבען געלעבט, און אז מיר זענען געשטארבען, האט מען אונזער קערפער אריינגעלעגט אין דער ערד אריין, און

איהם אזוי אַנגעשטאָפּט מיט געלט, ביז ער האָט א שפּיי געטהאָן: „נעחיי יאָמו סטאָ טשערטיוו אי אַרנאָ ווירמע!" — און איז אַוועק אַהין, וואו אַלע מאָל, און געמאַכט א שענע כוסה לכבוד די כתרילעווקער בעלי־בתים, וואָס פאָהרען אַוועק, און אז ער איז געוואָרען רעכט פּאַרטיג, האָט ער אַנגעהויבען ארבייטען, מאַכען מיט די קולאַקעס און שרייען, אז ס'איז שוין לאַנג צייט, מע זאָל פּטור ווערען פון די כתרילעווקער אידען — און, מעשה שטן, האָט בעראַמפּט דורכגעהן פּארבי האָמע מאַקאָר חאַלאַדנע מיט'ן אַרון דעם פּאָסטמייסטער און דערהערען, ווי חוועדאָר ארבייט מעשים אויף די אידען, האָבען זיך ביידע אדונים אָפּגעשטעלט און דערזעהען, אז די אידען פּאַקעווען זיך, גרייטען זיך עפּים זעהר שטאַרק אין וועג אריין, איז דאָס זיי געווען קשה, און זיי האָבען זיך גענומען ביידע נאָכקוקען: וואוהין לויפען דאָס די אידען?

דאָס נאָכקוקען פון די אדונים האָט אַנגעמאַכט נאָר א גרעסערע בהלה צווישען די אידען און מע האָט אַוועקגעוואָרפען דאָס פּאַקעווען זיך; חאַפּט דער רוח דאָס בעל־הבתישקייט! דאָס לעבען, דאָס לעבען איז טייערער!... און מע האָט אַפּגעדונגען וואו ס'איז געווען ערגיץ א פּוהרעלע, א פערדעלע, א פּאָר אכסען, און מע האָט זיך געלאָזט אין וועג אריין בעציטענס, און גיך־גיך, בחפזון, כמעט אזוי חאַפּענדיג, ווי בשעת מען איז אַרויסגעאַנגען פון מצרים.

פריהער פון אַלע זענען געפלויגען ווי די אַדלערם, געווייניגער, די כתרילעווקער בעלי־עגלות מיט די גרויסע בוידען און בייגלעך; דאָרט זענען געזעסען רב מרדכי־נתן דער נגיד מיט זיין גאַנצער משפּחה און די אַלע איבעריגע נגידים מיט זייערע משפּחות. נאָך זיי האָבען זיך געשלעפּט די גוויישע פּוהרלעך, אַנגעזעצט מיט ווייבער און מיט קינדער און מיט אַלע קראַנקע נפשות, און הינטען זענען געגאַנגען די מאַנסבילען, די געמיינע בעלי־בתים, דאָס וואָס סע ווערד אַנגערופען דער המון, נעבאָך עולה־רגל געווען מחילה צו פּוס, און געגאַנגען גיך, מורא געהאַט

דעם שוין לאנג איינגעפאלענעם פארקאן און פאשען זיך אויף דעם דאזיגען גראז, און ברענגען אהיים פולע אייטערם מיט מילך, און די ארעמע אידישע קינדער אין כתריליעווקע האבען וואס צו עסען, פון וואס צו ציהען כח. און ווער ווייסט, ווער די דאזיגע ציענען זענען? אפשר שטעקט אין זיי א נשמה פון א מענשען, און נאך פון א גאנץ נאהענטען מענשען? ווער ווייסט, ווי נאהענט עס זענען געבונדען צווישען זיך די דריי מינים: דאס אלטע כתריליעווקער בית־הקברות, די דאזיגע ציענען, וואס פאשען זיך דא, און טאקי זיי אליין, במחילת כבודם, איך מיין די כתריליעווקער אידען?

אויף אזא מין חקירה האט מיך ארויפגעטריבען דאס אויסזעהען פון די דאזיגע ציענען אין יענעם טאג, וואס די כתריליעווקער אידען זענען זיך צעלאפען און איבערגעלאזט אויף גאט'ס גענאד זייער גאנץ פערמענגען, זייערע ציענען.

אין דרויסען איז געווען נאך פסח, דער שניי איז שוין לאנג אראפ פון דער ערד, געלאזט דאס יונגע גרעזעלע זאל זיך שפראצען, ציהען צו דער וואַרעמער זונ און בענרינען און בעשיינען גאט'ס וועלט אין יעדען ארט, וואו מענשען לאזען דאס וואכסען. כתריליעווקע איז אבער — אוי וועה! — נישט קיין ארט פון פריש גראז און נישט קיין ארט פון שמעקענדיגע בוימער. כתריליעווקע איז אין ארט פון בלאטע, פון זאמד און פון פאראך און פון געדיכטער פער'עפוש'טער לופט, וואס מע קאן פון איהר דערוואַרגען וועדען, און פון נאך א סך אזעלכע גוטע ליעבע זאכען. גרין גראז קאנט איהר געפינען נאר סיידען אויפ'ן בית־עולם, און אהין האט דאס מיך מיין כח־הדמיון, מיין פאנטאזיע, אוועקגעטראגען אין יענעם טאג פון דער גרויסער בהלה, און דארט האב איך בעטראכט די גאנצע טשערעדע פערלאזטע, פער'יתום'טע ציענען, און עס האט מיר פערקלעהמט דאס הארץ, ווי אויף די ציענען נעבאך, אזוי אויך אויף די קליינע אידישע קינדער. וואס זענען נעבליבען דעם

מיר זענען זיך צעגאַנגען אויף יסודות; אויף אונזער קבר איז אויסגעוואַכסען א גרעזעלע, דאָס גרעזעלע האָט געגעסען די ציגע און בעקומען דערפון מילך, די מילך האָט געטרונקען דאָס קליינע קינד, געהאָט דערפון חיות, געוואַכסען, אויסגעוואַכסען, אַפּגעלעבט און געשטאַרבען, צעטיילט זיך וויעדער אויף יסודות, וויעדער א גרעזעלע, וויעדער ציגעלע, וויעדער מילך, וויעדער קליינע קינדער, און אזוי וויטער און וויטער, ביז עק וועלט.

איהר שטויסט זיך שוין מסתמא, וואוהין די חקירה געהט? דאָס געהט אויף די אַלטע צעוואַרפענע קברים פונ'ם אַלטען כתרי־לעווקער בית־הקברות פון כמה וכמה יאָהרען. די דאָזיגע קברים און די דאָזיגע ציגען און די דאָזיגע אידען אין כתרילעווקע — דאָס אַלסדינג איז אינאיינעם א מין קייט, וואָס קייטלט זיך פון א סך, א סך יאָהרען, און מי יודע, וויפיעל יאָהר עס וועט זיך נאָך אזוי קייטלען...

אויב איהר ווילט וויסען, וויפיעל יאָהר כתרילעווקע איז א אידישע שטאָדט, בעדאַרפט איהר נישט זוכען אין די אַלטע בלעטער פון דער היסטאָריע — איהר וועט זיי ניט געפינען. איהר דאַרפט זיך נאָר מטריח זיין אויפ'ן אַלטען כתרילעווקער בית־עולם און בעטראַכטען די אַלטע־אַלטע קברים מיט די אַלטע אַפּגערי־בענע מצבות, פּראָסטע הילצערנע מצבות, פּראָסטע גרויע שטיינער, וואָס שטעהען כורעים, אָנגעבויגען פון א סך א סך יאָהרען: וואו־ניט־וואו ווארפען זיך דורך אויף די שטיינער האַלב־אַפּגערי־בענע בלייבע אותיות: „דאָ ליגט בעהאַלטען א איד א רב, א צדיק אַזעלכער און אַזעלכער"; „דאָ ליגט בעהאַלטען א אשה צנועה און חכמה אַזעלכע און אַזעלכע". דאָס יאָהר איז שווער איבערצולייענען — נאָר מע פערשטעהט, אז ס'איז שוין לאַנג, וואָרום א סך מצבות זענען שוין לאַנג צעפאַלען, און א סך קברים זענען שוין לאַנג פערוואַכסען מיט גראָז, און ציגען, די כתרילעווקער ציגען, וואָס האָבען ניט וואָס צו עסען, שפּרינגען אַריבער

רעכטע צייט, וועט איהר גאָט אַליין זאָגען: „קום, שוין צייט אין גן־עדן אריין"...

און געווים אין גן־עדן אַריין — ס'איז נאָר קיין ספק ניט! וואָרום דעם גיהנם מיט'ן חבוט־הקבר מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאכען, וואָס וואָרטען אויף אונז דאָרטען, האָט שוין אונזער רב יוזיפיל, דאָנקען גאָט, איבערגעלעבט דאָ, אויף דער וועלט. נישטאָ איין צרה, איין שלאָק, איין פּורענויות, וואָס רב יוזיפיל האָט דאָס ניט פערזוכט פון דעם וואָס לעבט אייביג. דער וואָס לעבט אייביג האָט, אפּנים, געוואָלט אויספּרובען זיין געטרייען קנעכט רב יוזיפיל, האָט ער געהאַלטען אין איין שיטען אויף איהם צרות פון דער בריטער האַנד, כדומה למשל, ווי מע בעשיט א חתן מיט ניסלעך. איינס נאָכס אַנדערע האָט ער ביי איהם צוגענומען די קינדער, פריהער, געווויינטליך, גוט אָנגעמוטשעט זיי; נאָכדעם— דאָס ווייב פרומע־טעמע די רביצין, די צדיקת, וואָס זי איז געווען פאר איהם א געטרייע מאַמע; נאָכדעם האָט ער איהם צוגעבוי־גען אַביסעלע צו דער ערה, איהם מזכה געווען מיט שענע עטליכע קרענק אויף דער עלטער, איהם איבערגעלאָזט ווי אויפ'ן וואַסער, עלענד און אַרעם און שוואַך. און בכדי ער זאל פיהלען דעם אמת'ען טעם פון גיהנם, האָט ער אריינגענעבען א זין די כתרי־לעווקער אידען, זיי זאָלען קרוינען א נייעם רב, א יונגען רב, און איהם, דעם אַלטען רב יוזיפיל, זאל מען אויף דער עלטער בעטען מחילה און בעזעצען איהם ערגיץ ביי'ם בעדער מיט דער בעדערין, ער זאל דאָרטען דערלעבען דאָס איבעריגע ביסעל יאָהרען. דאָ האָט דער רבונו־של־עולם געקאָנט רעכענען פאָר זיכער, אז דער דאָזיגער רב יוזיפיל וועט שוין מסתמא נעווים זינדיגען מיט'ן מויל חאָטש, אזוי ווי איוב פאַרצייטען האָט זיך אויך געמענט־שעלט אזוי לאָנג, ביז ער האָט זיך ניט געקאָנט מעהר איינהאַלטען און פערשאַלטען זיך דאָס געביין.

נישט אזא מענש אַבער איז געווען אונזער אַלטער רב יוזיפיל. א סך, א סך זאכען איז רב יוזיפיל דערגאַנגען מיט זיין אייגענעם

טאג אהן אביסעל מילך. קוקענדיג אויף די ארעמע ציענע: ווי זיי שטעהען, מעלה־גרה'ן, מאכען מיט די בערדלעך, קוקען משונה־מאדנע נאריש־פערטראכט, האט זיך מיר אויסגעוויזען, אז זיי זאגען צו מיר: „פעטער! אפשר וויסט איהר, וואו זענען אונזערע בעלי־הבתים און בעלי־בית'טעם? צו וועלכע גוטע יאהר זענען זיי זיך צעלאפען?"...

איך לאז איבער דאס פעלד, דאס הייליגע ארט פון כתרי־לעווקע, און געה מיר דורך מיט אייך אין שטאדט ארויין, זהען די איבעריגע נפשות, וואס זענען איבערגעבליבען פון דער גרויסער בהלה אין כתרילעווקע.

דאס מיינט מען דעם בעדער מיט דער בעדערין און זייער קעסטל־קינד, דעם אלטען שוואכען רב רב יוזיפיל.

קאפיטל י.

שמועסט וועגען דעם רב רב יוזיפיל.

א סך מאל האב איך אייך דערמאנט און ארויסגעבראכט אין מיינע אמת'ע, ניט־אויסגעטראכטע מעשיות איינעם פון מיינע בעליעבטעסטע פארשוינען, דעם רב און דעם רבי'ן פון כתרילעווקע, רב יוזיפיל, און קיינמאל האב איך זיך ניט אפגעשטעלט אויף איהם, איך זאל אייך מיט איהם בעקענען, ווי עס נעהער צו זיין. איך וויים, אז ס'איז פון מיר א גרויסע עולה. לאם איך חאטש אט דא ממלא זיין דעם דאזיגען חסרון.

רב יוזיפיל איז אין אלטער מאן, א זקן און א קראנקער און פון תמיד אן ניט קיין איבעריגער נבר, א צעבראכענער גוף, דער־פאר אבער מיט א נשמה א גאנצע, א געזונדע און א ריינע; און דוקא אין דעם דאזיגען קראנקען גוף האט גאט אריינגעזעצט די דאזיגע תמיד־יונגע און שטענדיג־פרישע נשמה און אנגעזאגט איהר, זי זאל זיך האלטען, לאנג האלטען, ביז עס וועט קומען די

דערין, איז דאָרט פֿאַרהאַן איין אַלקערעל, וועט ער זיך קאָנען דאָרטען רוהיג זיצען און לערנען.

לערנען? סע רעדט זיך אַזוי: ווי קאָן שוין רב יוזיפיל לערנען, אַז די ראיה־איז איהם, ניט פֿאַר אייך געדאַכט, אַזוי געשלאָגען, אַז קוים וואָס ער זעהט די ליכטיגע שיין? פון דעסט־ווענען, האָט קיין יסורים ניט. א תלמיד־חכם, ווי אַלט ער זאָל ניט זיין, געפינט ער זיך איין ארבייט. קאָן ער ניט לערנען אינוועניג, לערנט ער א ו י ס ו ו ע נ י ג, זאָגט ער עפּים, דאָוועט ער, אַדער גלאָט אַזוי ער טראַכט. און טראַכטען איז דאָ פון וואָס! פון דער וועלט טראַכט דער אַלטער רב יוזיפיל, און פון דעם בורא פון דער וועלט, פון דעם בעשאַפער, וואָס ער איז גערעכט און אַלע זיינע ט ה ו ע כ צ ע ן זענען רעכט! און פון זיין פאָלק ישראל, וואָס ער שטראָפט דאָס, ווי א ליעב קינד, און פון אַלע איבעריגע פעלקער, און פון אַלע בעשעפענישען אויף דער ערד, פונ'ם גרעסטען ווי־זיטער ביז דער מינדעסטער מילב, ביז'ן קלענסטען וועדעמעל אונטער'ן שטיין, וואָס ער טהוט טהון שפּייזען מיט זיין ברייטער האנד. דערפון איז אָפּצולערנען א קל־וחומר: „מה־דאָך א מילב, א וועדעמעל אזוי, היינט לא כל־שכן שוין א מענש, און לא כל־שכן א איד!“... אזוי טראַכט זיך רב יוזיפיל און איז צופֿריעדען מיט גאָט און מיט דער וועלט און מיט'ן פאָלק ישראל און מיט זיך און מיט זיינע געדאנקען, וואָס ער זאָגט זיי ארוים ניט איין מאל גאנץ הויך, אַלע זאָלען הערען. און ווי אומערום, אזוי זענען אויך אין כתריל־עווקע פאַרהאַן מענשען חקרנים, גריבלער, וואָס האָבען ליעב פרעגען קשיות: פרובען זיי זיך אַביסעל אָפּ'לצ'עווען פון אַלטען רבי'ן און פרעגען איהם א קלאַץ־קשיא:

— איהר זאָגט, א מילב? א וועדעמעל, זאָגט איהר? ענטפֿערט זשע אונז, רבי, א תירוץ דערויף: ווי באַלד, אז דער אויבערשטער איז יא אזא גרויסער גאָט און א גוטער גאָט און א דערבאַרעמיגער גאָט, וואָס שפּייזט אפילו א וועדעמעל אונטער'ן

שכל. ער איז דערגאנגען מיט זיין אייגענעם שכל, אז אלע צרות און יסורים, וואס דער אויבערשטער האט איהם מזכה געווען, איז — איינם פון די צוויי: אדער דאס איז נאר א פרוב, איז אנשיקעניש פון זיין לעבען נאמען, איין אפקומעניש דא, אויף דער נאריישער זינדיגער וועלט, בכדי ער זאל דארטען בעקומען דערפאר זיין שכר בכפל כפלים, אדער ער האט דאס טאקי כשר פערדיענט: און טאמער נישט ער אליין פאר זיינע אייגענע זינד — איז פאר זיינע ארעמע זינדיגע ברידער, די קינדער ישראל, וואס זענען ערב איינם פאר'ס אנדערע און זענען מחויב אפקומען איינם פאר'ס אנדערע, ווי א מין ארטעל, למשל, וואס טאמער חאפט מען איינעם אין א גנבה, בעדארף לייגען דאס גאנצע ארטעל, איטליכער וועדליג אויף זיין חלק... אזוי איז רב יוזיפיל דער־גאנגען מיט זיין אייגענעם שכל, און האט זיך אויף זיין לעבענס־טאג קיינמאל נישט בעקלאגט, זיך אויסגעטהאן פון דער וועלט מיט אלע איהרע תענוגים, זי לחלוטין מבטל געווען מיט א שמיי־כעל פון א גרויסען, גרויסען פילאזאף, און דערמיט האט ער זיך געקויפט גרוים ליעבשאפט ביי די כתרילעווקער לייט, וואס חאטש ער איז שוין קיין רב ביי זיי ניט געווען, און די הכנסות, וואס האבען געהערט צו איהם, האט שוין צוגענומען דער נייער רב, פון דעסטוועגען האט ער געהאט דעם זעלבען כבוד וואס תמיד, דעם זעלבען אויבען־אן אין בית־המדרש, און אפילו דער נאמען „רבי" איז איהם אויך איבערגעבליבען, ווי פריהער. דער חסרון איז אבער געווען, וואס מיט'ן נאמען „רבי" אליין קאן מען נישט לעבען; דער גוף מאהנט זיך זיינם, וואס ס'ניט איז, אבי עפים אין מויל ארויין, צו דערהאלטען די נשמה... זענען די כתרילעווקער לייט געפאלען אויף א המצאה: אזוי ווי די כתרילעווקער באד איז דאך א קהל'שע באד, זאל די הכנסה פון דער באד גע־הערען צום אלטען רב, און דארטען טאקי זאל ער וואהנען. דאס הייסט, ניט אין באד גופא; נאר אזוי ווי ביי דער באד איז פאר־האן א שטיבעל, דארט וואו סע זיצט דער בעדער מיט דער בע־

אלע — דער פראסטער עולם, און מעהר פונ׳ם גאנצען עולם — דאס בעריהמטע פאלק, דער בעדער מיט דער בעדערין פון דער אלטער כתריאעווקער קהלשער באד, וואס פון זייערטוועגען שענקען מיר א בעזונדער קאפיטעל אין דער דאזיגער בעשרייבונג.

קאפיטעל יא.

אדם הראשון מיט חוה׳ן אין גן־עדן.

אויב עס האט א זין דאס, וואס שמעיה אדער פישעל קאעסטאנדענט — דער וואס שרייבט קארעספאנדענציעס אין אלע בלעטער און מע דרוקט זיי ניט — זאגט אויף דער כתריאעווקער באד, אז זי איז א גן־עדן־התחתון, דארף אייך נישט אויסווייזען אזוי ווילד דאס, וואס די כתריאעווקער ליצני־הדור האבען א נאמען געגעבען בערקע דעם בעדער א ד ם־ה ר א ש ו ן, און חוה די בעדערין האבען זיי געקרוינט מיט א צונעמעניש ד י מ ו ט ע ר ח ו ה. פון וואנען האט זיך גענומען דער דאזיגער נאמען — איז שווער צו זאגען. אפשר דערפאר, וואס די בעדערין האט געהייסען חוה, האט דער מאן איהרער שוין במילא געפאסט צו הייסען אדם? און אפשר דערפאר, ווייל דאס בעריהמטע פארעל האט זיך געפונען אינ׳ם דאזיגען גן־עדן פון כמה וכמה יאהרען, אפגעשיידעט פון דער גאנצער וועלט, און געלעבט ווי אין גן־עדן? צי אפשר דערפאר, ווייל די כתריאעווקער אידען און ווייבער האבען געהאט מעהר פון אלעמען די זכיה צו זעהען דאס דאזיגע פארעל אין דעם זעלבען קאסטיום, וואס אדם מיט חוה׳ן האבען געטראגען אין גן־עדן, איידער זיי האבען פערזוכט פונ׳ם עץ־הדעת? אזוי צי אזוי — דאס מוזען מיר מודה זיין, אז די כתריאעווקער ליצים זעצען־צו עמיצען א נאמען, איז ער ווי געבארען, ווי צוגעשניטען, אויפגענייהט, אויסגעפרעסט און אנגעמאסטען — און „פארניצט געזונט"! עס האט זיך אויסגעווייזען איטליכען בעזונדער, אז קיין אנדער נאמען קאנען זיי נאר ניט

שטיין, היינט למאי שפייזט ער ניט זיינע כתריליעווקער אידעלעך? שוין זשע זענען מיר קלענער פון א מיליב, קלענער נאך פונ'ם קליינעם ווערעמעל, וואם אונטער'ן שטיין?...

— וואם פאר א קינדער איהר זייט! — ענטפערט זיי דער אלטער מיט א שמייכעלע. — איך וועל אייך געבען א משל מיט א מלך. אשטייגער, שטעלט אייך פאר, דער מלך האט אייך גע־לאזט בעטען צו זיך אויף דער סעודה, זענט איהר געקומען אין פערשטען חדר און דערזעהן, אז אין פערשטען חדר איז עפים ניט אזוי גראם און ליכטיג, האט איהר גענומען און זיך אומגע־קערט צוריק. אזוי איז דאם אויך. איף פרעג נאר איין זאך: וואם פאר א וועלט האט פאר אייך דאם ביסעל יסורים און בזיונות דא אינ'ם ענגען פ ר ו ז ד ו ר, אינ'ם פערשטען חדר, אקענען יענעם גרויסען ט ר ק ל י ן, דעם שענעם רייכען פאלאץ פון עולם־הבא דארטען, וואו די וועלט זענען פון גין־גאלד, די ערד פון ריין זילבער און די שטיינער בריליאנטען? דארט, וואו דאם לעבען איז אייביג, דארט, וואו די נשמות פון די צדיקים זיצען אויבען־אן און טהוען זיך אן וואוילטאג און האבען הנאה פון דער לויטערקייט פון דער שכינה, און הקדוש־ברוך־הוא אליין באדיענט זיי, טראגט זיי אונטער אין גילדענע בעכערס דעם בעסטען ווייז און אויף גילדענע טעלערלעך די פיש פונ'ם ליתן מיט'ן פליש פונ'ם שור־הבר...

די לעצטע ווערטער, דאם הייסט: „וויין", „ליתן" און „שור־הבר" — דאם לענט שוין צו, געווייניטליך, רב יוזיפיל, ווי א צו־נאב פאר דעם פראסטען עולם, וואם ווי ניט ווייסען פון קיין רוחניות און פון קיין שכינה. א פראסטער איד דארף האבען א פראסט שטיקעל פיש, מיט א שטיקעל געבראטענם — און דאם איז אין כתריליעווקע איינע פון די זעהר זעלטענע זאכען, וואם נאר שבת און יום־טוב קאן מען זיך אזעלכעם פערגינען, און דאם — ניט אלע מאל. פאר אזעלכע ווייכע גוטע רעד האט מען ליעב אין כתריליעווקע דעם אלטען רב דאם חיות, און מעהר פון

זיין — אהן א באד קאן זיך א איד ניט בענעהן. אמת, קיין גרויסע גליקען קאן מען דערפון ניט מאכען, קאפיטאליסטן קאן מען ניט קלויבען, און קיין הייזער אייגענע קויפען אודאי נישט, וואהרום וואם צאהלט א כתרילעווקער איד, משטיינס געזאגט, אז ער קומט שוין ערב־שבת אין מרחץ אריין? היינט וויפיעל האלץ נעמט צו די באד, אז דער קעסעל בסך־הכל איז שוין אלט, און די שטיינער זענען צעפאלען, און די וועגד לייכטען זיך דורך, און פון דער סטעלי קאפעטס. יעדער קאפ, וואם פאלט אויפ'ן הויליען לייב פון די נאקעטע בעלי־בתים, טהוט א בריה, א ברען, ברענט אוים א שטיק פלייש, מע טהוט אזש א טאנץ־אונטער אן א מאך בשעת מעשה: „איך — אוי!" — ווי די רשעים אין גיהנם, בשעת מע טרייבט זיי אויף צענליהטע צוועקעס. און דער עולם לאזט אוים דאם ביטערע הארץ אויפ'ן בערער, שעלט איהם אן א פולען קאפ, און ער, דער בערער, טהוט זיך זיינס: גיסט וואסער אויפ'ן הייסען שטיין אוז וואהרשעט זיך אין באד ארויז: „איהר פארשטעהט א מעשה? אויסגעבויט א באד נאר פאר חמעלניצקעס צייטען אוז וויליען ס'זאל ניט קאפען!" און ער פערריבט אלע מאל מיט זיינע אייגענע הענד די אלטע באד, פערשטעקט די וועגד, פערלאטעט דעם דאך, שפארט איהם אונטער מיט איין אבאפעלעק אוז רייניגט אפט די מקוה, בכדי די כתרילעווקער חכמים זאלען זיך ניט וועהרט־לען אוז ניט זאגען קיין המצאות, אז זיי הערען דאהרטען זשאבעס קוואקען... אוז אדם הראשון שטעהט אויף גאנץ פריה, וועז גאט אליין שלאפט נאך, שלעפט מיט די געזונדע גראבע ידים איין עמער נאך איין עמער אוז זעצט בשעת מעשה גאנצע שטיקער תהלים אוים־וועניג מיט א ניגון, אוז דאם קול זיינס קלינגט, הילכט, לאזט זיך הער־רען פון דער באד ארוים אוז קיקעלט זיך מיט'ן ווינד איבער די ברע־גען פונ'ם טייך אוז וועהרט פערפאלען העט־וויים דאהרטען, אזש אויף יענער זייט טייך, וואו א פויגעל האט זיך פערקלויבען אויף א צווייגעל פון א בוים, שארעבט שטילערהייד, שאקעלט זיך אוז רייניגט דעם פיסק אוז טראכט מכח אנבייסען...

האבען. ווי אזוי דען זאל מען רופען א פֿאר־פאלק, וואס פער־
ברענגען אלע זייערע טעג און יאהרען דארטען, באדג־אראפֿ, העט־
וויט פון שטאדט ארויס, ווייט פון דער בעריהמטער כתרילעווקער
שטענדיגער בלאטע, סאמע ביי׳ם ברעג טייך, דאדט, וואו גרינע
ווערבעס שטעהען אנגעבויגען, קוקען־ארײַן אין וואסער אריין;
דאדט, וואו זומער־צייט הערט מען זשאבעס קוואקען, גראגערען
און פערגראגערען דעם קאפ? אזא ערטעל קאן מען טאקי אנדערש
ניט רופען ווי גן־עדן, און אזא פֿאר־פאלק, ווי דער בעדער מיט
דער בעדערין, זענען באמת אדם מיט חוה'ן אין דעם דאזיגען
גן־עדן, וואס זענען ווי בעשאפען געווארען איינס פֿאר דאס אנדערע
מששת ימי־בראשית: ער א הויכער, א געזונדער, א בריט־בײַ־
ניגער, איין אויסגעדינענטער סאלדאט מיט א קאלטענעוואטער
באדד, מיט א וואטאווע גלאנצענדיגע קאפאטע און מיט שטענדיג
אונטערגעבונדענע שטיוועל, און זי — א הויכע, א געזונדע, א
פעטע אידינע מיט א שוואַרץ גלאנצענדיג געשטופעלט פנים, נאר
מיט גוטע גרויע אויגען, מיט א קעסטעלדיגער פעטשיילע אויפ'ן
קאפ און מיט שטענדיג איין אונטערגעשטעקט קלײַדעל, וואס
ס'האבען זיך ארויסגעזוהעהען פון דעם א פֿאר גרויסע פים אין מאנס־
בילשע גרויסע שטיוועל. קיין זאך אויף דער וועלט האט דאס
פֿארל ניט געוואוסט, א חוץ דער באד. שטענדיג איז מען געווען
פערנומען נאר מיט דער באד: אדער מע הייצט די באד, אדער
מע רייניגט די באד, אדער מע פערריכט די באד — קיינמאל
זיצט מען ניט לעדיג, סיידען ביי נאכט, אז אלע פֿייערען ווערען
פערלאשען, דעמאלט זעצען זיך עווען אדם מיט חוה'ן איבער א
טעפעל קארטאפלים און מע פערקלויבט זיך ווינטער אויפ'ן אויוועז
און זומער אין דרויסען ביי דער פֿריזבע, און קיינעם, קיינעם איז
אין כתרילעווקע ניט אזוי גוט, ווי דעם דאזיגען פֿארל. קיינער,
קיינער האט ניט אזא שטענדיגע פערזארגטע פרנסה, ווי אדם מיט
חוה'ן. אז קיין ראטע צאהלען בעדארף מען ניט, און קונים איז
מען קיינמאל ניט זשערנע, וואַרום ווי ארעם די שטאדט זאל ניט

במילא אויפגעשטאנען, שוין לאנג אפגעגאסען נעגעל־וואסער און געגומען זיך צו עבודת־הבורא, און ער „זאגט" שוין... וואס ער זאגט — וווייסט נישט חוה אקוראט, נאר אז ער זאגט, איז א מחיה צו הערען! איטליכס וואָרט ממש צעגעהט זיך אין אלע אברים! און זי טראגט איהם אונטער מיט גרויס דרך־ארץ א טעפעל צי־קאריע, הייסע און געשמאקע, און סע זעצט א פארע, און סע שמעקט טעם גן־עדן.

קאפיטעל יב.

דער רב רב יוזיפיל חאט א גוט עלטער.

די המצאה, אז דער אלטער רב רב יוזיפיל זאל לעבען פון דער פרנסה פון דער כתריעלעווקער קהל'שער באד, איז געווען איינע פון יענע גליקליכע המצאות, וואס נאר אין כתריעלעווקע קאן מען פאלען אויף אזא גלייכער זאך. בערקע דער בעדער, אדער אדם הראשון, וואס האט אויף זיין אייגענעם חשבון, אייי־געגטליך, בעראַרפט על־פי כתב בעהייצען מיט'ן האלץ פון דער באד אויף דעם בית־המדרש, להבדיל, האט סאי ווי סאי געלאזט פרוירען די בעלי־בתים א גאנץ ווינטער, געפונען אלע מאל איין אנדער תירוץ: דער פראסט איז צו גרויס, דאס האלץ איז נאס, א טומאן אין דרויסען, וכדומה אזעלכע פזמונות, וואס ניט גע־שטויגען, ניט געפלויגען — לאז ער חאטש אויסהאלטען רב יוזיפיל דעם רב אויף דער עלטער, מען איז איהם שוין מוחל דאס בית־המדרש! און וואס דארף, משטיינס געזאגט, איין אלטער איד, און א רב, ובפרט נאך אזא איד, און אזא רב, ווי רב יוזיפיל, וואס אפילו אין די גוטע יאהרען איז ביי איהם אלסדינג געווען גוט? די רביצין אליין, פרומע־טעמע עליה השלום, פלעגט דערצעהלען אויף איהר מאן, אויף רב יוזיפלען, אז ס'איז ביי איהם אלסדינג רעכט. וועז, למשל, מע גיט איהם עסען הייסע קויהלען, עסט ער; ער בריהט זיך, נאר ער עסט. אזא מין מפונק איז דאס

און אינוועניג אין שטיבעל, וואס ביי דער באד, איז נאך שטאק־פינסטער. דארט זיצט חוה די בעדערין איבער א שנויץ און פערריכט דעם „רבינ׳ס" גרעט, וואס זי אליין טאקי האט דאס איהם נעכטען אויסגעוואשען. פערלאטעט וואו ערגיץ א ריס און נייהט־צו וואו מע דארף א קנעפל, דער „רבי" זאל האבען וואס אנצוטהון, אז ער וועט אויפשטעהן פונ׳ם שלאף.

פונ׳ם שלאף? משטיינס געזאגט, דאס שלאפען וואס דער אלטער רב יוזיפיל שלאפט, אז אט ניט לאנג האט ער אפגעפראווט חצות און אקארשט, ווי מע זעהט ניט, חאפט ער זיך אויף, גיסט־אפ נעגעל־וואסער און נעמט זיך צו עבודת־הבורא, הויבט אן „זאגען"... וואס זאגען — ווייסט זי נישט אקוראט, נאר אז ער זאגט, איז א מחיה צו הערען! איטליכם ווארט ממש צעגעהט זיך אין אלע אברים!

און די בעדערין שטעהט־אויף פאוואלינקע, געהט אויף די שפיץ פינגער, נעמט זיך שטילערהייד צו דער מולטער, אויסמאכען די חלה אויף שבת.

— קוקאריקו! — ציהט־אויס א ווייסער האהן מיט רויט־ליכע פליגלעז, שפרינגט־אראפ צוליעב דעם טאקי פון די באנ־טענעס גלייך אויף דער שוועל, מיינט, אז ער האט דא געטהאן עמיצען מי יודע וואס פאר א טובה דערמיט, וואס ער האט אויפ־געוועקט דעם עולם צו דער ארבייט.

— א קיש אין דער ערד אריין! — מאכט צו איהם חוה און טרייבט איהם דורך מיט בזיונות און שיט איהם אפ מיט ווער־טער. — קיש־קיש צו אלדי שוואַרצע יאהר! צי מע דארף, צי מע דארף ניט, ער ווייסט נאר קוקאריקו! וואַרט־וואַרט, וועסט זיך נאך אביסעל ביי מיר אונטערהאדעווען, וועל איך דיך אוועקטרא־גען צום שוחט, וועט דיר שוין זיין א קוקאריקו! וועסט שוין ביי מיר קוקאריקען!

די דאזיגע אלע דבורים, וואס חוה איז מכבד דעם האהן דעם עזות־פנים, זענען אבער ארויסגעוואַרפען: דער „רבי" איז שוין

אין איין טאָג. און אַלסדינג, וואָס זיי האָבען פון איהם געהערט, איז ביי זיי געווען אַ נייעס. ער האָט אויסגעזוכן ביי זיי אין די אויגען, ווי אַ מענש, וואָס איז נאָר־וואָס געקומען צו פאָהרען פון זעהר אַ וויטער מדינה און דערצעהלט זיך אַן אַזעלכע חדושים, וואָס מע האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט, און אפילו נישט געזעהען אין חלום. מיט אַפענע מיילער און מיט האַרצקלאַפענישׂ פלעגט דאָס דאָזיגע פאָרעל זיצען ווינטער ביי דער לעזשאַנקע, און זומער אין דרויסען אויף דער פריזבע, און קוקען אויפ'ן „רבי'ן" און האַר־כען, ווי דער „רבי" רעדט פון רוחניות, דערצעהלט חדושים פון גאָט, פון מענשען דאָ אויף דער וועלט, און פון מלאכים דאָרט אויף יענער וועלט, פון דער ערד און פון אַלע בעשעפענישען וואָס אויף דער ערד, און פונ'ם הימעל מיט דער זון מיט דער לבנה מיט די שטערען און מיט די אַלע איבעריגע גלגלים. און ניט איין מאָל פלעגט זיך אויסווייזען אַדם הראשונ'ען מיט חוה'ן, זיצענדיג אין דרויסען ביי דער באָד אין די וואַרעמע ליכטיגע זומער־נעכט, אַז דער דאָזיגער זקן, מיט דעם איינגעבויגענעם רוקען, מיט דעם קליינעם ווייסען בערדעל און מיט די גוטע, גוטע אויגען, איז אַליין עפּים אַ מין רוחניות, וואָס אָט הויבט זיך עס אויף פון דער ערד און הויבט אַן שוועבען אין דער לופטען, שוועבט אזוי לאַנג, ביז סע ווערד פערשוואונדען דאָרטען ערגיץ, צווישען די גלגלים... און זיי אַליין פיהלען אויך, ווי עס ציהט זיי עפּים אַהין אַרויף, צו יענע ווייסע פאַסמעם און צו יענע קליינע שטע־רענדלעך; צו די נשמות, וואָס בלאָנזען דאָרט אַרום און גע־פינען ניט קיין רוה...

גאָט וויסט, אויב ס'איז נאָך עמיצען אויף דער גאַנצער וועלט נעווען אזוי גוט, ווי אונזער פאָרעל אַדם מיט חוה'ן אין גן־עדן, און אויב עמיצער נאָך האָט געהאָט אזא גליקליך עלטער, ווי דאָ, ביי זיי אין גן־עדן, האָט געהאָט דער אַלטער רב רב יוזיפיל פון כתרילעווקע.

געווען. היינט בפרט נאָך איצט אויף דער עלטער! איין זאָך איז נאָר שלעכט: ס'וועט איהם זיין ביי זיי אַביסעל ענגליך. איז דאָ איין עצה: אַדם מיט חוה'ן קאָנען גאָנץ פיין שלאָפען אין באָד, און „דער רבי" אין שטוב. די באָד מיט דער שטוב איז במילא איין שטוב, שטעהען אונטער איין דאָך. נאָך א מעלה האָט די באָד, וואָס ווינטער איז דאָרטען ווארעם, טאָקי ווי אין א גן־עדן. אמת, די דאָזיגע מעלה איז א מעלה נאָר ווינטער, און קומט זומער — ווערד פון דער מעלה א חסרון. ס'איז אַזוי היים, אז ניט נאָר אין באָד — אין שטוב קאָן מען צעגאַנגען ווערען פאָר היץ. איז אַבער פאַרהאַן איין אַנדער עצה: שלאָפט מען אין דרויסען. זומער אין דרויסען איז דאָך טויזענד מאָל בעסער ווי אין שטוב, ובפרט נאָך דאָ, ביי'ם ברעג טייך, איז דאָך טאָקי א גן־עדן. אמת די דאָזיגע מעלה האָט אין זיך אויך א שטיקעל חסרון, וואָס איבער די זשאַבעס איז דאָ, ביי'ם ברעג טייך, אונ־מעגליך צו שלאָפען. איז דער תירוץ: למאי אין שטוב? אין שטוב ביי זיי איז דען ניטאָ קיין זשאַבעס? עס האָט זיך דען ניט־געטראָפען חוה דער בערערין וויפיעל מאָל, אז זשאַבעס זאָלען איהר שפרינגען גליך אין פנים אַריין אַדער פון בעט, אַדער פון דער דייזשע, אַדער גאָר פון אויוועז אַרויס?... בקיצור, מע האָט דעם „רבי'ן" בעלענט אין שטוב, און אַדם מיט חוה'ן האָבען זיך בע־זעצט אין גן־עדן, דאָס הייסט אין באָד, און האָבען אַכטונג גע־געבען אויפ'ן „רבי'ן", ס'זאָל איהם דאָ זיין גוט, ער זאָל האָבען אַלסדינג צו דער צייט, דאָס עסען צו דער צייט און דאָס טרינקען צו דער צייט. און מיט דער צייט זענען זיי צו איהם געוואָרען שטאַרק צוגעבונדען, ליעב געקריגען, אזוי ווי עפים איין איי־גענעם.

נערופען האָט זיי דער אַלטער רב יוזיפל „קינדערלעך", און זיי איהם — „רבי". און ניט אומזיסט, ווארום זיי האָבען אויף זייער גאַנצען לעבען ביז אַהער ניט געהערט אזוי פיעל תורה, וויפיעל זיי האָבען זיך אַנגעהערט דאָ פונ'ם אַלטען רב רב יוזיפל

תחילת האָט רב יוזיפיל גאָר ניט געוואָלט גלויבען, אַז ס'זאָל זיין אמת: זיי לויפען? וואָס הייסט, זיי לויפען? נאָכדעם האָט ער געמוסען דאָס יאָמשאָווע שטעקעל מיט דער אויסגעבויגענער בלעבענער גאָלקע, וואָס איז שוין אָלט אפשר אַזוי פיעל, וויפיעל ער איז דָּב אין כתרילעווקע, און האָט זיך מטריח געווען מיט זיין עלטער אין שטאָדט אַריין, און האָט נאָך געפונען עטליכע אידען קלויבען זיך אין וועג אַריין, האָט ער זיי אָפּגעשטעלט, און מיט א זים שמייכעל האָט ער געמוסען זיי שטראָפען, זאָגען מוסר.

עטליכע איבערגעבליבענע אידען האָבען אים אויסגעהערט מיט זעהר א טיעפען זיפץ און געזאָגט מיט א ביטער שמייכעל:

— יאָ, איהר זענט זעהר גערעכט, נאָר פון דעסטוועגען, רבי, זעצט זיך און פאָהרט אויף מיט אונז! פאָלגט אונז, רבי, פאָהרט מיט אונז, און וואָס גיכער!

— פאָהרען? וואוהין? צו וואָס? צוליעב וועמען?

אָבער אָלע זיינע רעד זענען געווען אומזיסט אַרויסגעוואָרפען, וואָרום די עטליכע איבערגעבליבענע אידען זענען שוין אויך געווען לאַנג פון יענער זייט שטאָדט.

געקומען אהיים אין גן־עדן, מיין איך: צום בעדער מיט דער בעדערין אין באָד אַריין, האָט ער געטראָפען אָדם מיט חוה'ן שטאַרק פערזאָרגט, כמעט אין טרערען, און ער רופט זיך אָן צו זיי:

— וואָס זענט איהר, קינדערלעך, אַזוי פאַרצאָרעמט?

— סטייטש, מאכען זיי צו איהם, איהר ווייסט דען ניט. וואָס עם טהוט זיך? דָּא איז נאָר וואָס געווען האָפקע?

— וואָסער האָפקע?

— האָפקע די ערלית'טע, די וואָס פאַרלעשט די ליכט שבת. דערצעהלט זי זיך אָן אַוועלכע מורא'דינע זאכען, וואָס די האָר שטעלען זיך קאָפויר!

און אָדם מיט חוה'ן דערצעהלען איהם ביידע אינאייניעם, חאָפען איינס פֿאָר דאָס אַנדערע, די אָלע מורא'דיגע זאכען, וואָס האָפקע דערצעהלט זיך אָן וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. און

קאפיטעל יג.

כמעט דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבען איז רב יוזיפּול אין כעס.

הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אַז קיין אייביגע זאַך זאָל ניט זיין אויף דער ערד; און שטענדיג גוט — דאָס טאָר ניט זיין קיינעם ניט, אין ערגיץ ניט! פֿארהאַן א שטן מקטרג, וואָס מישט זיך אַריין, שטעהט ביי אונז שטענדיג הינטער די פּליציעס און היט אונז די נשמה, גיט אַכטונג, מיר זאָלען חלילה נישט פערגעסען אַן גאָט... דער דאָזיגער שטן האָט זיך אַרייגעמישט אויך אַהער, אין דעם גן־ערן, וואָס מיר האָבען אויבען בעשריבען, און האָט שיער־שיער ניט אַרויסגעטריבען פון דאָנען אַדם מיט חוה'ן, און מיט זיי אינאיינעם — נעבאָך דעם אַלטען עלענדען זקן; שיער־שיער ניט חרוב געמאַכט דאָס נעסט, שיער־שיער ניט פערשטעהרט דאָס גליק אויף אייביג.

דאָס איז געווען דעמאָלט, וועז חוה די בעדערין איז געקומען פונ'ם מאַרק, געוואָלט קויפען פישלעך — איז ניט געווען, געוואָלט קויפען קאַרטאָפּלים — איז ניט געווען, א בינטעל ציבעלקעלעך — איז ניט געווען, נישט געווען קיין לעבעדיגער נפש. פּרי־הער האָט זי גערעכענט, אפשר איז זי צו־פּריה אַרויסגעגאַנגען אין מאַרק? האָט זי א ביסעל צוגעווארט. דערזעהן, אַז ס'איז שוין גרויסער טאָג, און אין מאַרק — איהר זאָלט זאָגען א משוגענער הונד! וואו־ניט־וואו זעהט זי אידען לויפען, פּאַקעווען זיך, קלויבען זיך אין וועג אַריין. וואָס איז די מעשה? מע לויפט! וואוהין לויפט מען? אין דער וועלט אַריין!...

און ביז חוה איז געקומען אַהיים און איבערגעגעבען דאָס אַדם הראשונ'ען, און ביז אַדם הראשון האָט דאָס איבערגענעבען דעם „רבי'ן", איז שוין העכער א האַלבע שטאָדט געווען אויף יענער זייט בית־עולם.

קאפיטעל יד.

צוויי שטעדט בעגעגענען זיך און צעפאַהרען זיך מיט גאַרניט—און א סוף.

געשניטען האָט זיך דער עולם אויף דעם טראַקט, וואָס געהט קיין מאַזעפעווקע, אין דער סביבה פון יעהופּעץ, און דער ערשטער פונקט אויף אפּצושטעלען זיך איז געווען קאָזאַדאַיעווקע, אויך א אידישע שטאָדט, וואָס איז בעוואוסט מיט איהרע בעריהמטע ציגלען, וואָס דער נאָמען אליין בעווייזט שוין דערויף. קאָזאַדאַיעווקער ציגלען מעלקען זיך גאָר אַנדערש און זענען אָפּגעשיידט פון די כתריליעווקער ציגלען מיט זייערע הערנער, דאָס הייסט דערמיט, וואָס זיי האָבען ניט קיין הערנער. אויפן אָרט פון הערנער איז ביי זיי עפּים א מאַדנע צאַצקע פון פּאַרעמט, א מין של־ראש להבדיל, און זיי זענען בטבע זעהר פּלאַחעניסטע, געלאָסען הייסט דאָס און נאָריש, א סך מעהר ווי די כתריליעווקער ציגלען. א קאָזאַדאַיעווקער ציגל קאָמט איהר בעגענענען אין מיטען גאָס, איהר ווייזען א ביסעל שטרוי און זאָגען איהר: קאָז־קאָז־קאָז! — שטעלט זי זיך אַנידער, צענעמט די פיסלעך, חאָטש נעמט מעלקט זי אויס...

אויף די אידען, להבדיל, זענען דאָרטען גאָר נישט די אידען. וואָס אין כתריליעווקע. דאָס הייסט, די אידען זענען דאָרטען די זעלביגע אידען, וואָס דא, מיט די זעלביגע נשמות, מיט די זעלביגע מאָגענס, און אפילו די זעלביגע אָרעמע לייט, וואָס יענע. דער גאַנצער חלוק איז נאָר אינ'ם „ברוך־שאָמר", דאָס הייסט, וואָס די כתריליעווקער אידען זאָגען אינ'ם דאָוונען פריהער „הודו" און נאָכדעם „ברוך־שאָמר", און די קאָזאַדאַיעווקער אידען זאָגען, פערקעהרט, פריהער „ברוך־שאָמר" און ערשט נאָכדעם „הודו". דאָכט זיך, וואָס איז, אייגענטליך, די נפקא־מינה: דאָס פריהער, יענץ פריהער? סאי ווי סאי א תפילה פון גאָט. ניין, זאָגט דאָס ניט! אין אמאָליגע גוטע יאָהרען, אז די כתריליעווקער און קאָזאַדאַיעווקער אידען האָבען געהאָט פּרנסה בכבוד

רב יוזיפיל דער רב זיצט אַנגעשפּאַרט אויפֿן שטעקעז אוז האַרכט, האַרכט מיט קאָפּ. ער זיצט אוז טראַכט אוז ענטפֿערעז ענטפֿערט ער גאָר ניט. אוז נאָכדעם הויבט ער אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך אַרום פוז אַלע זייטעז, לענט־אַוועק נעבעז זיך דאָס אַלטע יאָמ־שאָווע שטעקעל, טהוט אויס דאָס היטעל אוז בלייבט אין דער יאַרמעלקע, אוז רופט זיך אַז צו אַדם מיט חוה'ן:

— הערט זשע אויס, קינדערלעך, וואָס איך וועל אייך זאָגעז, אַז דאָס אַלסדינג, וואָס איהר דערצעהלט אַט־דאָ, איז דאָס אַלץ פּוסטע זאַכעז, ניט וועדטה קיין שמעק־טאַבעקע! הנה זייט ווי־סעז, אַז לאָ ינום ולא יישז שומר ישראל, גאָט שלאָפּט ניט. איך וועל אייך דערצעהלעז א משל מיט א מלך. אמאל איז געווען א מלך...

— וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך? איהר הערט בעסער, וואָס האַפּקע דערצעהלט זיך אַז! — אַזוי חאַפּט זיך אַרויס אַדם הראשון אוז האָט באַלד חרטה: ער פיהלט, אַז ס'איז גראָבלעך, זעהר גראָבלעך פוז זיין זייט. נאָר פערריכטעז האָט ער שוין ניט געקאָנט: רב יוזיפיל האָט זיך אָפּגעקערעוועט פוז איהם, זיך אַנ־געטהאָן אין טלית ותפלין, געזומעז א ספר, דאָס אַלטע יאָמשאָווע שטעקעל נעבעז זיך, אוז זיך אַוועקגעזעצט ביי'ם טיש אויבעז־אַז, ווי א מלך בשעת מלחמה, אַנגעוואָפּענט פוז קאָפּ ביז פיס, אוז געקוקט מיט גרויס גדלות, ווי אייגער רעדט:

— אַנו, לאָז, אַשטייגער, עמיצער פֿרובעז צוטרעטעז אַהער?...

אוז פוז זיינע אַלטע שוואַרצע אויגעז אוז פוז זיינע אַלטע גרויע האָר האָט אַרויסגעקוקט אַזוי פיעל גבורה אוז רוהיגקייט, אַז אַדם מיט חוה'ן האָבעז זיך געפיהלט, אַז נישקשה — זיי האָבעז אויף וועמעז זיך אַנצושפּאַרעז.

עס מיט פּעטש און אויסגעלאָזט מיט מסירות און מיט יאָבעדעם און מיט גראָבענישׂ און מיט בענראָבענישׂ — די וועלט האָט מיט זיי דעמאָלט געהאַט צו טהון, ווילד־פרעמדע האָבען זיך אריינ־געמישט אין זייערע משפּטים, געמאַכט חוזק פון זיי מיט זייערע אידישע מנהגים אוּן פּוֹסטע געגנ, זיי געגעבען אַ שענעם נאָמען „פּאָנאָטיקער". בקיצור, ס'איז געווען פע, חולשי חלשות!

אמת, יענע נארישע נאָר גליקליכע יאָהרען זענען שוין לאָנג אַוועק, און גאָט ווייסט, אויב זיי וועלען זיך אמאָל אומקעהרען; אמת, עס האָט זיי אַלעמען אַזוי פערדרעהט דעם קאָפּ, אַז זיי האָבען גרעסערע מכות פון „הודו" מיט'ן „ברוך־שאָמר"; נאָר די שנאה צווישען די כתרי־לעווקער מיט די קאָזאַדאַיעווקער איז פּערבליבען אַ שנאה, וואָס מיט'ן שכל קאָן מען זי ניט געבען יענעם צו פערשטעהן בשום אופן... געה, אשטייגער, געב צו פערשטעהן דעם שכל, פּאָר וואָס, למשל, אַז אַ קליין שייגעצל אין כתרי־לעווקע, אַז סע דערזעהט אַ אידען, מוז דאָס חאָפּען דאָס היטעל אין די צייהן און אַנהויבען טרייסלען דאָס אהין און אהער און זינגען בשעת מעשה אַ ליערעל: „זשיד זשיד! חאַלאַמיד! זאהוביוו טשערעוויק! אַ יא שאָוו! טאַי נאָשאָוו! טאַי פּידניאָוו! טאַי פּישאָוו!" אדער פערקעהרט, געהט זייט אַ חכם און גיט צו פערשטעהן דעם שכל, פון וואָנען נעמט זיך דאָס, אשטייגער, וואָס ביי אַ כתרי־לעווקער אידען, וויבאַלד ער רעדט פון ניט קיין אידען, אזוי הויבט ער אָן אויסנוצען וויפיעל ער האָט לשון־קודש־וערטער: „געב דעם ערל אין די ידים אַ צנצנת יי"ש, נאָר ניט מלא, מיט אַ שטיקעל לחם, וואָרום ער האָט נאָך היינט נאָר ניט גע'אכל'ט, און זיי איהם משלם צוויי זהובים, און לאָז ער הלכ'ענען, נאָר געב אכטונג מיט די עינים, ער זאָל עפּים ניט לקח'ענען"... דאָס זענען פון די זאכען, וואָס פערשטעהן מיט'ן שכל קאָן מען דאָס ניט, מע בעדאַרף עס פיהלען.... נאָר מיר קעהרען זיך אום צו די רתרי־לעווקער און קאָזאַדאַיעווקער אידען.

און ס'איז זיי אפגענאנגען, ווי מע זאגט, נאר קאפוועהטיג, האט זיך פאר דעם „ברוך־שאמר" מיט דעם „הודו" געגאסען בלוט. עם האט זיך וויפיעל מאל געמאכט, אז א קאזאדאיעווקער איז געקומען קיין כתריל־עווקע אין בית־המדרש אריין דאוונען, און דער חזן האט זיך אוועקגעשטעלט צום עמוד, אנגערוקט דעם טלית, זיך צעשאקעלט און א זאג געטהאן מיט א ניגון:

— הודו לה' קראו בשמו...

האט זיך דער קאזאדאיעווקער צעלאזט אויף דער הויבער אקטאווע:

— ברוך שאמר והיה העולם!

און פערקעהרט, אז א כתריל־עווקער איז נעקומען קיין קאזא־דאיעווקע אין שוהל אריין, און דער חזן האט זיך פער'דבקה'ט. נאר־וואס פערמאכט די אויגען, אויפגעהויבען דעם קולאק און אנגעהויבען דעם „ברוך־שאמר והיה העולם", האט זיך דער כתרי־ל־עווקער צעלאזט אויפ'ן געלענקעל:

— הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילו—ו—ו—ו—חיו!

דער „הודו" אליין איז פאר די קאזאדאיעווקער ניט געווען אזוי פריקרע נאך, ווי דער „עלילותיו", וואס דער כתריל־עווקער האט אויסנעצויגען אפשר אויף אנדערהאלבען קלאפטער. ממה נפשך, ווילסט זאגען „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו"? — שטעל זיך אוועק און זאג דיר דארטען אפ: „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו". צו וועלכע גוטע יאהר נוצט דאס דיר, אז' דו זאלסט אזוי אויסציהען אויף א קול דעם „עלילו—ו—ו—ו—ותיו"? טהוסט דו דאך עם, אפנים, אויף צו־להכעים? איז ווי באלד דו ביזט אזא צו־להכעים'ניק, קומט דיר פעטש! און מע האט איהם דעמאלט אריינגעלעגט וויפיעל ס'איז אין איהם אריין, און עס האט זיך אנגעהויבען צוויששען די כתריל־עווקער און קאזאדאיעווקער אידען א שנאה און געצויגען זיך לאנגע־לאנגע יאהרען. אנגעהויבען האט זיך

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : פון וואַנען־זשע ווייסט איהר, אַז מיר — ניט?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : אָט אַזוי זשע רעדט. וואוהין־זשע לויפען דאָס אידען?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואוהין לויפט איהר?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : מיר? מיר לויפען... צו אייה.

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : און מיר צו אייך.

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : וואָס וועט איהר טהון ביי אונז?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : דאָס אייגענע, וואָס איהר ביי אונז.

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : הערסט! וואָס זשע דאַרפען מיר לויפען צו אייך און איהר צו אונז?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : בכדי, אפנים, מיר זאָלען זיך בייטען מיט די ערטער?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : וועלט־ערטלעך אויף א זייט! איהר זאָגט אונז בעסער דעם שכל: וואָס לויפט איהר?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואָס לויפט איהר?...

. . . . . .

. . . . . .

ערשט אָט־דאָ, אַז די צוויי שטעדט האָבען זיך צערעטט, זיך רעכט בעטראַכט איינס דאָס אַנדערע און אַנגעקוקט זיך אַקוראט ווי עס געהר צו זיין, מיט זייטיגע אויגען, האָבען זיי ארויסגעזעהען, וואָס פאר א פּנים זיי האָבען...

— געזעהען אַביסעל? זיך צעלאָזט! מע לויפט! וואָס לויפט מען? וואוהין לויפט מען? א לויפענייש אויף זיי!

און מע האָט אַנגעהויבען ווישען די אויגען, ווייגען און קרעכצען:

— אַז אַך און אַז וועה איז צו אונז אַלעמען, אויף וואָס מיר זענען איבערגעקומען!

און מע האָט זיך צערעטט, אַנגערעדט ווי די פויקען, זיך אויסגערעדט דאָס האַרץ... און נאָכדעם האָט מען זיך געגעבען

פֿאַרהאַן אויפֿכע מאַמענטען אינ׳ם מענשענ׳ס לעבען, וואָס אַלסדינג ווערד פערגעסען, אַלסדינג ווערד אָפּגעמאַכט, גלייך ווי גאָר ניט געווען; און ס׳איז א גליק, וואָס עס איז אזוי. אָנים. וואָלט די וועלט קיין קיום ניט געהאַט! נאָנץ גלייך האָבען אונזערע חכמים מתקן געווען, אז ערב יום־כּפּור, בשעת מלקות שלאָגען, איז מען זיך איינס דאָס אַנדערע מוחל.

אויך די שנאה פון די כּתרי׳לעווקער מיט די קאָזאַדאַיעווקער, אז זיי האָבען זיך בעגעגענט אין וועג אין אזא שען שטיקעל ציים פון בהלות און לויפענים, איז מיט א מאָל אַוועקגעפֿלויגען, ווי מיט׳ן ווינד און מיט׳ן רויך — אוים שנאה! און בעגעגענט האָט זיך כּתרי׳לעווקע מיט קאָזאַדאַיעווקע פונקט אויף דער מיט־וועג, אין פעלד, ניט ווייט פון יענעם אָרט, וואו ס׳איז אמאָל געשטאַנען א אידישע קרעטשמע, וואָס מען האָט זי גערופען „די דעמבענע", און וואָס האָט איבער׳ן מאַנאָפּאָל געמוזט צומאַכען זיך. עס האָט אַיהר גאָר ניט געהאָלפען!

אז כּתרי׳לעווקע מיט קאָזאַדאַיעווקע האָבען זיך בעגעגענט, האָבען זיי זיך ביידע אָפּגעשטעלט, און ס׳איז צווישען די צוויי פאָרגעקומען אזא מין געשפּרעך:

כ ת ר י ׳ל ע ו ו ק ע: וואוהין פאָהרען דאָס, אשטייגער, אידען?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע: וואוהין פאָהרט איהר?

כ ת ר י ׳ל ע ו ו ק ע: מיר? מיר פאָהרען גלאָט אזוי, איטלעכער מכח זיין עסק, פּא דיעלו הייסט עס...

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע: א נאָנצע שטאָרט פאָהרט מכח עסק?

כ ת ר י ׳ל ע ו ו ק ע: וואָס זענט איהר? ניט קיין נאָנצע שטאָרט?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע: מיר זענען עפּים אַנדערש; מיר פאָהרען ניט — מיר לויפען.

אויסגעטרייסעלט

נעשריבען אין יאהר 1902.

Sonnel

די הענד, מע האָט זיך נאָנץ פיין אָפּגעזענענט און צעקושט זיך נאָר פרײַנדלעך, ווי אמת'ע נוטע פרײַנד, ווי מחותנים, וואָס האָבען זיך נאָר־וואָס משדך געווען, אָדער ווי מאָן און ווײַב, וואָס האָבען זיך נע'נט און צוריק געגומען זיך, און מע האָט אויסגע'בטל'ט אַלע בייזע וויסטע חלומות אויף די שונאים'ס קעפּ, און מע האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנדערע, אַז דערמיט זאָל מען שוין אָפּקומען, נעזאָנט מיט א ביטערען געלעכטער: „יהי רצון"... און מע האָט א וואונק געטהאָן צו די ערלים, זיי זאָלען מוחל זיין פערקערעווען די פערדלעך צוריק.

און די צוויי שטעדט זענען זיך צעפאָהרען צוריק אויף זייערע ערטער: כתרילעווקע קיין כתרילעווקע, קאָזאָדאָיעווקע קיין קאָזאָדאָיעווקע. שטיל, אָהן ווערטער, האָט מען זיך אַריינגע'־גנב'עט צו זיך אָהיים, ווי די פויגעלער, איטליכער אין זיין נעסט אַריין. שטיל, אָהן ווערטער, האָט זיך איטליכער געגומען צו זיין אַרבייט, און נאָר לאַנג נאָכדעם פלעגט מען איבער'חזר'ען, איבערערען, דערמאָנען זיך נאָך א מאָל פון דער שענער בהלה, וואָס ס'איז אויף זיי געווען. און בכדי די שפּטערדיגע דורות, אונזערע קינדס־קינדער, זאָלען אויך וועגען דעם וויסען, האָבען מיר זיך מטריח געווען בעשרייבען די דאָזיגע שענע עפּאָפּעע אין אונזער פּראָסטער אידישער שפּראַך און אַרויסגעבען זי בעזונדער אין א ביכעל, ס'זאָל בלייבען נאָך אונז א זכר אויף דור־דורות.

אויסגעטרייסעלט

— שאַט! — רופט זיך אָן א איד מיט קייַלעכיגע אויגען, ווי ביי אייַן אָכס, וואָס איז געזעסען די גאַנצע צייט אין ווינקעל ביי'ם פענסטער און האָט געוויכערט און געהערט מעשיות פון גנבות, גזילות, עקספּראָפּריאַציעס. — אַט וועל איך אייך דערצעהלען א שענס, אויך מיט א גנבה, וואָס האָט זיך פאַרלאָפען ביי אונז, און דוקא אין בית־המדרש האָט זיך דאָס געטראָפען, און נאָך יום־כּפּור דערצו! איהר מעגט דאָס האָרכען.

אונזער שטעדטעל כתריַלעווקע, — איך בין אַליין א כתריַלעווקער — איז א קליין שטעדטעל און אייַן אַרעמס, קיין גנבים איז ביי אונז נישטאָ. מע גנבה'ט נישט, ס'איז נישטאָ ביי וועמען צו גנבה'נען, און ס'איז נישטאָ וואָס צו גנבה'נען, און אַהין אַלעמען איז דאָך גלאַט א איד קיין גנב נישט. דאָס הייסט, א איד איז אפילו יאָ א גנב, נאָר נישט אזא גנב, וואָס זאָל קריכען דורך א פענסטער, אַדער גאָר מיט א מעסער יענעם קויַלען. דרעהען, אויסדרעהען, אַרײַנדרעהען, פאַרדרעהען און אַפּדרעהען יענעם דעם קאָפּ — דאָס מהכתיתי; אָבער נישט קריכען יענעם אין קעשענע אַריין, מע זאָל איהם חאָפּען פּאָר דער האַנד און מע זאָל איהם נאָכדעם באַדאַרפען פיהרען מיט א געלער לאַטקע אויף דער פּליי־צע — דאָס פּאַסט פּאָר איוואַן זלאַדי, אָבער נישט פּאָר קיין אידען... שטעלט אייך פּאָר, האָט זיך ביי אונז אין כתריַלעווקע געטראָפען א גנבה, און נאָך וואָס א גנבה — אַכצעהן הונדערט קאַרבען אין איין קלאַפּ!

דער איד מיט די קיילעכינע אויגען שטעלט זיך אפּ, בעטראכט דעם עולם, וואס פּאר איין איינדרוק עס האט נעמאכט אויף אונז זיין וויץ, און דערצעהלט ווייטער.

— קיצור־הדבר, אונזער אורח האט זיך באזעצט אויבען־אן און האט געבעטען ביי׳ם שמש א שטענדער. אנגעבוינען זיך אי־בער׳ן שטענדער, האט זיך אונזער אורח צו כל־נדרי אנגעטהאן אין טלית און אין קיטעל און האט זיך אוועקגעשטעלט דאוונען, האט ער גדאוועט און גדאוועט, די גאנצע צייט נעשטאנען אויף די פיס, זיך נישט צונעזעצט — פון צולעגען זיך שמועסט מען נישט! — ער איז נישט אפּגעטראטען פונ׳ם שטענדער אויף קיין מינוט, דער ליטוואק, סיידען דעמאלט, וועז מע האט באדארפט זיך שטעלען שמונה־עשרה אדער פאלען כורעים... אפּפאסטען אזא טאג און אויסשטעהן אויף די פיס, זיך נישט צוזעצען אפילו — דאס קאן נאר א ליטוואק!... ערשט נאכ׳ן לעצטען בלאז, אז ס׳איז נע־קומען צום וואכעדיגען מעריב, און חיים־חנא דער מלמד (דער מעריב קומט חיים־חנא דעם מלמד פון קדמונים) האט זיך אנגע־הויבען ציקלען: „המערי־י־ב ערבים!" — פלוצים הערט זיך א געשריי: „גוואלד! גוואלד! גוואלד!"... מע טהוט א קוק — דער אורח ליגט אויף דער ערד און חלש׳ט. מע גיסט איהם אפּ מיט וואסער, מע מינטערט איהם אפּ — ער חלש׳ט ווייטער. וואס איז די מעשה? א שענע מעשה. ער האט געהאט מיט זיך, דער ליטוואק היימסט דאס, אבצעהנהונדערט קארבען, האט ער מורא געהאט, זאגט ער, זיי איבערצולאזען אויף דער אכסניה — א ווער־טעלע אויסצורעדען אבצעהנהונדערט קארבען! וועמען פאר־טרויט מען אזא מטמון מיט געלט אין א פרעמדער שטאדט? האל־טען זיי ביי זיך אין קעשענע אום יום־כפור איז עפּעס אויך נישט קיין פּלאן. האט ער זיך מיישב געווען, זאגט ער, און האט זיי אריינגערוקט שטיל־ערהייך אין שטענדער אריין — א ליטוואק קאן! אצינד פּארשטעהט איהר שוין, פּאר וואס ער איז נישט אפּגעטרא־טען פונ׳ם שטענדער אויף קיין מינוט?... נאר בשעת שמונה־

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, עם קומט צו פאהרען צו אונז אין שטאדט אריין איין אורח, עפּיס א איד א פאדראטשיק פון דער ליטא, פונקט אום ערב יום־כפּור פאר מנחה, שטעלט זיך אפּ. געווייגטליך, אויף איין אכסניה, לענט־אפּ דעם קלומעק און לאזט זיך געהן גלייך אין שוהל אריין און טרעפט אין אלטען בית־המדרש. געקומען אין בית־המדרש צו מנחה, טרעפט ער די נבאים ביי דער שיסעל. — „שלום עליכם!" — „עליכם שלום". — „פון וואנען איז א איד?" — „פון דער ליטא". — „מה שמכם?" — „וואס איז אייער באבע'ס דאגה?" — „איהר זענט דאך געקומען אין א שוהל". — „וואוהין דען זאל איך געהן?" — „וויל איהר מסתמא ביי אונז דאווענען?" — „א ברירה האב איך? וואס דען זאל איך טהון?" — „גיט־זשע עפּיס אין שיסעל אריין". — „וואס דען, אומזיסט וועל איך דאווענען?"

קיצור־הדבר, אונזער אורח נעמט ארויס דריי זילבערנע קאר־בען און גיט אין דער שיסעל אריין, און א חוץ דעם — אינ'ם חזנ'ס טעלער א קארב, דעם רב א קארב, אויף דער תלמוד־תורה א קארב. אין צדקה־טעלער א חצי פוינעל, א חוץ וואס ער האט צעטיילט די ארעמע לייט, וואס ביי דער שהיר, — זיי זענען פארהאן ביי אונז, קיין עין־הרע, אזוי פיעל, אז מע זאל זיך וועלען צולאזען צו זיי, באדארף מען צעטיילען רויטשילד'ס פארמעגען.

דערזעהען אזא מין אורח, האט מען דאך איהם מסתמא אפּ־געטראטען א שטאדט פאמע אין מזרח־וואנט. אי, וואו האט מען גענומען א שטאדט, אז אלע שטערט זענען פארנומען? איז קיין קשיא נישט. למאי וואו נעמט זיך איין ארט, אז סע מאכט זיך א שמחה, א חתונה, אדער א ברית, אלע זיצען שוין ארום טיש, פלוצים ווערד א גערודער, — וואס איז? דער נגיד איז נעקומען! קוועטשט מען זיך אזוי לאנג, ביז מע מאכט איין ארט פונ'ם נגיד'ס וועגען. קוועטשען זיך איז א אידישע זאך; אז קיינער קוועטשט זיי נישט, קוועטשען זיי זיך אליין...

פון קינדער, אזא אוצר מיט געלט, און ווען? אין אזא הייליגען טאג, ווי יום־כפור, און אפשר נאך צו נעילה, — אזא מעשה איז דאך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט! סע גלויבט זיך מיר נארנישט, אז סָ׳קאן געמאהלט זיין אזא זאך, סע קאן נישט זיין בשום ענין ואופן! און אפשר, א קשיא אויף א מעשה, אידען זענען נעבאך זשעדנע א קערבל, ובפרט נאך אזא איין אוצר, אבצעהנהונדערט קארבען, דער יצר־הרע רחמנא ליצלן איז געווג גרויס, טאמער איז עמיצער פון אונז געשטרויכעלט געווארען, באשערט געווען עמיצען נעבאך איין אומגליק, טהון אזא איין עבירה אין אזא טאג, באדארפען מיר זעהען די זאך חוקר ודורש זיין, דער־גרונטעווען זיך ביז'ן שורש. הימעל און ערד האבען געשווארען, אז דער אמת מוז ארויף ווי בוימעהל אויפ'ן וואסער. על כן, זאגט ער, באדארפען מיר זיך באזוכען איינם דאם אנדערע, באזוכען, באטאפען, טרייסלען אלע קעשענעם, פונ'ם ערשטען בעל־הבית, זאגט ער, ביז'ן שמש, נישט דורכלאזען קיינעם נישט. נאט, אידען, טרייסלט מיך!

אזוי האט זיך אפגעזאגט אונזער רב, רב יוזיפיל, און האט זיך דער ערשטער צענארטעלט די קאפאטע און איבערגעקעהרט אלע קעשענעם אויף דער לינקער זייט. און, אויף איהם קוקענדיג, האבען אלע בעלי־בתים זיך צענארטעלט און אויסגעקעהרט די קעשענעם, און מע האט ענומען באזוכען און באטאפען און טרייסלען איינם דאם אנדערע, אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען, איז ער געווארען אלערליי געשטאלטען און האט אנגעהויבען טענה'ען, ערשטענס, אז דער אורח איז א שווינדלער, ס'איז א מאניפארעג פון א ליטוואק, מע האט ביי איהם קיינער קיין געלט נישט ג'גנבה'ט, שקר וכזב, — איהר זעהט נישט, אז ס'איז א געמאכטע זאך?...

האט דער עולם אנגעהויבען ליארעמען נאך שטארקער: סטייטש, בעלי־בתים האבען זיך געלאזט באזוכען, פאר וואס זאל מען לייזער־

עשרה שטעהן אַרער בעת כורעים פאַלען האָט, אפנים, דאָס געלט עמיצער ארויסגעלאָקט'ענט.

קיצור־הדבר, ער גוואַלדעוועט, ער ווייגט, ער לעגט־אייז די וועלט: וואָס וועט ער איצטער טהון אהן געלט? ס'איז, זאגט ער, פרעמד געלט, ס'איז נישט זיינס, ער איז נאר א כישוף פון א קאנטאר, א איד איין ארעמאן, זאגט ער, און א מטופל ביי קינדער, — עס קומט דאָך איהם איצטער, זאגט ער, נאר נעמען און אריינווארפען זיך אין וואסער אריין, אדער אויפהענגען זיך, זאגט ער, אט דא אין שוהל פאר אלעמען אין די אויגען!!...

דערהערט אזעלכע דבורים, איז דער גאנצער עולם געבליבען שטעהן ווי געלעהמט, נאר פארגעסען, אז ס'איז נאך א תענית און מע באדארף געהן אהיים גיכער זיך אפפאסטען. ס'איז אונז געווען א בזיון פאר'ן אורח, א חרפה, א בושה פאר זיך אליין: אזא גנבה, אכצעהן הונדערט קארבען! און וואו? אין בית־המדרש, אינ'ם אלטען כתריעווקער בית־המדרש! און וועז? יום־כפור! אזא מעשה איז ניט געהערט געווארען אין דער וועלט!

— שמש! פארשליים די טהיר! — אזוי האָט געגעבען א בעפעהל אונזער רב. מיר האבען אונזער אייגענם א רב, הייסט ער רב יוזיפיל, איין אמת'ער איין עהרליכער איד, א כשר'ער, אפילו נישט אזא איבערגעשפיצטער, נאר א מזג־טוב, א מענטש אהן א גאל. ער האָט אין זיך אמאל אזעלכע איינפאלען, וואס איהר וועט דערויף קיינמאל נישט פאלען, איהר זאלט זיין מיט אכצעהן קעפ! פארשלאסען די טהיר פונ'ם בית־המדרש, רופט זיך אן רב יוזיפיל דער רב צום גאנצען עולם, און אליין איז ער בלאס, ווי די וואנט, די הענט ציטערען איהם און די אויגען ברענען:

— שמעו נא, רבותים, הערט צו, אידען, ס'איז א מיאוס'ע מעשה! אזא מעשה איז נאך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט, אז ביי אונז, אין כתריעווקע, זאל זיך געפינען אזא בעל־עבירה'ניק, אזא פושע־ישראל, וואס זאל האבען א פאטעפאלנעסט צונעמען ביי א פרעמדען מענטשען, נעבאך א מאטע

רב יוזיפיל אליין האט אויך איהם געזאגט, אז ער מעג זיין א רב בכל תפוצות ישראל... און פון די אלע היינטיגע זאכען שמועסט מען נישט. איהר קאנט פארשטעהן, ביי אונז איז פארהאן איינער א גאנצער חקרן, זיידעל רב שעיה'ס, א רעכטער משוגע'נער, איז ער א הונט אקעגען לייזער־יוסל'ען! היינט זיין שפיעלען איז שאד פארמאגט נישט די גאנצע וועלט! אז מע שמועסט א גערעטענער!

אודאי האט די שטאדט מקנא געווען אונזער נגיד אויך אזא תכשיט, חאטש אפילו דער עולם האט געשמועסט, אז דער תכשיט איז געחאפט אויך דער מעשה. דהיינו? ס'איז נישט געפעלען דער עולם, וואס ער איז צו קלוג (וואס צו — איז איבערינג) און איז צו פיעל אייז ענין ביי זיך, א גוטער ברודער מיט איטליכען באזונדער, זאפאני־בראטא מיט'ן קלענסטען פונ'ם קלענסטען, עס מעג זיין א בחור, עס מעג זיין א מיידעל, עס מעג זיין איין אשת־איש... היינט איז נישט געפעלען דאס ארומגעהן זיינס — פארטראכט. קומט אין שוהל אריין שפעטער פון אלעמען, טהוט אז דעם טלית און קוקט אין „באר־מים־חיים", אדער אין „אבן־עזרא" אריין, די יארמעלקע פון יענער זייט, און דאוונען נישט א לעק! מע זאל עפים זהן אויף איהם שלעכטס האט מען נישט געזעהען גאר נישט, נאר געמורמעלט האט מען, אז קיין גרויסער יראה־שמים איז ער נישט — א מענטש מיט אלע מעלות קאן נישט זיין!

כך הוה. אז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען און מע האט אים גענומען צום בחור, וואס איז די מעשה, וואס ער לאזט זיך נישט באזוכען — דאס איז דאך שוין א סימן, אז דאס געלט איז ביי איהם! מאכט ער: לאז מען איהם געבען א שבועה דאורייתא, לאז מען איהם שניידען, בראקען, בראטען, ברענען, אבי נישט מריסל'ען די קעשענעס! דא איז שוין אונזער רב יוזיפיל, חאטש ער איז א מענטש אהן א גאל, אויך ארוים פון די כלים און האט זיך צעשריגען אויף איהם:

— דו אזעלכער און אזעלכער! ביזט דאך וועדטה, מע זאל דיך ווייס איך וואס! סטייטש, דו זעהסט, סע צאפט זיך אידען

יוסל'ען אויסמיידען? נישטא קיין מיוחסים! „באזוכען! באזוכען!" — האָט געשריגען דער גאנצער עולם.

לייזער־יוסיל האָט דערזעהן, אז ס'איז שלעכט, האָט ער אנגעהויבען בעטען זיך רחמים, מיט טרערען אויף די אויגען, מע זאל איהם נישט באזוכען. ער האָט זיך געשוואָרען מיט כל השבועות, ער זאל אזוי ריין זיין פון שלעכטס, ווי ער איז ריין פון דער גנבה, נאָר וואָס דען? ס'איז איהם א בזיון, זאגט ער, ער בעט, מע זאל רחמנות האָבען אויף זייַנע יונגע יאָהרען און מע זאל איהם נישט אָנטהון דעם בזיון, מע זאל איהם נישט באזוכען. „טהוט מיר, זאגט ער, וואָס איהר ווילט, נאָר טרייסלען זאלט איהר מיך נישט!" ווי געפעלט אייך אזא ימח־שמו'ניק? ווי מיינט איהר, אשטייגער, מע האָט איהם עפּים געהערט? געלעגט כבוד?...

נאָר שאָט! איך האָב אייך גאָר פארגעסען דערצעהלען: ווער איז דער לייזער־יוסיל. דער דאָזיגער לייזער־יוסיל איז אלייַן נישט קיין כתרילעווקער, ער איז גאָר אליין פון אלדי שווארצע יאָהר, נאָר ער שטעהט איין ביי אונז אין כתרילעווקע פאָר איין איידעם. דאָס האָט איהם אונזער נגיד אויסגעקראָצט פון ערגיץ, זיך באָריהמט, אז ער האָט דערטאָפּט איין אבן־טוב, געהאָנדעלט א מציאה פאָר זיין טאָכטער, טויזענד בלאָט גמרא אויף אויסוועניג, און א בעל־תנ"ך, און א בעל־לשון־קודש, און א בעל־חשבון, תשבורה מיט אלגעברע, און א כתבא־רבא, הכלל מיט אלע זיבעצעהן מעלות! געבראָכט צו פיהרען די צאָצקע, איז מען געגאנגען קוקען אויף חדושים: וואָס האָט דאָ דער נגיד איינגעהאנדעלט פאָר א מציאה. מילא, אזוי א קוק טהון אויף איהם, איז נאָר נישט, א יונגערמאן א זכר, נישט קיין מיאוס'ער יונגערמאן, נאָר די נאָז אביסעל צו א לאנגליכע, אויגען ברענענדיגע, ווי צוויי קויהל פייער, און א מויל — פּער און שוועבעל! מע האָט זיך געמוסען מיט איהם פאָרהערען א בלאָט גמרא, א קאָפּיטעל פסוק, א שטיקעל רמב"ם, דאָס, ינעץ — אש להבה! ער איז קלאָר, דער הונט, אומעטום, ווי א גוי אין אשרי, וואו מע טהוט איהם א חאָפּ, איז ער אין דערהיים!

— וואס הייסט וואסער גאלט? די אכצעהנהונדערט...
— א־א־א? — ציהט ער אויס. — די אכצעהנהונדערט? פארפאלען.
— פארפאלען?
— פאר — פא — לען !!!

בלוט, אלע זענען מוחל אויפן בזיון און לאזען זיך באזוכען, ווילסט דו זיין א יוצא מן הכלל? ! ממה־נפשך, אדער זיי זיך מורה און געב־אפּ דאס געלט, אדער ווייז די קעשענע ! דו שפּיעלסט זיך מיט, קיין עין־הרע, איין עדה אידען? מע וועט דאך דיר דא איך וויים אליין נישט וואס !

קיצור־הדבר, דער עולם האט איהם געזומען, דעם שענעם בחור, מע האט איהם אנידערגעלאזט מיט גוואלד און מע האט איהם געזומען באזוכען און באטאפּען, טרייסלען אלע קעשענעס, און מע האט ביי איהם אויסגעטרייסלט... אנו, טרעפט וואס? אפּ־געגריזעטע ביינער פון א פערטל עוף און א פּאר טוץ נאך גאר פרישע קערלעך פון נאר־וואס אויפּגעגעסענע פלוימען ! איהר פּארשטעהט, וואס פּאר א חן דאס האט געהאט, אז מע האט אויס־געטרייסלט ביי אונזער תכשיט דעם דאזיגען אוצר?... איהר פּארשטעהט, וואס פּאר א פּנים ער האט געהאט, און דער שוועהר זיינער, דער נגיד, און דער רב נעבאך?... אונזער רב יוזיפל האט זיך פּאר בזיון אפּגעקעהרט אין א זייט, נישט געקאנט קוקען גלייך אין די אויגען אריין. און אז דער עולם איז נאכדעם געגאנגען פון בית־המדרש אהיים אפּפּאסטען זיך, האט מען נישט אויפּגע־הערט צו דערצעהלען פונ'ם אוצר, וואס מע האט אויסגעטרייסלט ביי'ם תכשיט און מע האט זיך געקאטשעט פּאר גלעלעכטער ! נאר איין רב יוזיפל איז געגאנגען איינער אליין, ארומגעלאזט דעם קאפּ, פּארזאָרגט און פּארצאָרעגט, נישט געקאנט קוקען קיינעם אין די אויגען אריין, גלייך ווי מע וואלט דאס אויסגעטרייסלט ביי איהם אליין...

דער איד האט, ווייזט אוים, געענדיגט זיין געשיכטע, וואָרום ער האט זיך געזומען צוריק צום רויבערע.

— נו, און דאס געלט? — האבען מיר איהם א פרעג גע־נעבען אלע אין איין קול.

— וואסער געלט? — מאכט צו אונז דער איד תמ'עוואטע און בלאזט דעם רויך.

די נאַלדשפינערס

נעשריבען אין יאהר 1909.

די גאָלדשפּינערס

א קורצער אריינפאָרר.

די „גאָלדשפּינערס" — פּרעגט זיי עפּים גריינגערס, ווי אַזוי שפּינט מען דאָס גאָלד? דאָס האָט מען זיי נאָר אַזא נאָמען גע־געבען אין כתרי־לעווקע מחמת קנאה; מען איז זיי מקנא, פּער־שטהעט איהר מיך, וואָס זיי זענען גרויסע פּערדיענער. דאָס הייסט, קבצנים זענען זיי, ניט פּאָר אייך געדאַכט, גלייך מיט אַלע כתרי־לעווקער אַרעמע־לייט, נאָר אַז עס קומט פּורים, פּערדיענען זיי שטיקער מיט גאָלד. דער אויבערשטער האָט זיי געבענשט אַלע פּון זיין בריטער האַנד, יעדען מיט א בעזונדער טאַלאַנט, און מען־שען מיט טאַלאַנט איז די וועלט מקנא. דאָס איז שוין אַזוי אַלט, ווי די וועלט איז אַלט. מיר ווילען זיך דעריבער נאָר ניט אָפּשטע־לען אָפּילו אויף א מינוט און נעהמען אַריבער גלייך צו אונזערע בעשרייבונגען.

א.

דער קאָפּ פון די גאָלדשפּינערס: נפתלי מיט די פּיס.

נפתלי מיט די פּיס איז א איד מיט סכנות־לאַנגע פּיס, וואָס הויבען זיך אַן ביי איהם כמעט פון דעם האַלז. קיין מענש איז ניט אימשטאַנד מיט נפתלי'ן צו געהן און ניט בלייבען פון הינטען;

Somol

דער וועט פערשטעהן, אז די רעליע פון ממוכן איז זעהר א וויכ־טיגע רעליע. אויף ממוכנ'ען, קאָן מען זאָגען, שטעהט דאָס גאנ־צע שפּיעל. דאָרף מען אריינרופען ושתי'ן, זי זאל קומען פאר'ן קעניג אחשורוש א נאקעטע, ווי די מאמע האָט זי געהאָט, — איז ממוכן. דאָרף זיך דער קעניג האלטען איין עצה, וואָס טהוט מען מיט ושתי'ן, וואָס זי ווי׳ל נישט געהן קיין נאקעטע, — איז ממוכן. דאָרף זיך מרדכי דורכרעדען דיפלאָמאטיש מיט אסתר'ען, — איז ממוכן. הכלל — ממוכן דא, ממוכן דארט, ממוכן אוז ממוכן! אוז איהר בעדאַרפט זעהן, ווי אונזער ממוכן ארבייט מיט די פים. אט האָט איהר אייך א ביישפּיעל:

עס עפענט זיך אויף די טיר אוז עס קומען אריין די פּורים־שפּיעלער מיט'ן ברייטען „גוט יום־טוב". נאטירליך, בלייבען אלע אקטיאָרען שטעהן האָרט ביי די וועגד, מיט די הענד ארָאָפּ; נאר איין ממוכן טרעט־ארויס מיט די לאנגע פים, מיט א שוועדד אין דער האָנד אוז מיט א פאפּיערענעם ספאָדיק אויפ'ן קאָפּ, א שפּאָן אהער, א שפּאָן צוריק — אוז שיט מיט גראָמען, ווי פוז א ראָזשעק (בסוד דאָרף מען אייך אויסזאָגען, אז די אלע גראָמען, וואָס איהר בעגעגענט אט דא, געהערען טאקי צו ממוכנ'ען, דאָס הייסט, נפתלי מיט די פים האָט זיי אליין אויסגעטראכט פון זיין קאָפּ):

„איך, ממוכן, דער הויפּמייסטער,
פונ'ם קלוגען קעניג אחשורוש
דער שטאלמייסטער,
בין געשיקט צו ושתי'ן דער קעניגון,
זי זאל זיך פאר די געסט טוז טאָן פּארנייגון
א נאקעטע, א באַרוויסע, ווי ביי'ם זיידען
אדם הראשון אין גן־ערז.
אריין, אריין, אריין,
מלכה ושתי דו מיין!"

רייסט זיך אפּ פון דער וואנד די מלכה ושתי (בערעל פאנ־פאטש) אוז ענטפערט איהם אפּ אויף מיט גראָמען, אוז אויף

ניט מחמת דער גאנג איז ביי איהם אזא גיכער, נאר ווייל דער שפּאז איז א בריטער. אט, דאכט זיך, זעהט איהר איהם אויף דער זייט גאס. איהר טהוט זיך א ריהר — אהא, ער איז שוין אויף יענער זייט. די דאזיגע פּים — דאס איז נפתלי'ס קאפּיטאל, זיינע כלי־זין, זיינע ברויט־געבער. בקיצור, נפתלי איז א איד א מעקלער.

קומט צו פאהרען א פּריץ קיין כתרילעווקע איין מאל איז א יובל, דערשמעקט נפתלי, אז א פּריץ איז געקומען, טהוען איהם א טראג די פּים אויף דער אכסניא: „אדוני פּריץ, וואס איז דיין באגעהר?" — און וואס דער פּריץ זאל ניט בעגעהרען, וועט איהם נפתלי ברענגען אין איין מינוט: א שניידער, א שוסטער, א שמיעד, א דיענסט, א פערד, א טאראנטאס, א צירולניק, א פעלדשער, א מכשף, א שווארץ־יואהר. קיין „ניין" איז גאר נישטא ביי איהם. דער גאנצער חסרון איז, וואס נפתלי איז ניט איינער אויפ'ן יריד. פּארהאן אין כתרילעווקע, אחוץ איהם, נאך מעקלערס. וויפיעל אידען, כמעט אזוי פיעל מעקלערס, און יעדענפאלס — מעהר מעק־לערס, ווי פּריצים.

פון דעם איז גרינג צו פערשטעהן, וואס פאר גאלדענע געשעפ־טען נפתלי מיט די פים מאכט און ווי שען ער וואלט אויסגעזעהן, וען גאט־ברוך־הוא זאל ניט מזכה זיין זיין ליעב פאלק ישראל מיט דעם ליעבען, טייערען, פרייליכען, לעבעדיגען יום־טוב פורים. אין דעם דאזיגען ליעבען, טייערען, פרייליכען, לעבעדיגען יום־טוב האט זיך ארויסבעוויזען נפתלי'ס טאלאנט מיט זיין גאנצען פראכט און גלאנץ. נפתלי איז א געבארענער ארטיסט, און פורים־שפּיעל איז ווי אננעמאסטען פאר זיינע לאנגע פים.

אין פלוג וועט אייך אויסקומען אפשר קאמיש, וואס קעהר זיך אן פורים־שפּיעל צו פים? האט קיין פראיבעל נישט, עס קעהר זיך אן זעהר שטארק! נפתלי איז נישט קיין אחשורוש, נישט קיין המן, נישט קיין מרדכי און נישט קיין ושתי. ער איז נישט מעהר, ווי א ממוכן, א מין הויפמייסטער ביי'ם קעניג אחשורוש; און ווער עס איז בעקענט מיט'ן בעריהמטען אחשורוש־שפּיעל,

האָפּט אונטער די גאנצע קאָמפּאניע:

„וועלען מיר טרינקען ווין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז'ן ווייסען טאָג אריין!"

טרעט־צרויס מרדכי (נחמיה דער שוסטער), אייז אפּגערי־סענער, מיט א האָרב און מיט א באָרד פון פלאָכס, פערנויגט זיך פאר'ן קעניג און רעדט צו ממוכנ'ען און ווינקט עפּים זעהר מאדנע מיט די אויגען, מאכט מיט די הענד און זינגט מיט א מיתה־משונה־ניגון:

„היות ווי זיין מאיעסטעט אין אייז אלמן געבליבן,
און מע האָט אין אלע 127 מדינות צעשריבן,
מע זאל איהם ברענגען מיידלעך פון דער גאַרער וועלט,
פון שענעם יחוס און מיט געלט,
לכן האָב איך פאר איהם א כלה —
אזא יאָהר מעג שוין זיין אויך אונז אלע:
א מויד, ווי א צימעס, גרין אזוי ווי גראָז,
א ביסעל א ראבעטיני מיט א לאנגער נאָז,
איהר נאָמען איז אסתר,
קיין ברידער און קיין שוועסטער,
ניט קיין טאטען, ניט קיין מאמען,
ניט קיין פרייַנד און ניט קיין קרובים,
א יונג קינד פון א יאָהר עטליכע און צוואַנציג,
אחוץ שבתים און יום־טובים..."

טהוט ממוכן וויעדער א שפּאָן מיט די פּיס הין און צוריק, רעדט מיט פייער:

„אדרבה, לאָז זי קומען אהער,
און זיך טון טאָן פאר'ן קעניג א קעהר,
און אויב זי וועט איהם געפעלען,
וועט ער איהר די קרוין אויפ'ן קאָפּ אוועקשטעלען.
און דו, מאָנדריש, פאר דיין שרכנות,

נפתלי'ס ארבייט, אביסעל אונטער דער נאז און אביסעל מיט א קוויטש אויף א ווינענדיגען ניגון פון חתן־תורה:

„קומט אהער, אלע פרויען פון פרס ומדי
און אלע הארינטעם פון שושן,
וועלען מיר זיך מיט אייך
א ביסעל דורכשמוסאן.
הערט, ווי מיין געמאהל
וויעדערשפעניגט אין דער תורה,
גענוג ער איז א טפש, איז ער נאך
א שכור הגדול הגבור והנורא..."

דעמאלט ווערד ממוכן אנגעצונדען, טהוט א שפאן מיט זיינע לאנגע פים הין און צוריק און הויבט אן שיטען מיט גראמען, זיין אייגענע ארבייט:

„וואס זאגט איהר אויף דער הולטייקע? געפעלט אייך
א שפראך?
וואס האב איך דא מיט איהר צו רעדען א סך?
איך זאל וויסען, אז דער קעניג וועט ניט זיין אין כעס,
נעם איך אראפ דעם קאפ אט דער מרשעת..."

הויבט אויף דער קעניג אחשורוש (משה פלעצעל) א לאנגען שטעקען, ארומגעוויקעלט מיט גאלדפאפיער:

„פון מיינטוועגען מעגט איהר אייך אלע קעפען, שטעכען אהער הענגוז.
אבי מע זאל נאר אהער דאס ביסעל משקה ברענגוז.
וואס האט איהר, מיניסטארען, אראפגעלאזט די נעזער,
אמאהר, גיסט בעסער אן פולע גלעזער,
וועלען מיר טרינקען וויין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז'ן וויסען טאג אריין!"

ווייבער אין כתריעלעווקע, וואָס פערנעמען זיך מיט דער זעלבער פּרנסה. וועד אבער פערמאָגט אזעלכע גאָלדענע הענד, ווי ריווע־לע די זיסע? איהרע טאָרטען מיט איהרע לעקאָבער, איהרע שטרודלען און מלכות־ברויטלעך, איהרע מאָהנדלעך און אינגבערלעך, מיט איהרע געצויקעלטע קישעלעך האָבען זיך קונה שם געווען אין דער גאַנצער וועלט און דערלאָנגט אוש קיין יעהופּיץ, דורך א מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען. ומעשה שהיה כך היה:

אייגער א לין פון די כתריעלעווקער לצים, וואָס זענען דאָר־טען אזוי פיעל, וויפיעל שטערען אין הימעל, האָט זיך געווואָלט מאַכען א שפּאָס איבער דער שטאָדט כתריעלעווקע און איבער די פּראָדוקטען, משטיינס געזאָגט, וואָס די שטאָדט גיט־אַרויס. וואָס זשע טהוט אזא לין? איז ער זיך מיישב איינמאָל אויף א טשי־קאַווע און שיקט אַוועק דורך דער פּאָסט שלח־מנות פון די אויבען־דערמאָנטע זאכען, וואָס ריווע־לע די זיסע גרייט אן לכבוד פּורים, צו זיינעם א רייכען קרוב קיין יעהופּיץ. צום שלח־מנות האָט ער בייגעלעגט א בריעף, זאהר שען געשריבען, אין וועלכען ער בעט דעם רייכען קרוב, ער זאל קיין פּאַראיבעל ניט האָבען פּאָר'ן „שי־קעכטס, וואָס ער שיקט איהם", וואָרום אין כתריעלעווקע איז קיין „ע ר ג ע ר ע ש י ק ע כ ט ס ע ן" נישט צו געפינען. ווי אי־בערראַשט אבער, שטעלט אייך פּאָר, איז אט דער לין, אז ער בע־קומט פון זיין רייכען קרוב א דאנק־בריעף מיט א בקשה, ער זאל תיכף ומיד צענויפקויפען פון די דאזיגע זיסע זאכען וויפיעל ס'איז נאָר מעגליך און למען השם רעכט אייגפּאַקען און אפּשיקען דורך פּאָסט אויף נגיד'ס רעבענונג קיין יעהופּיץ (וועד וויסט ניט, אז נגידים בכלל, און יעהופּעצער בפרט, האַלטען פון דער אכילה, און האָבען ליעב א זיסען ביסען?). פון דעמאָלט אן וועד־פון יאָהר צו יאָהר אַרויסגעשיקט צום נגיד קיין יעהופּיץ א גאַנ־צער טראַנספּאָרט פון ריווע־לע'ס זיסע זאכען אויף פּורים. און אזוי אזוי איז ריווע־לע'ס נאָמען געוואָרען מפורסם אוש אין יעהופּיץ.

וועסטו באקומען א המן־טאש מיט מאהן שלח־מנות...
אריין, אריין, אריין,
אסתר מלכה דו מיין!"...

און ערשט דא הויבט זיך אן דער רעכטער קנאק: נפתלי'ס פים זענען שטארקער פון אייזען, אז זיי טראגען איבער אזא פורים'דיג שטיקעל ארבייט. דערפאר אבער לעקט ער אפ א פעט ביינדעל, וואהרום ער איז דאך, קאן מען זאגען, דער רעזשיסער פון דער טרופע, דער בעל־הבית, דער מחבר און דער קאסירער.

— ער שפינט גאלד, שטיקער גאלד, אט דער איד, אז עס קומט פורים!

אזוי זאגען אויף איהם די כתרי־לעווקער אידען, וואס זענען איהם פשוט מקנא, ניט אזוי אויף זיין טאלאנט, ווי אויף זיין פרנסה.

ב.

די גאלדשפינערין: ריווע־לע די זיסע.

כתרי־לעווקע זאל אלע טאג נוצען צוקערלעקאד, פלאדענס און פלערלעך, אזוי ווי מע נוצט דאס דארטען פורים צו שלח־מנות, וואלט נפתלי מיט די פים פערשפארען זיין א גאנץ יאהר א מעקלער און פורים א קאמעריאנט. זיין ווייב, ריווע־לע די זיסע, וואלט איהם אויפהאלטען מיט זיין גאנץ הויזגעזינד מיט כבוד. וואהרום אויב נפתלי איז בעריהמט מיט זיינע פים, איז זיין ווייב ריווע־לע נישט ווינציגער בעריהמט מיט איהרע הענד.

ריווע־לע איז אויף דער פיגור א ווייבעל־ע א קליניטשקע, א דארינקע, א טרוקענע, א פערזעהענישן, און אקעגען איהר מאן נפתלי זעהט זי אוים, ווי א פערטעל עוף. א קוק טהון אויף איהר — וואר וועט זאגען, אז דאס ווייבעל־ע פערזארגט א גאנצע שטאדט מיט צוקער־גענעקס, אז עס קומט פורים, וועז אידען שיקען איינער דעם אנדערען שלח־מנות? מאהלט אייך, ס'איז פארהאן נאך

קאָפּיקעס, אז מע נעמט אראָפּ זעכס גראָשען? ניט קיין רובל מיט נייענציג?

— א גוט יום־טוב! וואָסערע צוויי־און־זעכציג? וואו האָבען זיך געגומען צו אייך צוויי־און־זעכציג?

אזוי צעשרייט זיך שרה־פּערעלע, און ביידע וויבער נעמען זיך צום חשבון וויעדער א מאָל פונ'ם אנהויב.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, שרה־פּערעלע, דער חשבון איז דאָך, ווי אויפ'ן טעלער; א האָלב טוץ לעקאָכלעך מיט ראָזינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען א שטיקעל, איז זעכס מאָל זעכס — וויפיעל איז זעכס מאָל זעכס? ניט קיין צוויי־און־פערציג?...

— מזל־טוב! סע וואָכסט ביי אייך! פריהער איז ביי אייך אויסגעקומען דריי־און־דרייסיג, איצט איז שוין געוואָרען צוויי־און־פערציג! קיין עין־הרע ניט!

עס העלפט נישט. וויבאָלד עס קומט צו געלט, אזוי מוז מען אָנקומען צו אונז, מאָנסביליען. און ריווילע רופט אָפּ נפתלי'ן פון די אקטיאָרען, און נפתלי האָט פיינט, אז מע רייסט איהם אָפּ פון דער אַרבייט, איז ער אין כעס סכנות.

— איין אקציע מיט די וויבער! קיין צוויי מיט צוויי קאָנען זיי אייך ניט צענויפרעכענען. נו? אַרוים מיט'ן חשבון, נאָר גיך און געשווינד, דער טאָג שטעהט נישט!

אזוי זאָגט נפתלי מיט גרימצאָרן, און מע רעכענט איהם אויס דאָס גאָנצע צעטעל, ביידע וויבער אין איין אטעם. נפתלי האָרכט מיט צוגעמאָכטע אויגען, רעכענט אויף די פינגער און ווערד גיך פערפליאָנטעט און פערטומלט און נאָך מעהר אין כעס, און ער פאָלט אָן אויפ'ן וויב:

— איך האָב דיר געזאָגט טויזענד מאָל, אז וויבאָלד דו האָסט אזא קעצענעם מח און קאָנסט נישט צענויפרעכענען קיין צוויי מיט צוויי, היינט וועלכע גוטע יאָהר טרייבט דיך, זאָלסט פאַרקויפען דיין סחורה הורט! לאָחדים פאַרקויפט מען, אייניציגוויי!

ג.

שניט־ציט.

ריוועלע זאל אבער דארפען ארויסקומען אויפ'ן יהופעצער נגיד אליין, וואלט זי בלוי בעשטאנען. דער עיקר פדיון איז ביי איהר אויפ'ן ארט. די עטליכע טעג, וואס פאר פורים זעלבסט, האט ריוועלע די זיסע ממש קיין הענד נישט. בערעבענט אייד: אליין באקען, אליין פערקויפען, אליין פערפאקען און אליין רעכענען זיך מיט אלע בעלי־בית'טעס — צו די חשבונות אליין דארף מען האבען א קאפ פון א מיניסטער!

אט האט איהר אייך א מוסטער, ווי אזוי ריוועלע רעכענט זיך מיט א נגיד'ס א ווייב, וואס טראגט פערעלער איז דער וואכען און חייסט שרה־פערעל:

— פון אייך קומט, שרה־פערעל, אזוי גרויס, ווי פאר א האלב טוץ לעקאכלעך מיט ראזינקעס עובר לסוכה צו זעכס מאל זעכס, זעכס מאל זעכס — וויפיעל איז זעכס מאל זעכס? דאכט זיך, דריי־און־דריייסיג? און פיער קומיש־ברויטלעך האט איהר געזומען צו אכט גראשען, עס קאסט מיך אליין צו זיבען, איך זאל אזוי זיין געזונט, פיער מאל אכט איז אכט־און־פערציג; היינט צוויי פלעדלעך גרויסע אהן פארפעלעך און דריי פלעדלעך קלייגע מיט פארפעלעך, וועל איך אייך רעכענען פאר די פלעדלעך ארום און ארום פינף שטיק צו פיער־און־צוואנציג גראשען, עס קאסט מיך טייערער, לאמיר ביידע אזוי זיין געזונט! פינף מאל פיער־און־צוואנציג וויפיעל איז? ס'זאל זיין זעכס מאל, וואלט דאך געווען א קערבעל מיט זעכס גראשען, און אז פינף מאל, איז, אפנים, אזוי גרויס, ווי א קערבעל אהן זעכס גראשען. וויפיעל־זשע האבען מיר אינאיינעם, הייסט עס: דריי־און־דריייסיג און אכט־און־פערציג איז צוויי־און־אכציג, און א קערבעל, איז אנדערהאלבען קערבעלעך מיט צוויי־און־צוואנציג, געהט ארום זעכס גראשען, איז וויפיעל בלייבט פון אנדערהאלבען קערבעלעך מיט צוויי־און־זעכציג

האָלפען גאָרנישט: נח איז ארויס פון חדר מיט זעהר ווינציג תורה. דערפאר האָט ער אָבער ארויסגעוויזען זעלטענע בריה'שאפט צום שניצען. און געשניצט האָט ער אַלסדינג, וואָס סע איז איהם געקומען פאר די אויגען. עס האָבען זיך געפונען מבינים אין כתריעלעווקע, וואָס האָבען געזאָגט, אז ביי דעם בחור'ע אין די הענד זיצט א רוח, ניט אנדערש; ווען ער זאָל זיין אין א גרויסער שטאָדט, וואָלט פון איהם ארויס... זיי ווייסען אַליין נישט, וואָס פון איהם וואָלט ארויס. דערווייל מעגען איהם אפּ־דאָרען די הענטלעך, וואָרום ער האָט צעשניצט אַלע בענק מיט אַלע שטענדערס, וואָס אין בית־המדרש, אויסגעשניצט אויף זיי מענשעלעך מיט פויגעלעך מיט, להבדיל, חזירים... פאר די חזירים האָט נח בעקומען א רעכטע פּאָרציע פון טאטען, פון דער מאַמען, פונ'ם רב און פונ'ם שמש און פונ'ם בעדער — ווער עס האָט גע־האָט גאָט אין האָרצען, דער האָט איהם אריינגעלעגט, וויפיעל ס'איז אין איהם אריין:

— א יונגאָטש קאָן! אין א מקום־קדוש חזירים!...

דאָס האָט אָבער ניט אָנגעלערענט אונזער „שניצלער". דער פונק, וואָס האָט געטלעהעט ביי איהם אינווענינ בירושה פונ'ם גרויסען בצלאל, וואָס אין חומש, האָט איהם נישט געלאָזט צו־רוה, ביז זיין טאַלאַנט האָט זיך ארויסגעוויזען מיט זיין גאנצער קראָפט דורך א צופאל, ווי אַלע גרויסע ענטדעקונגען אין דער וועלט קו־מען אומגעריכט, דורך א זייטיגער סבה.

דאָס איז געווען עטליכע טעג פאר פורים, האָט מען איהם געקויפט א מתנה, א הילצערנעם גראָגער מיט א המן־קלאפער, אויף שלאָגען המנ'ען אין בית־המדרש צו דער מגילה. נח האָט דעם גראָגער מיט'ן המן־קלאפער בעטראכט פון אַלע זייטען, שטילער־הייט צענומען אויף שטיקלעך און צענויפגעשטעלט צוריק — און דא איז איהם איינגעפאלען א געדאנק, אז ווען ער זאָל נאר הא־בען מיט וואָס, וואָלט ער געמאכט א גראָגער מיט א המן־קלאפער. וואָס וואָלטען פערשטעקען אין גארטל אַלע גראָגערס מיט

למשל: וואס האָט איהר געזומען? א לעקאַכעל? ניט אהער זעכס גראַשען! נאָך א לעקאַכעל? נאָך זעכס גראַשען! א פלעדעל? לעגט־אַנידער פיער־און־צוואַנציג גראַשען! נאָך א פלעדעל? נאָך פיער־און־צוואַנציג גראַשען!

שרה־פֿערל דער נגידית שטעהט אָפּילו ניט אָן די מעשה. מע זאָל זיך מיט איהר רעכענען אָט אזוי א, ווי מיט א קבצנ'טע. נאָר זי האָט קיין אַנדער ברירה נישט. וואו וועט זי נעמען אזא צוקער־געבעקס אויף שלח־מנות, אז ניט ביי ריווקעלען? קומט פֿורים, איז ריווקע די מיוחסת. איטליכער האָט זיך זיין צייט, און אז מע דאַרף דעם גנב, נעמט מען איהם פון דער תליה... ניט אומזיסט איז איהר די גאַנצע שטאַדט מקנא:

— גאַלדענע הענד... שיט־אָן גאָלד... ביידע שיטען זיי אָן זעק מיט גאָלד, אז סע קומט פורים!...

ד.

דער יונגער גאָלדשפּינער: נח שניצלער.

וועמען גאָט גיט א זיסע שטימע צום זינגען, וועמען הענד צום שפּיעלען, וועמען פיס צום טאַנצען; — נח'ן, נפתלי'ס עלטערען זוהן, האָט די נאַטור געבענשט מיט א טאַלאַנט צום שניצען.

נאָך אז נח איז געווען א קינד, איז ער אַרומגעגאַנגען א צעקייטער, א צעביטער פון'ם פאַטער'ס קלעפּ און פון דער מוטער'ס שטשיפּאַלקעס: „א יונגעל זאָל דיר האָבען א טבע טאַג ווי נאָכט אַרומגעהן און שניידען און בראָקען און שניצלען און שניצלען און שניצלען!"...

בכדי אַרויסצושלאָגען פונ'ם קינד דאָס משוגעת פון „שניצלען", האָט מען איהם אָפּגענעבען אין חדר אַריין און אַנגעזאָגט דעם רבין הונדערט מאָל, ער זאָל איהם איבערברעכען די הענד, טאָמער וועט מען איהם זעהן האַלטען א מעסערעל! זאָל ער בעסער זעהן וואָס מעהר לערנען! דעם רבינ'ס לערנען האָט אָבער נישט גע־

— איהר האָט שוין, רב נפתלי, מיט אייער זוהן גאָר נישט וואָס צו זאָרגען. ער איז שוין אַ פּאָרזאָרגטער...

פון דעמאָלט אָן וויסט שוין די גאַנצע שטאָדט פון איין עק ביז'ן אַנדערען, אַז אַ בראָגער אין גלייכען געלט, אַדער אַ המן־קלאַפּער, אַדער א קאַלאַקאַטקע אויף פּורים — דאָס קריגט מען ביי נפתלי'ס זוהן, נח שניצלער. און וויפיעל נח זאָל ניט אַנגרייטען קיין סחורה, וועדר זי אויסגעפערקויפט עד לפק. אַלע יאָהר, אַז דער פּורים געהט אַוועק, קאָנט איהר הערען פון נח'ן די אייגענע וועדטער:

— היינטיגם יאָהר איז געווען אַ יאָהר פון נראָגערס.

נישט אומזיסט איז די שטאָדט מקנא נפתלי'ן אויף זיינע קינדער:

— אַ הצלחה פון גאָלדשפּינערס! — זאָגט כתרי־לעווקע מיט אַ זיפּץ. — נישט גענוג, ער פּאַרדיענט פון איין זייט אוז זי פון דער אַנדערער זייט, שיטען אָן גאָלד, אז סע קומט פּורים, דאַרפען זיי נאָך האָבען אַזעלכע נאָלדענע קינדער!...

ה.

די קליינע גאָלדשפּינערלעך.

אויב איהר ווילט זעהען אַ שענס אוז ס'זאָל אייך ניט קאָסטען טייער, טאָ פאָהרט זיך דורך, זייט מוחל, אויף פּורים קיין כתרי־לעווקע, שטעלט זיך אַף אויף וואָס פּאַר איין אַכסניה איהר ווילט אוז קוקט דורכ'ן פענסטער אין דרויסען אַרויס, וועט איהר עפּים זעהען. פון גאַנץ פריה אָן טיאַפּקען איבער דער בלאָטע, לויפען, ווי די פּערד'סמ'טע מייז, פון איין שטוב אין דער אַנדערער, יונגלעך מיט מיידלעך, אונטערגעבונדען מיט פעטשיילעס, צום מיינסטען באַרוויסע, חאָטש ס'איז נאָך קאָלט אין דרויסען אוז סע וועהט א שנייעלע. אין די הענד האַלטען זיי אַדער גרויסע בעקענס, אַדער טעלער אוז טעלערלעך, אַדער שאָלען אוז שעלעכלער, איבערגע־לעקט מיט וויסע טישטיכלעך. דאָס־טראָגען אידישע קינדער

אלע המן־קלאפערס פון דער גאנצער וועלט. נח'ן האט געפעהלט דערצו נאר צוויי זאכען: מאטעריאל און איכ־סטרומענטען, דאס הייסט, האלץ און א מעסערעל. וואס טהוט מען? מילא, מיט האלץ איז קיין דאגה נישט: האלץ קאן מען אווענק'לקח'ענען ביי דער מאמען פון אונטער'ז אויוועז. וואו נעמט מען אבער א אינסטרומענט? א מעסערעל וואו קריגט מען? און נח איז געפאלען אויף א המצאה (א ליכט־גער קאפ!): ער האט געזומען דעם גראגער מיט'ן המן־קלאפער און איז ארויס מיט זיי אויפ'ן מארק פערקויפען, און פאר'ן געלד וועט ער קויפען א מעסערעל. האט זיך אבער געטראפען אייז אומגליק (מיט אלע ערפינדער טרעפען זיך אומגליקען!): דער ערשטער קונה, וואס נח האט זיך צו איהם געווענדט, ער זאל ביי איהם קויפען א מציאה, האט איהם אנגענומען ביי דער האנד און צונעפיהרט גלייך צום פאטער:

— וואס איז די מעשה, רב נפתלי, אייער קלייניר האנדעלט שוין מיט גראגערס?

דאס פערשטעהט א מינדסט קינד, אז קורס כל האט דער ערפינדער בעקומען זיין פארציע פעטש, וואס איהם קומט, און ערשט נאכדעם, אז נפתלי האט זיך געזומען צום זוהן אויספארשען, אויף וואס דארף ער אזוי נויטיג געלד, און אז נח האט איהם דורך טרערען זיך מורה געווען, דערצעהלט דעם אמת'ען אמת, וואס איהם קוועטשט, האט איהם דעמאלט דער פאטער ערשט מקיים פסק געווען, איהם אנגערופען מיט'ן נאמען „בהמה בצורת פערד" און האט איהם געקויפט א מעסערעל און האט איהם אליין אויסגעקלויבען האלץ, און נח האט זיך אווענקגעזעצט ארבייטען אויף אלע כלים, עס האט געברענט ביי איהם אונטער די הענד, אזוי אז אין איין טאג זענען בעשאפען געווארען עטליכע גראגערס מיט המן־קלאפערס, נאר אזעלכע, וואס די שטאדט איז געגאנגען קוקען אויף חדושים, און אלע האבען אפגעגעבען נפתלי'ן מזל־טוב:

מייל איז צו אייך צעהלט אייך", אדער מע „לאָזט א רעגען", דאָס הייסט, מע הויבט אויף אזא שטויב, אז עס ווערד פינסטער אין גאָס, מע קאָן דערשטיקט ווערען! דעמאָלט פליהען פעטש מיט קולאָקעס, מיט בעבענצים, מיט קלעלות, וואָס געפינען זיך ניט אין דער תוכחה:

— א, געהן זאָלט איהר אויף קולים! שטעהן זאָלט איהר פראָווצעס! זיצען אין געהאקטע וואונדערן! ליגען אין ווערים!...

דערפאָר אָבער, אז עס קומט פּורים, פיהלט חברה קלייזווארג, אז זיי האָבען אויך עפּים א ווערטה, און א גרויסען ווערטה. מע צעריסט זיי דעמאָלט אויף שטיקלעך. א כתריעלעווקער מאָדאָם, אז זי בעשטעלט בעצייטענס ביי ריוועלען שלח־מנות, בעשטעלט זי שוין מיט א קינד, א יונגעל אדער א מיידעל, אויף צו טראָגען דעם שלח־מנות. און ריוועלעם קינדער, די יונגלעך מיט די מיידלער, צעלאָזען זיך איבער אלע גאסען פון דער שטאָדט, מיט איבערגעדעקטע בעקענס, שאָלען און שעלעכלעך; די בעקלעך ביי זיי פלאָמען, די שטערנס שוויצען און די אויגען ברענען. זיי בענגענען זיך אפטמאל איינס מיט'ן אנדערען אין דער בלאָטע, נאָר זיי האָבען קיין צייט נישט אפשטעלען זיך אפילו אויף א מינוט, א קוק טהון איינס דאָס אנדערע אין שלח־מנות אריין. נאָר לויפענדיג פארבי, וואָרפט מען זיך דורך מיט האלבע ווערטער, וואָס א זייטיגער מענש וועט זיי אפשר נישט אינגאנצען פערשטעהן:

— פעטעלעלע! וואוהין?

— צו לאה'צי די גראָבע. און דו, קרומע פיסעל?

— צו אלטעריכע מיט די לאקשען... עפּים געמאכט?

— נאָך א מין! און דו?

— איך האָב שוין א קערבעל מיט צוויי פערציגער מיט א גילדען מיט צוועלף גראשען. און דו וויפּיעל?

— קיין צייט געהאט איבערצוצעהלען. נאָר כ'האָב מורא, אז מעהר ווי דו.

שלח־מנות, וואָס די כתריעלעווקער ווייבער שיקען איינע דער אַנדער־
רער, בייטען זיך מיט די פּורים־דיגע גוטע זאַכען, וואָס ריוועלע
די זיסע האָט אַנגענגריט.

— איטע־לאה האָט מיר געשיקט צוויי פּלעדלעך מיט אַ מלכות־
ברויטעלע, מיט אַ צוקערלעקאַכלע און מיט צוויי מאַנדעל־ביגע־
לעך — שיק איך איהר אַפּ צוריק איין פּלעדעל מיט צוויי מלכות־
ברויטלעך, מיט צוויי צוקערלעקאַכלעך און מיט איין מאַנדעל־
ביינעלע. און יענטע־מירעל האָט מיר געשיקט א קישעלע מיט
צוויי קומיש־ברויטלעך, מיט צוויי שטרודלען און מיט א מאַהינ־
דעל — שיק איך איהר אַפּ צוריק צוויי קישעלעך מיט איין קומיש־
ברויטעל, מיט איין שטרודעל און מיט צוויי מאַהינדלעך.

אַזוי קאַמבינירען די כתריעלעווקער דאָמעס די שלח־מנות'ען
קונציג און מיט א רעכענונג, ס'זאָל אויסקומען אי פיין, אי ניט־
פּערשעמט, אי איינס אויף איינס. און מחמת די שטאָדט לעבט
צוויישען זיך פּריינדלעך, איז דאָ זעהר א סך ערטער אויף צו שיקען
די שלח־מנות'ען. דורך אייגענע דיענסטען אַדער קינדער איז אוג־
מעגלעך דאָס אויספּיהרען. מע מוז אַנקומען צו פּרעמדע. דע־
מאָלט וועלט א יקרות אויף אַרעמע יונגלעך און מיידלעך, וואָס
האָבען פּים און ווילען פּערדיענען אויף פּסח.

גליקליך זענען יענע פּאַטער־און־מוטער, וואָס פּערמאָגען וואָס
מעהר יונגלעך און וואָס מעהר מיידלעך. אין כתריעלעווקע זענען
פּארהאַן א סך אזעלכע גליקליכע; נאָר גליקליכער פון אלע זענען
די גאַלדשפּינערס, ווייל אַזוי פּיעל מיידלעך און אַזוי פּיעל יונגלעך,
ווי ביי נפתלי'ן, איז זעלטען צו געפינען אפילו אין כתריעלעווקע.
וויפּיעל נפשות — קאָן איך אייך אקוראט ניט זאָגען; פּרעמדע
קינדער טאָר מען ניט צעהלען, לאַזען זיי וואַכסען נעזונדערהייד,
וועמען מאַכען זיי קאָלי? ווינטער ליגען זיי אונטער'ן אויוועז
נאַקעט, איינס אויף דאָס אנדערע, אַזוי ווי די ווערים, און זומער־
לעבען וואַלגערען זיי זיך אין דרויסען אויפ'ן מיסט, שפּיעלען אין
„באַבקעלעך", אַדער אין „קאַמער־קאַמער־הויז", אַדער אין „וויפּיעל

סען געפֿאכטענעם קויפֿעטש אוז זיך געגומען צו דער ארבייט לעבעדיג, פּרייליך.

דאס זענען — די גאלדשפּינערס.

אלע זענען זיי אויסגעהונגערט, מיעד, פיהלען נישט די פּיס אונטער זיך, אוז אלע האבען צו דערצעהלען פּונ'ם טאג מעשיות, גאנצע פּעק מיט מעשיות! נפתלי — פּוז זיינע פּורים־שפּיעלער, ווי גוט זיי האבען היינט געשפּיעלט, אויסגעצייכענט גוט! נאר איין ושתי האט אבּיסעל אונטערגעהונקען אויף דער עברי.

— ס'זאל אויף איהם קומען א חלירע ביז חול־המועד פּסח! וויפּיעל מע לערענט איהם, אט דעם ושתי'ן, ער זאל זאגען: „וויע־דערשפּענינט אין דער תורה" — קומט ביי איהם אוים אויף זיין פּאנפּע: „פּינף הונדערט אין דער גזירה". וואסער גזירה, א רוח אין דיין שוויעגער'ס טאטען אריין? נאר געה רעד מיט א פּאנפּעוואטע נאני!

דאס דערצעהלט נפתלי. אוז ריוועלע האט צו דערצעהלען נאך שענערע זאכען, פּוז איהרע קונה'טעס, וואס רינגען זיך ביז'ן ביין. איינע א דאמע האט זיך מיישב געווען אוז האט גאר נע־וואלט אוועק'גנב'ענען א פּלעדעל.

— מאהל דיר, נישט ביי מיר גנב'עט מען. „וויפּיעל פּלער־לעד, זאג איך, מאדאם, האט איהר אפּגעלעגט?" זאגט זי: „פּיער". זאג איך: „נו, אוז דאס פּינפּטע וואס איז?" ווערד זי רויט אוז מאכט צו מיר: „ס'איז דען אויך א פּלעדעל?" זאג איך: „וואס דען איז דאס, א וואנטזייגער?" זאגט זי: „איך האב געמיינט, אז ס'איז א האניגטייגעל". זאג איך: „נו, אוז א האניגטייגעל איז א הונט?"...

אזוי דערצעהלט ריוועלע. אוז די מעשיות, וואס נח האט צו דערצעהלען, דרעהען זיך, געווענליך, ארום א גראגער.

— היינטיגס יאהר איז געווען א יאהר פּוז גראגערס. אלע האבען זיך געחאפּט צו גראגערס. נאר גראגערס, גראגערס אוז גראגערס. איך בין נאך נעכטען בייטאג געבליבען אהז איין גראג־

— וויש אַף די נאַז!

— ברעך דעם קאָפּ!

און מע צעגעהט זיך, דער אַהער, דער אַהין.

די כתריעלעווקער בעלי־בתים זיצען שוין לאַנג ביי דער פּורים־דיגער סעורה, זינגען „שושנת יעקב", קלויבען פּערגעניגען פון נפתלי'ס מיט די פּים און פון זיינע פּורים־שפּיעלער, און נפתלי'ס קינדער לויפען נאָך אַלץ ארום פון שטוב צו שטוב מיט די שלח־מנות'ען און נעמען צענויה ביי דער שטאָדט די גראָשענס. און די שטאָדט טרייבט מיט זיי קאָטאָווּעס:

— יונגעלע, קום נאָר אַהער. וועמענס ביזם דו? ניט נפתלי'ס?

— נפתלי'ס.

— האָסט חאָטש אַנגעשלאָגען היינטיגען טאָג א הונדערטער, צי עפּים ווינציגער?

— חי־חי.

— זאָג, שעם זיך נישט.

— חי־חי.

— אט אזוי, ווי איהר קוקט דאָס אַז מיט'ן נעלעכטערעל „חי־חי", ווען דאָס ברענגען אַהיים א פּולע קעשענע מיט גאָלד!... א שטוב פון גאָלדשפּינערס!

ו.

די גאָלדשפּינערס ביי דער סעודה.

כתריעלעווקע איז שוין לאַנג אויפגעשטאַנען פון דער פּורים־דיגער סעורה. א סך טראָכטען מכח לעגען זיך שלאָפען, און נאָך מעהר שלאָפען שוין און חראָפען גאַנץ געשמאַק נאָכ'ן ביסעל משקה, וואָס מע האָט געגומען צוליעב דער שמחה, וואָס מע האָט נע'פּטר'ט א שונא — המנ'ען. נאָר איין משפּחה האָט זיך ערשט אוועקגעזעצט צום טיש אָפּרעכטען די סעורה, אויפגעשניטען דעם גרויי־

אַרײַנגעבראַכט אין דעם דאָזיגען גליקליכען טאָג, און קאָנען נישט. זיי צעהלען און צעהלען אָן קאָנען נישט איבערצעהלען; אָדער ער האָט א טעות אין חשבון, אָדער זי האָט א טעות. זיי ברענען אייגם אויף דאָס אַנדערע.

— קיין צוויי מיט צוויי זאָל א אידינע נישט קאָנען איבער־צעהלען!

אזוי זאָגט דער מאָן, און דאָס ווייב ענטפערט איהם:

— נו, פֿאַר וואָס זשע צעהלסט דו נישט, אַז דו קאָנסט, בעל־חשבון מיינער?

— צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

— ניין, צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

איהר זאָלט גאָר קיין מורא נישט האָבען, טאָמער חלילה צע־קריגען זיך מאָן און ווייב. איצט איז נישט קיין צייט פון קריענען ויך. איצט דאַרף מען מאָבען א רעכענונג, וואָס מע קאָן און וואָס מע דאַרף און וואָס מע מוז קויפען: שוכווארג פֿאַר זיך און קא־פֿאטקעלעך מיט קלייַדלעך פֿאַר די קינדער — דאָס איז נומער איינס. היינט מצה אויף פּסח? היינט שמאָלץ? א דייזשקעלע באַרשט? א זעקעל קאַרטאָפֿלים?... און מערקווירדיג! וויפֿיעל זיי זאָלען נישט רעכענען, וויפֿיעל זיי זאָלען וועלען זיין אויסברענגערס, פֿרע־פֿערס, געלד־ברענערס, שאַרלאַטאַנעס פון דער וועלט, קומט אויס, אז ס'וועט נאָך אלץ זיין גענוג, סיי אויף שוכווארג פֿאַר זיי, סיי אויף קאָפֿאטקעלעך מיט קלייַדלעך פֿאַר די קינדער, סיי אויף מצות מיט שמאָלץ, מיט א דייזשקעלע באַרשט, מיט א זעקעל קאַר־טאָפֿלים אויף פּסח...

און ביי זיי ביידען צעפֿלאַקערען זיך די פּנימ'ער און צע־ברענען זיך די אויגען, די בעקלעך וועלען רויט און די הערצער וואכסען, און ביידע פֿיהלען זיי, אז די וועלט, וואָס נאָר האָט בעשאַפֿען, איז, כלעבען, גאָר נישט אַזא שלעכטע וועלט, און די מענשען זענען, כלעבען, גאָר נישט אַזעלבע שלעכטע מענשען.

גער. קומט־צו אלע מאל צו מיר איין אנדער איד, איד זאל איהם געבען א גראגער. זאג איך: „איך האב נישט קיין גראגערס". זאגט ער: „ס'איז נישט קיין תירוץ, דו מוזט מיר געבען צווויי גראגערס!" זאג איך: „וואו זאל איך אייך נעמען גראגערס?" זאגט ער: „וואו זענען דיינע גראגערס?"

— וועסט אמאל אויפהערען צו גראגערען, צי ניין?

אזוי זאגט צו איהם דער פאטער, און נח לאזט אראפ די אויגען, בויגט זיך אן און שנייצט אוים די נאז אונטער'ן טיש. דאס נעפעלט דוקא דער חברה קלייניגוארג. איצט איז נעקומען אויך זייער צייט צו דערצעהלען גליקען פון זייער שלח־מנות טראגען; פארהאן אזוי פיעל צו דערצעהלען און צו דערצעהלען. אז ס'וועט חאפען ביז פסח. דערווייל איז ערשט פורים, און מען איז אויסגעמיערט פונ'ם טאג, און מע דארף געהן שלאפען.

און יונגוואג צעגעהען זיך אויף זייערע ערטער הינטער'ן אויוועז, פאלען, ווי די סנאפעס, און ווערען אנשלאפען מיט'ן זיסען שלאף פון גליקליכע מענשען, וואס האבען נעהאט א גוטען, א נעראטענעם יריד...

ז

די גאלדשפינערס צעהלען דאס גאלד.

עס איז שוין העט־ווייט אין דער נאכט. כתריעלעווקע האלט שוין לאנג אין רעכטען שלאף נאר דער גרויסער פורימ'דיגער סעודה מיט די שלח־מנות'ען. נאר צווויי פארשוינען אין דער גאנצער שטאדט זענען נאך וואכעדיג און טראכטען אפילו נישט וועגען געהן שלאפען. דאס זענען די גאלדשפינערס, נפתלי מיט די פים און זיין ווייב ריווקע די זיסע. שטיל האבען זיי צוגעשלאסען די טיר, פערהאנגען די פענסטער און האבען זיך געמומען צו דער קאסע. זיי ווילען צענויפרעכענען דאס ביסעל מזומנ'ס, וואס די גרויסע גאלדשפינערס מיט די קלייניע גאלדשפינערלעך האבען

בערעל־אַייזיק

דערצעהלט וואונדירים פון אמעריקאַ.

נעשריבען אין יאָהר 1915.

נישט מעהר, וואָס אידען זענען מקנא אויף פּרנסה, פערגינען נישט. טאָמער האָט אייַנער א גוטען טאָג, איין טאָג א גוטען!

— פּאַרבּרענט זאָל ווערען אט דאָס כתּרילעווקע! א שטאָדט פון נישט־פּאַרגינערס!

אזוי זאָגט נפתּלי, און ריווועלע נעמט זיך אַן דער שטאָדט'ס קריוודע:

— אַרעמע־לייט, משטיינס געזאָגט...

— אַרעמע־לייט, זאָגט זי? אַלץ הייסט ביי איהר אַרעמע־לייט, חע־חע! כתּרילעקעס! דלותים! שלעפּערס! בעטלערס! קבצנים! דלפּנים! ענייִם ואביונים!!

— ניט דאָ נערָאכט! — זאָגט ריווועלע מיט שרעק. זי האָט פּשוט מורא פּאר א גוט אויג.

און פון דרויסען לאָזט זיך הערען, מע ווייסט נישט פון ווא־נען, א ווייט קרעהען פון א בעקאַנטען האָהן, איין אַלטער חזן מיט איין אויסגעזונגענער כלי־אַנהויבען הויבט ער אָן דוקא נישקשה'דיג, מיט'ן ברען און מיט'ן קוויטש, און אויסלאָזען לאָזט ער אויס מחילה שוואַבלעך, אויף דער נידערינסטער אָקטאַווע, און עפּעס ווי מיט א ווידערַאנאנד:

— קו! — קא! — רי! — קאו! — או?

עס קומט אויס גלייך, ווי ער וואָלט זיך אַליין פּרעגען א קשיא:

— אַלטער נאר! וואָס שרייסט דו?

אין דרויסען איז בלויליך. עס שאַריעט אויף טאָג.

בערעל־אַייזיק

„אמעריקע איז א לאנד פון בלאָף"... „אמעריקאנער בלאָפערס"...

אזוי זאגען די פרעמדע. גרינע חיות — זיי הויבען ניט אָן צו וויסען וואס זיי זאגען. אמעריקע מעג הייצען די פּעטשערעס אין כתריליעווקע, און אונזער בערעל־אייזיק וועט פערשטעקען אין גאַרטעל אלע אמעריקאנער בלאָפערס!

איהר קאַנט פערשטעהן וועד בערעל־אייזיק איז, אָז טאַמער מאַכט זיך ביי אונז אין כתריליעווקע, איינער האָט זיך אביסעל פערדעדט, אויף אייער אמעריקאנער לשון וועט דאָס הייסען: ער האָקט א טשיינק, שטעלט מען איהם אפּ מיט די וועדטער: „בערעל־אייזיק האָט דיר געלאָזט גריסען" — שטויסט ער זיך שוין אָן וואס מע מיינט אוין ער וועדד אנשוויגען.

איין אנעקדאָט דערצעהלט מען ביי אונז אין כתריליעווקע פון איינעם א אידען א חצוף, וואס איז זעהר כאַראקטעריסטיש פאַר בערעל־אייזיק'ען. פּסח איז דער מנהג ביי די גויים, אָז זיי בעגעגענען זיך, זאגען זיי זיך אָן איינס דאָס אנדערע א גוטע בשורה, אָז כריסטוס איז לעבעדיג געוואָרען — „כריסטאָס וואָסקרעס". דערויף ענטפערט איהם דער צווייטער: „וואאיסטינו וואסקרעס" — ס'איז אמת, הייסט דאָס, ער איז לעבעדיג געוואָרען... טרעפט זיך א מעשה, בעדאַרף א כריסט זיך בעגעגענען מיט יענעם אידען דעם חצוף אוין מכבד זיין איהם מיט א פּסוק

קומט איהר צו פאהרען אהין ארויף ערשט פאדנאכטליך, אזוי ארום מנחה צייט.

„איך בין א בעל־נעוועז אמאל זיך דורכפאהרען ארויף, א קוק טהון אויף א טשיקאווע־סט, וואס טהוט זיך דארט — האב איך קיין חרטה ניט. דאס, וואס איך האב דארטען געזעהען, וועל איך שוין ניט זעהן קיינמאל. און ווי איך האב געפיהלט — לאזט זיך נאר ניט באשרייבען. שטעלט אייך פאר, איך שטעה מיר פון אויבען און קוק מיר ארא־פ, פלוצים דערפיהל איך אויף מיין לינקער באק עפים א מאדנע קעלט און א גלאטע, עפים ווי אייז; און ניט ווי אייז, נאר ווי שטארק פארקיהלטע פעטשא, גליטשיג און דרי־ליוואטע. איך דרעה־אויס פאוואלי דעם קאפ לינקס, איך טהו א קוק — ס'איז די לבנה.

„היינט דאס לעבען זייערם איז נאר געיאגט, און נאר גע־לאפען, און נאר געהאפט זיך. „אריהאפ" הייסט דאס ביי זיי. אלסדינג איז בחפזון, און אפילו עסען עסט דאס אויך אויף אייז פוס. מע האפט זיך אריין אין א רעסטאראן און מע הייסט זיך געבען א שנאפס, און אויף צו פארבייסען האב איך אליין געזעהען, ווי מען האט איינעם דערלאנגט עפים אויף א טעלער, א פריש, א צאפעלדיגס, און ביז ער האט דאס צעשניטען, איז איין האלב אווענקגעפלויגען אויף איין זייט, די אנדערע האלב אויף דער אנ־דערער זייט, און דער חברה־מאן איז פארטיג געווארען מיט זיין אנבייסען.

„פון דעסטוועגען זאלט איהר אנקוקען ווי געזונט זיי זענען! אייזען! גבורים! ביי זיי איז א מאדע שלאגען זיך אין סטריט. אין מיטען גאס הייסט דאס. ניט זיי מיינען אייך שלאגען. הרג'ענען, אונטערשלאגען איין אויג, אויסשלאגען א פאר צייהן. ווי ביי אונז. חלילה! נאר גלאט אזוי, מע פארקאטשעט די ארבעל און מע גיט זיך קלעפ, מע וויל זהען ווער ווער ווען. ביי זיי ווערד עם אנגערופען אויף זייער לשון: מע פ י י ט ע ל ט זיך. אייג־

„כריסטאָס וואָסקרעס"... וועלכע איהם שלעכט, דעם אידען: וואָס זאָל ער טהון? ענטפערען דעם גוי „וואָאיסטינו וואסקרעס" — וווייסט ער, אז ס'אַליגען און ס'איז קעגען אונזער גלויבען... זאָגען איהם: ניין, ער איז ניט לעבעדיג געווארען — קאָן מען דאָך חאָפען פאר אזעלכע וועלטער א מיאום'ען פסק... איז ער זיך מיישב און רופט זיך אָן צום כריסט: „יאָ, איך האָב עס שוין געהערט היינט פון אונזער בערעל־אייזיק'ען"...

היינט שטעלט אייך פאָר, אז אָט דער בערעל־אייזיק איז אוועק קיין אמעריקא, אפגענומען דאָרט היבשע עטליכע יאָהר אין איז געקומען צוריק — וואָס פאר וואונדירים דער איד האָט זיך אָנגעדערצעהלט פון דעם אמעריקא!

„ערשטענס — דאָס לאָנד. ארץ זבת חלב ודבש. מענטשען מאָכען געלט, מע זשעברעווען מיט ביידע הענט, מע שארט גאָלד! און געשעפטען, „ביזנעס" הייסט דאָס דאָרטען, איז פאָרהאַן אזוי פיעל, אזוש דער קאָפּ דרעהט זיך! וואָס איהר ווילט — דאָס טהוט איהר. ווילט איהר א פאָבריקע — איז א פאָבריקע. עפענען א סטאָרקע — איז א סטאָרקע. שטופען א פושקאָר — איז א פושקאָר. אָניט — נעמט איהר זיך צו פערדלערייי, אדער איהר געהט ארבייטען אין א שאָפּ — א פרייע מדינה! איהר קאָנט אייך נעשוואָלען ווערען פון הונגער, אויסציהען זיך אין גאָס, ווען אייך קיינער ניט שטעהרען, קיין וואָרט ניט זאָגען...

„היינט די גרויס פון די שטעדט! די בריט פון די גאָסען! די הויך פון די הייזער! פאָרהאַן דאָרט א „הייזקע", רופט מען זי די „וואָלוואָרט", שפּאָרט אָן דער שפּיץ קוימען גלייך איז דער חמאָרע אריין און נאָך העכער; א סברה, אז די הייזקע פאָרמאָגט עטליכע הונדערט עטאָזשען. ווי אזוי קריכט מען ארויף אויפ'ן בוידעם? דורך אזא לייטער, וואָס מע רופט איהם „עלעווייטער". אז איהר באָדערפט האָבען עמיצען אויפ'ן אויבערשטען עטאָזש, זעצט איהר זיך אוועק אונטען, אויפ'ן עלעווייטער, גאָנץ פריה,

קרוינט, ווי דער איד. א איד איז דאָרט נאָר א גאַנצער ציימעס. עס איז גאָר א יחוס, אז מען איז א איד. איהר קאָנט באַגענג־נען, למשל, סוכות־א אידען אין מיטען „פיפטע עוועניו" מיט א לולב און מיט איין אתרוג און האָט קיין מורא ניט, מע זאָל איהם דערפאָר איינזעצען. אז איך זאג אייך, אז מע האָט דאָרט ליעב דעם אידען, איז דאָך ניט שייך. פיינט האָט מען דאָרט נאָר א אידישע באָרד און פּאות. „וויסקעס" הייסט דאָס אויף זייער לשון. דערזעהען זיי א אידען מיט וויסקעס, לאָזען זיי דעם אידען צורוה, נאָר די וויסקעס ציפען זיי איהם אזוי לאַנג, ביז ער מוז זיי אַראָפּ־נעמען, אָפּגאָלען. דעריבער זענען דאָרט דאָס רוב אידען אָהן בערד און אָהן וואָנסים. דאָס פּנים גלאָט ווי א טעלער. שווער צו דערקענען, ווער ס'א איד און ווער ניט. אז ניט קיין באָרד און ניט קיין לשון, סיידען נאָכ'ן אימפּעט, בעת ער געהט, און נאָכ'ן מאָכען מיט די הענט, בעת ער רעדט... וויטער זענען זיי אידען. אידען מיט אַלע פּישטשעווקעס. היטען־אָפּ אַלע אידישע מנהגים. האָבען ליעב אַלע אידישע מאכלים. האָלטען פון אַלע אידישע יום־טובים. פּסח איז פּסח. מצות באָקט מען דאָרט א גאַנץ קייַלעביג יאָהר, און אויף חרוסת איז דא א באַזונדערע פאַבריקע, א „פּעקטאָרי" הייסט דאָס דאָרטען. טויזענדער און טויזענדער אר־בייטער זיצען אין דער פּעקטאָרי און זיי „מאַנופּעקטשורען" חרוסת. און אויף פון כרפּס און פון מרור מאָכען דאָרטען אידען א לעבען — איהר שפּיעלט זיך מיט אמעריקא?..."

— יאָ, בערעל־אייזיק, דאָס איז אַלסדינג זעהר פיין, וואָס דו דערצעהלסט. דו זאג נאָר איין זאָך, וואָס מיר וואָלטען וועלען וויסען: מע שטאָרבט דאָרטען אין אמעריקא אויך אזוי ווי דא? צי מע לעבט דאָרטען אייביג?

„מע שטאָרבט, פאָר וואָס זאָל מען ניט שטאָרבען? אין אמעריקא, אז מע טהוט א שטאָרב, איז טויזענד איז איין טאג, צעהן טויזענד, און צוואַנציג טויזענד, און דרייסיג טויזענד! גאַנ־

מאל בין איך געגאנגען שפאציערען אין די בראנקס, געטראגען מיט זיך אביסעל סחורה, געהען אקעגען מיר צוויי באיעס, לויפערס, יונגאטשעס הייסט דאס, און טשעפען זיך צו מיר — זיי ווילען זיך פייטלען מיט מיר. זאג איך: „נאסער — איך פייטעל זיך ניט". אהין־אהער, זיי לאזען מיך ניט געהן ווייטער. בין איך זיך מיישב, אז איהר זענט יא אזעלכע, וועל איך אייך באווייזען, ווער עלטער איז. און געה און לעג אוועק דאס פעקעל און ווארף אראפ די קאפאטע, און אז איך הויב אן חאפען קלעפ — קוים א לעבעדיגער ארויס פון זייערע הענט! אז זיי זענען צוויי און איך בין איינער! פון דעמאלט אן פייטעל איך שוין מעהר ניט, מע זאל מיך אפגיילטען.

„היינט זייער לשון! אלסדינג איז ביי זיי פארקעהרט און ווי אויף צו־להכעיס. למשל, אז ביי אונז איז קיך — איז ביי זיי קיטשען. אז ביי אונז איז קצב — איז ביי זיי בוטשער. אז ביי אונז איז א שכן — איז ביי זיי א נעקסדאריגער. א שכנה — א נעקסדאריגע. א בעל־הבית'טע — א לענדלאריכע. אלסדינג קאפויר. אנומעלטען האב איך געוואלט קויפען א האהן אויף שלאגען כפרות. זאג איך צו דער מיסעס, זי זאל מיר קויפען א הוהן. פרענט זי מיך: „א הוהן נאר? א הוהן איז דאך פאר מיר!" זאג איך: „לאז זיין אזוי — א הוהן פאר מיר און פאר אייך א היהן". זאגט זי: „וואוהין?" איז זי נאך א ליטוועטשקע אויף צו די צרות! און ביי די ליטוואקעס וועט איהר דעו דערגעהן אמאל א טאלק? אז א היהן איז ביי זיי א הוהן, און א הוהן א האהן — א מעשה אהן איין עק! פאל איך אויף א המצאה און זאג איהר: „קויפט מיר דעם דזשענטעלמען פון די היהנער". אודאי האט זי פארשטאנען און ערשט דעמאלט מזכה געווען מיך מיט'ן שענעם וואדט „אלרייט", וואס איז כמעט אלץ איינס, וואס ביי אונז „מהכתיתי, פאר וואס ניט? אד, מיט'ן גרעסטען בזיון!"...

„היינט דעם כבוד, וואס מיר, אידען, האבען דארטען! קיין אומה ולשון איז דארט ניט אזוי געהויבען, געהויבט און גע־

ל־ד־ך פ־ע־מ־י־ו!... פונ'ם דאזיגען געזאנג קלינגט די שטאדט; א קליניגקייט — טויזענד טאלער?!...

„צווייטע קלאס איז אויך א פיינע לויה, קאסט שוין נאר פינף הונדערט טאלער, און איז שוין ניט דאס. דער טאג איז שוין ניט אזוי פויגעלדיג. די מטה איז אויך אויף א שווארצען קאטאפאלק, נאר אהן זילבער באלענט. די פערד מיט די רעווע־רענטען זענען אנגעטהאן אין שווארצען, נאר אהן פערערען און אהן קנעפ. קארעטעם געהען נאך, נאר שוין נישט אזוי פיעל. קינדער — נאר פון עטליכע תלמוד־תורה'ס געהען אויף צו פריהער און זינגען שוין נישט אזוי אויסגעצויגען: צדק לפניו יהלך — וישם לדרך פעמיו! דאס זינגען איז טרויעריג, מיט'ן נוסח ווי מע זאגט תהלים — וועדליג פינף הונדערט טאלער...

„דריטע קלאס איז שוין נאר א געמיינע לויה און קאסט אין גאנצען איין הונדערטער. אין דרויסען איז שוין קיהל. חמארנע־וואטע. די מטה אהן א קאטאפאלק. פערד אינגאנצען צוויי, און רעווערענטען אויך צווויי. קארעטעם — קיין איינע ניט. קינדער נאר פון איין תלמוד־תורה געהען אויף צו פריהער און חאפען אפ נאר אהן א שום ניגון:

צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.
צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

און שלעפעריג, שטיל, קוים וואס מע הערט זיי — סך הכל הונדערט טאלער, וואס קאן מען פאר איין הונדערטער פארלאנ־גען?"...

— יא, וואס זשע טהוט אבער, בערעל־אייזיק, דער, וואס פאר־מאגט קיין הונדערטער אויך ניט?

„איז ער טאקי אויך גרויסע צרות! אהן געלט איז אומערום שלעכט! דער ארעמאן ליגט אלע מאל נייעז אויפען איז דער ערד!... פון דעסטוועגען, מיינט ניט! אין אמעריקא לאוט מען דעם ארעמאן אויך ניט ליגען ניט קיין באהאלטענעם. מע מאכט איהם א לויה אהן געלט, עס קאסט איהם ניט קיין סענט אפילו.

צע גאסען פאלען דאַרטען איין! שטערט וועלען איינגעזונקען אזוי ווי קורח!... איהר שפּיעלט זיך מיט אמעריקא?"

— שא, ווי באלד אזוי, וואס איז מיט זיי דער יחוס? שטאר־בען זיי, הייסט דאס, גלייך מיט אונז?

„יא, שטאַרבען שטאַרבט מען, נאר ווי אזוי שטאַרבט מען — אט דאס איז די זאך. און ניט אזוי נאר דאס שטאַרבען. שטאר־בען שטאַרבט מען אומעדום אלץ איינס. פונ'ם טוידט שטאַרבט מען. דער עיקר איז דאס באהאלטען — אט וואס! ערשטענס, איז אין אמעריקא דער איינפיהר, אז יעדער וויסט פריהער וואו מע וועט איהם באהאלטען. וואַרום ער גענטט אליין, נאך בעת ער לעבט, און קלויבט זיך אליין אויס איין אָרט אויפ'ן בית־עולם — „סעמעטעריע" הייסט עס דאַרטען — און דינגט זיך אזוי לאנג, ביז ער גלייכט זיך אויס פאר'ן פריוז. נעמט ער די פלוניח'טע זיינע און פאהרט זיך דורך מיט איהר אויף דער סעמעטעריע און זאגט איהר: „זעהסטו, נשמה מיינע? אט דא וועסט דו ליגען, אט דא וועל איך ליגען, און דאַרט וועלען ליגען אונזערע קינדער"... דער־נאך גענטט ער אוועק אין דעם אפּיס פון לויה'ס און באשטעלט זיך א לויה איבער הונדערט און צוואַנציג יאהר, וואס פאר א קלאס ער וויל. און קלאסען זענען דאַרטען פאַרהאן אזוי גרויס ווי דריי: ערשטע, צווייטע און דריטע קלאס. ערשטע קלאס, פאר גאנץ גרויסע גבירים, מיליאנערען, קאסט טויזענד טאלער א לויה. איז דאס שוין איין מאל א לויה! די זונן שיינט, אין דרוי־סען איז א חיות. די מטה איז אויך א שוואַרצען קאטאפאלק, מיט זילבער באלעגט. די פערד זענען אלע אנגעטהאן מיט שוואַרצע פאפאנעס און ווייסע פערערען. די רעווערענטען — רבנים, חזנים, שמשים — אויך אין שוואַרצען מיט ווייסע קנעפּ, און קארעטע נאך דער מטה — אהן א שיעור קארעטעס! און אלע קינדער' פון אלע תלמוד־תורה'ס גהעהן אויך צו פריהער און מע זינגט אויך א קול אויסגעצויגען: צ־ד־ק ל־פ־נ־י־ן י־ה־ל־ך ו־י־ש־ם

אודאי איז דאָס אַ טרויעריגע לויה. קיין שום צערעמאָניעס, קיין סימן פון קיין פּערד אוו פון קיין רעווערענטעז. אוו איז דרויסעז ליאָפּעט. נאָר צווי שמשים קומען צו געהן, די שמשים פון ביידע זייטעז אוו איז מיטעז דער בר־מינן — אוו אַלע דריי שלעפּעז זיי זיך נעבאָך צופּוס גלייך ביז צום בית־עלמין... אהן געלט, הערט איהר, זאָל מען גאָר ניט געבוירעז ווערעז — אַ פּאַסקודנע וועלט... ווער פון אייך, אידעז, פּאַרמאָגט איין איבעריגעז פּאָפּיראָס?"

Somel